

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MORTEN BORUP
JOHAN LUDVIG
HEIBERG

II

Manddom
1825-1839

GYLDENDAL

JOHAN LUDVIG HEIBERG

ANDEN BOG
MANDDOM 1825–1839

I

LEVNEDSLØB 1825 – 39

Her at døe, er mere værd
End i Kiel at leve.

Heiberg: Børnevaudeville (1825).

APRILIS oder Aprilmonat,

Stier 		Eintr. des St. Eb.
1 Scyll. Freyt.	Die	10 3/4
2 Ruhetag	schöne Bitterung	12 4 1/2
15. Woche. Aufsteigung Christi, Marc. 16.		
3 Osterfont.	 3 Uhr 42 Min. M.	12 5
4 Ostermont.	Neumond	1 5 5/8
5 Marimus	ändert sich und	2 6 1/2
6 Coelestinus	es tritt	2 7
7 Aaron	Wind und Regen	3 7 1/2
8 Liborius	ein.	4 8
9 Bogislaus	Es erfolgen	4 9
16. Woche. Verschönerer Thut, Joh. 20.		
10 Anastasiodog.	 5 Uhr 48 Min. M.	5 9 1/2
11 Gediel	Rechts Viertel	6 10 1/2
12 Julius	darauf wieder	7 11 1/2
13 Justinus	schöne	8 12 1/2
14 Eberhard	Frühlingstage,	9 1 1/2
15 Olympia	die aber	10 2 1/2
16 Caristus	nicht lange	11 3 1/2
17. Woche. Sehr guten Erden, Joh. 10.		
17 Mari. Dom.	Neumond	12 4 1/2
18 Valerian.	 10 Uhr 1 Min. M.	12 5
19 Timon	 in den ~~Tag~~	1 5 5/8
20 Eulocius	ankalten und	2 6 1/2
21 Pholarius	durch	2 7
22 Cajus	Schneegestöber und	3 7 1/2
23 Georgius	rauhe Luft,	3 8

9. Von Ruckheim Haus nach Lychim,
Blatt gezogen.

12. Adelass. Zivill

17. Reist für Kiel von Delphiner,
Capt. Petersen, und sein Mohr
3 Genz. Prof. Moller, Sophus,
Hauer.

14. Ankommen i Kthnau am Morg.
12. 8. Tagt ind til Kthnau.

HEIBERG var 1825 atter blevet Københavner. Af os ukendte Grunde opløstes i og med hans Tilbagevenden til Hovedstaden det Husfællesskab, han i Kiel havde haft med sin Moder og Georg Buntzen. Selv lejede han Værelser paa Nørregade Nr. 45, hvorfra han efter et Aarstid flyttede til Frederiksholms Kanal 243; i Vejviserne for Aarene 1828—31 opføres Store Kongensgade 51 som hans Bopæl, og her blev han boende til sit Giftermaal i 1831. Fru Gyllembourg derimod, der elskede Christianshavn,

Christianshavn ved Søndervold
Kalleboske Vove,

som Heiberg, parodierende Ingemanns samtidige „Dannevang ved grønne Bred“, kalder det¹⁾), opslog sin Bolig i Overgaden oven Vandet, nær ved det Sted, hvor hun — vistnok i 1828 — fandt Optagelse i sin Fætter, Groserer Andreas Buntzen den yngres Hjem, den gamle Købmandsgaard i Overgaden oven Vandet, som er skildret saa stemningsfuldt af Carl Bernhard i „Et Aar i København“ og „Af en gammel Herres Papirer“.

I hans Venne- og Bekendtskabskreds skete der i Løbet af faa Aar adskillige Forskydninger, væsentligst ved Dødsfald. Først lukkedes Bakkehuset ved Kammas Død 1829 og Rahbeks Bortgang Aaret efter. Det kunde naturligvis ikke gaa Heiberg saa synderlig dybt til Hjerte, at han ikke mere skulde faa de to gamle Mennesker at se, saa meget des mindre som han havde omfattet dem med ret blandede Følelser. Da Rahbek i 1825 holdt 50 Aars Studenterjubilæum, var han blevet fejret ved en Fest²⁾), hvor Geijer, der var paa Besøg i København, havde været Æresgæst, og af Digterne bl. a. Heiberg havde fejret sin Barndoms Plejefader med Sangen „Bakkehuset“, hvori de smukke Linier forekommer³⁾):

Hvo kjender ei det Musers Hjem,
Hvor Gjæstfriheden bygger?
Hvo flygted ikke tidt til dem,
I deres Lindeskygger,
Hvor Sangens Fugle synge tør,
Og Sangens Venner lytte,
Hvor Baucis med Philemon gjør
Et Tempel af en Hytte?

Afstanden forskønner. Ogsaa hans Moder, der nu havde glemt sin tidligere Fortørnelse, ristede i 1835 i sin Novelle „Extremerne“ det gamle Ægtepar en varmtfølt Minderune¹⁾). Den Misstemning, som Vaudevillerne fremkaldte imellem Rahbek og Heiberg, hævedes, da „Elverhøj“ var blevet til. Ved Kammas Død formaaede Rahbek vel ikke helt at skjule sin Skuffelse over, at hendes yngre Ven ikke som saa mange andre Bakkehussønner stemte sin Lyre til hendes Pris, men, idet han undskyldte sig med, at Oehlschläger i sit bekendte Mindedigt havde æret hende skønnere, end nogen anden kunde gøre det, nøjedes med at tilskrive den ensomme gamle et smukt Brev²⁾), hvori det hedder: „hendes Minde er uudsletteligt, det lever i Utalliges Hjerte, det knytter sig endog paa meer end een Maade til vor Literatur, og vil vedblive at leve i og med den“. I sin Takkeskrivelse³⁾) forsøger Rahbek, som den brave Mand han var, ikke at bortforklare, at der har været Kurrer paa Traaden imellem dem, men betoner hvor glad han var, da den atter kom i Rede, og giver ham at forstaa, at han altid ved et Besøg paa Bakkehuset vil blive modtaget med sandt Vennesind.

Smerteligere var de Tab, som Døden forvoldte Heiberg indenfor Kredsen af hans Jævnaldrende. Den første af Vennerne, der i denne Periode gik bort, var Lægen Howitz († $\frac{3}{4}$ 1826), som han — hvad der allerede er omtalt (I 150) — helligede det smukke Mindedigt „Livet og Kunsten“. Den 4. Novbr. 1830 fik Heiberg Efterretning om, at hans 32-aarige Ven, Prof. med. Møhl Dagen i Forvejen havde taget sig af Dage. Aarsagen hertil var de Sjæle-kvaler, han var kommet i ved paa een Gang at staa Heiberg personligt nær og at være lidenskabeligt betaget af Kærlighed til den unge Skuespillerinde Jfr. Pätges, som han følte var ved at glide over til Vennen. I „Et Liv“ skildrer Fru Heiberg den dumpe Sorg, der greb Heiberg ved dette Budskab. I flere Timer sad han tavs i en Sofa med Haanden for Øjnene, indtil hun tog Mod til sig og gik hen for at trøste ham, og da, fortæller hun, „brøde hans Taarer frem med en saadan Heftighed, at jeg forfærdedes derover.“⁴⁾) Dette Øjeblik, da hun for første Gang kærtegnede den beskyttende Ven for at trøste ham i hans Smerte, bragte forøvrigt Klaring i deres indbyrdes Forhold; intet i Verden kunde nu hindre hende i at vise Heiberg, at han ikke var hende ligegyldig, og der udspandt sig en hemmelig Forstaaelse imellem dem, der snart førte til den endelige Afgørelse. Endnu en Ven i ung Alder blev Aaret efter berøvet ham i H. G. v. Schmidten. Denne lovende unge Matematiker stod ikke blot ham selv, men ogsaa hans Fader nær. Paa samme Tid som Johan Ludvig besøgte P. A. Heiberg, havde v. Schmidten opholdt sig paa Studiebesøg i Paris og boet i Hus med dem. I Sønnens Breve til Faderen⁵⁾) er der faa Navne, der nævnes saa hyppigt som Schmidten. Baade han og Møhl virkede sammen med Heiberg i de første Aargange af „Maaned-

skrift for Litteratur“, hvor de i Modsætning til Heiberg trak en stor Del af Læsset.¹⁾ Fra hans forskellige Studierejser i Udlandet er bevaret et Par Breve²⁾, hvor han i munter Tone sætter sin hjemmевærende Ven ind i alt, hvad han mener kan have Interesse for ham. Navnlige har han 1828 meget nyt at melde fra Paris: om P. A. Heiberg, hvis daglige Liv man faar et ret trist Billede af, om Teatrene, hvor han ikke glemmer at omtale en Præstation af Heibergs gamle Sværmeri Léontine Fay („skulde her være noget i Pätges's Genre?“ tilføjer han, vel vidende hvad han skrev), om Ændringer i Paris' Ydre, om Forelæsninger af Villemain, Cousin og Guizot og om fransk Politik. Tre Aar efter fik den højt begavede matematiske Professor en Blodstyrtning, der nødte ham til at søge Hvile hos sin Moder paa Gaarden Sophienborg ved Hillerød, hvortil Heiberg skrev et Par Breve³⁾ for at opmuntre Vennen. Da Sygdommen tog til, blev det tilraadet Schmidten at tage en Rekreatjonsrejse til et varmere Klima, og han indskibede sig da til Vestindien, hvor han havde en Broder boende. Her døde han kort Tid efter Ankomsten, den 16. Juli 1831. Ved Efterretningen herom sendte Fru Gyllembourg hans ugifte Søster følgende Brev⁴⁾, der giver et smukt Billede af, hvad v. Schmidten havde betydet for den heibergske Familie, og som i nogen Grad erstatter Savnet af et Brev fra Heiberg selv til Vennens Efterladte:

Kjæreste Frøken!

Christianshavn d. 9de Sept: 1831.

Hvor inderlig jeg paaskjønner den Godhed De har viist mig ved at erindre Dem mig, og skrive til mig i et Øieblik som det hvori Deres kjære Brev er skrevet, behøver jeg neppe at sige. Jeg vidste vel allerede den sørgelige Efterretning om den elskværdige, uerstattelige Vens Tab, dog er der en bitter Sødhed i at erfare hver Omstændighed ved en saadan Ulykke, hvert Ord, hver lille Yttring er saa dyrebar i Afskedens Time. Desuden indeholder Deres Brev en stor Trøst; thi i Sandhed en saadan Død er saa ønskelig for Dem som den saaledes nærmer sig, at man næsten maa fristes til at sige at: Hvem Gud elsker, bortkalder han paa saa blid en Maade. Saavidt menneskelige Øine kunde see, var vor tabte Vens altfor korte Liv lykkeligt. Født i en elskværdig, elsket Familie, med aabne Øine for alt hvad der var skjønt og godt; med saa mange ædle Evner til at forsøde sit eget og Andres Liv; var han æret og elsket hvor han kom frem, og jeg veed intet Menneske om hvis Værd der var mindre ulige Meening end om hans. Selv de Mennesker der allermindst var istand til at fatte dette Værd, følte det dog ubevidst og agtede ham. Hvad han var for sin Vennekreds — O hvem veed dette bedre end jeg og mine! Der kan ingen Dag, næsten ingen Time bortgaae, uden at tusinde Ting erindre os om ham og hans Godhed for os. Hvor mangen eensom Aften har han forsødet for mig i denne samme Stue! hvor mangen lille Familiefest, hvis ofte, eeneste Gjæst han var, vil nu bringe os Taarer i Øinene ved hans Savn. Og var han saa fast groet til vore Hjerter, hvad maa han da ikke have været til Deres, til Deres Moders og Søskendes? Hvad ogsaa hans Tab være for dem? Vær vis paa kjæreste Frøken, at vi føle Deres Sorg tilligemed vor egen. Jeg kom saa gjerne til Frederiksborg i dette Øieblik, jeg vilde føle en stor Trøst ved at see Deres Frue Moder og Dem. Men desværre! et uheldigt, i sig

selv ubetydeligt Stød paa det ene Knæ, gjør mig i de sidste fjorten Dage enhver nok saa lille Reise til en Umulighed, og der vil vel hengaae en fjorten Dage endnu, inden noget saadant kunde blive mig til Deel og til den Tid skulle vi flytte og faae saa travelt.

Inderlig takker jeg Dem for Deres gode Ønsker til min Søns Forbindelse med en saa elskværdig og mig saa kjær Pige som min lille Hanne. Det er bedrøveligt at min Glæde herover skulde blandes med en saa stor Sorg, som Efterretningen om Deres Broders Død, har været for os alle fire, thi ogsaa min lille Pleiesøn Georg Buntzen har inderlig sørget over dette vort Tab, der naturligviis er føleligst for mig og min Søn der i ham tabte sin bedste Ven. Han har paalagt mig at bringe Dem og Deres Frue Moder sin hjerteligste Hilsen og sige Dem: at han med blødende Hjerter har meddeelt sin afdøde Vens Venner Indholdet af Deres Brev, som de Alle med den største Deeltagelse have modtaget. Ogsaa min Svigerdatter hilser Dem tusinde Gange. Hun bad mig for et Par Dage siden at overlade hende een eller anden lille Erindring af vor kjære von Schmidten. „Jeg har slet intet af ham“ sagde hun, „ikke et Ord skrevet af hans Haand“. Jeg overlod hende et Kobberstykke, |: som var een af de mange kjære smaae Gaver jeg altid skal gjemme som en Helligdom :| og en lille Billet fra Deres Broder; og hun modtog begge Dele med inderlig Bevægelse. Saaledes vilde vi kappes om at lade hans kjære Minde boe imellem os. Vi ville endnu leve med ham. Jeg vil endnu ofte i eensomme Timer raadføre mig med ham i mine Tanker, og føle hvad jeg vel tilforn har følt: at de elskede Døde ikke ere tabte for os.

Men jeg frygter at mine Klager og Betragtninger endnu forøger Deres Smerte, og det vilde jeg af alting nødigst kunde bebreide mig. Tør jeg bede Dem at bringe Deres elskværdige, mig ubekjendte Moder, min hjerteligste Hilsen, Forsikringen om min varmeste Deeltagelse. Dersom De endnu vilde tilføie den Godhed, af og til at underrette mig om hendes og Deres Befindende vilde jeg være Dem inderlig taknemmelig derfor. Naar det engang bliver os her muligt, og De er saa god at tillade det, saa vil det være os en Trøst og Glæde at maatte besøge Dem; og naar De, eller nogen af Deres komme til Kjøbenhavn, beder jeg Dem indestændig at unde os Deres Selskab. Jeg kan i Sandhed sige at jeg ret længes efter at tale med Dem min bedste Frøken! thi hvor ungt vort Bekjendskab end er, saa synes mig dog at jeg meget længe har kjendt og elsket Dem, og at intet som angaaer Dem, nogensinde kan blive fremmed for Deres

ganske hengivne

Th. Gyllembourg.

I et Digt, „Henrik Gerner v. Schmidten. Til Sanggudinden“¹⁾, der langt fra er saa inspireret som det over Møhl, søgte Heiberg at give Udtryk for nogle af de Følelser, han nærrede for sin afdøde Ven.

Et Tab af anden Art led han, da Poul Møller i 1826 blev kaldet til Lektor i Filosofi ved Christianias Universitet. Med ham havde han mange gode Ungdomsminder, bl. a. fra Disputereselskabet „Lycæum“, og det faldt sig ganske naturligt, at Heiberg ved Afskeden i et Digt „Til Poul Martin“ gav ham gode Ønsker med paa Vejen: ²⁾

Til Klippernes Rige sig flytter vor Ven,
 For Viisdommens Tempel at smykke,
 Den Havfru', som fører hans Snekke derhen,
 Skal varsle ham Medgang og Lykke.
 Erobrer han Norge, som god Scandinav,
 Det skeer ved de Vaaben, ham Muserne gav.

Forbindelsen imellem de to Venner blev ikke livlig, saalænge de var adskilt i Rummet; dertil var de begge for dovne som Brevskrivere. I et af de faa eksisterende Breve fra Poul Møller til Heiberg¹⁾ takker han for en Epistel, som var dateret forrige Sommer, og som han modtog forrige Vinter. Men naar Opholdet i „det tomitanske Land“ blev den expatrierede alt for uudholdeligt, smuttede han ned til sit Fødeland for at indaande noget af den københavnske Luft og blev saa fanget ind af Heiberg som Bidragyder til „Den flyvende Post“. Vel kommen tilbage til den norske Hovedstad gjorde han den beklagelige Erfaring, at han „ved Foden af Egebjerg ei er den samme Person, som paa en Stol ved Enden af Fru Gyllembourgs Sopha“²⁾, og derfor blev hans Bidrag til Heibergs „aandrige Blad“ kun faa. Da Forløsningens Time omsider slog, og han i 1831 ombyttede sin norske Lærestol med en københavnsk, havde han kun faa Leveaar tilbage. Heiberg forsøgte atter at faa et litterært Samarbejde i Gang med ham ved at foreslaa ham sammen med sig og Hertz at udgive et filosofisk Kvartalskrift, men Planen strandede — som P. V. Jacobsen siger — paa de tre Redaktørers Dovenskab. Med Hentydning til hans Afhandling om Udødeligheden, som beskæftigede hans Tanker i de sidste Leveaar, skrev Heiberg i sit Digt ved hans Død 1838³⁾:

Et tungt Farvel er nu vort sidste Svar
 Paa hver en Tanke, som du fremkaldt har.
 Men hisset toner dig et Svar imøde,
 Din Gaade løses ved den bedre Strand,
 En Engel peger mod en Morgenrøde,
 Hvori du seer Udødeligheds Land.

Poul Møllers Digternavn kom han til at yde den Tjeneste, at han sammen med F. C. Olsen paa Chr. Winthers Anmodning 1839 læste det ufuldendte Manuskript til „En dansk Students Eventyr“ igennem og tilskyndede Plejebroderen til at lade det fremkomme i Udgaven af efterladte Skrifter⁴⁾.

Endnu levede Heiberg et Ungkarleliv i lejede Værelser, men indtog ofte sin Middag hos Moderen. Sine Indkomster søgte han at skaffe sig dels ved at skrive for Teatret, dels som Redaktør af „Den flyvende Post“. Hans økonomiske Forhold var stadig alt andet end straalende. Vel kan han 1829 glæde sin Fader med at fortælle⁵⁾, at siden hans Vaudeviller holdt deres

Indtog paa Det kgl. Teater i Novbr. 1825, er hans Stykker blevet opført 155 Gange, hvilket vil sige det samme, som om de udelukkende havde staaet paa Repertoiret 7 Maaneder i Træk, og i Sæsonen 1828—29 har de endda udgjort en Fjerdedel af alle Forestillinger, men skønt de er blevet betalt over Taksten, har han dog ikke, som Skik og Brug er i Frankrig, faaet Procenter af Indtægterne. Hans Tilværelse former sig som en stadig fortsat Kamp for at holde Rykkerne fra Livet; i Kiel er Møblerne fremdeles pantsatte, og først 1828 lykkedes det vistnok at faa dem indløst.¹⁾ Ikke desmindre tillod han sig, passioneret Rytter som han var, at købe sig Ridehest. Den Forbedring, at hans Budget ved Udnævnelsen til Teaterdigter 1829 forøgedes med 600 Rdl. om Aaret, var vel kun tilsyneladende, da han nu ikke fik nogen Tid tilovers til selv at producere. Han tog derfor med Kyshaand mod det Tilbud, som Kongen 1830 gjorde ham, at udnævne ham til Lærer i Logik og Skønlitteratur ved den samme Aar oprettede militære Højskole. Denne Institution, der havde til Huse i det gamle Gjethus paa Kongens Nytorv, var grundlagt for at uddanne unge Officerer til Generalstaben, Ingeniørkorpset og Artilleriet²⁾. I de to første Aar af det 4-aarige Kursus undervistes Eleverne i mere almindelige Fag, inden de i den sidste Halvdel af Studietiden tog fat paa de rent tekniske Discipliner. Chefen, der svævede over Vandene, var General Frantz Bülow, Højskolens „Director“ (=: Undervisningsinspektør) den meget pædagogisk interesserede Oberstløjtnant Joseph Abrahamson, en gammel Bekendt af P. A. Heiberg. For en Gage af ca. 200 Rdl. om Aaret skulde Heiberg for de vordende Officerer holde Forelæsninger over Logik og Litteratur — det ene Aar over den danske, det næste Aar over Skønlitteratur i Almindelighed — og, hvad der ikke mindst tiltalte ham, være forpligtet til at lade litografere Programmer over sine Kursus. Til Heibergs udelte Tilfredshed holdtes der ingen Eksamen i disse Fag. Ogsaa denne Virksomhed var dog blandet med Malurt. Henrik Hertz, der i Hørsholm-Sommeren 1832 een Gang om Ugen saa Vennen bestige sin Hest for at ride ind til København og give Højskoleeleverne Timer, meddeler i ethvert Fald sin Broder Sylvester: „At Heiberg i de senere Aar har skrevet saa Lidet, grunder sig vist paa hans Ansættelse ved Høiskolen, der med faa Indtægter tager ham megen Tid op“³⁾. Ikke heller lader det til, at hans nidkære Foresatte har været ganske tilfreds med hans Undervisning. Abrahamson noterer i „Undervisningsdirektørens Tjenestebog“⁴⁾ under Febr. 1831: „Professor Heiberg synes ikke at give Professor Forchhammer noget efter i Langsomhed i Arbeid og i Uordholdenhed med Udarbeidelse“ og under Maj s. A.⁵⁾: „Jeg var i Dag i Professor Heibergs Time fra 4—5½ . . . Heibergs Foredrag var ikke godt; maadeligt eller slet ikke forberedt; koldt. Eleverne dog meget opmærksomme.“ Hvis der fra hans Overordnedes Side har været en saadan

Misstemning, lod Heiberg sig imidlertid ikke gaa paa af dette. Ved festlige Lejligheder i Højskolens Liv optraadte han som dens Husdigter. Til en saadan skrev han en „Sang for den militaire Høiskole“¹⁾ og til sin Kollega Professor Forchhammers Afgang 1831 en i spøgefulde Vendinger holdt „Ny chemisk Vise“²⁾. Hvad der i et Vers af den første af disse siges:

Her Venskab snoer et fælleds Baand
Om Templets Fædre, Sønner

blev for Heiberg rent bogstavelig Sandhed. Blandt den militære Højskoles Elever erhvervede han sig adskillige unge Venner, og navnlig med to af dens mest lovende Disciple grundlagde han et virkeligt Venskab. Den ene af dem var Clara Raphaels Broder, Adolf Fibiger, en lovende ung Ingeniørofficer, der tog Afgangseksamen fra Højskolen 1836 og lige naaede at blive udnævnt til Kaptajn, før han 1841 døde af Brystsygge³⁾. I et Brev til sin Moder har han skildret, hvorledes han sammen med Eleverne Carl Jul. Flensborg (død som Generalmajor 1852), C. G. Andræ og Gosch blev bæret med en Invitation til en Aftenfest hos Heiberg ^{19/6} 1833 for Tscherning⁴⁾, der paa Grund af sine Skrifter om det danske Væbningssystem havde faaet Ordre til at rejse til Udlandet for at studere Militærvæsen, hvad der omtrent var ensbetydende med midlertidig Landsforvisning. Tilstede var desuden nogle af Højskolens Lærere: Bendz, Kellner, August Baggesen og de Meza. Fibigers Indtryk af Værten resumeres i den Udtalelse, at han „er en meget interessant Mand, med hvem man uden Sky kan tale om Kunstværker“⁵⁾, men Aftenens Clou for de unge Mennesker var naturligvis at være i Stue med og lytte til Fru Heiberg. En ungdommelig betaget Skildring af Ceremoniellet ved Præsentationen for Værtinden skal citeres: „Hun var klædt i Hvidt og bar en hvid Kappe, der sad aldeles fladt paa Hovedet med en Art Puf bag i. Den hvide Dragt, den flade Kappe og Haaret, der bølgede ned under den, alt tog sig ud som en deilig Negligé, som en Morgendragt ved en Promenade i en engelsk Park. Den klædte hende fortræffeligt. Heiberg tog hende ved Haanden — men ak, ikke med den raske Ynde, som en ung Soldat kunde have gjort det! — og nu førte han hende forbi os, vi stod som gode Soldater i Række og Geled, idet han sagde: „Maa jeg gjøre Dig bekendt med de Herrer“. Han standsede ved hver især og nævnede hans Navn; man bukkede for hende med al mulig Elegance, jeg for min Person tillige med en Slags Glæde, Ærefrygt og Beundring. Hun hilste igjen, og dermed var den Scene forbi.“⁶⁾ Det blev ikke den eneste Gang, Adolf Fibiger gæstede dette Musernes Hjem. 1837 skriver han til en Slægning: „Theatret erstattes mig ellers ved Heibergs Hus, der er og i Evighed skal forblive det eneste Sted, hvor jeg ret glæder mig ved at komme. Skjøndt jeg ikke er forlibt i Fruen — kun et ungt Men-

neske, og jeg er ikke længer ung, kunde gaa hen at forlibe sig i hende — skjøndt altsaa jeg er et fornuftigt Menneske, gik jeg dog bestemt hen at fri til hende, hvis ikke den Helvedes høflige Heiberg var. Herre Jesus, sikke et Hus det vilde blive! Til Sommer ligger de paa Landet ved Taarbæk, og jeg skal da ikke undlade at besøge dem. Jeg skal seile med Fruen i min Officersslup med Stander, Kvartermester og otte Sluproere.“¹⁾ Den anden Protegé var C. G. Andræ, den senere Politiker, der med sine lysende matematiske Anlæg tidligt henledte sine Læreres Opmærksomhed paa sig. Da han var færdiguddannet fra Højskolen, drog Heiberg ham ind i sin Omgangskreds, hvor han kom til at indtage en privilegeret Plads, baade i et selskabeligt Lag og ved en astronomisk Diskurs med Husets Herre. Ved hans Afrejse til Paris 1834 anbefalede Heiberg ham i de mest overstrømmende Udtryk til sin Fader²⁾).

Heibergs Lærergerning ved Højskolen blev ikke af lang Varighed. Ved en Omlægning af Studieplanen udgik Undervisningen i de humanistiske Fag, og ^{1/11} 1836 inddroges dermed hans Embede. Ret overraskende er det, at han ogsaa forsøgte sig som Lærer i en Drengeskole. Skrivekalenderen for 1832 indeholder ud for 23. Oktbr. Antegnelsen „Begyndt at læse i Borgerdyden“, og imellem hans Papirer henligger en „Dagbog over min Underviisning i Borgerdydsskolen paa Christianshavn“³⁾. De nærmere Omstændigheder, der førte til, at han paatog sig dette Hverv, kendes ikke, men man tør vistnok gaa ud fra, at Motivet var det samme sørgelige: den evige Penge trang. At det netop blev ved Borgerdydsskolen, han havnede, forklares ved, at Bestyreren var hans gode Ven Niels Bygom Krarup. Skolediarieret med dets Dispositioner til Gennemgang af Stile og Notater til Samtale og Foredrag giver umiskendelige Vidnesbyrd om, at hans Undervisning gik i udpræget filosofisk Retning. Temaerne var med et mildt Ord ikke umiddelbart tillok-kende: „At vise, hvorledes Sandheden gjør sig gjældende ved sin egen Magt, samt paa hvilken Maade man bør bidrage til dens Udbredelse“ eller „For-klaring over Schillers Ord: Vil du kjende dig selv, da betragt Andre; vil du kjende Andre, da betragt dig selv“. En Gang, da Eleverne fik opgivet Emnet „Hvad Indflydelse har det copernicanske System havt i den moralske Verden?“ noterer Heiberg, at Stilen blev udsat indtil videre; det tør formodes, fordi der har rejst sig Protest i Klassen, som forøvrigt ikke slap for ved en senere Lejlighed at tage Stilling til det subtile Spørgsmaal. En Prøve paa, hvorledes Heiberg har tænkt sig Dispositionen til et særlig abstrakt Emne, er givet mellem Bilagene (S. 216 ff.). Formodentlig i Foredragsform gennem-gik han i sine Timer de nyere Versemaal, Inddeling af Poesien med Hen-syn paa Digarterne, retoriske Figurer, Omdømmer og Slutning (et helt lille Kursus i Logik), Hovedtræk af Grammatikken (i Stil med „Dänische Formen-

Den militære Højskole (Gjethuset),
tilhørende Det kgl. Teater.

(Koloreret Haandtegning af C. F. Christensen, ca. 1830).

lehre“) samt Inddeling af de skønne Kunster, medens det ægte heibergske Spørgsmaal: „Er den ene Digtart bedre end den anden? Staaer f. Ex. Tragedien eller Comedien høiest?“ henvistes til „mundtlig Omtale“. Hvad Svaaret paa dette Spørgsmaal skulde være, har Eleverne formodentlig nok kunnet regne ud selv med et minimalt Kendskab til deres Lærers æstetiske Praxis, men man har sin stille Tvivl om, hvorvidt de ogsaa har kunnet begrunde det. I det hele har Borgerdydens Disciple vist faaet at føle, at om Prof. Heibergs Dansktimer gjaldt den samme Regel, som stod skrevet over Det kgl. Teaters Scene: „Ei blot til Lyst“. Men med hans vittige Replik in mente er der Grund til at tro, at hans Timer har formet sig muntre, end det ser ud til paa Papiret. Beklageligvis har, saa vidt vides, ingen af hans Elever udtalt sig om Heiberg som Skolemester, og det skønt der var flere imellem dem, der senere kom til at føre Pennen, f. Eks. Grundtvigs Svigersøn, Vartovpræsten P. O. Boisen, den kendte Dialektforsker og Præst Eiler Henning Hagerup og Historikeren Fr. Schiern.

Lærergerningen paa Højskolen gav Heiberg Blod paa Tanden til paa egen Haand at forsøge at samle en Række Tilhørere omkring sin Talerstol. Den 28. Marts 1833 rapporterer P. V. Jacobsen til sin Ven, Adjunkt Adler i Ribe¹⁾: „Igaar er der udkommet et lille populært Skrift om Philosophien som Indbydelse fra ham til en Række Forelæsninger for Herrer og Damer over Philosophien, men jeg tvivler paa, at dette, der utvivlsomt mest er en Finansspekulation, vil have særdeles virksomme Følger.“ Denne Tvivl skulde vise sig kun altfor berettiget: til de 16 à 20 Forelæsninger, der ifølge Annoncen honoreredes med 5 Rdlr. pro persona, indtegnede der sig i Reitzels Boglade blot 16 Deltagere, hvoraf endda to Navne er overstreget paa den Tilhørerliste, der findes mellem de efterladte Papirer (se S. 212). Gennemførelsen var dermed umuliggjort, og det var kun en mager Trøst for Planens Op-havsmand, at der blandt dem, der havde meldt sig, var saa gode Navne som Madvig, Tscherning og Oberstløjtnant Abrahamson.

At Heiberg i 1832 skulde have ansøgt om et æstetisk Professorat ved Universitetet, som P. V. Jacobsen kolporterer²⁾, er der ikke noget i Aktstykkerne, der tyder paa, men derimod er det en Kendsgerning, at han gerne saa en Ansættelse som Bibliotekar hos Prins Christian. Da Embedet blev ledigt ved Carl Hegers Død 1836, søgte Heiberg straks at faa Prinsens Kabinetssekretær J. G. Adler til at tale sin Sag³⁾, men Ritmester Fr. Leop. Blicher-olsen blev den foretrukne; to Aar efter, da der atter indtraf en Vakance, maatte han se Just Mathias Thiele gaa af med Sejren⁴⁾.

Med de Indtægter, som Heibergs Teaterembede i Forening med Læreren ved Højskolen bragte ham, var han blevet sat i Stand til at stifte eget Hjem. Det vakte sikkert manges Forundring, at den galante Tilbeder af

det smukke Køn tøvede saa længe med at gifte sig. Ogsaa hans Fader var begyndt at blive utaalmodig og tog et Initiativ til at smede Sønnen i Hymens Lænker. I Sommeren 1828, da den afbrudte Korrespondance imellem dem var blevet genoptaget, efter at den faderlige Vrede havde lagt sig, foreslog P. A. Heiberg (i et tabt Brev) sin Søn et Parti med den 21-aarige Juliane Elise Mathiesen, Adoptivdatter af hans gamle norske Ven Haagen Mathiesen, som han havde set under sit Ophold i Paris 1819—22¹⁾). I økonomisk Henseende vilde denne Alliance ikke have været ufordelagtig, thi Mathiesen²⁾ var en hovedrig Købmand, der havde ført stort Hus i Norge. Her havde han 1797 aabnet sit Hjem for P. A. Heiberg, hvis demokratiske Anskuelse han delte. Alt for udpræget Svenskvenlighed havde 1819 fordrevet ham til Paris, hvor han havde taget det gamle Bekendtskab med P. A. Heiberg op, netop paa et Tidspunkt da Sønnen opholdt sig hos ham. Men Johan Ludvig ønskede ikke paa sin Fransk at faa sin Hustru udpeget af sin Fader og havde desuden sine Garn ude andetsteds. I diplomatiske Vendinger gav han derfor den gamle et henholdende Svar, idet han dog lovede paa ny at tage Mathiesens Døtre i Øjesyn³⁾). Hvad Heiberg syntes om den omtalte unge Dame, melder Historien ikke noget om; hun blev faa Aar efter gift med Lægen Isaac Larpent. Saa meget er givet, at P. A. Heiberg tog sin Søn højst unaadigt op, at han vragede hans velmente Forslag; i 1831 modtog han med Kølighed Efterretningen om Johan Ludvigs Giftermaal med en Skuespillerinde.

Iblandt de Balletbørn, der var med paa Scenen i Koret i „Kong Salomon og Jørgen Hattemager“, var ogsaa en lille Pige, Johanne Luise Pätges, som den 1. Juli 1825 var blevet Elev ved Teatret, men hvis aandelige Udviklingsstandpunkt dengang ikke var højere, end at hun, naar hun istemte Linierne

Vi kan godt, godt, godt bruge Pengene,
Vi er trængende
Til dem forsand! ⁴⁾

undrede sig over, hvorfor der var Mangel paa Sand i Korsør. Den lærde Doktor paastod senere, at han havde lagt Mærke til hendes lille Replik som „det blodige Barn“ i „Macbeth“⁵⁾, men det var først den 12. Febr. 1826, at han lærte hende personlig at kende. Han var denne Aften gaaet hen i Hofteatret, hvor Skuespilleren Frydendahl havde et „Deklamatorium“, hvortil Heiberg havde skrevet Prologen. Da Programmet var naaet frem til „Hans og Trine“, Dialog af „Paul Martin“ (∴ Poul Møller), hvori den 40-aarige C. N. Rosenkilde spillede Skoledrengen, den 13-aarige Johanne Luise Pätges Pigen, kan det nok være, at han spidsede Øren. I hendes hele Fremtræden var der noget, der hos ham fremkaldte Mindet om hans parisiske Sværmeri

Léontine Fay i lignende Børneroller. Efter Aftenunderholdningens Slutning gik han op bag Scenen og spurgte: „Hvor er den lille Pige?“, og Rosenkilde pegede paa hende: „Der staar hun jo!“¹⁾ Dette var Indledningen til deres mere end 30-aarige Samliv. Den lille Elev, der ikke paa Teatret var forvænt med venlig Behandling, følte sig behageligt overrasket ved det Galanteri, den ældre Mand viste hende, naar han mødte hende bag Kulisserne, ved at indlade sig i Samtale med hende, og endnu større blev hendes Forundring, da han en Maanedstid efter indfandt sig i hendes beskedne Hjem for at oplæse en ny Vaudeville, hvori Hovedrollen, en direkte Fortsættelse af Trine i Dialogen, var skrevet for hende. Siden denne hendes første Succes var hun gaaet fra Triumf til Triumf paa de skraa Brædder, men havde udenfor Scenen ført en ret omtumlet Tilværelse. Om sine talrige Tilbedere og Ægteskabstilbud har hun selv fortalt i „Et Liv“. Adskillige yngre Mænd var blevet ulykkelige af Kærlighed til hende. To Gange havde hun været regulært forlovet, inden hun rakte Heiberg sin Haand. Fra hun havde været en lille Pige, havde Assistent ved det kgl. Klædeoplæg J. G. Harboe taget sig baade af hendes materielle og aandelige Velfærd. Hun havde taget imod alle hans Velgerninger uden at betænke, at de ikke udelukkende øvedes for hendes egen Skyld, men at jo dybere hun kom i Taknemmelighedsgæld til ham, des mere bandt hun sin Fremtid til hans. Efter Opførelsen af „Elverhøj“, hvor Jfr. Pätges spillede Agnetes Rolle, skrev Heiberg et formeligt Frierbrev til hende. I sin Raadvildhed viste hun det ærligt til sin Ven, der anbefalede hende at lade sit Hjerte raade i denne Sag. Hendes Svar til Heiberg kom da til at gaa ud paa, at hun følte sig for ung og umoden til at træffe en saa vigtig Afgørelse. Heiberg lod klogeligt som ingenting. „Den første Gang jeg atter saae ham efter dette Brev,“ hedder det i Fruens Beretning,²⁾ „kom han mig paa sin ridderlige Maade venlig og utvungen imøde, omtalte ikke med et Ord det Passerede, men lod mig paa en fin Maade mærke, at jeg fremdeles i ham vilde have en trofast og hengiven Ven.“ Hvor nær hendes Afslag var gaaet ham til Hjerte, anes blot af de lyriske Digte, han lagde Laura i Munden, da han kort efter skrev „Prinsesse Isabella“. Fru Heiberg lægger i sine Erindringer ikke Skjul paa, at det for hende føltes som en Befrielse fra et Mareridt, da Harboe den 21. Marts 1829 gjorde Ende paa sit Liv efter at være blevet suspenderet fra sit Embede som sigtet for Bedragerier mod Klædeoplægget. Kort før hans Død var hun blevet omplantet i et helt andet Milieu. Collin, der ikke ansaa hendes Forældres Hjem for et passende Grosted for hendes Talent, havde nemlig sørget for, at hun ca. 1. Marts 1829 blev optaget i Huset hos Kapelmusikus Wexschall og hans Hustru Anna, f. Brenøe, lidet anende at deres Ægteskab var ved at gaa i Stykker, idet Skuespiller N. P. Nielsen havde trængt sig ind imellem Mand

og Hustru. Heller ikke i det Aar, hun tilbragte hos dem, fik hun Hjertefred; hun var kommet fra Asken i Ilden. Nielsen, der stadig havde sin Gang i Huset, overvældede hende med et nærgaaende Kurmageri, og Heibergs Ven Møhl sendte hende gennem Mad. Wexschall et Frierbrev, hvori han gjorde det til en Betingelse for deres Forening, at hun forlod Teatret. Det lykkedes ikke Fru Gyllembourg at forhindre, at Johanne Luise i Løbet af Sommeren 1829 sammen med Wexschalls, Nielsen og nogle andre Kunstnere tog paa en Tourné til Christiania. Heiberg maatte til sin Sorg se hende drage af Sted i dette Selskab, men greb Lejligheden til paany at bringe hende sin Hyldest, dels ved at overrække hende sit spøgefulde Digt „Præservativ mod Søsyege“¹⁾, dels ved sammen med Chr. Winther, der heller ikke var uimodtagelig for hendes Ynde, at sende den bortdragende en Afskedshilsen i Form af tre Kannonalutter, der lød ud imod Skibet, da det passerede forbi Bellevue, hvor de inde paa Land havde taget Opstilling for i Kikkerten at søge at fange et sidste Glimt af hende. Aldrig saa snart var hun vendt tilbage fra denne Rejse, før hun for at faa Ende paa al Sladder begik, hvad hun selv kalder, den „Ubesindighed“ Septbr. 1829 at forlove sig med den temmelig ubetydelige Skuespiller ved Det kgl. Teater Christoffer Hvid, og Heiberg maatte paa ny opleve den Tort at se sine Planer krydsede. Han tog atter det fornuftige Parti at lade som ingenting, tilskrev hende sin Lykønskning og omgikkes hende ganske, som om intet var hændt. Det blev hende hurtigt klart, at hun ikke nærrede nogen dybere Sympati for Hvid, og i Løbet af det følgende Aar hævdede hun Forlovelsen med ham. Da nu Mad. Wexschall en Dag betroede hende, at hun ikke mere saa sig i Stand til at have hende i sit Hjem, tog Fru Gyllembourg Tøjlerne i sin Haand og tilbød Johanne Luise at bo hos sig, hvad der nok kunde gaa an, eftersom hendes Søn logerede ude i Byen og blot indtog sine Middagsmaaltider hos hende. Den 28. April 1830, da Jfr. Pätges flyttede ind i den lille Stue, „Lygten“ kaldet, i Fru Gyllembourgs Lejlighed i Overgaden oven Vandet, blev en betydningsfuld Dato i hendes og Heibergs Liv. Moder og Søn spandt hende nu saaledes ind i deres Garn, at Resultatet ikke kunde blive andet end et Ægteskab. Til at begynde med betragtede de hinanden som Broder og Søster, saaledes som de i deres smaa Billetter til hinanden underskrev sig.²⁾ Det er ovenfor skildret, hvorledes Møhls Død for egen Haand førte til det afgørende Skridt imellem dem, men endnu vidste ingen — end ikke hans Moder — at det var kommet til en endelig Afgørelse imellem dem. Fru Gyllembourg saa dog intet hellere end en Forbindelse imellem sin elskede Søn og den unge Pige, som hun havde antaget i Datters Sted, og utvivlsomt tør man med Hans Brix³⁾ i hendes Novelle „Den lille Karen“, der blev optaget i „Den flyvende Post“ Oktober 1830, se et diskret Forsøg paa at overtale Johanne Luise til

at bringe Sagen over det døde Punkt. I denne lille Fortælling vises, hvorledes en i Livet enligt stillet ung Pige, der fra Barndommen af er „indviet til de venlige Muser“, elskes af en ældre Mand, som er forvokset og støtter sig til en Krykke, men taler „med største Mildhed og en fiin Verdenstone“, og hvis Øjne har „et saadant Udtryk af noget Ophøiet og Ædelt, at hun følte sig ligesom vederqvæget ved hans Nærværelse“. For hans Skyld opgiver hun Kærligheden til en yngre Mand, en Løjtnant, idet hun erkender, at hun har taget fejl: „Jeg elsker ham ikke længere. Jeg har lært at kjende noget Bedre. Jeg har lært at skjønne paa hvad en Mands Fasthed og Selvbeherskelse har for Værd for et værgeløst Fruentimmer. Jeg kan ikke leve uden hos Dem. Deres aandrige Omgang, Deres høie Dyd overveier for mig alle andre Fortrin.“¹⁾ Fru Gyllembourg havde ikke behøvet at være saa tydelig. Da var Parrets hemmelige Forstaaelse allerede indledet. Hver Aften, inden Heiberg forlod sin Moders Hus, lagde han i Bordskuffen i Hannes Stue et Kapitel af en Roman, han havde lovet at skrive til hende, da hun havde tilstaaet, at hun havde den Uvane at ligge og læse i Sengen, inden hun faldt i Søvn²⁾, og snart fandt han paa det Paaskud til at være ene med hende om Eftermiddagen i hendes Værelse, at han vilde undervise hende i Fransk. Romankapitlerne blev efterhaanden erstattet af kærlige Billetter³⁾, hvor det distancerende „De“ inden længe blev afløst af det mere fortrolige „du“. De opdukkende Betæneligheder ved, om Heiberg ogsaa vilde acceptere hendes jævne Familie, besejrede han ved at erklære, at det ærede hendes Følelser, at hun fremdeles ønskede at være en god Datter og Søster, og at de fremtidig burde omgaas hendes Forældre og Søsken mere end hidtil. Midt i Sommeren 1831 var alle Forberedelser truffet til deres Bryllup. Den 11. Juli noterer han i sin Skrivekalender: „Min Declaration“, hvilket maa betyde, at paa denne Dag meddelte de hans Moder og hendes Forældre den forestaaende Begivenhed. P. A. Heiberg underrettedes derimod først om Sagen, efter at den var en fuldbyrdet Kendsgerning, med den Motivering, at Heiberg jo var en Hader af Forlovelser, som det noksom fremgaar af „De Uadskillige“. P. A. Heibergs Breve til Sønnen er paa eet nær tilintetgjort, men at den vrantne gamle i Paris tog ham dette Skridt unaadigt op, skinner tydeligt frem af Johan Ludvigs næste Brev⁴⁾. Han har maattet høre for, at han havde lovet at ægte Mathiesens Datter — hvad der jo ingenlunde var i Overensstemmelse med Sandheden — og har faaet Bebrejdelser for, at Johanne Luise stadig skal optræde ved Teatret, i hvilken Anledning Johan Ludvig forklarer sin Fader, at der i moralsk Henseende er stor Forskel paa at være Skuespillerinde i Frankrig og i Danmark, og at det vilde være blodig Synd at rive Hustruen bort fra et Kald, hvortil hun af Naturen er dannet.

Det var Heibergs Ønske, at Brylluppet skulde foregaa i fuldstændig

Stilhed. Den 23. Juli opfordrede han sin gamle Lærer Peder Hansen, der nu var Præst i Slangerup, til at forrette Vielsen. Glad og bæret gik Hansen ind paa at overtage dette Hverv¹⁾ og gav ham Anvisning paa, hvilke Formaliteter der skulde bringes i Orden i Forvejen: Løsning af Kongebrev, Fremskaffelse af diverse Attester og Indskud i Enkekassen. Dagen før Brylluppet skulde staa, underrettede Bruden sin gamle Velynder, Kommandør P. Wulf, om hvad der forestod, i følgende Linier²⁾:

Imorgen tidlig reiser jeg i Selskab med Prof. Heiberg til hans gamle lære Præsten Hansen i Slangerup og kommer tilbage under et andet Firma. Vi have isinde at opholde os nogle Uger paa Landet, medens vore Værelser i min gamle Bolig paa Christianshavn bliver istansatte.

Den Godhed og Deltagelse i min Skjæbne hvormed Hr. Commandeuren og Deres elskværdige Familie have bæret mig, gjør mig det til en kjær Pligt at underrette Dem herom, først af Alle /: Forældre Forlover Præst og deslige untagen:/ Jeg smigrer mig med at Deres gode Ønsker følge mig paa denne vigtige Reise og udbeder mig for Fremtiden det samme Venskab som saa længe har været min Stolthed.

Hanne.

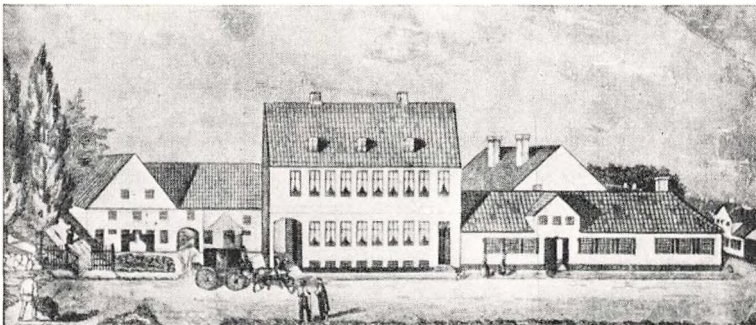
Paa selve Bryllupsdagens Morgen, den 31. Juli, drog Brudeparret af Sted til Slangerup. De var helt alene. Hverken Forloverne (Collin og Brudens Fader) eller nogen af Forældrene fik Lov at være til Stede. Fru Gyllembourg havde faaet den delikate Opgave paa selve Dagen at meddele Familien Pätges, at nu var Øjeblikket inde, og da de saa, at heller ikke Brudgommens Moder var med, lykkedes det hende nogenlunde at stille dem tilfreds. Om selve den højtidelige Handling fortæller Fru Heiberg³⁾ med en Blanding af Følelse og Humor: „I Kirken havde nogle faa Bønderfolk samlet sig, og dette var ganske, som Heiberg og jeg ønskede det. Kirken havde Præstens Familie smykket med Blomster og Lys, saa den ret havde et festligt Udseende. Her blev nu Vielsen foretaget med al den Simpelhed og Hjertelighed, der bedst er skikket til at røre og tiltale et allerede forud bevæget Sind. Præsten, en forunderlig naiv og uskyldig Personlighed, var saa bevæget og forvirret over den Ære — som han kaldte det — at skulle vie Heiberg og mig, at han, da vi skulde forlade Kirken efter Vielsen for at begive os til Præstegaarden, bød mig Armen og førte saaledes Bruden hjem, imedens Heiberg meget beskedent fulgte bagefter. Da Præstekonen, der stod i Husets Dør for at modtage Brudeparret, saae mig og hendes kjære Halvdel nok saa pænt komme spadserende sammen, slog hun Hænderne sammen og udbrød: „Men, min Gud, Hansen! Fører Du Bruden hjem? Det skal jo Brudgommen gjøre!“ Heiberg, der saae noget slukøret ud ved at staa saa forladt, svarede: „Ja, det forekom mig ogsaa underligt, men da jeg aldrig har havt Bryllup før, saa fandt jeg mig deri og tænkte, at Præsten vel maatte være mere

inde i Bryllupsceremonierne end jeg; men fra dette Øieblik, min kjære Hansen, haaber jeg, at du ikke oftere vil trænge dig ind i mine Rettigheder.“ Den elskværdige gamle Mand rødmede ordentligt og blev meget forelegen og gjorde mange Undskyldninger for sin Distraction.“ Skønt Pastor Hansen havde opfordret dem til at blive nogle Dage i Præstegaarden, foretrak de dog samme Aften at fortsætte til Frederikssund, hvor der var bestilt et Par Værelser til dem paa Kroen. Efter at have nydt de første Hvedebrødsdage her drog de til Lyngby, hvor et lille Hus var gjort i Orden til dem, og her tilbragte de nygifte deres første Sommerferie som to glade Børn i lykkeligt Samliv, blot nu og da forstyrret af Besøg fra Hovedstaden og af kedelige Pligter, som paahvilede Heiberg, saasom at afslutte Udarbejdelsen af hans nye Vaudeville „Køge Huskors“ og een Gang om Ugen at være nødt til at ride ind til Byen for at passe Forelæsningerne paa den militære Højskole. Til Oktober Flyttedag indrettede de deres Hjem i Brogade Nr. 3 paa Christianshavn. Huset, der i 1938 er blevet revet ned, laa, som Fru Heiberg gør opmærksom paa ¹⁾, mærkeligt nok ligeoverfor hendes Barndomshjem, hvor hun havde gennemlevet saa meget sørgeligt. Det var blevet aftalt, at de skulde have Fru Gyllembourg og Georg Buntzen boende hos sig. Saa meget de to Kvinder end satte Pris paa hinanden, og derom taler deres Korrespondance ²⁾ sit tydelige Sprog, var dette Arrangement dog en haard Belastningsprøve for deres Venskabsforhold. Partier af Manuskriptet til „Et Liv“, som Fru Heibergs Raadgivere under Bogens Tilblivelse har overtalt hende til at lade udgaa, men som nu er trykt i Variantapparatet til 4. Udgave af Værket, viser at det ikke altid var let at have Svigermoderen om sig i det daglige. Fru Gyllembourg havde svært ved at forsone sig med, at hun fra nu af skulde dele sin elskede Ludvig med en anden Kvinde.³⁾ Om Vanskelighederne ved, at to Generationer deler Husstand, taler Fru Heiberg i et langt senere, utrykt Manuskript til en Afhandling, „Tag ikke i Huset til dine Børn“ ⁴⁾, der muligvis har været bestemt til Optagelse i Henrik Hertz’ „Ugentlige Blade“, hvor hun optraadte som anonym Bidragyder. Det hedder her om Svigermødrene: de „have i Grunden kun en eneste Feil: at ville for enhver Priis boe hos deres Børn; medens Svigerdøttrene kan have en heel Række Feil paa deres Side. Jeg kunde gjerne vende det hele Billede om og beskrive, hvor ulykkelig en Svigermoders Stilling er i sin Svigerdatters Huus; thi Svigermoderens Feil i dette Forhold ere igrunden saa naturlige, saa menneskelige — og dette er det Tragiske i dette Forhold, at de have Begge Ret og Begge Uret, naar de leve sammen. Men de skal ikke leve sammen. Det tilkommer Moderen at renoncere, hun har sin frie Villie, Datteren har den ikke; hun tvinges af Forholdenes Magt. Og hvad taber nu ikke den Ældre, ved at opgive et selvstændigt Hjem? ... Erfaringen har lært mig, at skal en Sam-

menflytning af Børn og Forældre finde Sted, da er det mindre farligt, naar det er med Konens Moder og Mandens Fader. Mine Grunde ere disse: „Elsk din Mands Moder saa høit det skal være — som din egen Moder kan du ikke elske hende. Vanen fra Barn af at lyde, føie og gjøre denne tilpas, vil gjøre, at du lettere taaler hendes Indgriben, hendes Raad, end den nye Moders; thi at føie din egen Moder er ligesom en Fortsættelse af dine Barndoms-vaner. Din Svigermoders Irettesættelser ere ligesom en ny Opdragelse, og faaer let Udseende af Bebreidelser. Din egen Moder er, i den Alder, hvori du nu er, saa godt som færdig med din Opdragelse. Din Mands Moder begynder nu først herpaa, og som oftest vil hendes Methode være meget forskjellig fra den gamle, hvortil du fra Barn af er vant“. Faktum er, at der i det fælles Hjem opstod smaa Stridigheder i Anledning af Husførelsen. Den unge Frue opdagede hurtigt, at der var gammel Gæld, og at Heiberg og hans Moder havde sat sig i for store Omkostninger; de var, siger hun rent ud „ikke fri for en vis Letsindighed i denne Retning. Man havde vænnet sig til Fornødenheder, hvortil vore Indtægter ikke vilde strække.“¹⁾ Med den praktiske Husmoderdygtighed, der ogsaa var et Karaktertræk hos den store Kunstnerinde, satte hun sig nu for at bringe en bedre Økonomi til Veje, men dette gik ikke for sig uden Gnidninger, og der skulde megen Finfølelse og gensidig Kærlighed til for at undgaa unødigt Irritation. „I det Væsentlige, i det Store vare vi altid forenede, men det var alt dette Smaa til Dagligbrug, der adskilte os“²⁾, siger Fru Heiberg afsluttende om sit Forhold til Heibergs Moder. Ikke heller gjorde det Sagen lettere, at Georg Buntzen fulgte med Fru Gyllembourg over i det heibergske Hjem. Heftigt skinsyg som han var, har han ofte givet Anledning til pinlige Scener, hvad der næppe har tiltalt Husets Herre. Men Fremstillingen af Hjemlivet i den endelige Redaktion af „Et Liv“ aander Harmoni i det væsentlige³⁾.

Det var paa sin Vis dristigt af Heiberg at forene sin Skæbne med Jfr. Pätges. Johan Ludvig—Johanne Luise! For den, der ynder at se det symbolske i Tingene, kunde Navneligheden se ud, som om de var forudbestemt for hinanden. Men der var ogsaa en Afstand imellem dem. Først den rent standsmæssige. Han var runden af en ældgammel Kultur- og Embedsmands-slægt og sad inde med sin Tids højeste boglige og sociale Dannelse, hun et Fattigmandsbarn, opvokset paa Livets Skyggeside, overladt til selv at skaffe sig, hvad hun behøvede for at kunne begaa sig i Livet, indtil hendes Mand tog sig af hende. Et meget oplysende Vidnesbyrd om det Dannelsesstrin, hun stod paa, da hun fra Jfr. Pätges blev til Fru Heiberg — for som bekendt erhvervede hun sig i Modsætning til sine Kammerater ved Teatret straks en Fruetitel ved sit Ægteskab med en Mand, der var i Rangklasserne — har vi i det Brev hun kort efter Brylluppet skrev fra Lyngby til sin Svigermoder⁴⁾,

Posthuset i Hørsholm ca. 1840.

(Fotografi efter Tegning af Arkitekt Stilling, Hørsholm Museum).

Heibergs Sommerbolig i Hørsholm.

(Fotografi, Hørsholm Museum).

Slangstrup Kirke og Præstebolig.

(Maleri af Fr. Zweidorff 1839. Tilh. Kunstmaler Kr. Møhl-Hansen).

et Aktstykke, der viser, at hun ikke blot stavede aldeles utroligt uortografisk, hvad der naturligvis ingenlunde behøver at betyde, at hun var uden Dannelse, men ogsaa var ganske ukendt med at behandle det danske Sprog skriftligt. I Stavekunsten gjorde hun med Aarene store Fremskridt, men blev aldrig nogensinde helt sikker, hvorfor hun saa vidt muligt lod sine Breve gennemse af en anden; at forme Sproget kom hun, som det ses af hendes senere Bøger, i en endogsaa ganske betydelig Grad efter. Hendes overordentlige Perfektibilitet kom hende til Undsætning. Heiberg og Fru Gyllembourg formede hende, og med hendes Evner behøvedes der blot et Fingerpeg, for at hun kunde tage efter. Men ogsaa i Temperament var der meget store Uligheder mellem hende og hendes Ægtefælle. Johan Ludvig, den kølige, intellektuelt betonedede Verdensmand og Filosof, og Johanne Luise, den temperamentsfulde, lidenskabelige, følelsesfulde Kunstnerinde, afgiver et fuldyldigt Bevis for, at der er Sandhed i den gamle Sætning, at Modsætningerne tiltrækker hinanden. Johan Ludvig var helt naturløs, Johanne Luise en sand Naturbegavelse; han var gaaet den regelrette Vej frem gennem Livet, hun var helt igennem Autodidakt og havde naaet sin Position i Kraft af sit sikre Instinkt. Der var i Sandhed Muligheder til Stede for en Spænding i dette Ægteskab, men Drøftelsen af, om den fulde Lykke efter de første Aars Glæde ved Samlivet blev ved at følge dem, maa forbeholdes det følgende Bind, hvor ligeledes en Skildring af det heibergske Hjem vil blive gjort.

I Løbet af Foraaret 1832 gjorde Ægteparret Heiberg, som nu havde opslaaet deres Bolig i Brogade 3 paa Christianshavn, et nyt og interessant Bekendtskab. „En Dag lod en lille Mand med kloge Øjne og et fromt, godmodigt Udtryk sig melde hos os. Og til vor Glæde gjorde vi her for første Gang personligt Bekjendtskab med Digteren Henrik Hertz, der navngav sig som Forfatter af „Gjenganger-Brevene“ og „Amors Geniestreger“. Heiberg og han havde saa mange Berøringspunkter, at Samtalen blev lang og livlig; vi fandt alle Tre stort Behag i den dannede, beskedne Mands Conversation, og vi vare Venner fra hint Øjeblik af indtil denne Dag, 25 Aar efter“¹⁾. Saaledes lyder Fru Heibergs Beretning om det første Møde med Henrik Hertz den 9. April 1832²⁾, samme Dag som han havde ladet sig døbe, og to Dage før han i „Kjøbenhavnsposten“ og „Dagen“ tilkendegav sig som Forfatter til det meget omtalte Digt og de populære Teaterstykker. „Gjengangerbrevene“ havde ved deres Fremkomst gjort stærkt Indtryk paa Heiberg³⁾. Efter hans Død skrev hans Enke herom til Hertz⁴⁾: „Hvor husker jeg, da han for 30 Aar siden traadte ind af Døren hos sin Moder med Deres Gjengangerbreve i Haanden. Hvorledes hans Stemme vibrerede af Bevægelse medens han oplæste Deres skønne Digt for os, hvor glad, hvor taknemmelig han var den ubekjendte Sanger“. Saameget des behageligere maa det derfor have

været for ham at blive opsøgt af den Mand, i hvem han havde Lov at se en Forbundsfælle og Aandsfrænde. Det første Besøg affødte flere; snart blev Hertz betragtet som en Ven af Huset. En litterær Alliance indgik de i Løbet af dette Foraar ved at samarbejde paa Oversættelsen af et Brudstykke af Goethes „Faust“¹). Det er den berømte Pagtscene imellem Faust og Mephistopheles, som samme Aar blev spillet ved en Sommerforestilling paa Det kgl. Teater (¹⁹/₆). Sommeren bragte dem i endnu nærmere Kontakt med hinanden. Fru Heiberg trængte til at hvile ud efter en anstrengende Sæson, og man bestemte sig til i Juni Maaned at drage til Nordsjælland for at opsøge et passende Rekreationssted. Da nu Hertz ogsaa udtalte Ønske om at komme bort fra Byen, tilbød Heiberg ham at gøre dem Følgeskab. Igenem Hertz' Dagbog²) kan vi følge Optakten til den berømte „Hirschholmsommer“:

Løverd. 23 [Juni]: Heib. og Fru H. og Gyll. og Georg Bondesøn hentede mig af Kl. 8¹/₂ om Morgenen. FH. og TG. gav mig Blomster. En M[an]d var nær kjørt over af en Møllevojn. Posthornet kunde i[kke] blæse, da Karlen p[aa] Veien fandt et nyt Mundstykke. I Lyngbyø Witte (hils ham fra mig, han kan vise Dem Veien til Gurte, det er just en flink M[an]d, mistede der min Cigardaase. — I Hirschholm stor Frokost med deilig kjølig Graves etc., saae paa Haven og Kirken. I Gurte spiste vi til Mid[dag] Kl. 9, spadserede ved d[en] deilige Søe, saae Ruinerne af Vald: Slot. Konen der viste os omkr. i Krattet, der i[kke] vilde vide noget af Vald. Jagt. „Jeg veed ingenting, det kan i[kke] nytte jeg lyver, jeg er redelig og honnet“ — „og betaler Enhver Sit,“ lagde jeg til. — „Nei, det kan jeg ikke.“ — Hun lod til at frygte for at vedkjende sig Spøgeriet, især St. Hans Nat. — Fru Heib. (der hele Tiden drillede mig med min Passion for Pigerne, som jeg tog under Hagen, sp[urgte] mig om jeg kjendte hendes ældste Søster (gift med Matt[hiesen] og Jfr. Zepelins (cfr. Natten i Dyrehaven lige for 12 Aar siden). Kjørte paa en Fjellevojn g[jennem] Skoven til Fredensborg (St. Hans Blus p[aa] Marken). Spiste til Aften og laae i Fredensb.

Sønd. 24. Om Formid. besaae Slotshaven (Normdsdalen, Indfødsret-Træet, de mange Statuer, den deilige Udsigt ved Esrom Søe, spiste Frokost, spillede Kegler, sp[iste] til Mid[dag] Kl. 2, og kjørte g[jennem] en deilig Skovegn til Hirschholm, hvor vi ogs. saae om Værelser, og derfra til Vedbæk, fik et Par Byger; i Kroen mageløs Udsigt over Søen (Heibergs Opfindelse af nye Gestus, der sigte det Modsatte af [det] der tales, om Slaget p[aa] Rheden etc.) kjørte i klart stille Veir ved Strandkanten til Bellevue, hvor Dyrehavsgjæster, drak Punsch. NB. lige uden for Vedbek Kro ved Eenrom, hvor Heib. steg af for at høre om Værelser, sang imens Fru Heib. deilige Bellmanske Viser for mig. Kom til Chavn til Heibergs Kl. 11¹/₂, spiste til Aften og gik Kl. 1. — NB. Spas med: de Fruentimmer! de Fruentimmer.

Onsd. 27. .... Aften hos Heib.s (Han kom først hjem Kl. 11³/₄ fra Hirschholm, hvor han saae paa Værelser ....).

Hvorledes Hørsholmsommeren formede sig, er alt for kendt til, at det her skal vidtløftigere omtales. Af dens to Hovedaktstykker er Fru Heibergs Erindringer den for Offentligheden bestemte Fremstilling og Hertz' Dagbog³)

en fortrolig Meddelelse til Papiret — undertiden endda udstyret med kraftige Overstregninger — der først i nyere Tid er blevet tilgængelig for profane Blikke, og som i hver Linie røber den haabløse Forelskelse i „Professorens Frue“. Den giver visse Korrektiver til „Et Liv“, der i Enkeltheder er et upaalideligt Kildeskift, dets store Fortjenester uførtalt. Bl. a. dementeres derigennem Johanne Luises smukt arrangerede Beretning om, hvorledes Ægteparret sammen med Vennen fejrede deres første Bryllupsdag¹). Hertz sørgede netop taktfuldt for denne Dag at give sig et tilsyneladende uopsætteligt Ærinde ind til København, saaledes at den nydeligt skildrede Tildragelse med Udflugten til Granbjerget maa henlægges til en helt anden Dag. Over for Omverdenen lod Hertz sig naturligvis ikke mærke med noget. Til P. V. Jacobsen, der ogsaa var dødeligt forelsket i Fru Heiberg, skriver han²): „Paa Regn gaar og tildeels idag nær have vi herude havt det meget godt. Slotshaven er virkelig smuk, Huset, vi beboe, tilstrækkeligt beqvemt, men maaskee noget fugtigt. Vi spise, drikke, spadserer og spille Fjerboldt, og, naar vi have Tid til overs, saa bestille vi Lidt“. Det poetiske Udbytte, der kom ud af Landopholdet, skyldes Hertz. Som bekendt udødeliggjorde han Hørsholm-Sommeren i sine tre bellmanske Situationsdigte, „Posthuset i Hirschholm“, „Fjerboldtspillet“ og „Billardet“, og føjede først paa Aaret 1833 endnu et Blad ind i Kransen med Digtet „Hyacintherne“, hvori han med Taknemmelighed mindes den svundne Sommer. Kun i sit Svardigt paa dette³) har Heiberg overhovedet hentydet til Ferielivet i den lille nordsjællandske Idyl. At derimod Fru Gyllembourg ikke havde glemt Sommeren 1832, har hun vist med sin lidet kendte Novelle „En Brevvexling“ (1843), hvori nogle af Begivenhederne er henlagt til Hørsholm og Hertz' berømteste Hirschholm-Digt „Posthuset“ ideligt citeres⁴). Det var saaledes ganske med Urette, naar Hertz i sin Dagbog klagede over, at Fru Gyllembourg paahørte hans Digt med mindre Tilfredshed end hendes Børn. I Slutningen af August kaldte Teatertjenesten Heibergs tilbage til Hovedstaden. Fru Heiberg havde endda faaet sin Ferie forlænget⁵). Paa Hertz' Fødselsdag den 25. August flyttede de deres Telt-pæle tilbage til Byen, hvor Fødselsdagsbarnet om Aftenen fejredes i Heibergs Hjem, og Clouet bestod i, at Fruen sang hans Posthusdigt til Bellmans Melodi.

Professor Heiberg og hans Frue udnyttede i det hele deres Sommerferier godt. Aaret efter stod den dog i Arbejdets Tegn. Sammen med nogle af Det kgl. Teaters bedste Kunstnere tog Ægteparret i Juni og Juli paa Provinstourné. De gæstede Aalborg, Randers, Aarhus og Odense, nød megen Artighed hos disse Byers Honoratiores, men høstede ikke stor økonomisk Gevinst. I „Et Liv“⁶) lægger Fru Heiberg ikke Skjul paa, at Provinspublikummet ved sin Mangel paa Lydhørhed var hende en Skuffelse. Hendes Mand

derimod, der fra sin Fader havde modtaget en misbilligende Udtalelse om dette Foretagende, maatte i et Brev¹⁾ forklare ham, at det tværtimod var en fortjenstfuld Gerning, at hans Hustru, hvis Talent var saa rigt, at det kun kunde sammenlignes med Mile Mars', viste sin Kunst uden for Hovedstaden. For Johan Ludvig selv var Rejsen ikke nogen Sinecure; han havde paataget sig den utaknemmelige Rolle som Truppens Sufflør, og da Heden denne Sommer tilmed var stærk, voldte det den altid ængstelige Fru Gyllembourg store Bekymringer for hans Helbred²⁾. I Randers gjorde han et usædvanligt Bekendtskab. Til Forestillingerne her sendte han St. St. Blicher Fri-billetter. Denne uventede Opmærksomhed fra en gammel Modstanders Side (se I S. 239, Note 7 til S. 97) var mere, end Blicher kunde staa for³⁾. Halvt undskyldende skildrer han sin Ven Ingemann denne besynderlige Tilnærmelse⁴⁾: „Intet i Verden er mere inconseqvent end Menneskets Sind. Hvad mener Du vel? Heiberg og jeg have gjort hverandres Bekjendtskab! Han forærede mig og min Kone Fri-billetter til Forestillingerne i Randers, og kom mig med megen Artighed — og som det syntes — Oprigtighed imøde. Jeg kunde ikke være uhøflig. Hvo skulde tænkt det? har han forandret sig? eller sin Mening om mig? eller hvad? Hvad om det nu gaar dig ligesaa? Vi tre kunne udgjøre et ganske underligt Kløverblad. Men forresten alt dette mellem os to, kjere Bernhard! vi som kjende hverandre. Ham kjender jeg endnu ikke — lærer det vel heller ikke — higer heller ikke derefter.“ Blicher kvitterede for Høfligheden ved i „Randers Avis“ anonymt at anmelde en af Forestillingerne og indflette en Tak til Heiberg for den Nydelse, han havde forskaffet Jyderne. Det er vel overflødigt at tilføje, at noget andet og mere kom der ikke ud af det tilfældige Møde mellem de to saa højst forskelligartede Digterindividualiteter, ud over at de fra nu af indstillede Fjendtlighederne, og at Fru Heiberg viste den jyske Digter den Honnør ved en Aftenunderholdning paa Det kgl. Teater $\frac{1}{2}$ 1834 at læse hans Novelle „Hosekræmmeren“. Som det væsentligste Udbytte af denne Kunstrejse noterer Fruen⁵⁾, at hendes Mand fra Aarhus medbragte en Ridehest; dette Dyr, som han under pudsige Omstændigheder havde erhvervet sig, kom han til at elske højt, og det var sikkert med Sorg i Hjertet, at han ved Krigsudbruddet i 1848 ansaa det for sin Pligt at skænke det til Hæren, hvorfra det aldrig kom tilbage.

De to følgende Somre trængte de til at hvile rigtigt ud og lejede sig derfor i Taarbæk et Hus, „Eriksborg“, der tilhørte en Muremester Billberg. Her nød de i tre Maaneder rigtigt Nærheden af Skov og Strand og lod sig ikke deres Glæde forbitre af, at Fru Gyllembourg ikke kunde lide „det raa Hav“⁶⁾. En af deres hyppigste Gæster fra Hovedstaden var Poul Møller⁷⁾. Aldrig var Heiberg — om man tør tro hans Hustru — saa elskværdig,

som naar han uforstyrret hengav sig til Sommerglæderne. Hans medfødte Evne til at finde sig til Rette med Omgivelserne bar ham over alle de Skær, som hans mere forvante og pylrede Moder uhjælpeligt strandede paa, og hans Munterhed og Elskværdighed gav sig rigtig Udslag. Det var derfor altid med Sorg, Familien ved Sommerens Slutning sagde Farvel til Naturen og de Steder, der var blevet dem kære.

Det havde længe været paatænkt, at Heiberg vilde foretage en ny Rejse til Paris for at gense sin Fader, som han ikke havde truffet siden 1822, og præsentere sin Hustru for hendes ukendte Svigerfader. Naar Realisationen af denne Plan Gang paa Gang havde maattet udskydes, var det ikke, fordi Lysten manglede, men som sædvanlig Økonomien der lagde Hindringer i Vejen. Den gamle, næsten blinde Mand i Paris var meget misfornøjet med, at hans Søn ikke oftere lod høre fra sig, og næppe ganske uden Berettigelse: kun nogle faa Gange om Aaret kunde Johan Ludvig bekvemme sig til at slaa sig ned ved sit Skrivebord og glæde sin Fader ved at fortælle Nyt fra Danmark. Omsider brast hans Taalmodighed, og da han følte sig overbevist om, at han ikke selv vilde kunne fremkalde en Forandring i dette Forhold, henvendte han sig til deres fælles Bekendt A. F. Tscherning med Bøn om, at han skulde intervenere i Sagen. Hans paa Fransk skrevne Brev til Tscherning lyder i Oversættelse saaledes¹⁾:

Min Herre!

Paris d. 3. April 1833.

Tillad mig at henvende mig til Dem som til en gammel Ven for at paakalde Deres velvillige Hjelp i en Sag, der bedrøver mig. Det dreier sig om at bevæge min Søn, der ogsaa er Deres Ven, til, om muligt, at tage lidt mere Hensyn til mine indtrængende og idelig fornyede Anmodninger og skrive lidt hyppigere til mig, end han hidtil har gjort. Han antager mig rimeligvis ligesaa ligegyldig for, hvad der angaaer ham, som han er ligeoverfor mig. I den Henseende gjør jeg ham kun til en vis Grad Bebreidelser; thi han veed endnu ikke, at mellem Forældre og Børn er Kjærligheden meget mere levende og stærk i nedstigende end i opstigende Linie. Men der er Regler, som Sømmeligheden dicterer, og dem krænker han aabenlyst ved haardnakket at nægte mig den eneste Gunst, jeg beder ham om. Hvad mere vilde han gjøre, om jeg — ved en uheldig Tilskikkelse — var nødt til at anraabe ham om Understøttelse, eller paakalde hans Velvillie i Sager af anden Natur?

I Løbet af forrige Aar har jeg kun været istand til at afpine ham tre Breve, og i dette Aar har jeg endnu ikke modtaget en Stavelse fra hans Haand. Jeg aner nogle af de Undskyldninger, han vil søge at gjøre gjældende, ikke at tale om dem, han sikkert ikke vil udtale ligefrem. Han vil maaske sige, at han har været syg. Det er en Undskyldning, som er lettere at opfinde end at modbevise, naar man er saa langt fjernet fra hinanden; men var den end sand, er den derfor ikke god; thi han kunde nok have fundet et eller andet Middel til at gjøre mig bekendt med denne ubehagelige Nyhed, og han kan ikke være uvidende om, at en ond Nyhed, der kommer pludselig, er meget mindre tung at bære end den Ængstelse, hvormed man frygter dens Komme. — Han vil sige, han har ikke Tid. Hvem vil han faae til at troe, at hans Arbejder ere saa

utallige, hans Beskjæftigelser saa umaadelige, at han ikke kunde røve en halv Time fra dem hver anden Maaned, og det er Alt, hvad jeg forlanger. — Høn vil endvidere sige, at han mangler Stof. Dersom den gode Villie var der, saa vilde Stoffet ikke mangle ham. Iøvrigt vilde denne Undskyldning her være falsk; thi i sit sidste Brev af 15. December, paa hvilket jeg svarede d. 23. Januar, bebudede han mig en Begivenhed, som skulde komme til sin endelige Afgjørelse i Slutningen af Januar. Nu er mere end to Maaneder forløbet, uden at han har værdiget mig med et eneste Ord at underrette mig om denne Afgjørelse, som dog maatte interessere mig. — Endelig vil han sige, at det er ham imod at vide, at hans Breve ville blive læste af en Trediemand, og at mine skulle skrives af en fremmed Pen. Men hans Breve have altid været saa uskyldige, at jeg havde kunnet lade dem læse af den meest smaalige og ildesindede Politimand, og dersom der i mine Breve, der ere skrevne med en fremmed Pen, har indsneget sig en Bebreidelse, hvis er saa Skylden? Vilde han virkelig have gjort fælles Sag med Naturen om at forøge de Ulykker, hvormed den har rammet mig?

Det er tydeligt, at det er ham modbydeligt at skrive til mig, og ulykkeligvis er det eneste kraftige Middel til at overvinde hans Modbydelighed netop det, som mangler mig. Han betragter det, jeg beder ham om, som et strengt Hoveriarbejde, jeg paalægger ham; men han kan være rolig, dette Aag vil ikke længe tyngge paa ham. Min sidste Time nærmer sig med hurtige Skridt, og visselig vil hans Kulde og Ligegyldighed ikke forhale den.

Jeg gjentager det, min Herre, jeg henvender mig til Dem fremfor til nogle særlige Venner, jeg har i Kjøbenhavn, men som ikke høre til min Søns Venner; men det veed jeg, at De gjør. Hav den Godhed, Hr. Capitain, at bære mig med to Ord til Svar, adresserede til min Bolig, Rue Croix des petits Champs, Hotel du Havre, og modtag Forsikringen om den udmærkede Hengivenhed, hvormed jeg har den Ære at underskrive mig

P. A. Heiberg.

I sit paa Fransk affattede Svar ¹⁾, der her meddeles i Oversættelse, søgte Tscherning saa godt som muligt at forsvare sin Ven:

Min Herre,

jeg har modtaget Deres Brev af 3. dennes, og trods al den Interesse, som et Brev fra Dem har for mig, maa jeg tilstaae, at dette har bedrøvet mig meget, fordi det viser mig den dybe Bedrøvelse, hvoraf De lider, og fordi Deres billige Klager falde paa en Mand, som jeg elsker og agter, paa den Mand, der burde gjøre meest for at gjøre Dem Livet behageligt. Ikkedestomindre er jeg glad over, at De har henvendt Dem til mig, fordi jeg maaske bedre end nogen Anden er istand til at forsikre Dem om de i Sandhed sønlige Følelser, som Deres Søn nærer for Dem. De er ofte Gjenstand for vore Samtaler; han er da altid bedrøvet over at vide Dem saa langt borte, ofte har jeg hørt ham discutere, ved hvilke Midler det kunde blive ham muligt at komme ned og besøge Dem, undertiden have vi ogsaa drøftet Muligheden af at forskaffe Dem en behagelig Existens her. De mener, min Herre, at dersom De var i den Nødvendighed at maatte bede ham om at bringe virkelige Offre, De da vilde gjøre det forgjæves: i den Henseende er det mig en Glæde at kunne forsikre Dem om det Modsatte; hver Gang en lignende Pligt har paahvilet ham, har han handlet med Kraft og uden Hensyn til sine personlige Interesser.

„Men,“ siger De, „hvorledes skal jeg kunne forlade mig paa en saadan Forsikkring, jeg, som ikke kan opnaae som en Naade af ham sex Breve om Aaret?“ Ja see, det er atter et Bevis paa den menneskelige Inconseqvens: vi ere istand til at bringe de store Offre, men ikke de smaae. Dette er en almindelig Bemærkning, men den passer særlig paa Deres Søn. Sorgløshed og Mangel paa Beregning er hans største Feil; derfor er han forsømmelig med at skrive til Dem, saa ofte som han burde. Han vil gjøre det, han fastsætter et vist Tidspunct dertil; men saa vil han endnu have nogle Oplysninger, endnu nogle interessante Nyheder at meddele Dem, han vil slutte et Arbeide, som han har under Hænder, og Udførelsen af hans Forsæt opsættes fra Uge til Uge, uden at han mærker, at Tiden gaar, netop maaske fordi han tænker saa ofte derpaa. Idet jeg siger dette, er det ikke min Hensigt at forsvare hans Handlemaade; thi han har Uret, han har stor Uret; men jeg ønskede kun at overbevise Dem om, at det ikke er af Mangel paa sønlig Kjærlighed, at han begaar denne Uret; men kun af Mangel paa Nøiagtighed i Udførelsen af sine Anliggender.

Da jeg talte til ham om Deres Klager, følte han selv Sandheden deraf; men han sagde mig, at han haabede for en Deel at have bragt dem til at ophøre, idet han havde skrevet til Dem for omtrent otte Dage siden, og han tænkte, at dette Brev vilde være Dem behageligt. Og ligesom jeg er inderlig overbeviist om, at han intet vilde forsømme for at gjøre Dem Livet mere behageligt, saaledes er jeg ogsaa vis paa, at han for Fremtiden vil holde bedre Regnskab over sin Correspondance med Dem. . .

I 1836, da Tscherning atter opholdt sig i Paris, maa han i et ikke bevaret Brev til Fru Gyllembourg¹⁾ have givet hende et saa mørkt Billede af hendes tidligere Ægtefælles Helbredstilstand og ensomme Liv, at det bidrog til at fremskynde hendes Børns Rejseplaner. I Begyndelsen af dette Aar ansøgte Heiberg²⁾ Teaterdirektionen om en større Understøttelse for sin Kone til en Studierejse til Paris og eventuelt Wien samt om en moderat Ekstraunderstøttelse for ham, da hun dels „som Fruentimmer“ behøvede flere og større Bekvemmeligheder paa en Rejse end en Mand, dels ikke kunde rejse uden Ledsagelse. Til Gengæld lovede han at bruge sine Øjne godt i Paris og bringe med hjem, hvad der maatte egne sig af sceniske Nyheder for Det kgl. Teater. Svaret gik i den ønskede Retning. Fruen fik 600 Rdlr. af Teaterkassen og 400 Rdlr. af Finanskassen, de Finansdeputerede bevilgede hendes Mand 700 Rdlr. Til yderligere Forøgelse af Rejsebeholdningen fik Fru Heiberg Tilladelse til for egen Regning at laane Teatret til en Række Sommerforestillinger, hvortil hendes Mand efter hendes Ønske skrev Vaudevillen „Nej“. Den 4. Juni tog de ved et lille Aftenselskab Afsked med nogle Venner: Hertz, Poul Møller og Søren Kierkegaard³⁾, og kort derefter drog de af Sted, overladende Fru Gyllembourg til sig selv og sine mange unødige Ængstelser for deres Skæbne. De rejsende gav sig god Tid. Vejen gik gennem Tyskland med Ophold i Berlin (hvor han fornyede Bekendskabet med Eduard Gans), Weimar, Leipzig, Frankfurt am Main og Strassburg⁴⁾. I Berlin og Weimar saa de Teater, men blot det i Weimar fandt deres Bifald; her

hvilede efter Fru Heibergs Udsagn¹⁾ noget af Goethetraditionen over Fremførelserne. Den 5. Juli ankom Ægteparret til Paris²⁾, og man tør gaa ud fra, at en af deres første Vandringer fra Rue Richelieu, hvor de boede, gik til Heibergs Fader (ogsaa fra dette Pariserophold savnes desværre de rejsendes Breve, og man er henvist til de Oplysninger, der kan udtrages af Fru Gyllembourgs Skrivelser til sine Børn, Fru Heibergs Erindringer samt Meddelelser i Andræs Biografi og Martensens „Af mit Levnet“). Det store Spørgsmaal var jo, hvorledes den gamle vilde tage imod sin Svigerdatter. At han ikke var blevet alt for begejstret ved Efterretningen om, at hans Søn havde valgt sig en Skuespillerinde til Ægtefælle er sikkert. Under et Besøg i den franske Hovedstad 1833 havde H. C. Andersen søgt at gøre ham begribeligt, at en kongelig dansk Skuespillerinde ikke kunde stilles i Klasse med en parisisk, hvad Dyd angik, og at hun var en „høist respectabel Pige og et virkeligt Talent“³⁾, og J. L. Heiberg selv havde i Breve skildret hendes kunstneriske Evner i de mest lysende Farver. Fru Heiberg kunde imidlertid have sparet sig sine bange Anelser. Alt gik over Forventning⁴⁾. Det lykkedes hurtigt Svigerdatteren at vinde den gamle for sig, og hendes Skildring af Pariseropholdet indeholder adskillige Træk, der viser, at han behandlede hende med Ridderlighed og gav hende sin Fortrolighed. Ogsaa om sin forudoms Hustru udtalte han sig med Venlighed. Kun naar Talen kom paa, at han skulde søge Frederik VI om Tilladelse til at vende tilbage til Fædrelandet, blev han ubøjelig; om sin Ret vilde han ikke trygle. I Paris genoptog de Omgangen med Andræ, som de allerede Dagen efter Ankomsten opsøgte⁵⁾, og gjorde her et nyt og for begge Parter betydningsfuldt Bekendtskab. I samme Hotel som Andræ boede nemlig Martensen, der var paa Studierejse med sin Ven, Juristen Fr. Bornemann. Martensen fortæller herom,⁶⁾ at han straks fandt Behag i Heibergs Konversation og besluttede sig til af aflægge Ægteparret et Besøg. Denne deres første længere Samtale kom til at strække sig over 12 Timer. Timerne fløj umærkeligt af Sted, medens de udvekslede Tanker om Hegels Filosofi, om Shakespeare (som de var uenige om), Bellman, danske Folkeviser og meget andet, afbrudt af et højst fornødent Maaltid hos Véfour i Palais Royal, saa at Martensen pludselig til sin Rædsel opdagede, at det var blevet Midnat, og maatte ile tilbage til sit Logis, hvor hans lange Udeblivelse havde vakt stor Uro hos hans Landsmænd⁷⁾. Om det teatermæssige Udbytte af Rejsen vil nedenfor blive talt. Den 18. August kaldte Pligterne Heibergs tilbage til København. Dagen forinden havde P. A. Heiberg ønsket, at de skulde tage Afsked med ham ved en Middag i Palais Royal, og for at Stemningen ikke skulde blive for trykket inviteret Andræ til at deltage i Maaltidet. Nu og da læste Fru Heiberg i sin Svigerfaders Ansigt, hvad det kostede den gamle Mand at

overvinde sin Bevægelse, men han gennemførte sin Kamp, at dømme efter hvad Andræ har noteret i sin Dagbog¹⁾: „Uagtet Afskeden vistnok var ham meget bitter, viste han, som sædvanligt, den fuldstændigste Ro og Selvbeherskelse og forsøgte til det sidste at være glad og munter“. Det blev ogsaa sidste Gang, P. A. Heiberg saa sin Søn; 5 Aar efter døde han i Paris.

Sommeren 1837 tilbragte Familien for tredje Gang paa „Eriksborg“ i Taarbæk, men ønskede ikke for Fremtiden at vende tilbage hertil. Den følgende lange Teaterferie iværksatte de en Plan, som var rigtig efter deres Hjerte. De havde nemlig bestemt sig til at lære Sjællands Naturskønheder at kende ved at rejse fra Sted til Sted og til den Ende lejet sig en Tospændervogn med Hestebetvingeren Heiberg som Kusk. Af de Nydelser, denne Tur beredte dem, har Fru Heiberg givet et frisk Billede²⁾: „Kjender Du, min Læser, den ubeskrivelige Følelse, naar man efter et Ophold i en Kro paa Landet i den tidlige, friske Morgenluft sætter sig op paa Vognen? Naar Hestene staa og skrabe med Hoven af Utaalmodighed efter at komme videre, naar Pisken da knalder, og Vognen ruller let hen ad Veien? Kjender Du denne Fornemmelse, det fornyede Haab, der ligger i den begyndende Dag? Naar Lærkerne juble i høien Sky og slaa deres Triller, som om det lille Bryst skulde sprænges? Naar Markerne endnu glimre af Dugperlerne, naar Landmanden vandrer med sine Redskaber paa Nakken og i Forbigaaende siger sit: Godmorgen! Naar Gaasedrengen driver sin Skare ud, idet den gækker sit hæse Pludder og med et latterligt Skrig farer til alle Sider for at undgaa de muntre Hestes Trav? Du kjender alt dette, jeg veed det — thi hvilket Menneske har ikke fornummet den Sjæleglæde, som en saadan ung Morgen bebuder. Men kjender du da ogsaa det, at sidde ved dens Side, hvis Selskab er dig det kjæreste, med hvem du er forenet i alle Interesser, hvis Tale aldrig kjeder, hvis Taushed kun er en sympathetisk Følelse af, at Du selv ønsker at tie for uforstyrret at lade dine Tanker gaa paa fri Vandring hid og did?“

I Efteraaret 1838 deltog Heiberg i de Festligheder, hvormed man fejrede Thorvaldsens Hjemkomst til Danmark³⁾. Sammen med Oehlenschläger, Winther, Grundtvig, Hertz, H. C. Andersen, H. P. Holst og Overskou⁴⁾ var han med i Digternes Baad, der smykket med et Flag med en Pegasus i sluttede sig til Flotillen, som 17. Septbr. sejlede Fregatten „Rota“ i Møde paa Reden. Efter at Mesteren først var blevet hilst med Musik og Leveraab istemte Deltagerne en Sang af Heiberg⁵⁾ paa Melodi „Vi Sømænd gør ej mange Ord“. En Maanedes Tid senere fejredes Thorvaldsen paa ny ved en stor officiel Fest paa Hotel d'Angleterre; en hel Række Digtere besang Hædersgæsten, Heibergs Bidrag (til en Melodi af Weyse) var Digtet „Dengang Lyset blev paa Herrens Bud“⁶⁾. Da Thorvaldsen den 21. Novbr. modtog sin Udnævnelse til Æresborger i København, hædrede Heiberg ham for tredje

Gang med en Sang¹⁾ og havde ved denne Lejlighed mere Held til at træffe en naturlig og hjertelig Tone. Kun seks Aar efter skulde det endnu en Gang falde i hans Lod at hylde den store Kunstners Gerning, men da var det i Anledning af hans Død, hvor han til Sørgefesten i Det kgl. Teater havde forfattet Prologen²⁾.

Et Halsonde, der i længere Tid havde vanskeliggjort Fru Heiberg Teatertjenesten, bevirkede at hun i Sommeren 1839 søgte Understøttelse til at foretage en Kurrejse til Ems. Som i 1836 indgav Heiberg for sit eget Vedkommende en lignende Ansøgning for at kunne ledsage sin Hustru. I Begyndelsen af Juni begav de sig i Ro og Mag til Nordtyskland, hvor de tilbragte en Maaned med Bjærgbestigninger i Harzen og med Ophold i Byerne Gotha, Frankfurt am Main og vistnok ogsaa Amsterdam³⁾. Harzlandskabets „crasse Realisme“ faldt ikke i Heibergs Smag: „vor Herre bevare mig fra at gjøre flere Bjergreiser!“ udbryder han i et Brev til sin Moder⁴⁾, hvor han sammenligner Havet med Bjergnaturen; begge hører til „den vilde, uciviliserede Natur“, men medens Havet lader Bølgerne forgaa i samme Øjeblik de bliver til, er Klipperne uforandret „raae Colosser“. I Gotha gjorde han personligt Bekendtskab med flere Lærde: Filologen og Æstetikeren Fr. Jacobs, Geografen Ukert og Teologen Bretschneider, hvis Forsvarsskrift for Rationalismen han havde meddelt Uddrag af i „Kjøbenhavns flyvende Post“ 1830. I Frankfurt besøgte Heiberg Nathan Davids Søster. Med Kuren synes det ikke at have haft saa stort Hastværk; først 8. Juli indtraf Ægteparret i Ems. Her var de saa heldige at træffe gode Venner, Collins to Døtre Louise Lind samt Ingeborg Drewsen og hendes Mand, Assessor Adolph Drewsen. Og her gjorde eller rettere fornyede de et Bekendtskab, som skulde blive betydningsfuldt for dem i Fremtiden, nemlig med Storkøbmanden Th. Suhr og hans Frue, f. Falch. Grosserereren, der var en tavs Mand og havde liden Sans for Kunstens Verden, gav kun modvilligt efter for sin Kones Opfordring til at give sig i Samtale med deres Landsmænd, men Fru Heibergs naturlige og livlige Konversation fik ham tøet op, og det varede ikke mange Aar, før disse to Mennesker indgik et Venskabsforbund af en særegen Art.

Den 3. Decbr. 1839 døde Frederik VI. Sorgen over hans Bortgang var almindelig. Ogsaa Heiberg var blandt dem, der følte, at de havde mistet en god Konge. Lad være, at han aldrig havde vist nogen synderlig Forstaaelse for Kunst og Videnskab — Kunstnerne havde dog ofte mærket hans Naadesbevisninger, og Heiberg havde i fuldt Maal faaet Del heraf. Hvor ofte var det ikke sket, at Monarken havde glædet sig over et af hans Stykker, Vaudevillerne eller „Elverhøj“, og givet sin Tilfredshed Udtryk i Gaver til Digteren. At det var under Kronprins Frederiks Styre, at hans Fader var blevet drevet i Landflygtighed, havde ikke efterladt nogen Bitterhed i Sønnens Sind.

Heiberg var Royalist af Overbevisning og Tilhænger af et humant og oplyst Enevælde som det, der var blevet udøvet i Danmark i hele den afdøde Konges Regeringstid. End ikke at Frederik VI ved enkelte Lejligheder maatte tildele sin Teaterdigter en Reprimande, havde kunnet rokke Heibergs Tillid til, at saa længe den gamle Konge stod ved Roret, trivedes Ret og Retfærdighed i Danmark. Ofte nok havde Heiberg paa Embedsvegne hyldet Enevoldsherskeren med de obligate Fødselsdagskvad til Afsyngelse i Teatret og idelig forsøgt at variere de slidte Fraser om Skjoldungen og Danerkongen, senest med en Kantate til Universitetets Fest 1839 i Anledning af den høje Fødselsdag ¹⁾):

Hil den Drot, hvis Scepter værner
Om Athenes ædle Magt,
Ham, som Viisdoms klare Stjerner
Lokke mer end jordisk Pragt!
Her Gudindens høie Tempel
Staaer, beskjermet ved hans Bud;
Præget med hans Konge-Stempel
Sender Altret Flammer ud.

Og nu var han ikke mere i de levendes Tal. Den digteriske Pligt, der nærmest paahvilede Heiberg, var at besynges hans Minde. Til Universitetets Sørgefest 1840 skrev han paa Anmodning til Weyses Musik sin smukke Kantate ²⁾, hvor han fuldt ud viste sig Situationen voksen. Ingen af de gamle Klichéer, som han havde tæret paa i de mange Aars Geburtsdagssange, fik Indpas i dette Lejlighedsarbejde. I værdige og følte Ord talte han rent menneskeligt om sin afdøde kongelige Velgører:

Den g'ode Konge forlod sit Folk,
Hans Blik ei længer er Hjertets Tolk,
Han sover Søvn den lange.
Vor tabte Fader! vor døde Ven!
O kunde du hist fornemme,
At Danmarks Qvinder, at Danmarks Mænd
Vil aldrig dit Værd forglemme!
O kunde dit Folk sit Hjertes Gjæld
Betale dig end med et ømt Farvel!
O kunde du høre vor Stemme!

Konge du var, og med Kronen,
Førte du Herskerens Stav,
Menneske var du paa Thronen,
Var Borger og Dansk til din Grav,
Fader, ei blot for det Hele,
Nei, men for Hver:
I hans Bekymring at dele
Du stod ham nær.

Hvo har vel seet dig i Øiet,
Hvo har din Tale vel hørt,
Uden at hæves, naar, høiet,
Han blev af din Mildhed berørt?
Ak! i den lukkede Kiste
Tier din Mund;
Øiet er slukt, som os viste
Dit Hjertes Grund.

En Epoke var med Frederik VI's Død gaaet til Ende. Heiberg, der efter Hustruens Beretning ¹⁾ ved Budskabet om Dødsfaldet havde ladet sig henrive til den Udtalelse, at han var træt af det gamle, og at man trængte til noget nyt, skulde faa at føle, at ikke enhver Forandring er til det bedre. Han hørte hjemme imellem Frederik VI's Mænd; Christian VIII's og Frederik VII's Tid kom han aldrig til at forstaa.

II

VAUDEVILLERNE

O Sainte Bagatelle, patronne de mon âme!

J. L. Heiberg: Prosaiske Skrifter XI 449.

1.

HISTORIE

Vaudevillerne voksede frem af en spæd Spire. Hos sine Slægtninge Andreas Buntzens paa Christianshavn var Heiberg en hyppig og ikke mindst af Børnene velset Gæst. Det gamle Dogme om Heibergs manglende Forstaaelse af Børn trænger til et Korrektiv. Lige saa sandt det er, at han ikke havde Sans for de helt Smaa ¹⁾, lige saa vist er det ogsaa, at naar de havde naaet at blive halvvoxne, gav han sig gerne af med dem og forstod sig godt paa at omgaas dem. Herom kan hans Hustru føres som Vidne ²⁾: „Børn hang ved ham,“ fortæller hun, „og han havde et mageløst Talent til at underholde sig med dem i Leg, hvori der dog altid laa noget Belærende for dem. Halvvoxne Smaapiger havde han en egen Kjærlighed for; det var den rige Mulighed, der interesserede ham i de unge Knopper; i hans Comedier ere de komne til Orde i hans Trine, hans Caroline, hans Marie, hans Christine.“ Ogsaa Martensen hævder, at han elskede Børn, ³⁾ og Julie Sødring, der havde en sund Dømmekraft, taler om, hvorledes han med den ham egne Friskhed, der udgjorde hans elskværdigste Side, spøjte med hendes Børn og i et Brev til hende taler om dem som „Deres nydelige, venlige Børn“ ⁴⁾. Familien Buntzens Smaa kunde glæde sig ved hans særlige Bevaagenhed. Det var for dem, han, da han var vendt hjem fra Kiel, drog sin egen Barndoms Dukketeater frem og skrev og opførte Marionetkomedien „Den dobbelte Flugt“ (se I, 44 ff.), og det var ligeledes til deres Ære, han i 1825 skrev tre Digte, som han ved Offentliggørelsen i Lahdes „Ossian“ 1826 kaldte „*Børne-Vaudeviller*“ ⁵⁾. Ogsaa de udgør et Skridt henimod Realisationen af den virkelige Vaudeville. Det første, „Mit Farvel til de Smaa“, giver et Billede af den af sin Doktorværdighed ganske ubesværede Johan Ludvig som Deltager i Legen:

Jeg som tidt blandt eder stod,
Selv til Barn forynget ⁶⁾.

Han har ikke undset sig for at være med i en lystig „Tagfat“ eller „Skjul“, forsvaret sine smaa Slægtninge mod Gadens Dreng, som Hest trukket deres

Barnevogn, værget dem mod Anfald af Smedens Gæs og underholdt dem med at fortælle Eventyr. Men nu slaar snart Afskedens Time:

Kjære Børn, jeg som saa tidt
 Eders Selskab søgte,
 Naar i Haven glad og frit
 Jeg med eder spøjte,
 Ak, jeg skilles snart fra jer,
 Maa til Kiel, desværre!
 O, hvor gjerne blev jeg her!
 Ja det veed vor Herre! ¹⁾

Endnu ansaa han det altsaa for nødvendigt at opretholde Fiktionen om med det første at skulle vende tilbage til den forhadte holstenske Rede, som ogsaa faar sig et ordentligt Hib i den sidste Strofe ²⁾. Det andet af Digtene, „Dyrehavsreisen“, skildrer en munter Udflugt til „Bakken“ med Digteren selv som Kusk, en Tur, der ikke mindst har haft Tillokkelser for ham, fordi Vognens Indhold bestod af fire unge Piger: Pauline og Marie Buntzen med deres Veninder Elisa og Jacobine Jørgensen. „Jeg sværme vil med fire Psycher“, bebuder han glad. I det tredje af den lille Cyklus, „De Syge“, er Situationen den, at Digteren kommer paa Besøg til Slægtingene paa Christianshavn og træffer flere af Familiens Medlemmer i en jammerfuld Forfatning: Tante (o: Fru Gyllembourg eller snarere Fru Saint-Aubain, der boede sammen med Andreas Buntzens) ude af Stand til at bevæge sig uden ved Stok og Husfaderen liggende af Podagra, hvorfor det bliver de to unge Døtres Lod at gaa Patienterne til Haande:

De Store maae nu ledes
 Ved Haanden af de Smaa ³⁾.

Den hele yndefulde Digt-Cyklus er ved sin impressionistisk-dramatiske Stil og de underlagte Melodier tydeligt paavirket af Bellman og danner et Udgangspunkt for Henrik Hertz' senere „Erindringer fra Hirschholm“.

Som vi har set, var det imidlertid Heibergs faste Forsæt — koste, hvad det koste vilde — at bryde sig en Bane i København, og Vejen hertil skulde gaa over Det kongelige Teater. Den 20. Maj 1825 havde Sangerinden Demoiselle Emilie Pohlmann fra Hamburg optraadt paa denne Scene som Fru v. Schlingen i Karl v. Holteis Liederposse „Die Wiener in Berlin“, sekundet af tysktalende danske Skuespillere, bl. a. N. P. Nielsen som Franz og Dr. Ryge som Hubert. Hendes nydelige Ydre og Stemme havde betaget Københavnerne saa stærkt, at Forestillingen gik en hel Række Gange for udsolgt Hus, og man tør gaa ud fra, at Heiberg har genopfrisket Bekendtskabet med denne tyske Vaudeville, som han erklærer at have set „vist en Snees

Gange“ i Hamburg.¹⁾ Da Jfr. Pohlmann to Aar senere forsøgte yderligere at forfølge Successen heroppe, var Forgyldningen rigtignok i Heibergs Øjne gaaet af hende. Nu lyder Dommen over hende saaledes: „Demoiselle Pohlmann har en net og ziirlig Person, der bærer tydelige Spor af forhenværende Skjønhed; hun klæder sig særdeles smukt, og opveier ganske alene en heel hamborgsk Modejournal . . . Man maa have et saare ringe Begreb om Skuespilkunsten, og næsten Intet have seet i dette Fag, naar man for Alvor kan indbilde sig, at Demoiselle Pohlmann er, jeg vil ikke sige, en god Skuespillerinde, men blot en Skuespillerinde.“²⁾ Forklaringen paa dette Omslag er naturligvis den, at Heiberg i Mellemtiden havde set Jfr. Pätges optræde, og dette havde givet ham et andet Begreb om, hvad en Vaudevilleprimadonna vil sige. Men Gensynet med den tyske Liederposse havde sat hans Tanker i Bevægelse i Retning af selv at forny denne Genre paa dansk Grund. „Die Wiener in Berlin“³⁾ er — som Heiberg i et Brev til Tieck 1827⁴⁾ siger — i sig selv en højst middelmadig Farce. Indholdet er saare tyndt: Wieneren Joseph Hubert elsker sin Fødeby med en over alle Grænser gaaende Lokalpatriotisme og befinder sig ikke vel i Berlin, hvor han desværre har været nødt til at bosætte sig, fordi hans rige Arveonkel ønsker at have ham om sig til Selskab og Underholdning. Der er derfor heller intet Haab for hans Søn Franz om at opnaa den faderlige Velsignelse til et Giftermaal med den, han elsker, den unge Enke Fru Louise v. Schlingen, eftersom hun er Berlinerinde. Men ved List naar det unge Par deres Maal: Fru v. Schlingen skaffer sig under Paaskud af at være en wiensk Tjenestepige, der søger Plads i Huset, Adgang til Huberts Hjem og besnærer ved sin troværdige Wienerdialekt den gamle, saa at han til Slut maa give Køb og anerkende hende som Svigerdatter. I Stykket er indlagt 12 Sange med Melodier laant dels fra Tyrolerviser, dels fra Bäuerle og Wenzel Müllers „Volks- und Zauberstück“ „Aline“⁵⁾, og der sluttes af med en Rundsang, hvor hver af Personerne synger sin Strofe, medens alle til sidst henvender sig med en direkte Appel til Tilskuerne:

Die Wiener, geh'n s'nach Wien:
Werden s'gut empfangen;
Wärs den Wienern in Berlin
Eben so ergangen?

I Forordet til den trykte Udgave indrømmer Holtei, at hans Stykkes Succes beror mere paa de til Sangene valgte Melodier end paa Teksten selv, og nævner at Reichardt i sit Sangspil „Lieb' und Treu“ er gaaet til Værks paa samme Maade, omend hans Sange har en alvorligere Karakter.

Heiberg var paa dette Tidspunkt begyndt at sysle med Tanken om at skabe en københavnsk Scene for den lette Kunst i Lighed med de parisiske.

Herom har Abrahams følgende at fortælle: „Vi spadserede . . . en Formiddag sammen i Rosenborg Have, og han yttrede da, at i denne Have kunde det være passende at bygge et stort Secondtheater for Vaudeviller og Parodier. Vi udmalede nu i Tanken, hvorledes et saadant Theater burde være: meget stort, med mange billige Pladser, og færre meget dyre, saa at det kunde blive søgt af beau monde og af den lavere Klasse. Under Spøg og Latter begyndte vi nu at tænke os Parodierne, og meget alvorligt omhandlede vi Planen til et Actieselskab. Deraf blev nu Intet dengang, men et Par Aar efter kom Vaudevillerne, og noget senere Secondtheatre.“¹⁾ Denne Samtale synes at være ført i 1823²⁾. To Aar efter, ²³/₁₀ 1825, skriver hans Fætter Carl Bernhard til Abrahams³⁾: „Ludvig selv gaaer endnu bestandig frugtsommelig med sit gamle Projekt, at faae Lov til at oprette et Vaudeville-Theater, som Bruun [o: Constantin Bruun] vilde sætte en Del Penge i, og som han venter sig megen Fordel af, og han bilder sig ind, at han nok skal faae Tilladelse dertil, som jeg ellers tvivler paa“. Brevskriverens Skepsis var velbegrundet; det skulde snart vise sig, at Fremstødet kun kunde foretages fra selve Nationalscenen. Indenfor Teaterdirektionen var Stemningen ikke en dansk Vaudeville gunstig. Chefen Fr. Holstein var Hofmand og saa det som sin Opgave at vaage over, at intet blev fremført paa den kongelige Skueplads, der kunde støde Hoffet; det skyldtes f. Eks. hans betydningsfulde Indsats, at Ledermann og Klatterup i „Recensenten og Dyret“ ikke som i det oprindelige Manuskript optraadte som henholdsvis Major og Kaptajn⁴⁾. Rahbek vedblev alle sine Dage at være en uforsonlig Modstander af alt, hvad Vaudeville hed, mens G. H. Olsen, P. A. Heibergs lykkeligere Medbejler til Notarialembedet 1797, med ærlig Vilje søgte at se mere fordomsfrit paa den end sin Kollega og forøvrigt gerne vilde gøre alle tilpas eller for at citere ham selv „nogenlunde lempe sig efter Publikums Smag, indtil denne atter forandrer sig til det Bedre“⁵⁾. Et Grundprincip hos disse to Herrer, der skulde repræsentere den æstetiske Indsigt, synes at have været at henskyde Afgørelsen til hinanden eller til Chefen som Opmand. Den afgørende Haandsrækning fik Heiberg altsaa ikke fra nogen af de litterære Medlemmer, men fra Teatrets økonomiske Direktør, Jonas Collin, der ogsaa paa mange andre Maader har været dansk Aandsliv en god Mand. Hvor stor hans Andel har været i Vaudevillens Indførelse paa vor Nationalscene, har vi ikke Materiale til i Enkelt-heder at afgøre. Dagen før Opførelsen af den første skriver Fru Gyllembourg til P. A. Heiberg og fortæller om Sønnens Vaudeville, at „Teaterdirektionen har anmodet ham om at levere dem en saadan“⁶⁾ (udhævet her); noget mere vage er Heibergs Udtryk i en Artikel i „Intelligensblade“ 1842, hvor han i en Beretning om det første Stykkes Genvordigheder meddeler, at en af dens Censorer, „Conferensraad Collin, var ubetinget for

det — det var endog skrevet efter hans Opmuntring¹⁾ (udhævet her). Det ligger dog nærmest at tro, at Initiativet er udgaet fra Heiberg selv.

Heiberg gik straks i Gang med Arbejdet. Den 26. Septbr. 1825 meddeler han sin Forbundsfælle inden for Teaterdirektionen, at han har benyttet sin „Sygdom“, der har forsinket hans Afrejse til Kiel, til at udkaste et Par Vaudeviller for Det kongelige Theater. Den ene af dem, hvis Indhold „jeg skal have den Ære mundtlig at forelægge Deres Bedømmelse (stolende paa Deres gunstige Opmuntring til denne Art af Arbejder), agter jeg om nogle Dage at indgive til Theaterdirectionen“²⁾. Den ene var som bekendt „Kong Salomon og Jørgen Hattemager“, den anden „Et Eventyr i Rosenborg Have“, saaledes som det fremgaar af hans Brev til Oehlsenschläger ^{18/8} 1826³⁾ (se S. 64). Endnu før Stykket var indleveret til Teatret, men efter at Syngemester L. Zinck med Collins Billigelse var begyndt at arrangere Musikken, brød Stormen imod Vaudevillen løs, anført af Skuespiller N. P. Nielsen⁴⁾, og Collin maatte sætte al sin Myndighed ind paa at besværgе den. Da det gik op for ham, at hans Meddirektører pønsede paa intet mindre end at forhindre denne Digtarts Indførelse i Danmark, idet de paaberaabte sig Publikums Modvilje mod hele Genren, afgav han ifølge Overskou⁵⁾ paa et Direktionsmøde følgende Erklæring: „Jeg holder det under min Værdighed, som Directeur, at agte paa, hvad der paa Kaffehuse bliver sagt imod Stykker, som man endnu ikke kjender; derimod holder jeg fast ved, hvad der er mig, som oekonomisk Directeur, en af Hs. Maj. paalagt Pligt, og dertil hører, at jeg fremmer Opførelsen af saadanne Stykker, som kunne ventes at ville give bedst Huus, naar intet i dem indeholdes, der strider imod den Ærefrygt, som skyldes Gud, Kongen, Lovene, Sømmelighed og god Smag, af hvilket jeg veed, at der Intet kan udpeges i Heibergs Vaudeville. Desaaarsag er jeg rede til, offentlig at vedkjende mig, at jeg alene bør og vil bære Følgerne af dens Opførelse; efter denne maa Publikum selv afgjøre, om det vil have Vaudeviller paa det kongelige danske Theater.“ Først overfor denne kraftige Salve gav de Køb og frafaldt deres principielle Stilling til Spørgsmaalet. Men Betænelighederne var ikke dermed ryddet af Vejen.

Allerede den 8. Oktober havde Rahbek læst „Kong Salomon og Jørgen Hattemager“, og i sin Ængstelse for „hvert Skridt, vi rykker Fieleboden nærmere, hvortil jeg er bange, disse Vaudevillespil saare let kunne lede“⁶⁾ sender han, inden Olsen endnu havde haft Lejlighed til at læse det, Manuskriptet til Collin, for at han skal hjælpe med at udpege uheldige Steder, der vilde kunne vække Forargelse. Samtidig afgiver han et Censorvotum⁷⁾ til Teatret, der lige fra Indledningsordene „Uden at inlde mig paa, hvorvidt det for Skuepladsen torde være ønskeligt, at disse Vaudevillestykk-

ker bleve et Modeskuespil“ ved sin Raadvildhed er et typisk rahbeks Akt-stykke. Han var i Sandhed ikke, som han havde skrevet i sit private Brev til Collin, „judex competens“, og dette gjaldt et videre Omraade end de Bagateller, han i Skrivelsen sigtede til. Baade for ham og Olsen var det en Hovedanstødssten, at Intrigen drejede sig om en Jøde, dog med den Forskel, at medens Rahbeks Betæneligheder gjaldt, at han i Manuskriptet var kaldt Rothschild fra Frankfurt, nærrede Olsen Ængstelse for, om det i det hele taget var Det kgl. Teater værdigt efter Jødefejden i forrige Aarti at bidrage til at kaste et latterligt Skær over denne forfulgte Folkestamme. Begge var dog samtidigt enige om, at Stykket vilde behage Teatrets Publikum og anbefalede det derfor til Opførelse. Under Tovtrækningen om de af Censorerne ønskede Ændringer gav Forfatteren — ikke uden Overvindelse — efter paa enkelte underordnede Punkter, saaledes som det fremgaar af hans Artikel „Om Theatercensuren“ fra „Intelligensblade“ 1842 ¹⁾): „Rigtigt er det, at Kong Frederik den Sjette læste det og gav det sin Approbation; men alligevel gik det ikke igjennem uden nogle Modificationer, som Forf. ikke havde Anledning til at glæde sig over. Saaledes maatte Hovedpersonen ikke beholde sit oprindelige Navn, „Salomon Rothschild“, uagtet der i Hamborg virkelig existere flere fattige Jøder, som føre Navnet Rothschild. Ja den første Idee til Stykket havde jeg netop faaet i Hamborg, hvor jeg engang, for at lette min Kuffert, solgte nogle gamle Klæder til en Skakkerjøde, som kaldte sig Rothschild, og som, paa mit Spørgsmaal, om han var i Familie med Baronen, svarede, at det var hans Fætter. Ved Navnets Forandring blev Stykkets egenlige Pointe visket ud. Selv „Frankfurt“ maatte ikke nævnes, men blev gjort til „Steinfurt“ [Frankfurt er dog bibeholdt i den trykte Udgave]. Ogsaa den saakaldte danske Nationalsang [o: Juliane Marie Jessens „Dannemark, Dannemark, hellige Lyd“, i hvis Begyndelseslinie Heiberg havde tilladt sig at indsætte Rothschilds Navn i Stedet for Fædrelandets ²⁾], hvis Melodie var anvendt paa det Sted, hvor nu Tappenstreg synges i Chor, maatte tages bort, uagtet Concertmester Frølich allerede havde indflettet dette Thema i sin Ouverture, hvor det nu staaer aldeles betydningsløst.“ Derimod fik den meget uskyldige Omtale af den endnu levende Baggesen (i Scene 1) og nogle af Rahbek kritiserede Sange Lov at blive staaende, herunder „Min Herre, viid De staaer paa Danmarks Grund“, som forøvrigt ifølge en Tradition ³⁾ skal have haft C. N. David og ikke Heiberg til Forfatter.

Uden Collin til at jævne Vejen havde „Kong Salomon og Jørgen Hattemager“ næppe opnaaet at komme saa hurtigt paa Scenen. Som Tak modtog han fra Heiberg et i Maroquin indbundet Eksempplar af Stykket med et længere Digt, hvoraf følgende Linier ⁴⁾ direkte sigter til hans behjertede Redningsaktion:

Den Mand, som tog den Smaa ved Haand,
 Og førte den i Ledebaand
 Igjennem Smags-Orkaners Rasen,
 Forfulgt af mangen bister Aand,
 Uskadet ind paa de misundte Bræder;
 Som trøstede den, hvergang den havde grædt,
 Og bar den paa sin Arm, naar den var træt,
 Til ham den lykkelige Skrædder
 — Er ogsaa Barnet kun en Vaudeville —
 Dog sende bør, anstændig klædt,
 Til Tegn paa sin Erkjendtlighed, den Lille.

Det slog straks Bedømmerne af „Kong Salomon“, at dets Handling frembyder en iøjnefaldende Lighed med P. A. Heibergs Syngespil „Indtoget“ fra 1791. G. H. Olsen vilde endog døbe det om til „Indtoget Nr. 2“¹⁾. At der er en historisk Baggrund for den ældre Heibergs Stykke, er man først for nylig blevet opmærksom paa.²⁾ I 1752 havde Marokko og Sudan sendt den portugisiske Jøde Samuel Sumbel til Danmark for at afslutte en Handelstraktat; han anbragte betydelige Kapitaler i den danske Bank, og for at indkassere disse Summer kom hans Søn Joseph 1787 til København, hvor han gik under Navnet „Prinsen af Marokko“. Det er dette Aktualitetsstof, P. A. Heiberg i sin Toakter har udnyttet til en Satire over alt det Snobberi, der udfoldede sig i Hovedstaden i Forbindelse med det fremmede Fyrstebesøg. Musikken er helt igennem original, komponeret af Schulz. Om sine Bestræbelser for Naturlighed siger Forfatteren i Forordet³⁾, at han „har havt den Grille, i dette Stykke at ville overalt motivere Sangen, for at gjøre den musikalske Deel deraf saa meget meere rimelig“, men tilføjer at han godt indser, „at Componisten netop derved sættes ud af Stand til at anbringe det Liv og den Følelse i en Musik, hvortil Poesien tydelig sees at være studeret, som han skulle kunde anbringe, naar Sangen syntes at flyde lige af den syngendes Hierte“. „Indtoget“ spiller i en sjællandsk Landsby. Hertil ventes en Prins af Marokko, og den til Naragtighed forfængelige Degn og Musikentusiast Bræger forbereder hans Modtagelse med en Velkomstsang, som Skolebørnene skal synge. En Søn af Forvalteren paa den nærliggende Herregaard, Johan v. Thuren, elsker Degnens Datter Mariane, men er ikke i hendes Faders Øjne det rette Parti, hvorfor Johan beslutter at spille ham et Puds. Han lejer nu den fattige jødiske Bissekræmmer Salomon Joseph til at udgive sig for den marokkanske Prins, og den taabelige Landsbydegn gaar ganske efter Beregningen i Vandet og fører ham under Sang og Klang i Triumftog til sit Hjem. Her afsløres han omsider, da Spillet nogen Tid har gaaet sin Gang, af en Student, og det bliver denne, der løber af med Brægers Datter og ikke Johan, som hun holder af, men som har skuffet hende ved

at drive Gæk med hendes Fader. Herfra er Skridtet ikke langt til Intrigen i „Kong Salomon og Jørgen Hattemager“. Ogsaa her anses Forvekslingen kun tænkelig i et lille indskrænket Samfund (dog er Landsbyen ombyttet med Købstaden), og til Fyrsten svarer Pengematadoren. Salomon Goldkalb taler samme teaterjødiske Dialekt som hans Navnefætter i det fædrene Stykke. Som en nødvendig Lystspilngrediens er her ligeledes indflettet en Kærlighedshistorie, men den yngre Heiberg har mere Sans for at give den en lyrisk Tone og nænner ikke som sin Fader at skuffe den unge Pige. Udgangen bliver derfor den traditionelle. Medens al Satiren i „Indtoget“ rammer den ene Person Bræger, er den i „Kong Salomon“ mere kollektivt fordelt paa hele det korsørianske Borgerskab. At Heiberg i Starten ikke blot har husket Faderen, men ogsaa sin Holberg, vil der i et følgende Afsnit blive gjort nærmere Rede for.

Den 28. November 1825 er Vaudevillens Fødselsdag i Danmark. Efter Overskous Fremstilling¹⁾ var Spændingen den første Aften stor paa begge Sider af Lamperækken. Nervøsiteten hos Skuespillerne bevirkede, at Spillet Tempo blev sat for stærkt op. Mad. Wexschall gjorde stor Lykke som Louise, Ryge som Salomon Goldkalb, N. P. Nielsen som Eduard og Foersom som Jørgen Hattemager. Men om hele Ensemblet gjaldt det mere eller mindre, at Heibergs Tone blev forsimplet ved Udførelsen. Blandt andet kunde Stykket ikke være tjent med, at de i Forvejen rigeligt anbragte Eders Antal blev fordoblet, og at Salomon Goldkalb ledsagede Drikkesangen med det tre Gange gentagne Jøderaab „Hep!“, samt at han — stik imod Forfatterens Hensigt — saa sit Snit til at stjæle en Sølvske, altsammen Detailler som Kritiken ikke var sen til at hage sig ved. Publikums Holdning var først usikkert afventende, men efterhaanden tøde Tilskuerne op og brød til sidst ud i begejstret Bifald og Leveraab for Forfatteren, som alle vidste hvem var, skønt hans Navn ikke var nævnet paa Plakaten. Den første Vaudeville blev en Sensation. Tilløbet var saa enormt, at Billetsjoverne ikke undsaa sig for at forlange Overpriser og Teatrets økonomiske Direktør i Direktionsmødet den 23. Decbr. maatte foreslaa Modforholdsregler. Ifølge Referatet i Teatrets Deliberationsprotokol udtalte Collin her bl. a. følgende: „Indtil Heibergs Vaudeville kom paa Scenen, havde der i denne Saison liden eller ingen Anledning været til Overtrædelse af Foranstaltningen [mod Billetjobberiet], fordi Huset ikke har været saa besøgt, at det var forbundet med Vanskelighed at faae Billetter. Men Bladet har vendt sig. Søgningen blev overordentlig, Gadesiovernes gyldne Tid kom igien (til betydeligt Tab for Theaterkassen, da de Theaterbesøgere, som maae betale deres Billetter to eller tredobbelt, frequentere Skuespillet sieldnere end om de fik Billetter for den stipulerede Betaling) og Loven om den indvortes Orden blev brudt“. I den første Sæson bragte „Kong

Salomon“ det til ikke mindre end 15 Opførelser. Faktisk var den en Overgang det almindelige Samtaleemne i København og fortrængte som saadant Grundtvigs Stridsskrift „Kirkens Gienmæle“¹⁾. Man høre blot, hvad Carl Bernhard herom har at fortælle sin Ven Abrahams: „Ludvigs Vaudeville, Kong Salomon og Jørgen Hattemager, blev opført med uhyre Bifald den 28. Nov. for første Gang og siden næsten hver Aften i 14 Dage; det var umuligt at faae Billetter, Folk sloges derom og stod alt ved Theaterdøren, uden Overdrivelse, om Morgenen Kl. 6 i Bælmørke, for at være ved Haanden Kl. 11, naar Himmeriges Porte aabnedes. Direktionen viste den sjeldne Generositet at betale ham 300 Rd. istedetfor 200 Rd. paa Grund af den store Indtægt, det havde skaffet Kassen, og i fire Dage var det første Oplag udsolgt, og der maatte skrives til et andet; Reitzel tjente 200 Rd. ren Profit paa det første, og overalt paa Gader og Stræder hørte og hører man endnu Dreng og Voxne synge Viser af Vaudevillen; ikke at have seet den er det Samme som at erklære sig selv for en Vandal eller Barbar i Beaumondens Øjne; Hoffet løber paa Komædie og morer sig paa det Bedste, og nu begynder man om Søndagen i den Anledning at spille Smaastykker paa Hofteatret, som begynder med Vaudeviller. Taarerne staa Collin i Øjnene, naar han møder Heiberg paa Gaden, af Erkjendtlighed for den gode Indtægt, og Holstein kalder ham Skuepladsens Støtte“²⁾. Men Modviljen mod Vaudevillen var ikke let at faa Bugt med. Den kom tydeligt til Orde i Datidens Blade. Grovhederne regnede ned over Forfatterens Hoved³⁾. „Conversationsbladet“, der blev udgivet af en 32-aarig relegeret Student Proft — den samme, som man senere mistænkte Heiberg for at have karikeret som Trop i „Recensenten og Dyret“ — bragte gennem flere Numre en „æstetisk“ Dialog mellem en Tilhænger og en Modstander af Vaudevillen, hvis Synspunkter for og imod den nye Digtart blev gennemdebatteret, og i „Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn“ fremkom (³/₁₂) i Stedet for en egentlig Anmeldelse en satirisk „Skrivelse fra Corsøer“, hvor en Borger fra den ilde medfarne Bæltby luftede sin lokalpatriotiske Vrede, og en Uge efter et tysk Digt, „Thalias Urtheil“⁴⁾, der lader Komædiens Muse forvise „Jörgel“ og Goldkalb fra sit Tempel til Hamborgs „Dreckwall“, hvor de rettelig hører hjemme. Det har naturligvis langt større Interesse at se, hvorledes de mere ansete Blade dømte om Fænomenet. Det af A. P. Liunge og C. N. Rosenkilde redigerede „Kjøbenhavns Morgenblad“ vidste aabenbart ikke rigtigt, hvad Stilling det skulde indtage. I Numret for ³/₁₂ 1825 stod følgende foreløbige Omtale, undertegnet „Sincerus II“: „... Hvad den nærværende Vaudeville isærdeleshed angaaer, da er den et muntert, let Spøg, hvori en flydende Dialog og lunefulde, vittige Vers heelt igjennem herske. Vi tilstaae, at vi ikke kjende nogen dansk Forfatter, som vi ansee bedre skikket for dette

Fag, end Dr. Heiberg, hvis humoristiske Pen og revsende Satire allerede ofte har været beundret af hans Landsmænd . . . Vaudevillen blev modtaget med overordentligt Bifald; omendskjøndt den varede i næsten to Timer syntes den dog Ingen for lang. Den bedste Compliment, som vi vide at gjøre Forfatteren. — Gid det Bifald, som Stykket fik, vilde opmuntre Hr. Dr. Heiberg til at levere os flere slige vittige Productioner. Stof for sin Satire vil han vist ikke savne; Lyst til at bearbejde det tør vi formode hos ham, og Evne der-til har han ved sit første Forsøg paa den meest glimrende Maade beviist“. Saa langt var alt godt! Men noget senere i samme Maaned faar Piben en anden Lyd, da Bladets egentlige Teateranmelder Y. Z. (o: Ove Thomsen)¹) faar Ordet for en indgaaende Recension, der gaar igennem tre Numre (se S. 199 ff.). Han fremfører talrige af de Indvendinger, som siden til Stadighed er blevet rettet mod de heibergske Vaudeviller: Stykket er for langt i Forhold til dets ubetydelige Indhold, der er ingen Karakterskildring, det vrimler med Pøbeleder, den gode Operamusik er misbrugt til lavkomiske Tekster; vil Digteren gaa videre med lignende Arbejder, bør han lægge an paa større Originalitet og Gehalt.

Langt fra at være blevet afskrækket af den Sensation, der var kommet til at staa om den første Vaudeville, foreslog Collin og „nogle af Hoffets Vaudevillendere“ (Overskou IV 788) dens Forfatter at forfølge Successen ved at skrive en ny til Kongens Fødselsdag ²⁸/₁ 1826, og Heiberg var ikke sen til at slaa til, selvom Tiden, der var levnet ham, var yderst knap. Saaledes blev da „*Den otte og tyvende Januar*“ til som et Lejlighedsarbejde, der foregaar paa selve den kongelige Geburtsdag og i næsten thaarupsk loyale Toner skildrer Anledningens festlige Stemning i Hovedstaden: de københavnske Gaders Illumination og Militærmusikken:

Ja denne Dag er Hjerterets Fest,
Om Kongen den vort Hjerter minder

og

Mangen, som her er iaften tilstede
Tænker at nærmes ham snart med en Bøn;
Da vil han faderlig høre sin Søn;
Hver har sit Ønske, hvorom han tør bede.

Brix²), der har Heiberg i Kikkerten for at benytte enhver Anledning til at plædere sin egen Sag (jf. I 58), vejrer i Linier som disse en Bøn til Frederik VI om at udrette noget for hans Sag. Ud over den Lejlighed, hvortil det er skrevet, fik Stykket dog ikke noget langt Liv og har heller ikke fortjent det; dertil er Handlingen alt for svag. „*Den otte og tyvende Januar*“ tør man uden Betænkning kalde den mindst vellykkede af samtlige Heibergs

Vaudeviller, og det er ogsaa den, der — bortset fra Vaudevillemonologerne — er blevet spillet mindst; den er aldrig givet ud over 6 Gange i den første Sæson. Det hjalp ikke paa Stykkets Skæbne, at Heiberg havde søgt at vinde det Popularitet ved at lade en af de tapre Maanedsløjtnanter fra 2. April 1801 optræde. At der var indflettet talrige revueagtige Hentydninger, bl. a. til selve det for Københavnerne nye Fænomen Vaudevillen, førte blot til, at tre af Skuespillerne ved Premièren d. 5. Februar misforstod deres Opgave og kopierede nogle af Hovedstadens daværende Originaler: Foersom den for sine flittige Kirkebesøg og sin originale Klædedragt bekendte Justitsraad Hjorthøi, ogsaa kaldet „Højmesseraaden“, Stage den afdøde Skuespiller Quist og Holm den saakaldte „evige Smed“ fra Store Kongensgade¹⁾, Heiberg havde liden Grund til at være Aktørerne taknemmelig for dette Paafund og fik det straks bremset efter den første Forestilling. Til Abrahams skriver Carl Bernhard^{16/1 1826}²⁾: „Vaudevillen Kong Salomon og Jørgen Hattemager har nu oplevet det 3. Oplag og i det Hele indbragt Ludvig 400 Rd. Han har efter Forlangende af Direktionen skrevet en ny, Musikanterne incognito eller den 28. Januar, i Anledning af Geburtsdagen, og den skal opføres Dagen efter. Igaar kom uventet en Mand til ham, som ikke er Boghandler, og spurgte ham, om han vilde sælge ham Manuskriptet til den nye Vaudeville, som Manden ikke engang havde læst, mod 300 Rd. strax udbetalte. Ludvig fandt den Handel altfor fordelagtig og fik Pengene, Manden Vaudevillen, men som ikke maa komme ud, før den er spillet een Gang, ja der maa ikke engang begyndes paa Trykningen før.“ Men i hans næste Brev til Abrahams³⁾ lyder Efterretningerne ikke slet saa lovende: „Ludvigs Vaudeville, den 28. Januar er ikke bleven saaledes optagen, som han ventede, og som man kunde formode, thi baade er der meget mere Indhold i den og mange flere gedigne Vittigheder og Skjönheder end i den gamle; men den er ikke saa kaad, og alle de, som ved den forrige syntes, de bleve lidt berørte, have hævnnet sig paa denne; hvad der meget skadede den, var, at Nielsen blev vred og gav Rollen fra sig om Fredagen, som den skulde gives om Søndagen, thi vi have nu ogsaa af og til Søndagsforestillinger til Fordel for de Akteurer og Aktricer, som før sang i private og offentlige Koncerter udenfor Theatret. Cetti fik den og skilte sig efter Omstændighederne ganske vel derved, men var dog mindre heldig, end man ønskede; tilmed vilde Kongen, som man havde indtaget imod den, ikke se den, og den faldt saaledes igjennem for Hofpartiet og Alt, hvad dermed staaer i Forbindelse. Den er givet rundt og bliver nu lagt hen, medens den forrige er spillet for nogle og 20. Gang og bestandig for propfuldt Hus. Prinzlau, som kjøbte den sidste af Heiberg og gav ham 300 Rd. for den, skal imidlertid have staaet sig derved, og den, som har staaet sig bedst, er Ludvig, hvem begge disse Stykker netop har indbragt 1000 Rd.“

Profts Anmeldelse i „Conversationsbladet“¹⁾ lægger ikke Skjul paa, at „Kong Salomon“ er „et langt mere lystigt og lunefuldt Produkt“ end „Den otte og tyvende Januar“, men er dog i det hele ret rosende, medens Ove Thomsen atter søgte at slaa koldt Vand i Blodet og dæmme op for det omsiggribende Vaudevilleraseri²⁾ (se S. 202 ff.).

Om den næste Vaudeville meddeler Carl Bernhard ^{12/6} 1826 Abrahams³⁾: „Ludvig Heiberg har den hele Vinter været Patient, uden egenlig at have nogen bestemt Sygdom, og har maattet kjøre 60 Rd. op hver Maaned, da han ikke maatte gaa ud; en stor Del af Vaudeville-Indtægten er gaaget dertil, saa han er meget misfornøjet med alle disse Extraudgifter; han er nu igjen rask og bliver bestandig purret for at gaa til Kiel; jeg troer, han lod gjerne det Amt fare, hvis han ikke ventede ved Baggensens Død at faae hele den betydelige Gage, og han synger efter Sigende paa sit sidste Vers i Sommer i Carlsbad. Til alle Institutricers Ærgrelse har Ludvig skrevet en ny Vaudeville, Intriguen i Skolen, som er yderst morsom og som gjorde umaadelig Lykke“. Ogsaa „Aprilsnarrene“ var blevet til i største Hast, hvad der — det bør retfærdigvis siges — ikke kan mærkes paa Stykket. Manuskriptet indsendtes til Teatret den 11. Marts, og man regnede her alt for sangvinsk med at kunne bringe det paa Scenen den 1. April, den Dato da Handlingen tænkes udspillet, et Vidnesbyrd blandt mange om hvor lidet grundigt man i hine Tider tog sig Indstuderingen. Dets Gang igennem Censuren formede sig som de to foregaaende Vaudevillers. Klog af Skade anbefalede Heiberg straks sit seneste Arbejde, som et Rygte allerede havde erklæret for forkastet, til Collins Omsorg, idet han med Tanke paa de to „litterære“ Censorer erklærede sig rolig ved at vide det i hans Hænder: „thi jeg veed og har seet at en Mand i Directionen er stærkere end alle Børn i og udenfor den“⁴⁾. Naturligvis havde Heibergs Mistanke ikke været grundløs. Rahbeks officielle Votum gaar ud paa et Baade-Og; han vover ikke at give „Aprilsnarrene“ sin Stemme, da især Slutningen forekommer ham „for dybt under Lystspillet, og et kongeligt Nationaltheaters Værdighed“⁵⁾, men hvis hans Medcensor anser det for egnet til Opførelse, vil han ikke hindre det. Af hans private Brev til Collin samme Dag⁶⁾ fremgaar det, at han især har taget Anstød af de to Personer i Kurven. Da Turen kom til G. H. Olsen at udtale sig, ansaa han det for Ærbarhedens Skyld nødvendigt at lægge Ansigtet i betænkelige Folder og paatale „uanstændige“ Udtryk som „mine Beenklæder“, „hele Klatten“ o. s. v.⁷⁾, men var dog villig til at yde sin Medvirksomhed til at bringe Stykket paa Scenen. Antagelig fordi der herskede Tvivl om dets Anvendelighed tog ogsaa den meget illitterære Teaterchef Holstein Anledning til at erklære sig, og efter de uheldige Erfaringer med „Den otte og tyvende Januar“ gik hans Anvisninger ud paa at fjerne alt, hvad der kunde opfat-

tes som Personligheder¹⁾. Bl. a. opholdt han sig over, at Simon, der oprindeligt var gjort til Bager, kunde anses som møntet paa Franskbager Møller i Lille Kongensgade og Tennemann tages som en Karikatur af Teatrets svenskfødte Danser Villeneuve, men havde blot Held til at overbevise Forfatteren i det første Tilfælde (i den trykte Udgave er Simon fra Bager forvandlet til „tydsk Avanturier“). Endnu 14 Dage før 1. April var Rollerne ikke uddelt, hvorved det forbød sig af sig selv, at Stykket kunde gives som Aprilsspøg. Først den 22. April var det klart til at løbe af Stabelen. Ved Førsteforestillingen hvilede der ifølge Overskou²⁾ til at begynde med en uhyggelig Stilhed over Tilskuerpladsen, men Publikum tædede op over den lille Pätges' Foredrag af Sangen „Der er i Himlen saa smuk en Dreng“ og overgav sig helt ved det pudsige Syn af Rosenkilde som Skoledreng. At ogsaa de øvrige Roller var skrevet for bestemte Skuespillere bidrog sit til at sikre Successen. Henriette Jørgensen skal have illuderet fortræffeligt som Frk. Trumfmeier, C. Winsløw var en udmærket Zierlich, Eenholm spillede Tennemann og Mad. Wexschall Constance.³⁾ Man tør dog nok gaa ud fra, at den, hvis Spil Forfatteren med størst Spænding fulgte, var den lille Elev fra Balletskolen, som her fik sin første større Rolle. Efter Forestillingen kom han begejstret hen til hende og kyssede hende paa Panden.⁴⁾ Denne Aftens Præstation bragte hende med eet Slag frem i første Række; fra 1. Juli 1826 udnævntes hun til „dramatisk Elev“, hvilket vil sige, at hun fra Balletten overførtes til Skuespillet, og i hvert nyt Arbejde af Heiberg var hun sikker paa at faa en Rolle, skrevet specielt for hende. Ved at indføre hende i sin Moders Hus viste han ogsaa, at hans Interesse for hende var dikteret af mere end blot teatermæssige Hensyn.

Medens Udgangspunktet for „Aprilsnarrene“ altsaa er at søge i Poul Møllers Digt, tager Satiren Sigte paa et Forhold fra det daglige Liv: de miserable Privatskoler. „Ved nogle af mine tilfældige Forbindelser,“ skriver Heiberg til Collin⁵⁾, „har jeg faaet en Deel Efterretninger om de simple Pige-Instituters Indretning her i Staden, og jeg tør smigre mig med at have skildret dem efter Naturen“. Om Skildringens Naturtroskab kan man danne sig et Indtryk ved at læse de af Jul. Clausen⁶⁾ fremdragne Avisartikler om Manglerne ved Pigeskolerne. Et Dokument, der i denne Henseende er særlig godt at faa Forstand af, er iøvrigt et Brudstykke af Skuespillerinden Anna Nielsens Barndomserindringer⁷⁾. Hun var født 1803 i et mindre bemidlet Hjem, og hendes her omtalte Skolegang faldt i Aarene 1813—14. Skildringen danner en virkningsfuld Kommentar til Vaudevillen:

... jeg kom til at gaae i Skole i et Institut, som dengang blev anseet for et af de største og bedste i Byen. Stort var det rigtignok, thi jeg troer, det bestod af meer end 150 Elever, men det var vistnok ogsaa den eeneste Maade, hvorpaa det udmærkede sig.

Bestyrerinden var en ligesaa raa som despotisk og egenlystig Person, hun henvendte kun sin Opmærksomhed og Omhu paa de Børn, hvis Forældre kunde gjøre hende Foræring eller paa andre Maader viise hende Opmærksomhed, og jeg husker tydelig, hvorledes jeg tryglede mine Forældre om at give mig noget med til hende, hvormed jeg kunde tilkjøbe mig et venligt Smil. Naar jeg da om Vinteren bragte hende en Invitation til Comedien eller anden Forlystelse og om Sommeren, højrød af Anstrængelse, fra Blegdamsveien slæbte en dygtig Bunke Asparges, en Bouket Blomster eller Frugter ind til hende, og hun da, idet hun venlig klappede mig, roste mig høit for mine Skolekammerater som en af hendes „rare Piger“, som et reent Exempel paa et artig og velopdraget Barn, var jeg lykkelig som en Prindsesse. Et lille Træk af hende falder der mig ind, som jeg ikke maa glemme. Det var Skik og Brug i Skolen, at Eleverne ved „hendes gode Geburtsdag“ slog sig sammen om at give hende en Foræring, som, da Elevernes Antal var meget stort, let kunde faae Skikkelse af en kostbar Kaabe og Shavl, ja endogsaa af et heelt Værelses Ameublement. En af de Ældste i Skolen havde da det Hverv at forestaae Indsamlingen af Pengene og aflægge Regnskab. Hun optegnede da i den Anledning alle vore Navne paa en Liste og hvad enhver især havde givet; denne blev da efter Geburtsdagen forelagt Beneficiantinden til behageligt Eftersyn. Det almindelige Indskud var gjerne 2 Rgd., men i øverste Klasse var en tre fire Stykker, som gjerne vilde udmærke sig, og som derfor gav det Dobbelt, hvilket naturligvis blev anført paa Listen. Naar nu Regnskabsdagen kom, traadte vor høie Foresatte ind ad Døren med et hvidt Lommetørklæde i den eene Haand, i den anden holdt hun den betydningsfulde Liste. Hun takkede da, med brudt Stemme, for den Godhed, hvormed vi havde erindret hendes Fødselsdag, forsikkrede, at det var altfor meget, at det næsten overvældede hende, og bad, idet hun imellem holdt Tørklædet for Øinene, at vi ret vilde takke vore Forældre. Hun kastede nu igjennem Brillerne Øinene paa Listen og tilføjede da, idet hun henvendte sig til dem, som havde givet det Dobbelt: „især maae jeg bede Dig, min gode A, og Dig B, og Dig, min rare C, at aflægge min hjerteligste Tak til Eders Forældre“. Det vilde blive altfor vidtløftigt at optegne flere af de comiske Træk, som hendes plumpe, egoistiske Natur gav Anledning til; Heiberg har desuden, uden at kjende hende, nøie skildret hende i „Aprilsnarrene“.

Ideen til den berømte Eksaminationsscene, der blotter hele Institutets Elendighed, er allerede brugt i Lystspillet „Robinson i England“ (1819) af Oehlenschläger, hvad denne selv gør opmærksom paa i en Omtale af Vaudevillerne ¹⁾. Derimod er det ikke sandsynligt, at hverken han eller Publikum har bemærket, at Scenen med Stævnemødet mellem Constance og Sigfrid, hvor Snedkersvenden med Ordene „Han dog stedse er dig nær“ pludselig springer op af Kurven, kan opfattes som en respektløs Travesti af en berømt Situation i „Axel og Valborg“ ²⁾. Ved Elskerens uventede Tilsynekomst bekræftes ogsaa i Tragedien et Brevs Spaadom om, at

Maaske han for dit Aasyn staar,
naar mindst du tror hans Komme.

Selv er Heiberg ikke uden Skyld i, at Publikum igennem Tiderne har været mest tilbøjelig til at se det burliske i „Aprilsnarrene“. Hele dette

Galleri af mere eller mindre forhultede Lærere og Lærerinder og af taabelige Forældre, de fire Fødselsdagsgratulanter, der hylder Fru Bittermandel med deres Qvartchordium ¹⁾, og de mange revueagtige Hentydninger til datidige Forhold og Tilstande overskygger i nogen Grad den Poesi, der ligger over Trines Person. Om denne kommer til sin Ret, beror igen paa Udførelsen. I Overensstemmelse med Heibergs Ønske ophørte Jfr. Pätges et Par Aar efter at udføre den (sidste Gang hun spillede den var ^{30/11} 1828) ²⁾, da hun nu var vokset fra den. I en Opsats fra 1858 ³⁾ fremhæver han det romantiske Element i denne Vaudeville og beklager sig bittert over, at Trines Rolle ikke mere spilles i den oprindelige Aand. Trine skal gøre et poetisk Indtryk og kræver af Fremstillerinden ikke Kunst, men „en lykkelig Natur“. Trine Rar var Heibergs første Kærlighedserklæring til Hanne. Modtagelsen i Pressen var ikke udelt venlig: Ove Thomsen udtalte sig surmulende, men strakte sig dog til den Indrømmelse, at denne Vaudeville havde et Plus fremfor de to foregaaende, hvorimod Proft, der senere skulde blive saa grov mod Heiberg, var overvejende velvillig (se S. 204 ff.).

For Heiberg betød de tre første Vaudeviller, at han havde grundlagt sin Position som Teaterdigter. Til Trods for al Modgang kunde han i sin senere paa Aaret skrevne Afhandling om Vaudevillen ⁴⁾ opgøre Resultatet af den første Vaudevillesæsons Kampagne saaledes: „Det er ikke Praleri, men ligefrem et Factum, at jeg, da min første Vaudeville endnu var ny, blev paa Gader og andre offentlige Steder anholdt af Folk, jeg aldrig havde seet, men som takkede mig, fordi jeg endelig havde givet dem Anledning til at more sig i Theatret, og at jeg af Folk af de lavere handlende Klasser modtog Taksigelser, fordi min Vaudeville ogsaa til deres Profit lokkede Fremmede fra Provindserne til Hovedstaden“. Ogsaa med det økonomiske Resultat havde han al Grund til at være tilfreds. Alene de to første Stykker havde ved Opførelserne og Bogudgaverne indbragt ham 1000 Rigsdaler, hvad Rahbek ⁵⁾ holder for „er sikkerlig over 100 Rbdlr for hver Dag, de har kostet ham“. Aldeles omgaaende udbredte Heibergs Ry sig ogsaa til Provinserne. Paa Odense Teater spillede f. Eks. „Kong Salomon“ allerede ^{20/1} 1826 af Steiners Selskab ⁶⁾. Ja, endogsaa ved Hoffet værdigedes Prins Ferdinand i sit Palæ at udføre Tobaksspinder Brandts Rolle i dette Stykke ⁷⁾. Snart opnaede Heiberg, hvad der i Danmark er noget nær Tegnet paa den højeste Popularitet: at blive parodieret. 1826 udkom det lille Skrift „Vandgrød og Suurmælk, og Suurmælk og Vandgrød“, der paa Titelbladet betegner sig som Parodi paa „Kong Salomon og Jørgen Hattemager“ af „Jørgen Nielsen, Fuldmægtig“ (o: Joh. Chr. Lange), og samme Aar — efter „Aprilsnarrene“, som der hentydes til — i Odense „Hvaddevillerne eller Komædie-Sjouernes Jubilæum“, Vaudeville i to Optog af Hendrik Christiansen (o: Carl Hendrik Hol-

ten), begge yderst aandsfattige Produkter, men symptomatiske for Stemningen imod den nye Genre. I den første af dem, der tænkes at foregaa i Roskilde hos en jødisk Krovært, der ligesom Salomon Goldkalb brækker paa et frygteligt Tysk-Dansk, optræder Tragediens Muse Melpomene med Maske og Dolk og slynger i en Sang sin Forbandelse ud imod Vaudevillen:

Tordner, ruller! Storme, tuder!
 Brøler, Himmel, Jord og Hav!
 Brøler, Mennesker og Guder!
 Her ved Sørgespillet's Grav!

Græder, Kunsts og Smags Gudinder!
 Græd' ved Melpomenes Leer!
 Snart I hende meer ei finder,
 Ei hun her skal græde meer.

Hakon, Baldur, Palnatoke
 Snart vil gjemmes i een Grav;
 Thi den ondsksfulde Loke
 Vinker med sin Tryllestav.

Ingen have vil Billetter
 Til en Nina og Jane Gray;
 „Det er alt for tørre Retter“
 Siger man. O vee, o vee!

„Nei en Jørgen Hattemager
 Det er min Sjel Mad for Maans;
 Det er lækker Steg og Kager;
 Penge kan vi faae tillaaans.“

At Forargelsen ikke mindst gjaldt den efter adskilliges Mening ufortjent store økonomiske Succes, ses af en anden Scene, hvor tre Billetsjovere er forsamlede i Forsalen til Roskildes Skuespillokale. De drøfter deres glubende Fortjeneste og slaar om sig med Eder, som de erklærer at have lært af „Kong Salomon og Jørgen Hattemager“. Ogsaa Teaterkassereren gnider sig i Hænderne: „Det er paa min Ære et herligt Stykke, den Kong Salomon; man slipper saa nemt til at sælge Broderparten af Billetterne paa eengang, og Cassen har en klækkelig og vis Indtægt. Bare Forfatterne i Kjøbenhavn vilde skrive flere saadanne Stykker; saa Pokker i Vold med Holberg og Oehlsenschläger, og Ewald og Wessel og alle de Andre!“ Straks efter demonstreres det, hvorledes Publikum henvender sig forgæves til Billethullet, fordi Sjoverne har opkøbt alle Billetterne og sælger dem til ublu Priser, og det hele ender med, at Tilhængerne opbyder Skræder- og Skomagerdrengene, Modstanderne et Regiment Slatersvende til Kampen om den nye Smagsret-

ning. Om de entreprenante Komadiesjovere drejer det sig ogsaa i „Hvaddevillerner“, der dog forsaavidt er en Kende vittigere, som Forfatteren her har haft det Indfald at stævne nogle af de heibergske Figurer: Eduard Løve og Brandt (fra „Kong Salomon“) og Puf og Fru v. Grammen (fra „Den otte og tyvende Januar“) sammen til Sjoeverkompagniets Jubilæum og ved denne Lejlighed stifte et Parti mellem Brandt og Fru v. Grammen. Sjoeverne er enige om, at „det er nok deraf, at de nymodens Stykker har faaet deres Navn, at Acteurerne i dem kan gjøre hvad de vil“, hvilket nærmere uddybes i følgende Sang:

Herlig Friheds Solen straalér
 Over Skuespillets Hal.
 Publicum det værste taalér,
 Kjernen byttes for en Skal.
 Hvad man vil, man nu tør sigé;
 dette er den gode Smag.
 Saadan see vi Solen stige,
 som forkynder Friheds Dag.

Chor.

Vort Theaters Friheds Dag!

Borgermænd med Flid copieres,
 Embedsmanden ligerviis;
 Publicum nu selv ageres
 Godtfolks Rygte er til Priis.
 Derfor kaldes Hvaddeville
 Saadan Stykker, som jeg troer:
 Hvad de vil, de kunne spille:
 hvilke Folk, og hvilke Ord.

Chor.

Andre Folk, med egne Ord!

I en anden af Kupletterne parodieres Rundsangen af „Kong Salomon“.

Skønt Heiberg havde rystet ikke mindre end tre Vaudeviller ud af Ærmet i een Sæson, var det dog ingenlunde hans Hensigt nu at ligge paa den lade Side. Han vilde smede, mens Jærnet var varmt. I Begyndelsen af den nye Sæson, den 7. Septbr. 1826, indsendte han Manuskript til en ny, „*Recensenten og Dyret*“, til Collin med Bøn om, at han vil „bestemme Synspunkten lidt for Rahbek“¹⁾. Hvis han nogensinde havde næret Forhaabninger om, at dette skulde lykkes, tog han dog fejl. Saa indgroet var dennes Had til det nye Vaudevilleuvasen, at han kategorisk erklærede Stykket „under al Kritik“²⁾, medens G. H. Olsen, der dog fandt „meget ret lunefuldt og løjerligt i Stykket“³⁾, suspenderede sit Votum, og Holstein som sædvanlig vaa-

gede nidkært over Dekorum og forlangte militære Titler samt Eder strøgne. Selv Collin, der ellers holdt sin Haand over Heiberg igennem tykt og tyndt, ønskede visse Ændringer, især Forkortelser, og disse Anvisninger fandt Forfatteren det klogest at rette sig efter. Det var altsaa i en fra den første noget ændret Skikkelse, at „Recensenten og Dyret“ den 22. Oktober gik over Scenen. Denne Gang forløb Premièren imidlertid uheldigt. Det var i Forvejen sivet ud, at den nye Vaudeville ikke blot bragte Dyrehavsbakken og alt dens Gøgl paa Scenen, men ogsaa at den under Navnet Trop leverede en letgenemskuelig Karikatur af Redaktøren af det lidet ansete „Conversationsblad“ Proft. Medens der under Forstykket „Fruentimmerhaderen“ klappedes demonstrativt, forholdt Tilskuerne sig afventende over for Heibergs Vaudeville, og ved Tæppets Fald kom det til Meningskamp.

Der var saa meget sandt i Bysladderer, at Satiren denne Gang gjaldt den dilettantiske „litterære“ Kritik, men Trop var en Type, ikke en Modelstudie. Den som Offer udpegede Proft var ganske vist Student og Redaktør og havde begaaet et Bind „Dramatiske Forsøg“, men dermed hører egentlig ogsaa Lighederne op: den gamle studiosus perpetuus Trop er Godmodigheden selv, den 22-aarige Proft var ikke saa tandløs, omend heller ikke saa onskabsfuld og talentløs, som Overskou vil gøre ham til¹⁾. For at give Satiren en bred Front havde Heiberg opbudt alle de Instanser, der har med det trykte Ord og dets Udbredelse at gøre: først Kritikerne repræsenteret ved Trop, der er Forfatter til Tragedien „Menneskeslægtens Ødelæggelse“ foruden Digte i „Adresseavisen“, og hans Kollega Ledermann, der lever af at gøre opmærksom paa Misbrug og bl. a. er Ophavsmand til en utvivlsomt epokegørende Afhandling om Tranlamperne, men — beklageligt nok for en Mand af hans Metier — baade er døv og stammer.²⁾ Dernæst Boghaandværkets Folk: Bogtrykkeren og Bogbinderen, og til Slut Publikum, der fremstilles dansende efter Taskespillerens Pibe til Tonerne af „Trylleføjten“, en Situation, der minder om en Scene af Tiecks „Der gestiefelte Kater“, hvor en Person, kaldet „Besänftiger“, træder ind, spillende paa sit Klokkespil og syngende Sarastros Arie „In diesen heil’gen Hallen“³⁾. At Dagspressens Mænd ikke kunde finde Behag i denne Skildring af, hvorledes den offentlige Mening bliver til, kan ikke forundre, hvad enten de nu som Proft følte sig personligt ramt, eller de som Ove Thomsen i al Almindelighed fandt den gode Smag paa det alvorligste krænket ved slige Løjer.

Efter Tilskuernes desorienterede Holdning ved Førsteopførelsen ansaa Heiberg nu Tiden for inde til at „bestemme Synspunkten“ ikke blot for sin gamle Ven Rahbek, men ogsaa for Publikum i det hele. Formodentlig er det efter hans eget Ønske, at „Recensenten og Dyret“ brat blev taget af Programmet efter Premièren og ingen af hans Vaudeviller blev spillet i de føl-

gende tre Maaneder, ligesom „Recensenten og Dyret“ først udkom i Trykken 1827, efter atter at være blevet revideret. Modstanderne triumferede allerede: nu var det da lykkedes at spænde Ben for disse Bastardprodukter, hvormed den højkongelige Nationalskueplads saa skændigt var blevet vanhelliget. Men det var for tidligt, Vaudevillens Angribere gned sig i Hænderne: Heiberg havde snideligt benyttet Tiden til at udarbejde sin lille dramaturgiske Undersøgelse „*Om Vaudevillen som dramatisk Digtart, og om dens Betydning paa den danske Skueplads*“ (udkommet December 1826). Han var blevet udfordret af sine Modstandere; nu skulde de faa Svar paa Tiltale!

Afhandlingen indledes med en Konstatering af den Misère, hvori det danske Teater for Øjeblikket befinder sig, takket være dels den Bølgedal hvori den dramatiske Kunst er havnet i Tyskland, hvorfra vor vigtigste litterære Import finder Sted, dels den raadende Sammenblanding af Digtarterne. Idet han dernæst gaar over til at beskæftige sig med Vaudevillen, erklærer han, at han ikke vil skrive dens Historie — det har Rahbek allerede gjort (i „Nyt Aftenblad“ 1826, Nr. 8) — men give dens Filosofi: „Hvis nogen skulde trække paa Smilebaandet ved dette Ord“, tilføjer han for omgaaende at afværge Misforstaaelse, „saa beder jeg ham foreløbig betænke, at Alt, hvad som har sin Historie, har ogsaa sin Philosophie“¹⁾. Det gælder altsaa at udfinde Lovene for denne Digtart. Først afgrænses dens Forhold til Lystspillet saaledes, at dette hævdes at nærme sig mere til Operaen, Vaudevillen mere til Skuespillet, forsaavidt det musikalske Element er det afgørende i den første Genre, det dramatiske i den sidste. Man advares mod at tro, at Syngespil og Vaudeville er en Sammensmeltning af to Digtarter: de udgør Enheden af to Kunstarter. Vel er de begge baade Karakter- og Situationsstykker, men Syngespillet mere det første end det andet, Vaudevillen derimod omvendt. Vaudevillen maa karakteriseres som et Situationsstykke med løseligt antydede Karakterer, hvor Sangen paa de interessanteste Punkter træder i Dialogens Sted. Med tydeligt Hib til den for musikalsk Sans blottede Rahbek hedder det: „Det er derfor en Urimelighed, naar Vaudevillen, hvis Hovedfortjeneste bestaaer i Musikens rigtige Anvendelse, bedømmes af Censorer, som ere umusikalske, og følgelig ikke forstaae at bedømme Det som er Hovedsagen“²⁾. Samme Adresse har Paavisningen af det urimelige i at kalde enhver Vaudeville Farce (i Betydningen burlesk Stykke). „En slet Vaudeville og en slet Tragedie ere begge lige utaaelige, men Vaudevillen som Digtart og Tragedien som Digtart ere begge meget gode“³⁾.

Heiberg gaar derefter over til at behandle den anden Del af den Opgave, han har stillet sig: Spørgsmaalet Vaudevillen paa Det kongelige Teater, og udtrykker i denne Anledning sin største Tilfredshed med Udførelsen af sine første tre Vaudeviller, der er blevet givet med et Ensemble, „som man i

mange Aar neppe har seet Mage til i noget andet Stykke, og som man overhovedet ikke er vant til at finde uden paa franske Theatre“¹⁾. I Tilslutning til sine tidligere omtalte Planer (ovf. S. 42) udkaster han her Tanken om, at det dog trods alt vilde være bedre, om København i Lighed med Paris fik sit eget Vaudevilleteater. Sin egen Indsats ved Vaudevillens Indførelse i Danmark sætter han i Forbindelse med det Faktum, at vi i de sidste 20—30 Aar intet nationalt Lystspil har faaet. Idet han nu forbandt den franske Vaudevilles Kunstform med det lokalkomiske, blev Vejen banet for en ny Nationalkomedie. „Den otte og tyvende Januar“ betegnes som en Vaudeville „af en finere Art end de andre“, om „Aprilsnarrene“ hedder det, at den „indeholder noget Burlesk, men tillige er et Maleri af en af Tidsalderens Hovedfeil, det falske Opdragelsessystem“; „Kong Salomon“ og „Recensenten og Dyret“ vil han derimod gerne indrømme sine Kritikere er rene Farcer, men — tilraaber han dem samtidigt —: „Hvis et Kyllingehoved har saa meget Omløb, som der behøves til blot at forbinde to Tanker, og til at være i ringeste Maade consequent, saa maa I jo indsee, at næsten alle de holbergske Comedier, som I nu eengang ere blevne enige om at løfte til Skyerne, fordi de ere gamle og vidtberømte, nødes til at løbe ind under Farcens Skjul, for der at samles med mine fire Vaudeviller; og sandelig, disse have aldrig drømt om at komme i saa godt Selskab, men det er jer selv, som har indrettet det saaledes for dem, og som jeg derfor ogsaa takker for den Ære, I bevise dem“²⁾. Naar Holbergianerne stadig vil rive ham Holbergs Betydning som Moralist i Næsen, vil han dertil svare, at han ikke tror paa Teatrets moralske Indvirkning paa Folket, men henholder sig til Holbergs Bestemmelse af Komediens Væsen som Festivitas. Forøvrigt forsvare han sine egne Stykker mod de stadige Beskyldninger for at indeholde Umoralitet, Usandsynligheder, Plumpheder og personlig Satire. Satiren, som er en Følge af den lokalkomiske Tendens, opvækker altid Fjender, hvad der er nøksom bekendt fra Holberg, og beskyldes altid for at gribe til Personligheder. Og inden han sætter Punktum for sin mere end 100 Sider lange Gendrivelse af Angriberne, naar han at udforme denne Selvkaraktæristik, som han kan have fuld Føje til, selvom det ogsaa i det følgende vil vise sig, at han rent undtagelsesvis i denne Henseende kunde forsynde sig: „til de Feil, som mine Arbejder indeholde, hører ikke en fordærvet Smag. Fra enhver anden Side kunne de lettere angribes, end fra denne, hvorfor ogsaa mine Modstandere have viist sig som saare slette Generaler; thi jeg tør vel sige, at dersom mit Genie var saa stort, som min Smag er correct, saa kunde jeg maale mig med hvilkensomhelst af vore Digtere“³⁾

Som et Supplement til denne større Afhandling oversatte Heiberg to

Aar efter en Artikel fra „Le Globe“, undertegnet C. P., „Om den nuværende Vaudeville og dens Indflydelse paa Litteraturen“¹⁾, og forsynede den med Fodnoter, hvori han gendriver nogle af dens Paastande og understreger den selvstændige Udvikling bort fra de franske Vaudeviller, som de danske har taget. Den franske Forfatter holder for, at Vaudevillen har skadet Litteraturen ved at berøve Komedien Skuespillere, lokke Forfatterne bort fra deres Bestemmelse og gøre Publikum uimodtageligt. Mod det første har Heiberg den Indvending, at Théâtre français ingenlunde er det eneste Teater, som gør Frankrig Ære, og henviser til Voltaires berømte bon mot: „Tous les genres sont bons, excepté le genre ennuyeux“. En Rangforordning med højere og lavere Genrer tillægger han ikke nogen større Værdi, naar blot Genrebegrebet overholdes i sin Renhed; de smaa Digtarter kan have ligesaa megen Berettigelse som de store, og at ville postulere et Modsætningforhold mellem den højere Komædie og Enaktsstykker er en Urimelighed (jf. Trops Replik: „Desuden har jeg læst, at Eenaktsstykker fordærve Smagen“, „Recensenten og Dyret“ 7. Sc.). Endelig kan man ikke sige noget til, at et Publikum, der er træt af at tumle med religiøse, politiske og videnskabelige Sager, om Aftenen hviler ud i Teatret ved en let Rekreation.

Stridsskriftet gjorde sin Virkning: om ikke overbeviste de argeste Modstandere, saa dog bandt Munden paa dem. De, som ikke behøvede at overbevises, fordi de i Forvejen var overbevist, gottede sig over det Vid og den Overlegenhed, hvormed Heiberg havde stillet Tingene paa Plads. Naturligvis hørte Rahbek til dem, der var for gamle til at lade sig omvende. Han benyttede enhver Lejlighed til at hugge efter Vaudevillerne. Saa sent som to Dage før Andenopførelsen af „Recensenten og Dyret“ rykkede han endnu en Gang — og nu offentligt — i Felten mod disse Uhyrer ved i „Kjøbenhavnsposten“^{10/2} 1827 at besvare Spørgsmaalet „Hvad betyder Ordet Farce i Grundsproget?“ med en Henvisning til Marmontels Definition: „Farce er et Slags grovt comisk, hvor alle Velanstændigheds, Sandsynligheds, og sund Forstands Regler i lige Grad ere krænkede; . . Farcen er den grove Pøbels Spectakel“²⁾. Men med Heiberg personlig vilde den gamle Dusbroder gerne om muligt bevare Venskabet³⁾. Da der i Sommeren 1827 fra det tyske Kancelli indløb en Skrivelse til Teaterdirektionen, hvori man krævede en Del af hans Honorar tilbageholdt for deraf at tilfredsstille hans Kreditorer i Kiel, skrev han i sin sædvanlige godmodige Tone til Collin: „Jeg elsker ikke Heibergs Vaudeviller, især de tre mellemste; men de have bragt Theaterkassen mange Penge ind, og jeg vil altid finde det billigt, hvad der retteligen kan skee, for at han ikke gaaer tilgrunde“⁴⁾. Den første Følge af Heibergs Felttog blev, at hans Vaudeviller atter blev sluppet løs af den Karantæne,

hvori han selv havde ønsket dem sat. Den 14. Januar 1827 stod „Kong Salomon“ igen paa Programmet, og den 12. Februar oplevede „Recensenten og Dyret“ sin anden Opførelse, efter at det paany var underkastet en Revision ¹⁾, især henimod Slutningen, og blev nu modtaget med stort Bifald. Da Manuskriftet til dette som til Heibergs øvrige dramatiske Arbejder er blevet tilintetgjort af ham selv, er det ikke muligt i Enkeltheder at danne sig et Skøn over Ændringerne. Dog lader der sig ved Hjælp af Det kgl. Teaters Musikpartitur, der er i Behold ²⁾, drage visse Slutninger om Sangene. Her mangler Keisers Sang af 20. Scene: „Vel har ei Amor Kræfter“. Til Gengæld forekommer, betegnet med Numret 15, en Sang, der er faldet som Offer for Omarbejdelsen; den er lagt i Munden paa Trop og lyder med sine 3 Strofer saaledes:

1.

Trop.

Vil De vide Tingen?
 Jeg fornærmer Ingen;
 Lav Interesse
 Er ei i min Krop.
 Her min Adresse
 Jeg strax Dem giver op:
 Et *T*, et *R*, et *O*, et *P*:
 „Hr. Trop.“

2.

Kunstner er jeg ikke,
 Men til Punkt og Prikke
 Kan jeg recensere
 Hvad en Anden gjør,
 Ja meget mere:
 Jeg rime kan paa Dør
 Med *S*, og *M*, og *Ø*, og *R*
 Med Smør.

3.

Jeg gjør ingen Skade,
 Kun de hvide Blade
 See mig ei gerne,
 Hvad kan jeg for det?
 Hver kritisk Stjerne
 Kan jeg fordunkle let
 Fra *A*, og *B*, og *C*, til *Y*
 og *Z*.

Det er næppe for dristigt at antage, at det er dens allersidste Ord, der har bragt den til Fald: *Y* og *Z* var jo en letgennemskuelig Hentydning til

Kritikeren Ove Thomsen, der under dette Mærke var faret haardt frem mod Vaudevillerne. Endvidere saa Slutningsangen helt anderledes ud og skal derfor her gengives i sin oprindelige Skikkelse:

1.

Chor.

Hurra for Dyrehavens muntre Lund!
Til Klang af Glassene vor Sang nu klinger,
Høit over os i kjølig Aftenstund
Udbreder Teltet sine hvide Vinger.

Pryssing.

Det gik deiligt! ret beleiligt
Kom det Dyr og skilte Sorgen ad;
Jeg har Tid nu, ret med Flid nu
Jeg begynde skal mit Ugeblad.

Klatterup.

Vil man nøde mig at øde
Viin og Føde paa det Kram?
Det er skiændigt, men nødvendigt
at jeg finder mig i Tab og Skam.

2.

Chor.

De Herrer gav os til at drikke Lov
Jo det er rigtignok galante Verter.
Hvor slemt, at jeg var nylig mod dem grov!
Jeg ei beskrive kan, hvor det mig smerter.

Rose.

Paa min Ære, det maa være
Til den største Glæde for Hr. Pelt,
At saa mange muntre Sange
Lyde fra hans vidtberømte Telt.

Ledermann.

Her trakteres, poculeres
Men klareres kun af os
Det Spektakel, vil mig Stakkel
Gjøre mangan Kobberskilling los.

3.

Chor.

Saa lad os da drikke vore Verters Skaal!
Det er det allermindste vi kan gjøre.
Vi fylde Glassene til bredfyldt Maal,
Jeg haaber, det vil deres Hierter røre.

„Recensenten og Dyret“ revideres

Keiser.

Med min Mage skal jeg drage
 Ud til Kildenymphen hvert et Aar
 For at sende, op til hende
 Hiertets Offer i den unge Vaar.

Viva.

Hende skylde vi at hylde
 Og at fylde vore Glas
 Eengang aarlig, hvergang vaarlig
 Solhværv vinker til den grønne Plads.

4.

Chor.

En Skaal nu for det unge Brudepar,
 Som Kirsten Piil forenet har saa kiærlig!
 Ja det Par Skilling som betalt vi har
 Erstattes os i Viin, og den er herlig.

Trop.

Recensenten maa nu enten
 Hænge sig som mangan stakkels Fyr
 Eller bede, uden Vrede
 At benaade ham med samt hans Dyr.
 Ikke mere tør han flere
 Recensere, stakkels Mand.
 Alt i Snaren, seer han Faren,
 Som ham selv Critiken bringe kan.

5.

Chor.

Afsted, afsted nu til Charlottenlund,
 Nu har vi drukket ud, og det er silde.
 Men gid vi mangan, mangan Aftenstund
 Maa see Dem drage hid til Kirstens Kilde.

Ogsaa andre fandt Øjeblikket inde til at gøre Vaudevillens foreløbige Status op, ikke mindst under Hensyn til, at der nu ogsaa forelaa et kritisk Manifest fra dens Ophavsmand. Det for sin Saglighed ansete Tidsskrift „Dansk Litteratur-Tidende“ udsaa til denne Opgave en Mand, der visselig betød noget i Aandslivet, men ikke just naar det gjaldt den litterære Kritik: Filosofen F. C. Sibbern. I to Artikelrækker¹⁾ underkastede han de fire første Vaudeviller og Stridsskriftet en udførlig Analyse. Hans Indlæg er elskværdigt, skønt han mindst af alt var Heibergianer, men uden Stringens og

affattet i hans ikke saa lidt knudrede Stil. Han hilser med Glæde Vaudevillens Fremkomst og ser en særlig Mission for den deri, at den i letfattelig Form bringer Musikken ud til mange, for hvem de store Operaer er for tung Kost. „Hvor mange Melodier,“ hævder han, „høre ikke til hele Folkets glædeligste poetiske Eie, medens det Øvrige af Musikken lader de Fleste ubevægede. Men allermeest virker Melodien, naar tillige Ordene betyde noget, og naar disse og hiin saa inderligt træffe sammen i eet, at Tilhøreren kan være uvis, enten det meest ere Ordene, som give Tonerne Betydning og Kraft, eller Melodien, som hæver Ordene ved sin Gehalt og sit Udtryk“. Helt som talt ud af Heibergs Hjerter lyder det, naar Sibbern anstiller Betragtninger over Forholdet mellem Tekst og Musik: „Bedst var det aabenbart, naar Sangens eller Romancens Digter tillige selv digtede Melodien, hvorpaa Dr. Heiberg i sin Afhandling om Vaudevillen har nævnet os den svenske Bellmann som et stort Exempel. Digteren raadede da for Alt, og Ord og Melodie vilde, kommende af een Kilde, gaae meest harmonisk sammen til eet Udtryk. Men kan en Digter ikke componere, hvor hældigt er det da, at en Digtart, som Vaudevillen har dannet sig; og selv om Digteren kan componere selv, hvor naturligt, at han dog ofte heller af den store Rigdom af Melodier smelter en eller anden sammen med sin Text; især da Sange vist ofte digtedes med Held, just fordi en til det Heles poetiske Tone hældigen svarende Melodie sang sig i Digterens Indre, idet han digtede.“ Karakteristikken af de enkelte Vaudeviller viser, at han ikke synes, at Heiberg med de senere har overgaaet „Kong Salomon“, men bedømt under eet mener han at kunne tillægge dem „saa megen Vittighed og Lune, Opfindsomhed og Tact, at vi ret ønske, at Forfatteren maa føle sig animeret til, at arbeide videre for Theatret.“ Sibberns Recension af Manifestet er forfattet ud fra den Opfattelse, at det „er skrevet med Raskhed og den Eftertrykkelighed, der i Stridsskrivter let fører Den, hvis Natur ei tenderer til Nøiagtighed, til at gjøre den ene Side, han holder sig til, gjældende med al eensidig Kraft“, og at Forfatteren undertiden er „til Ende med en Betragtning, just som man venter Det, hvorpaa det egentlig kom an, og som først ret skulde bragt os paa det Klare.“ Sibbern er kort sagt ikke blind for de heibergske Sofisterier, selvom han omhyggeligt undgaar at bruge dette stygge Ord. Det er utvivlsomt mere typisk for Recensenten end for den recenserede, naar Sibbern opfatter Heiberg som „en i Grunden fredelig Natur“. Omtrent samtidig reagerede, som man kunde vente, atter Proft med et længere skarpt Udfald¹⁾ mod Afhandlingen „Om Vaudevillen“, der i Realiteten dækker Rahbeks Standpunkt (se S. 208 f.). Sine Herrer Kritikere gav Heiberg Svar paa Tiltale i sit nye Blad „Kjøbenhavns flyvende Post“, hvor navnlig hans gamle Ven Y. Z. maatte finde sig i at høre, at han afgang et alt for slaaende

Eksempel paa Rigtigheden af Skildringen af Kritikerne i „Recensenten og Dyret“. I tre smaa „Selbstanzeigen“ paastaar Heiberg, at hver ny Vaudeville har betegnet et Fremskridt: medens „Kong Salomon“ endnu ikke „er ganske fri for en vis ukunstnerisk Brede og Diffusion“, er Dialogen i „Den otte og tyvende Januar“ straks „piquantere og vittigere“, i „Aprilsnarrene“ er „alting endnu mere concentreret“, og „Recensenten og Dyret“ indeholder „den vittigste Dialog“ og er „i musikalsk Henseende den bedste“¹⁾. Den sidstnævnte er desuden den, der kommer Karakterstykket nærmest, fordi Trop er en mere udarbejdet Figur end nogen af de øvrige, hvilket hænger sammen med, at den er skrevet for Rosenkilde, hvis Udførelse af Rollen da ogsaa er hævet over enhver Ros.

Til den følgende Sæson leverede Heiberg atter to Stykker. Efter hvad han meddeler Oehlenschläger i et Brev ^{16/8} 1826²⁾, havde Weyse opgivet at komponere Musik til Oehlenschlägers Syngestykke „Amors Hævn“ (senere kaldet „Overilelsen“), hvis Handling udspilledes i Rosenborg Have, og i Stedet opfordret Heiberg til at skrive ham Tekst til et Syngestykke. Da Heiberg ikke følte Lyst til „at udspinde en lang musikalsk Handling gennem flere Akter“, paatog han sig at levere et Udkast til en „Operette“ i 1 Akt, hvortil han allerede forrige Vinter havde faaet en Idé, som han da havde tænkt sig at udføre som en Vaudeville. Brevet til Oehlenschläger er ment dels som en Forklaring paa, hvorledes det hænger sammen med hans og Weyses Samarbejde, dels som en Undskyldning for, at ogsaa Heibergs Stykke — uafhængigt af „Amors Hævn“ — foregaar i Rosenborg Have, hvad der hørte med til hans oprindelige Sujet. Idéen til „*Et Eventyr i Rosenborg Have*“ er efter Forfatterens Opgivelse taget fra en Fortælling af hans ældre Ven Lauritz Kruse, „skjøndt den hos ham er behandlet alvorligt og rørende“³⁾. Det drejer sig om Novellen „Sildig Lykke eller Faddergaven“ fra Samlingen „Det hemmelighedsfulde Huus“ (1825). Jeg-Figuren heri fortæller om en gammel svagelig Ungkarl, Fuldmægtig Grund, der i sin Fortvivlelse over at være blevet sagt op af sin Værtinde indrykker en Ægteskabsannonce i Avisen. Fortælleren, der til at begynde med ikke ved, at det er Fuldmægtigen, der har sat den i Bladet, læser den og faar den Idé at tilbyde ham næste Morgen tidlig at afhente Svarene paa Adresseavisens Kontor, inden deres formentlig retmæssige Ejermand indfinder sig. Blandt Billetterne er en af følgende Ordlyd⁴⁾: „Min Herre! Uagtet jeg nøie har overveiet det Skridt, jeg gjør, tager jeg dog med Undseelse Pennen i Haanden. Jeg veed ikke selv hvorfor; thi i det Øieblik jeg tilbyder mig at være Deres Ledsagerinde igiennem Livet, er jeg mig ingen Hensigt bevidst, som jeg har nødig at rødme over. De forlanger i Medgibt Overbærelse og Taalmodighed; jeg kan endnu tilbyde Dem noget mere: et Hierte, der er fyldt med en dyb uudslukkelig

Kummer, som maa forsikkre Dem om, at i det dets Ungdoms Følelser ere fortærede, de netop maae være tilbage, som jeg haaber kunde være velgørende for en Mand, som det lader til, det kun er at gjøre om Venskab og Pleie. Det er min fulde Overbeviisning derom, som giver mig Mod til at skrive dette, ligesom det kun er den Tone, som aander i Deres Anmeldelse, der har indgydet mig en Tillid, som har overvundet mit Kiøns Delicatesse. Imidlertid gjør jeg Regning paa en stræng Opfyldelse af Deres sidste Løfte [o: om Diskretion], og paa Grund deraf vil jeg, dersom jeg en af Dagene finder en Anmeldelse i Avisen til en Unævnt om at indfrie en mangeaarig Gield, indfinde mig, klædt i Sort, med sort Slør, den, og i Tilfælde af Forhindring, den følgende Aften, Klokkeren syv, i Damegangen i Kongens Hauge, paa den sidste Bænk paa høire Haand op imod Kanalen; hvor jeg vil skiænke den, som, ligeledes klædt i Sort, paa en behændig Maade veed, at gjøre Allusion paa denne Gield, min Fortrolighed i denne Henseende. Min Herre! at jeg ikke nævner mit Navn, at jeg ikke siger Dem den ringeste Omstændighed mere, haaber jeg, De tilgiver mig. Jeg er øm over min Ære, og har ikke en eneste Fortroelige.“ Til den berammede Tid gaar Fortælleren i Fuldmægtigens Sted derhen for at rekognoscere Terrænet og finder ganske rigtigt paa den omtalte Bænk Billettens Afsenderinde, der viser sig at være en yngre Tante af ham. Resten af Novellen vedkommer ikke „Et Eventyr i Rosenborg Have“, idet Opløsningen hidføres paa en helt anden Maade her. Idéen er fortræffeligt udnyttet af Heiberg, al Kruses Højtidelighed druknes i en passende Blanding af Lyrik og — fortrinvis — grotesk Komik, af Poesi og Prosa. Ikke færre end tre Forlovelser kan celebreres inden Tæppets Fald, to hvor Amor har været paa Spil med sine Pile: den lapsede unge Kirurg Hummelgaard med Frederikke, det ganske unge Par Peter og Christine, og en, som „Adresseavisen“ ligervis som hos Kruse har Ansvar for: den gamle Pensionist Vinters med Jordemoderen Mad. Sommer. Situationskomikken ¹⁾ øges ved, at Vinters Alliance med Jordemoderen foregaar ved Stedfortrædere, og saaledes at det vikarierende Par tillige fatter Inklinations for hinanden. Den hele lille Tingest er ikke mere end en graciøs Sommerspøg, undfanget i et overdaadigt godt Humør, som, oplivet ved Weyses Musik og med et Skuespillerensemble, der var trænet i Vaudevillestilen, maa have taget sig nydeligt ud. Manuskriptet indsendtes til Collin ^{10/8} 1826 og blev for en Gangs Skyld venligt modtaget af Rahbek, der saagar „med Fornøielse“ ²⁾ gav det sin Stemme. Naar Premièren først fandt Sted ^{26/5} 1827, skyldtes det formodentlig, at Weyse ikke var saa hurtig til at komponere som Heiberg til at skrive, men til Gengæld var Digteren saare tilfreds med sin Medarbejders Værk, som han i „Flyvende Post“ ³⁾ omtaler som „denne geniale Composition“. Ved Førsteopførelsen var Publikum derimod knapt

saa paaskønnende; man havde af „Sovedrikken“s Komponist ventet sig noget mere underholdende og iørefaldende, men det varede ikke længe, før Stemningen vendtes til Gunst for Stykket, der snart blev meget populært — dette ikke mindst takket være det fortræffelige Spil af Frydendahl som Vinter, Mad. Winsløw som Jordemoderen, Rosenkilde som Peter og Jfr. Pätges som Christine. I vore Dage har „Et Eventyr i Rosenborg Have“ dog ikke kunnet holde sig paa Scenen.

Kun fjorten Dage efter stod et nyt Arbejde af Heiberg paa Det kgl. Teaters Plakat: „*De Uadskillelige*“, der 1. Gang blev opført den 11. Juni 1827, dog ikke som en af Teatrets ordinære Forestillinger, men ved de af et privat Selskab af Skuespillere arrangerede Sommerforestillinger, der siden 1816 afholdtes paa Det kgl. Teater. I 1827 var der hele to konkurrerende Ensembler af denne Art. Det ene af disse lededes af Heiberg sammen med Syngemesteren Ludv. Zinck og C. N. Rosenkilde og havde blot Vaudeviller paa sit Program. Uanset det private Formaal maatte Stykket alligevel passere Censurens Skærsgild. I en Atmosfære af den sædvanlige Gnavenhed blev Stykket antaget: Rahbek fandt Vaudevillen „tom, flau og keedsommelig“¹⁾, men da der fra „Sædelighedens og Sømmelighedens Side“ intet kunde indvendes, vilde han ikke hindre, at den blev spillet, og fra den følgende Sæson gled den uden Mødsigelse ind i Teatrets faste Repertoire og erhvervede sig en grundmuret Popularitet. Rollerne, der efter Heibergs Sædvane var skrevet for bestemte Aktører, var ogsaa paa de bedste Hænder: Foersom var Materialhandler Buurman, Mad. Liebe hans Kone, Jfr. Henriette Jørgensen Amalie, Mad. Wexschall Henriette, Jfr. Pätges naturligvis den ukonfirmerede Caroline og Carl Winsløw Klister; men intet skal have overgaaet Rosenkildes Udførelse af Hummer, alle samtidige er enige om at betegne den som et sandt Pragtstykke. I den første Aargang af Tidsskriftet „Le Messenger français du Nord“ 1825 (Nr. 30), som Heiberg var med til at udgive, anbragte han nogle satiriske Betragtninger over de eviglange Forlovelser og gav dem Form af et Brev til Hr. Q., Redaktør i Paris, som foregives skrevet af en fransk Rejsende, der i Forretningsanliggender er kommet til København²⁾. Efter at først forskellige andre københavnske Forhold er stillet i Gabestokken, hedder det (i Oversættelse) om de unge Piger:

Man har her som i adskillige Egne af Tyskland, fundet paa et fortræffeligt Middel til at nærme sig dem, og som jeg under mit Ophold i Tyskland særlig har studeret; det er Forlovelserne, saaledes kaldet, fordi man lover at ægte denne eller hin, saa snart som muligt, om 4, 10, 12 Aar, alt efter Omstændighederne, hvilket man officielt meddeler alle og enhver. Men bag dette officielle Skridt skjuler sig, efter hvad man paastaar, mange halvofficielle eller endog ikke officielle Ting, thi ingen fordrister sig til at forstyrre to Elskendes Stævnemøde; tværtimod betragter man dem som halvvejs gifte, som bør nyde en endnu større Frihed end de virkelig giftes. Naar disse nemlig viser sig i

Selskabslivet, isolerer de sig i Almindelighed; Ægtemanden overlader sin Hustru til Herrerne i Selskabet, imedens han selv beskæftiger sig med Damerne; men de forlovede maa ikke engang i Selskab tænke paa andet end sig selv; ved Bordet skal de sidde ved Siden af hinanden; paa Bal skal de danse med hinanden; paa en Spadseretur maa Fæstemøen anstændigvis blot modtage sin Kærestes Arm. Det være langt fra mig at ville paastaa, at de Forlovede misbruger den Frihed, som man giver dem; der er tværtimod et meget tydeligt Bevis paa det modsatte; det er, at de unge Piger, som havde et livligt Blik, en straalende Teint, en graciøs Skikkelse, taber alle disse Fortrin, alt eftersom deres Forlovelse er længere eller kortere. De bliver magre, blege og graa i Ansigtet, deres Blik mister sin Glans, deres Livlighed taber sig, deres Sundhed, der tidligere var saa grundfæstet, afløses af Nervesvækkelse, af Krampetilfælde og tusind andre Ubehageligheder, som ender med at ødelægge deres Skønhed og lidt efter lidt al deres saavel legemlige som moralske Tiltrækningskraft. Enhver Læge ved, hvad det betyder. Naar det da først er kommet saa vidt, ender det i Reglen med, at den mandlige Part faar Øjnene aabnede, og naar han har opdaget, at hans Fæstemø ikke mere er den samme, som han har givet sin Tro, anmoder han hende ofte om at aabne ham Fængslets Dør, hvorefter han forsvinder ud i Friheden, hvilket lader sig gøre uden Vanskelighed, fordi de Forlovedes Løfter kun er Løfter og ikke binder dem overfor Myndighederne. Saadan gaar det til i Tyskland. Min Tjener har sagt mig, at det samme gælder her.

Abrahams¹⁾ føler sig endda overbevist om, at Heiberg har tænkt paa et bestemt Tilfælde, da han skrev sin Vaudeville. I „Meddelelser af mit Liv“ skildres en pudsigt Kærlighedshistorie, hvor Vanskelighederne dog mere bestod i, at Frieren (den senere Præst Gottlieb Schönheyder) ikke kunde bestemme sig til at erklære sig for sit Sværmeri (Hanne Nansen); især fremhæves en Episode, der unægtelig frembyder en vis Lighed med Klisters Fornærmelse over, at Malle har ladet sig gynges: „En Dag midt om Sommeren, da Saint-Aubains vare i Frederiksborg, kjørte hele Selskabet til Fredensborg, hvor vi tilbragte Aftenen; men, da Veiret var skjønt og Luften kølig, besluttede vi at gaae hjem ad den deilige Vei gennem Skoven. Efter Aftale bød nu Andreas [Saint-Aubain] Frøken Hanne sin Arm, og jeg flankerede hende paa den anden Side, saa at Schönheyder, der fnøs af Harme, ikke kunde komme til at sige hende et Ord paa hele Veien. Da nu det elskende Par ikke længe efter blev formaliter forlovet, hørte vi ikke sjældent den gode Schönheyder sige til sin Forlovede: ‘Men min Hanne, det var dog ikke Ret af Dig; hvorfor gik Du dog den Aften med Andreas og Abrahams?’“ Iøvrigt mangler det ikke paa litterære Behandlinger af dette Emne. Heiberg anfører i Brev til sin Fader²⁾, at han har taget Stoffet „delvis“ (og i en Polemik med Hauch 1830³⁾ siger han endogsaa „ganske“) fra Scribes „L’ami intime“, der blev opført 1. Gang i Paris 1825. Denne Vaudeville, der dog ikke er af Scribe, men skyldes Trekløveret Théaulon, Darbois og Lalone, findes ikke paa vore offentlige Biblioteker, saaledes at en Sammenligning mellem de to Stykker har været udelukket. Af Scribe (i Samarbejde med Dupin) er derimod

Vaudevillen „Les Inséparables“¹⁾, som tydeligvis maa være den samme som Abrahams (og efter ham Rubow)²⁾ omtaler som „Le garde du commerce“, eftersom en af Personerne heri beklæder en lignende Stilling som Fogedbetjent. Det er denne Figur og Titlen, som Heiberg skylder det franske Stykke. Et kort Referat af Handlingen i „Les Inséparables“ vil vise Ligheder og Forskelle. M. de Verneuil vil bortgifte sin Datter Amélie (man bemærke Navnet!) til sin Myndling Édouard, som han anser for et godt Parti, eftersom han skal arve en rig Onkel i Amerika. Men Brudgommen har i de to sidste Dage før Brylluppet ikke vist sig i Svigerfaderens Hus. Han er dog lovlig forhindret, idet han paa Grund af Gæld er sat i Fængslet Sainte Pélagie. Imidlertid har Fogedbetjenten Labon paa eget Ansvar forbarmet sig over sin Fange, da han hører, at han skal holde Bryllup, og sluppet ham ud denne ene Dag til Kl. 7 om Aftenen, men kun paa Betingelse af, at han intet Øjeblik maa tabe ham af Syne. Højst overraskende arriverer da Brudgommen selvanden paa Bryllupsdagen og præsenterer sin Ledsager, der i Mellemtiden er blevet civilt klædt, som en intim Ven, der i deres fælles Soldatertid blev ham saa kær, at de altid gik under Navnet „les inséparables“. Bruden gaar virkelig ind paa at acceptere den anonyme Ven, som hun hurtigt bliver overtydet om ikke kan være nogen anden end den rige Arveonkel. Ved Festmiddagen før Vielsen placeres Labon i en Stue for sig med Udsigt til sin Fange og tager voldsomt for sig af Retterne. Édouard har imidlertid en Rival, der snart kommer paa Sporet efter, hvorledes det forholder sig, og ved en snild Manøvre afkøber Labon Fordringen for derved at fortrænge Brudgommen, eftersom han ved, at M. de Verneuil ikke vil taale en forgældet Svigersøn. Ved en af de Usandsynligheder, Teaterstykkerne er rigere paa end Livet, blødgøres dog Labons Hjerte; de Penge, han har modtaget som Betaling af Rivalen, giver han Édouard, der dermed ser sig i Stand til at betale sin Gæld, og alt ender i Fryd og Gammen under Afsyngelse af den traditionelle Rundsang.

„De Uadskillelige“ er, som Brandes saa uovertræffeligt har demonstreret det i et af sine straalende Ungdomsessays³⁾, en af de bedst byggede og vittigste heibergske Vaudeviller. Alt er midtsamlet om, hvad Heiberg med et udmærket malende Ord kalder „Familiehævleriet“, og som han et Sted definerer saaledes, „at Familien i den meest udstrakte Betydning, selv med Indbegreb af Kjørester, altid skal være samlet, og den Ene hænge over den Anden“⁴⁾. At de elskende Par som i „Et Eventyr i Rosenborg Have“ udgør ikke mindre end tre, svækker ikke Enheden; de to yngre Søstres helt igennem friske Kærlighedsforhold danner den morsomste Kontrast til det Slid, der gennem en tolvaarig Forlovelse er gaaet paa Malles og Klisters. Disse to tilligemed Materialhandler Burman, hans Kone og Hummer repræsenterer

Prosaen, de fire lykkelige unge Poesien. Uden at bryde Enhedspræget spiller Heiberg dog paa mere end een Streng. Det lille Stykke lader sig tillige læse som en Bebudelse af hans 3 Aar senere Filippika mod vore nationale Forlystelser, der bl. a. satiriserer over det uskønne ved Gennemførelsen af en Familieskovtur. For Buurman, der er udnævnt til Materialhandler af Hensyn til det vittige Ordspil med Materialist, er Udflugten i det grønne et Paaskud til at nyde Bordets Glæder: „hvorledes kan en Huusfader bedre nyde den huuslige Glæde, end naar han saadan sidder ved sin Pibe Tobak og med sin Familie omkring et Bord i Skoven“, men længe varer det ikke, før han længes tilbage til Bylivets Fortrin: „Jeg begynder at blive noget kjed af den huuslige Lyksalighed i Naturens Skjød, og vilde ønske, jeg sad i Klubben.“ Det oprækkende Tordennevr bliver en Paamindelse om Naturens Magt, samtidig med at det letter den trykkende Stemning og giver fri Bane for Udfoldelsen af de elskendes Kærlighed. Farce og Lyrik er finere afstemt end i „Recensenten og Dyret“, hvor Poesien ved Opførelsen som Regel drukner i Dyrehavsbakkens Støj og Masseoptrin.

Den 27. April 1831¹⁾ satte Heiberg i Gang med en ny Vaudeville „*Kjøge Huuskors*“, der imidlertid først indsendtes til Teatret 15. August, en efter hans Forhold usædvanlig lang Procedure, der havde den specielle Aarsag, at han gik i Giftetanker og først i Hvedebrødsdagene, der tilbragtes i Lyngby, kunde lægge sidste Haand paa Værket²⁾. Selv har Digteren ikke med en Stavelse røbet, hvorfra han havde hentet Motivet — det maatte jo ikke være Heiberg, hvis Idéen ikke var laant — men Edv. Brandes³⁾ har med sit store Kendskab til fransk dramatisk Litteratur afsløret Forbilledet: en versificeret Enakter af Hauteroche, „*Le deuil*“, der opførtes i Paris 1672. Et Referat af Handlingen i det franske Stykke vil vise, at Ligheden er alt for stærk til at kunne være tilfældig, selv om Brandes med Rette reserverer sig mod Muligheden af, at Heiberg kan have benyttet en nyere Bearbejdelse af Hauteroches Komædie. I en Landsby ved Sens optræder Timante og hans Tjener Crispin i dyb Sørgedragt. Hensigten med denne Forklædning er, at Timante vil indbilde sin Faders Kommissionær Jaquemin, at Faderen er død, for derved at kunne indkræve en større Sum Penge, som Kommissionæren skylder den „afdøde“. Det lykkes nu den haabefulde Søn ikke blot at faa Fingre i Pengene, men ogsaa at overtale Kommissionærens Datter Babet, til hvem han er blevet hemmeligt viet, til at flygte med sig. (Hos Heiberg gaar det endnu stærkere: Ferdinand og Lise bliver imellem et Par af Scenerne viet i Herfølge Kirke). Den glade Arving driver Spøgen et Skridt videre ved at udbrede Rygtet om, at hans afdøde Fader gaar igen snart som en hvid Due, snart som en Pudelhund, og øjeblikkelig mener Kommissionærens Pige at have set ham i Køkkenet som en rødgraa Pudel (ligesom den afdøde Onkel

hos Heiberg har vist sig for Ferdinand „som Pudel, sort med rødlig Blis“ og for Tjenestekarlen som en Kat). Da Timantes Fader saa arriverer lyslevende, spreder den formentlige Genganger Rædsel om sig; en Karl anvender sin Le imod ham, som Niels i „Køge Huskors“ saarer Grønmeier med sit Høstredskab. Men da Intrigen er blevet opklaret og de unges Forening er en Kendsgerning, staar der intet andet tilbage for de to Fædre end at gøre gode Miner til slet Spil. For at det ikke skal virke stødende, har Heiberg erstattet Faderen med en Onkel, men holder sig ellers, som man ser, i Hovedtrækkene temmelig nøje til sit Forlæg, omend mange nye Enkeltheder er kommet til. Den til Hauteroches Tjenestefolk svarende enfoldige Gaardskarl Niels er ved sin Læsning i Skriftet „Køge Huskors“ vel præpareret for Spøgeriet; det er aabenbart af denne Grund, at Skuepladsen er henlagt til Køge, som Heiberg ellers ikke havde nogen Forbindelse med. Stykkets egentlige Fund er iøvrigt ikke saa meget Gaardskarlen (spillet af Phister) som den opblæste Dyrslæge Blase, ved Førsteopførelsen udført af Rosenkilde. Noget i teknisk Henseende ejendommeligt ved „Køge Huskors“ er den udstrakte Brug af Sange. Naar den alligevel ikke kaldes Operette, beror det paa, at til „Et Eventyr i Rosenborg Have“ er Musikken helt og holdent original; i „Køge Huskors“ er Flertallet af Melodierne laant, men enkelte dog blevet til för tillfället, og et særligt Pikanteri ved disse er, at Komponisten er identisk med selve Tekstforfatteren. Om de mange Kærlighedssange, der er indlagt i Stykket, erklærer Fru Heiberg¹⁾, at det er Heibergs Maade at digte til hende paa — „Familiepoesi“ yndede han ikke. Særlig en af dem bevarer Billedet af Hanne i Dagene før Opfyldelsen af hans Haab, for naturligvis var det hende, der spillede den unge Pige:

Jeg ønsker mig en yndig Viv,
 Som elsker mig med Ungdoms Varme,
 Hos hvem, til salig Tidsfordriv,
 Jeg spøge kan i Skjønheds Arme.
 I Midjen smal, om Barmen bred,
 Med Haaret bruunt, og skjelmisk af Øie —
 Nu har jeg nok, saavidt jeg veed,
 Beskrevet hende nøie.

Skønt Fru Heiberg naturligvis maatte glæde sig over den Poesi, den rigelige Anvendelse af Musikken spredte over Stykket, fremholder hun dette som et teknisk Fejlgreb, da den stillede for store Krav til de rollehavende, men det er dog næppe den eneste Grund til, at „Køge Huskors“ aldrig har hørt til de populære af Vaudevillerne.

Paa dette Tidspunkt havde Heiberg den Opmuntring at læse den første samlede Vurdering af sin Vaudevilleproduktion. Det var atter Molbech, der nu

— for tredje Gang — paatog sig at vejlede sine Landsmænd ved Bedømmelsen af Heibergs Forfatterskab. I Brev til Mynster ^{15/8} 1831 ¹⁾ lader han ham vide, at han længe har haft det Forsæt at skrive en Afhandling om den heibergske Vaudeville, „hvis Originalitet og Nationalitet, eller hvis eiendommelige Charakter, langfra ikke er tilstrækkelig kiendt eller erkiendt, og som bl. a. i Sverrig er saa godt som reent ubekiendt; uagtet den uden Tvivl i den komisk-dramatiske Literatur er det Vigtigste og meest Eiendommelige, vi siden Holbergs Tid ere i Besiddelse af. Dette er, om intet stort, dog heller intet ubetydende Arbeide; og om jeg derved ikke skulde opnaae andet, end muligen at virke noget til Gavn for en af vor Literatur saa fortient Forfatter, vil jeg ansee det som lønnet nok“. Da Heiberg imidlertid havde forøget Rækken af sine Arbejder med et nyt, „Køge Huskors“, tog Molbech heraf Aaret efter Anledning til i „Maanedsskrift for Litteratur“ VII (1832) at virkeliggøre sin Plan. Skønt det paavises, at Heiberg ingenlunde altid er i Overensstemmelse med sin Teori i Afhandlingen om Vaudevillen, maa det dog have glædet ham at se stærkt fremhævet, at han har præsteret noget langt mere og andet end en blot Overførelse af den tilsvarende franske Genre paa den danske Scene, og at den danske Vaudeville er traadt i Stedet for en ny national Komædie: „Fremmede gaae hen, for at see den danske Vaudeville opføres, ligesom for at see den nationale danske Comædie i Holbergs Lystspil, og den nordiske Tragedie i Øhlenschlægers Sørgespil“ ²⁾. „Køge Huskors“ forekommer dog Molbech at være et Skridt bort fra den rigtige Vej: „Dersom Sangen og Instrumentationen i Vaudevillemusiken fremdeles skulde gives et saadant Omfang og en saadan Betydenhed, som i „Kiøge Huskors“, vil Vaudevillen igien mere og mere nærme sig til Syngespillet; og saaledes, i Følge Forfatterens egen Theorie, ophøre at være til som et eget dramatisk Genre“ ³⁾.

Endnu mærkedes ingen Aftagen i Heibergs Produktionskraft. Intensiteten var dog ikke saa stor som i 20'erne, da 2—3 Vaudeviller om Aaret var Normen. Imellem „Køge Huskors“ og den næste, „De Danske i Paris“ (1833), ligger et Par Aar. Dette Stykke maa allerede have været udkastet i 1829, eftersom Rahbek omtaler det i et Brev fra Februar dette Aar ⁴⁾. Dets Sujet tilhører endda helt igennem Heiberg selv, eller lad os hellere med fremtidige Fund for Øje være forsigtige med at formulere det saaledes, at der ikke er paavist noget Forbillede for det. Gamle Pariser minder synes at være dukket op hos ham, og dermed indfandt Inspirationen sig af sig selv. Det historiske Udgangspunkt for Handlingen er de danske Troppers Deltagelse i Besættelsen af den nordfranske Fæstning Bouchain i Aarene 1815—16 efter den anden Pariserfred ⁵⁾, en Opgave, der frembød visse Vanskeligheder, idet hverken Underofficerer eller Menige forstod Landets Sprog. Ogsaa for

den digteriske Illusion skulde man synes, at her var en alvorlig Anstødssten, men Heiberg satte sig suverænt ud over Problemet, ladende haant om alle Krav om Realisme, saaledes at paa samme Tid som den sproglige Forstaaelse imellem Danske og Franske af de højere Stænder intet lader tilbage at ønske, har Bondekarlen Mikkell meget svært ved at klare sig. Det danske Troppekontingent, som Indbyggerne imødesaa med bange Anelser, endte med at tage Befolkningen med Storm, og Okkupationen, hvis militære Forløb ikke vedkommer os, havde — som slige Operationer altid har det — ogsaa civile Resultater, derved at flere Officerer giftede sig med franske Kvinder. Disse Parisernes blandede Følelser overfor de fremmede kommer til Udtryk i den heibergske Vaudeville. Mad. Jacquelin korsrer sig ved Tanken om Indkvartering af danske Soldater, der skal være værre end Kosakkerne og kommer fra et Land, der er lutter Is og Sne, og hvor Menneskene spiser smaa Børn, men det varer ikke længe, før en intim Forstaaelse oprettes eller rettere genoprettes, thi med eet falder det de øvrige agerende som Skæl fra Øjnene, at Mad. Jean-Brun oversat til Dansk betyder Majoren Johannes Bruns Kone. Ligesom „Den otte og tyvende Januar“ er „De Danske i Paris“ blevet til som et Geburtsdagsstykke, hvad der har bidraget til at give det dets nationale Tone, f. Eks. i Sangen med Omkvædet „Danmark, dig følge Held og Hæder“. Heiberg vidste nok, hvad han gjorde, da han gav sin Vaudeville et militært Indslag. Det er Frederik VI's Tropper, der rykker ind i Bouchain og paa ærefuld Maade viser de danske Farver. Men ogsaa for de civile Stænder er der beredt Plads i den danske Invasion i Paris: de unge Kunstnere og Studerende, der repræsenterer de fleste af Universitetets Fakulteter og skylder Fondet Ad usus publicos de glade Dage ved Seinebredderne. Ved Førstepførelse ^{29/1} 1833 var Begejstringen stor og gjaldt i lige Grad Forfatteren og de fortræffelige Agerende, i første Række Fru Heibergs skælmske og sjælfulde Udførelse af Juliette og Phister, der med Mikkell fik en af sine virkelige Glansroller. Som gammel oplevede Fru Heiberg 1890 at se „De Danske i Paris“ gaa for 100. Gang over Det kgl. Teaters Scene.

Anledningen til den sidste af Heibergs egentlige Vaudeviller var den rent udvortes, at han og hans Hustru i 1836, før de drog til Paris, havde faaet Lov til at give en Privatforestilling paa Det kgl. Teater og dertil havde valgt hans gamle Skuespil „Nina“. Men da det ikke udfyldte en hel Aften, bønfaaldt Fru Heiberg sin Mand om at skrive en Vaudeville, der kunde afslutte Forestillingen og foreslog ham at skrive den over Motivet: de mange Nuancer, der kan indlægges i det lille Ord „Nej“¹⁾. Naar Fruen i sit Memoireværk vil give det Udseende af, at denne Idé „ved et Tilfælde“ var faldet hende ind, er det vistnok ikke ganske korrekt. Motivforskerne²⁾ har i hvert Fald faaet nok at gøre med at paavise, hvorledes dette Emne er blevet benyttet til de

forskellige Tider og i de forskelligste Egne af Europa, og man har vanskeligt ved at tro, at Heiberg ikke skulde have kendt den Behandling, der laa nærmest i Tid og Rum, nemlig Gustav Fr. W. v. Barneckows 1-Akts Lystspil „Nein“ (1. Gang opf. $\frac{5}{5}$ 1815 i Berlin). Desværre findes dette lille Arbejde ikke paa vore offentlige Biblioteker, men Clemens Petersen, der har kendt det og omtaler det i „Fædrelandet“ $\frac{21}{10}$ 1868, refererer Handlingen deri, saaledes at man forstaaer, at Heibergs „Nei“ følger det tyske Forbillede paa det afgørende Punkt: at Elskeren i den første Scene faar et virkeligt Afslag, medens den unge Piges „Nej“ i den anden Scene bliver et faktisk „Ja“. Stykket bliver ved denne sin Opbygning, hvad Vilh. Andersen ¹⁾ rammende har kaldt en „logisk“ Vaudeville. Derimod synes Klokker Link at være en helt igennem original Figur, der gav Phister, „den af alle Skuespillerne, som Heiberg satte høiest“ ²⁾, og som Rollen var skrevet for, Anledning til ypperligt Spil, efter Fru Heibergs Skøn det fortrinligste, han paa sin lange Teaterbane har præsteret. Selv var hun Sophie. Ikke blot Heibergs var fornøjede med Resultatet, ogsaa Publikum blev taget med Storm. Som et morsomt Udtryk for Københavnernes Reaktion kan anføres en Beretning ($\frac{17}{8}$ 36) ³⁾ fra den senere Oberst Læssøe til C. G. Andræ, der da befandt sig i Paris:

Heibergs har Du snart i Paris. Før deres Afreise gav de en Sommerforestilling à la française. Den varede fra Kl. 7 til over 12. Der hører vistnok noget til en hed Sommerdag at holde os Danske ved godt Humør i saa lang Tid og at bringe os til at tilgive Forstyrrelsen af vor Nattero; men det lykkedes dem fortræffeligt. Der gaves Nina, Komædie i 5 Akter af Heiberg, og en ny Vaudeville af samme gode Mand, der hed „Nei“. Sujettet af Nina kjender Du fra Balletten; Du har alt dér beundret Fru Heibergs Spil; men tænker Du Dig nu dette fuldkommengjort ved Talens Tilføjien, saa vil Du indrømme mig, at der kunde blive en Forestilling ud af det, der var værdig for Théâtre-Français. Nina og hendes Fader (Ryge) ere de vigtigste Personer; deres Spil var non plus ultra for en Dansk. Det indgav baade „Henrykkelse og ravisement divin“, som Du taler om. Jeg har aldrig seet noget Fortrinligere. Vaudevillen var en Ubetydelighed, men morsom. Publikum var hele Aftenen begejstret, og det var ganske snurrit at see den Veltilfredshed og det gode Lune, hvormed Folk forlod Huset Kl. 12 og ønskede hinanden en god Morgen. Det hele Publikum blev ligesom et sluttet Selskab, hele den øvrige By var jo i dyb Søvn. Det var en Sjældenhed i det gode ærlige Kjøbenhavn, at see saadan en Flok Nattesværmere af Herrer og Damer. Jeg morede mig ved at følge efter ned ad Østergade og Vimmelskaftet og see de forskrækkede Vægttere komme frem som opskræmmede Natugler.

Resten af Heibergs Bidrag til denne Genre er blot et spinkelt Efterslæt, hvormed han sætter Vaudevillen ned i det Mindsteformat, Vaudevillesituationen, som han allerede med „Supplicanten“ (1829) havde givet en Prøve paa. De fleste af dem er yderligere reduceret til Monologer. Med *Ja* ⁴⁾ (1. Gang opf. $\frac{24}{2}$ 1839) forsøger han at forfølge Successen fra „Nej“ — den er udtrykkelig paa Titelbladet betegnet som Fortsættelse af denne Vaudeville —

men ikke med Held. Han har ikke kunnet modstaa Fristelsen til at bringe Klokker Link i Ægteskabets Havn, men Idéen er for tynd til, at den taaler at udbroderes. Mere Fornøjelse fik Digteren af den Situation, „*Emilies Hjertebanken*“, der $\frac{13}{5}$ 1840 gik over Scenen med hans Frue som den forventningsfulde unge Pige, der skal paa sit første Bal. Her er Udgangspunktet af musikalsk Art. Dens Tilblivelse staaer i Forbindelse med Strauss-Raseriet, der paa dette Tidspunkt havde forplantet sig til København, hvor de fejende nye Dansetoner lanceredes af H. C. Lumbye¹⁾. De to Sange herfra, der endnu lever et selvstændigt Liv, er dog ikke knyttet til straussiske Dansemelodier: „Højt paa en Gren en Krage sad“ er en fri Oversættelse af en tysk Studenter-verse²⁾, som er blevet en populær dansk Børnewise, til „Vor gamle Karo holdt en Støj“ er valgt en „Steiermarker“. Til Christian VIII's første Fødselsdag som Konge opførtes $\frac{18}{9}$ 1840 Scribes „Badet i Dieppe“; men da Fru Heiberg ikke havde nogen Rolle heri, og man ønskede, at ogsaa hun skulde bidrage til at kaste Glans over Festen, skrev hendes Mand for hende Monologen „*Grethe i Sorgenfri*“³⁾, et mat og ubetydeligt Lejlighedsarbejde, som ikke engang kunde inspirere den store Kunstnerinde, der imidlertid skyder Skylden herfor paa sine svigtende Følelser af Sympati overfor Landets nye Hersker. Den sidste af Situationerne, „*Ulla skal paa Bal*“, der er skrevet til en Velgørehedsforestilling⁴⁾ og 1. Gang opførtes paa Det kgl. Teater $\frac{5}{7}$ 1845 og senere gled ind i Teatrets Repertoire, har til Forudsætning Heibergs Begejstring for Bellman i Forbindelse med den nyligt opstaaede skandinaviske Bevægelse. Alt staaer i Bellmans Tegn; Personerne er bellmanske Figurer: Ulla Wiinblad, Fader Berg, Mollberg og Mowitz, Scenen er forlagt til Fader Bergs Værtshus paa Djurgården og Melodierne helt og holdent de bellmanske, i smagfuldt Arrangement ved Teatrets Syngemester Henrik Rung. Med dette lille Lejlighedsstykke ebbede Heibergs Vaudevilledigtning ud.

2.

KARAKTERISTIK

Heiberg bliver aldrig træt af at pointere, at idet han fra Frankrig indførte Vaudevillen til Danmark, gav han den en national Form. Det var ham om at gøre at hævde sig en Plads som Skaber af en ny Genre. Et musikalsk betonet Lystspil havde dog vundet Borgerret herhjemme længe før Heibergs Tid. Bl. a. havde hans Fader skrevet flere saadanne, og den flittige Teaterskrædder N. T. Bruun, der skal have bearbejdet over 200 Syngestykker, væsentligt franske, havde ogsaa forfattet et Par originale. Men rent bortset fra, at

disse gennemgaaende laa i et lavt litterært Plan, forekom de Heiberg at tilhøre en højst tvivlsom Bastardgenre. Den afgørende Forskel paa de franske Syngestykker og hans egne Vaudeviller saa han — som vi allerede har set — deri, at i de danske springer Sangene organisk ud af Handlingen „paa de Steder, hvor Dialogens Liv og Interesse er steget til sine høieste Puncter“¹⁾, medens de i deres franske Forbilleder er planløst anbragt: en Person stiller sig upaakrævet af Situationen op og foredrager en Vise, ofte blot en enkelt Strofe. Denne Distinktion kan forekomme betydningsløs, men er dog i Heibergs Øjne ikke uvæsentlig. For at Publikums Opmærksomhed ikke skal forstyrres af det musikalske Element, men stadig koncentrerer om Dialogen, bør der til Musiknumrene vælges bekendte Melodier, „hvis Erindringer sætte Tilhørerne i den Stemning, som Digteren fordrer paa hvert enkelt Sted“²⁾. Netop fordi „Die Wiener in Berlin“ paa dette Punkt indvarslede en ny Praksis fattede Heiberg en ellers uforstaaelig Forkærlighed for Holteis Liederposse, hvis Middelmaadighed i andre Henseender han udtrykkelig fremhæver i et Brev til Tieck.³⁾

Den heibergske Vaudeville er i det hele ikke en saa ensartet Genre, som det almindeligvis fremstilles i litteraturhistoriske Haandbøger. Den, der først har haft Øje for Nuancerne, er den af Æstetikerne ofte med et Skuldertræk affærdigede Chr. Molbech, der trods sin Tørhed ikke kan frakendes et ganske godt Omdømme om Litteratur⁴⁾. Forud for Rækken af egentlige Vaudeviller gaar de tre allerede omtalte Børneviser fra 1825, hvori Digteren øver sig i at skrive dramatiske Kupletter. Saaledes var ogsaa den franske Vaudeville opstaaet. Folkene i Vire-Dalen (Vau de Vire, hvoraf Navnet Vaudeville) havde sunget smaa dramatiske Viser, disse havde efterhaanden udviklet sig til hele Situationsstykker og var til sidst havnet paa de parisiske Teatre⁵⁾. Den oprindelig Kerne i disse Arbejder er derfor den Rundsang, hvormed der sluttes af, og som foredrages saaledes, at hver af Personerne har sin Strofe at synge; det er i denne Betydning, Ordet Vaudeville forekommer i Slutningskupletten af Wessels „Kærlighed uden Strømper“. Heibergs nærmeste Forbillede for Børneviserne var dog Bellman. Hans Moder, der i „Kjøbenhavns flyvende Post“ 1834 (Nr. 31) i et Brev „Til Herr Celestinus“ (i Virkeligheden et Svar paa et af hende selv skrevet Indlæg) forsvarede hans Sag mod et Angreb fra Chr. Wilster, ud fra Synspunkter som helt dækker hendes Søns, gør opmærksom paa, at hans Vaudeviller saa langt fra at være af fransk Herkomst er „en dansk Gjenklang af den svenske Digter Bellmans Sange“, og fremhæver netop Børnesangene som „udramatiserede Vaudeviller“. Vaklende mellem Udtrykkene „Børneviser“ og „Børnevaudeviller“ bestemte Heiberg sig derfor sluttelig i Udgaven af sine „Digte og Fortællinger“ for den sidste Betegnelse. Allerede i sin dramaturgiske Afhandling⁶⁾ har Heiberg

med Rette hævdet, at „Bellmans saakaldte Epistler ere at betragte som Vaudeviller udenfor Theatret“. Det for lyriske Situationsdigte usædvanlige dramatiske Liv, den impressionistiske Fremstilling, det burleske Element, der hos den svenske Digter optræder Side om Side med de lyriske Naturskildringer behøver blot en Udvidelse af Replikkerne for at omformes til Drama. I musikalsk Henseende var Bellman jo netop gaaet til Værks som Heiberg, havde underlagt sine Tekster kendte og almenyndede Melodier, der var laant fra hele det righoldige Repertoire af saavel seriøs som let Musik, som stod til hans Raadighed, og — hvad der var lige saa vigtigt — Tekst og Tone hører uløseligt sammen¹⁾. „At vælge Melodier i denne Forstand, er ikke et 'Arrangement' . . . det er at digte paa Musik; og Digtekunsten og Musiken blive ikke her 'Søstre, som give hinanden Haanden', nei, det gaaer dem omtrent som Elverpigerne: Tvende blive til Een, en næsten uadskillig Eenhed“, siger Fru Gyllembourg paa det ovenomtalte Sted. Det er da heller ikke svært i de følgende Vaudeviller at pege paa et bellmansk Islæt, hvad enten man tænker paa Dansescenen af „Aprilsnarrene“, hvor Læreren tilmed gøres til Svensker, de berømte Linier af „Recensenten og Dyret“

Hør den muntre Støi!
 Hist en Krage fløi,
 Svang med hæse Skrig sig over Skoven væk

eller den nydelige Skildring af Stilheden efter Uvejret i „De Uadskillelige“:

Nu Tordenskyen trækker
 Ad den Kant.
 Ei meer den os forskrækker;
 Den forsvandt.

De egentlige Vaudeviller, der fordeler sig over et Tidsrum af 11 Aar, udviser adskillige indbyrdes Afvigelser. „Kong Salomon og Jørgen Hattemager“ er efter Forfatterens egen Indrømmelse²⁾ en Farce. Til denne Opfattelse slutter Molbech³⁾ sig, ja, han er endog tilbøjelig til at mene, at den er det eneste Eksempel af Arten, der helt svarer til Heibergs Beskrivelse af Vaudevilligenren. Usandsynlighederne og Overdrivelserne i dette Stykke er kraftige, Karaktertegningen lidet dyb, Komikken væsentligst lagt over i Situationerne, og udover Satiren over Smaaaborgerfilistrøsiteten savnes en egentlig Idé. Det er lidt vanskeligt at bifalde Heibergs Karakteristik af „Den otte og tyvende Januar“ som „en Vaudeville af en finere Art end de andre“⁴⁾; dens formentlige „finere Tone“⁵⁾ maatte i saa Fald forklares ud fra dens Tilblivelse som „Geburtsdagsstykke“; Hensynet til Lejligheden har ganske rigtigt lagt visse Baand paa Forfatteren, men Resultatet er rigtignok ogsaa

blevet derefter — en mattere Vaudeville har han aldrig nogensinde produceret.

De tre følgende, „Aprilsnarrene“, „Recensenten og Dyret“ samt „De Uadskillelige“ er de centrale i Heibergs Vaudevilledigtning. Det nye, som er kommet til i dem, er for det første en bærende satirisk Idé. I „Aprilsnarrene“, hvis „moralske Tendens“ Heiberg selv¹⁾ gør opmærksom paa, stilles de elendige Pigeinstitutter i Gabestokken, i „Recensenten og Dyret“ gennemhegles de talentløse Bladsmørere, og i „De Uadskillelige“ er det de lange Forlovelser, der maa holde for. Men dernæst — og dette er endnu mere betydningsfuldt — indføres der i disse Stykker et lyrisk Element ved Siden af det burleske, en Omstændighed, der ikke er uden Forbindelse med Heibergs Forelskelse i Jfr. Pätges, for hvem to af Ungpigerollerne (Trine og Caroline) er skrevet. Naturligvis fandtes der ogsaa en Kærlighedsintrige i de to ældste Vaudeviller, men næppe nogen Tilskuer har været i Stand til at fatte synderlig Interesse for, om Eduard og Luise i „Kong Salomon“ eller Leopold og Marie i „Den otte og tyvende Januar“ til Slut lykkeligt forenedes; dertil var disse Par altfor traditionelt fremstillet. I de som centrale betegnede Vaudeviller er Forholdet et helt andet; her har Digteren med Varme antaget sig de elskendes Sag og især tegnet nydelige Ungpigeskikkelser. Trine skal gøre et poetisk Indtryk²⁾; Heiberg bringer ogsaa Ordet „romantisk“ til Anvendelse paa hende, og det er klart, at af alle hendes Fremstillinger kunde han kun være tilfreds med sin vordende Hustru³⁾. En heldig Variant af denne Backfische-Type er Caroline i „De Uadskillelige“. Begge er med Vilh. Andersens Udtryk⁴⁾ smaa Psyker, men i Mamelukker. Lidt ældre er derimod Viva i „Recensenten og Dyret“, hvoraf fulgte, at denne Rolle ikke blev overdraget Jfr. Pätges, men den Skuespillerinde, som hun senere skulde komme til at fordunkle, Mad. Wexschall (Anna Nielsen). I og med det at Handlingen i „Recensenten og Dyret“ og „De Uadskillelige“ flyttes fra Byen til Skoven, bliver der ydermere Rum for en Naturlyrik, som tager sig sit fineste Udtryk i de indlagte Sange. Som der i „Sanct Hansaftenspil“ er beredt Plads saavel for Gøglet som for Skovensomheden, fornemmer vi paa Heibergs Dyrehavsbakke baade et „mødende Kor af alt“ og et Hjørne af Fru Gyllembourgs „over Alting skønne Dyrehave“⁵⁾, og i „De Uadskillelige“ sætter Naturelementernes Rasen et Øjeblik Smaaborgerens filistrøse Skovtursglæde ud af Spillet. Netop ved denne inderlige Forening af Sujet, Dialog, Tekst og Musik og ved den bellmanske burlesk-melankolske Tone var „Recensenten og Dyret“ i Heibergs egne Øjne den typiske Vaudeville⁶⁾, samtidig med at det var den, der takket være Trop kom nærmest til Karakterkomedien⁷⁾.

Det ind imellem disse to Vaudeviller udarbejdede „Eventyr i Rosen-

borg Have“ staar i Klasse for sig. Heiberg har denne Gang, hvad han ogsaa vedgaar paa Titelbladet, forsøgt sig i en noget anden Genre. „Et Eventyr i Rosenborg Have“ fremtræder som en „Operette“ — hvad vi nu vilde kalde Syngestykke — med Musik af Weyse, og i en Anmærkning til 3. Udg. (1848) gør Forfatteren Undskyldning for dets Placering mellem Vaudevillerne, hvor det dog formodes at kunne forsvare sin Plads, fordi det er saa nært beslægtet med disse. Næppe nogen vil bestride Betimeligheden heraf. Det er jo netop i Slutningssangen af dette Arbejde, at han har indflettet de berømte Linier om „en tæt Forening af Ord og Toner“, der kan staa som Signatur for hele Vaudevillearten, saaledes som han havde udformet den. At Heiberg her har forsøgt sig i en anden dramatisk Genre, som han i sit Stridsskrift har ikke altfor venlige Ord til overs for, maa Komponisten paa tage sig Ansvar for, ligesom at han har brudt med Princippet, at Melodierne skal være kendte og almenyndede. I „Et Eventyr i Rosenborg Have“ indtager Musikken en mere dominerende Plads end i nogen af Vaudevillerne; i visse Scener er Dialogen helt suspenderet til Fordel for Sangen.

De følgende to, efter en længere Pause udarbejdede Stykker, „Køge Huskors“ og „De Danske i Paris“, benævner Heiberg atter Vaudeviller, men følger dog den Praksis, han i sit Syngestykke var slaaet ind paa: at give Musikken større Raaderum. Ved Valget af Melodier tillader han sig ind mellem de bekendte at indsmugle nogle af ham selv komponerede (i „Køge Huskors“ 5, i „De Danske i Paris“ 2¹), saaledes som han allerede i et enkelt Tilfælde havde gjort det i „Recensenten og Dyret“, hvad der ogsaa paadrog ham Molbechs Bebrejdelse for at „have overtraadt sine egne Forskrifter for den Simplicitet i Anlæg og Plan, han tillægger Vaudevillen som væsentlig Egenskab“²). Hvad der yderligere bidrager til at give „Køge Huskors“ højere musikalske Prætensioner, er de større vokale Krav, der stilles til de optrædende, derved at de i Ensemblemumrene synger sammen paa hver sin Melodi. Saa langt fra at Musikken har taget Luven fra Handlingen, er dette Stykke dog med sine 51 Scener, alle i een Akt, det mest udprægede Intrigestykke af samtlige. I „De Danske i Paris“ bryder han for eneste Gang med sin Praksis at skrive Enaktere og deler sit Stykke over paa Midten, utvivlsomt følgende et Fingerpeg fra Molbech, der i sin Afhandling fra 1832 havde gjort opmærksom paa det ønskelige i, at „Køge Huskors“ var gjort til en Toakter³).

Med „Nej“ vender Heiberg tilbage til den korte Vaudeville. Den betyder i alle Henseender en Forenkling af Teknikken, lader sig spille i Løbet af en lille Time og med et Ensemble, der er begrænset til 4 Personer, og nærmer sig derved til de 5 smaa Vaudevillemonologer, hvoraf en, „Supplicanten“, er skrevet 1829, medens de 4 andre, „Ja“, „Emilies Hjertebanken“, „Grethe i

Sorgenfri“ og „Ulla skal paa Bal“ er blevet til i Aarene 1839—45. I de fire første er Simplifikationen ført endnu et Skridt videre, idet de kun har een Person, saaledes at Dialogen er reduceret til Monolog. I den allersidste figurerer 4 Personer samt et Kor. Musikken er her alt, selv de sparsomt forekommende Replikker er beregnet paa at udføres som Sangrecitativ¹). Heiberg er vendt tilbage til sit Udgangspunkt: den bellmanske Situationsvise fra Børnevaudevillen. Ringen er sluttet.

Med Eftertryk har Heiberg betonet, at Vaudevillen er et Situationsstykke med løseligt antydede Karakterer²), og at den ikke kan være tragisk, fordi det tragiske forudsætter Karakterudvikling³). De heibergske Vaudeviller har da ogsaa deres Styrke i Situationskomikken og ikke i Karaktertegningen. Salomon Goldkalb er i sig selv blot en traditionel „Teaterjøde“, og det komiske opstaar ved, at den ludfattige Sjakrer behandles, som var han en af Europas største Pengemagnater. Virkningen i „Nej“ beror ikke paa Skilddringen af Personerne, der er stillet op efter det vante Skema: den uforstaaende Fader, den unge Pige, hendes Elsker og den uheldige Rival, men alt staar og falder med de to Scener, hvor Sophies Nej i det første Tilfælde betyder en Kurv til Klokker Link og i det andet et Ja til Hammer. Ikke blot af taktiske Grunde har Heiberg i sin Afhandling om den nye Digtart Gang paa Gang spillet Holbergs Navn ud. Han følte sig med Rette som dennes nærmeste Arvtager i moderne Tid og har overtaget hans komiske Virkemidler, til Dels ogsaa hans Teknik, hvilket igen vil sige, at Heiberg bygger videre paa hele den gamle Komedi-tradition, som ogsaa danner Forudsætningen for Holbergs Komedier. Intrigen er i næsten samtlige heibergske Vaudeviller den i al Lystspil-tradition gængse: de to unges Kamp mod en forstokket Fader for at blive forenede, og Midlet hertil er — efter fransk Mønster og langt hyppigere end hos Holberg — Pengene; en Arv eller lignende bringer til sidst Sagerne paa ret Køl. Selv i Stykker som „De Danske i Paris“, hvor Vanskelighederne er af anden Art, faar det Betydning, at Majoren har faaet en Formue udbetalt. Traditionsbunden er ogsaa Heibergs rigelige Brug af Parallelsituationer, mest udpræget i „Et Eventyr i Rosenborg Have“ og „De Uadskillelige“ med deres ikke mindre end tre forlovede Par. I det første har Humlegaards og Frederikkens romantiske Kærlighed sit Sidestykke i den gamle Pensionist Vinters af Fornuftthensyn indgaaede Forening med Jordmoderen, og denne faar igen sit Komplement i Tjeneren Peters Frieri til den nykonfirmerede — vi præsenteres saaledes for Kærlighedens forskellige Aldre. Hertil svarer i „De Uadskillelige“ Parrene Klister—Malle, Georg—Henriette og Poul—Caroline; navnlig 25. Scene, hvor Georg og Poul geraader i Raseri over, at Retsbetjenten er deres Rival, er en typisk Udnyttelse af Parallelmotiv. I Holbergs Fodspor vandrer Heiberg endvidere

ved at give sine Stykker et revueagtigt Præg, til umiddelbar Morskab for Samtidens Publikum, der ikke som Eftertiden behøver en Kommentar for at forstaa de mange aktuelle Hentydninger. Et Vidnesbyrd om, at Heiberg ønskede at tage Hensyn til Aktualiteten, har vi deri, at Drikkevisen af „Kong Salomon“, hvor de politiske Forhold i Europa sættes under Debat, allerede ved Opførelsen 14. Januar 1827 erstattedes med nye Vers, der var helt up to date, akkurat som en Revue i vore Dage, naar den har oplevet de første halvhundrede Opførelser, forgyldes op med nye Viser. Vi Nutidsmennesker tænker ikke paa, at der bag den tilsyneladende saa uskyldige Replik af „Aprilsnarrene“ (Sc. 3), at der ogsaa findes Poeter i Sorø, laa et Hib til hans gamle Modstander Ingemann, eller at Links Forslag om at stave Ordet „Nei“ med „j“ sigter til den Retskrivningsstrid, der nogle Aar i Forvejen var rejst af Rask. Ikke heller viger Heiberg tilbage for — men dette minder mere om de romantiske Litteraturkomedier — at bringe selve Vaudevillens paa Tale. I „Kong Salomon“ (Sc. 3) er Demoiselle Pohlmanns Navn anbragt, en hel Sang ¹⁾ i „Den otte og tyvende Januar“ minder os om Vaudevillens Historie:

Jeg har en Bog; der staaer deri:
 Hvis ikke Krøniken bedrager,
 Saa var en Møller i Normandie
 Allerstørst Vaudevillemager.
 Deri see vi nu Skjæbnens Haand:
 Drog de Danske til Normandiet,
 Saa hjem søger os nu Normannernes Aand,
 Vover sig selv mod Politiet.

I „Aprilsnarrene“ skæmtes der endda direkte med Poul Møllers Dialog, der ligger til Grund for Stykket, og Trine nævner sin Medspillende ved hans borgerlige Navn: „Tænk bare, at han, som forestilte dig, er en gammel Karl, der hedder Rosenkilde; han havde maaget sig saadan ud, at han saae ud som en Skoledreng“. Et Par Figurer har Heiberg ligefrem laant hos Holberg. Det er i den første af Vaudevillerne Henrik, der genkendes paa sit blotte Navn, og de to Gaardskarle: Jens i „Den otte og tyvende Januar“ og fremfor alt Niels i „Køge Huskors“, der tilmed ligesom sit Forbillede Arv beskyldes for at være tyvagtig og iøvrigt allerede røber sin Afstamning paa sin Yndlingsed „Drollen splide mig“. Med Usandsynlighederne tager Heiberg det ikke saa nøje. I sin Afhandling har han jo ogsaa udtrykkelig reserveret sig mod Beskyldninger i saa Henseende: „Man finder saaledes, at alle store Digttere have været enige om at være strenge i den indvortes Sandsynlighed, men læmfældige i den udvortes, for hvilken de have ladet Tilfældet, der ingen Umulighed indeholder, raade paa det Fuldkomneste“ ²⁾, og han

paaberaaber sig endnu en Gang sit store Forbillede Holbergs Komedier, der „alle vrimle af de største Overdrivelser, Usandsynligheder og burleske Træk, og det i deshøiere Grad, jo fortræffeligere de ere“. ¹⁾ Publikum maa altsaa sluge raat saadanne excentriske Indfald, som at Arthur i „Køge Huskors“ anvender en Urtepotte til Opbevaringssted for en Kapital paa 15,000 Rdlr. og mange andre Urimeligheder af samme Slags.

„Jeg forbandt Vaudevillens Kunstform med Localiteten“, siger Heiberg i sin Afhandling ²⁾ og tilføjer: „Publicum har faaet en ny Interesse for det Localcomiske, og derved er Veien til en ny National-Comedie bleven bane“ ³⁾. Ligesom Holbergs Komedier afspejler Livet i Christian VI's København, saaledes bevarer Heiberg paa uefterlignelig Vis en Tone fra Frederik VI's Biedermeier-Tid. Som den inkarnerede Københavner han var, er det først og fremmest Kongens København indenfor Voldene, han afbilder. Den træder i „Den otte og tyvende Januar“ frem som den gennemloyale Residensstad, der fejrer sin Konges Geburtsdag med almindelig Illumination, Musik paa Gaderne o. s. v. Af Københavnernes Udendørsliv faar vi et livagtigt Billede i „Et Eventyr i Rosenborg Have“, hvor denne Park vises i sine karakteristiske Funktioner: som Ammebørs og det selvskevne Mødested for forelskede. I „Aprilsnarrene“ og „Nej“ ser vi, hvorledes Livet artede sig inden Døre. I det sidstnævnte Stykke indføres vi i en Justitsraads Hjem med dets enkle, borgerlige Hygge, i det første i Skolestuen, hvor alle de tre Fronter, som en stakkels Institutbestyrerinde har at kæmpe med, er repræsenterede: Børnene, Lærerne og de ikke mindst besværlige, Forældrene. Med „Recensenten og Dyret“ og „De Uadskillelige“ forlægges Skuepladsen uden for Voldene, til Skoven og dens store Forlystelsespark, hvor alle gode Københavnerne om Sommeren har sat hinanden Stævne. Livet paa Bakken er naturtro gengivet, som Heiberg kendte det fra sine talrige Dyrehavsudflugter, med Gøglertelte og Beværtningslokaler, Musik og Støj og unge sværmeriske Par, der her holder deres Kærlighedsmøder. Familien Buurman foretrækker derimod paa sin aarlige Skovtur at slaa sig ned ved Grøndals- huset i Udkanten af Charlottenlund Skov, hvor Fatter og Mutter pakker deres vældige Madkurv ud og, naar det kommer højt, nyder Udsigten over „de grønne Marker, og Køerne og Lammene derpaa, langt borte Dyrehaven, og saa alle de mange Kjøbenhavnerne som kjøre os tæt forbi“, mens Døtrene er mere optaget af at gyng og lade sig kurtisere af deres opvartende Kavalerer. Ogsaa Købstaden underlægger Heiberg sig; mest vellykket er Smaastadsatmosfæren truffet i „Kong Salomon“, hvorimod Provingstonen ikke er synderlig fremtrædende i „Køge Huskors“. Kun een Gang er Scenen forlagt udenfor Landets Grænser, men ogsaa da til et Milieu, som Heiberg kendte ud og ind af Selvsyn, nemlig i „De Danske i Paris“. Her har han

haft sin Glæde af i Erindringen at genkalde sig de Steder, hvor han mere end to Aar i Forvejen færdedes med sin Fader og sine Venner: Forstaden Bouchain og Kaffehuset i Palais-Royal, hvor den danske Koloni holdt til.

Ofte nok reserverer Heiberg sig imod, at hans Vaudeviller bedømmes som Karakterstykke, og dog er det mere den komiske Figur end Idéen, der danner Udgangspunktet¹). Men Karaktererne er blot antydede, ofte endda kun ved et rent udvendigt Kendemærke. Ledermann er baade døv og stammer, Dyrslæge Blase anretter ustandselige Ulykker med sine Hestekure, Link svarer i Naivitet til den folkelige Opfattelse af en Klokker. Ligesaa lidt som hos Holberg og andre store Lystspildigtere maa man vente sig, at Personerne i Løbet af Handlingen undergaar en Karakterudvikling. Det gælder om dem alle, hvad Vald. Vedel har fremhævet²), at de snarere er vittigt tænkte Formler end Mennesker. Efter deres Milieu hører de til Heibergs egen Stand: Borgerskabet; Undtagelserne — et Par Bønderkarle (bl. a. Mikkel i „De Danske i Paris“) — er let talte. Groft set deler de sig i to Hovedtyper: de komiske og de sympatiske. Til den første Gruppe hører de ældre, især Fædrene (Mødre skildres sjældent): Løve, Pryssing, Buurman, Gamstrup, Perlekjær og Grønmeier, hvis lidet flatterende Rolle det er paa sin holbergske at blive taget ved Næsen og endda maatte sætte et venligt Ansigt op. Dobbel komisk virker det, naar en gammel Mand vil spille ung og gaar paa Frierfødder (Vinter, Link). Langt mere end hos Holberg er der gjort ud af de elskende Par. Af disse er Mandssiden temmelig stifmoderligt behandlet; Eduard, Leopold, Siegfried Møller, Keiser o. s. v. hører næppe til Skuespillernes Ønskeroller, hvorimod Heiberg har kælet for Ungpigefigurer som Trine Rar og Sophie Gamstrup. En afgjort Forskel fra Forbilledet er det, at Tjenerskabet ikke medvirker til at hale de elskendes Forening i Land. Henrik i „Kong Salomon“ er nok sin Herres fortrolige som hans Navnefælle i „Mascarade“, men betyder intet for Intrigens Gang. Jens (i „Den otte og tyvende Januar“) og Peter (i „Et Eventyr i Rosenborg Have“) har derimod som visse af de holbergske Tjenerfigurer deres egne smaa Kærlighedsaffærer, der travestere deres Herres, Niels i „Køge Huskors“ er den snu og upaalidelige Arv-Type. Onde eller skurkagtige Personer ligger helt uden for Vaudevillens Plan; Heiberg fremhæver jo selv i sin Afhandling, at han ikke tillægger Lystspillet moraliserende Værdi.

Heiberg omtaler intetsteds i sin Afhandling det symbolske i Vaudevillen; blot i en polemisk Note³) til den fra Fransk oversatte Artikel „Om den nuværende franske Vaudeville“ nævner han dette Ord. Ikke desto mindre er Symbolikken en vigtig Bestanddel af den heibergske Vaudeville⁴). Allerede Personernes Navne er betydningsfulde. Komikken om den fattige hamburgske Jøde forøges ved, at han maa bære paa Navnet Goldkalb,

Aagerkarlen i „Den otte og tyvende Januar“ hedder meget passende efter den tilsvarende Figur i Ewalds „Harlekin Patriot“ Puf (et gammelt Ord for „Kredit“), og Institutbestyrerinden i „Aprilsnarrene“ er paa Forhaand karakteriseret ved Navnet Bittermandel. Mere eller mindre gennemsigtigt er i „Recensenten og Dyret“ Skribenten benævnet Ledermann (en tør Hund, jf. Jeppe paa Bjergets Drikkeviser: „In Leipzig war ein lederen Mann“), Bogtrykkeren Klatteup, Taskenspilleren Nonpareil og Beridersken Mad. Voltisubito. At Pensionisten Vinter gør sine Hosser grønne hos en Madam Sommer giver naturligvis Anledning til adskillige Brandere, men denne Navnegivning staar i Vid langt tilbage for den i „De Uadskillelige“: der er en ligefrem Billedvirkning i, at det udødelige Trekløver er døbt Klister, Malle og Hummer. Men ogsaa Karaktertegningen og Situationerne er stillet i Idéens Tjeneste. Litteraten Ledermann har den for den offentlige Menings Organ beklagelige Defekt baade at være døv og stamme, men Publikum lader sig let lede og danser til Tonerne af Taskenspillerens Klokkespil. Undertiden nærmer Situationen sig det ordsprogsagtige: Zierlich i Kurven, Amalie i Gyngen. Men først og fremmest betyder den stadigt gentagne Gruppering af de unge overfor de gamle Poesien overfor Prosaen. Den mest poetiske Figur i samtlige Stykker er den unge Pige, hvad enten hun nu er Backfisch som i de ældre Vaudeviller eller udvoksen som i de yngre. Indtager man derimod en Stilling i Samfundet som Klokker, Retsbetjent, Materialhandler eller Justitsraad, da er man forudbestemt til at høre til Filiasteriet og eo ipso komme til kort i Intrigespillet. I at forme Replikken har Heiberg drevet det til en høj Grad af Mesterskab. Vel er han endnu langt fra en saadan sproglig Realisme som Hostrups — de fleste af Personerne taler med hans eget Mæle — men der er et fortryllende dansk Vid, nær beslægtet med Fritz Jürgensens københavnske Tone, over Diktionen. Enhver Dansk vil nikke genkendende til Replikker som Trine Rars: „naar et Pund Kirsebær koster to Mark og otte Skilling, hvad koster saa en Parquet-Billet“ eller Ledermanns: „Jeg lever af at gjøre opmærksom paa Misbrug“. Ofte er de gaaet over i Sproget med noget af Ordsprogets Karakter: „Spørger Kjærligheden vel efter Rang og Stand? hvorfor skulde den da spørge efter Alderen?“ eller „Gjør Størrelsen noget til Sagen? Er Naturen ikke ligesaa beundringsværdig i det Smaa som i det Store?“

Det er ovenfor (I 84 f.) antydet, at Vaudevillen er foretegnet i Doktor-disputatsens Bestemmelse af det calderonske Drama med dets løse Karaktertegnning, Situationerne, Symbolikken og det lyriske Indslag. Hertil hører ogsaa det musikalske Element, der er af endnu større Betydning i Vaudevillerne end i de spanske Skuespil. Her skal blot gives en Sammenfatning af de Hovedresultater, Torben Krogh er kommet til i sin værdifulde Af-

handling om de heibergske Vaudeviller. I de franske Forbilleder var Sangene mere tilfældigt drysset ud over Handlingen, og dette af den simple Grund at de privilegerede parisiske Teatre havde Monopol paa at opføre Talestykker. I samme Øjeblik en Komædie ved Indlægning af et passende Antal Musiknumre — herunder den obligate Rundsang, der afsluttede Stykket — forvandlede til en „comédie-vaudeville“, bortfaldt enhver Hindring for Opførelse paa et af de andre Teatre. En saa mekanisk Anvendelse af Sange kunde den gennemmusikalske Heiberg ikke finde sig i, og naar han som Teaterdigter fik til Opgave at omplante en scribesk comédie-vaudeville, undgik han enten helt Brug af Musik eller bragte sine egne musikalske Principper til Anvendelse. Paa dette Punkt fulgte han Holteis Praksis i „Die Wiener in Berlin“, hvor denne i Forordet udtrykkelig fremhæver, at „die Hauptsache wird nun immer seyn, die aus andern Operetten benutzten Musikstücke so zu stellen, dass sie nicht nur eingelegt, sondern wirklich zum Ganzen gehörig erscheinen.“ Arbejdsfordelingen mellem Heiberg og de professionelle Musikere, der blev kaldt til hans Assistance, var i Reglen denne: som Tekstens Forfatter udpegede han Melodierne, hvorefter det blev overdraget Teatrets Syngemester (ved „Kong Salomon“ J. F. Fröhlich, ellers som Regel Ludv. Zinck) at komponere Ouverturen og instrumentere Sangene. I en Artikel fra 1843 om „Theatrets nye Regulativ for Honorarer“¹⁾ hedder det herom: „At Vaudeville-Digteren erholder det hele Honorar, medens Musik-Arrangeuren erholder særskilt Betaling for sin Umage ... er i sin Orden, eftersom i Vaudevillen Digteren selv udfører de med en Componists Arbejde analoge Functioner, ja endog selv er den egenlige Musik-Arrangeur, hvorimod Den, som sædvanlig betegnes med dette Navn, blot har det Hverv at instrumentere de af Digteren leverede Melodier, et Arbejde, som forresten er langt fra at være uden Fortjeneste; tvertimod har Professor Zinck ved flere Leiligheder viist, hvor meget Virkningen af en Vaudeville kan forhøies ved et smagfuldt, ved et baade i poetisk og i musikalsk Henseende forstandigt Accompagnement. Men igrunder burde enhver Vaudevilledigter være saa meget Musicus, at han selv kunde besørge Instrumentationen og selv levere Partituren, thi da denne Digtart netop har sin Styrke i den uadskillelige Forening af Ord og Musik, saa burde Eenheden forstærkes derved, at der virkelig kun var Een om at frembringe det Hele.“ Saa vidt som til — overensstemmende med Sibberns Forslag (se S. 63) — at overtage hele Ansvar for Musikken vovede Heiberg sig vel aldrig, men en halv Snes Sange har han dog selv komponeret. I det hele minder hans Forhold til Musikken paafaldende om Bellmans. Som denne besad han et overordentligt Kendskab til saavel den højere som den lettere Musiklitteratur, og han tog sit Bytte uden nogensomhelst Skrupler. At han i første Række plyn-

drede Tidens mange Syngestykker, vil man finde ganske i sin Orden, ligesom det ogsaa faldt af sig selv, at Bellman — især fra og med „Recensenten og Dyret“ — maatte afgive talrige Melodier til Vaudevillerne. Men et Ramaskrig rejste sig, da han begyndte at forgribe sig paa den højere Musik, fremfor alt Mozart, som er den af samtlige Komponister, der er hyppigst repræsenteret i hans Stykker. At høre Constance oplæse sin elskedes Kærlighedsbrev til Tonerne af den berømte Arie af „Figaros Bryllup“ „Che soave zefiretto“ fik endda at være, men at der i en følgende Scene til samme Melodi blev foredraget en Skrædderregning, forekom Tidens Rigorister en ren Profanation, ja selv i vore Dage vil der vel være de Musikelskere, der anser dette for en uheldig Spas. Heiberg, der var en meget stor Beundrer af Mozart, som Weyse først havde aabnet hans Øre for, har naturligvis intet Øjeblik tænkt paa at ville trække den ophøjede Musik ned. For ham var Melodivalget et Led i selve Vaudevillespøgen. Fra gammel Tid har Operatekster jo frembudt et taknemmeligt Stof til Parodiering. Allerede Holberg havde i „Kilderejsen“ spaset med deres Vildskud og fundet Efterfølgere i Wessel („Kærlighed uden Strømper“) og P. A. Heiberg („Mikkel og Malene“, „Holger Tydske“). Her sætter nu ogsaa den yngre Heiberg ind. En Tekst af yderst prosaisk Indhold til en ophøjet Melodi, den meget dybe Basarie „In diesen heiligen Hallen“ af „Tryllefløjten“, sunget af en ukonfirmeret Skoletøs, syntes ham en munter Kombination. Om han muligvis burde have gjort Holdt foran Mozart, kan diskuteres. Nu blev det i ethvert Fald saaledes, at intet var ham helligt; end ikke Musikken til sine egne seriøse Teaterstykker skaanede han: til en komisk Kuplet af „Køge Huskors“ (37. Sc.) anvender han Jægerkoret af „Elverhøj“. En morsom Iagttagelse af, hvorledes han lader sig inspirere af sit Forlæg, er gjort af Torben Krogh¹). Undertiden giver den oprindelige Sangtekst ham Stikordet til hans egne Kupletter; saaledes gaar f. Eks. den bekendte Sang af „Nej“: „Erindrer De, det var i Kongens Have“ tilbage til en fransk Vise, der begynder med Linien „T'en souviens tu?“ Eller Musikken knytter sig paa anden Vis til Situationen: Fru v. Grammen („Den otte og tyvende Januar“ Sc. 20), der er blevet befriet for det Kompleks, hun har erhvervet sig ved, at hendes Mand har styrtet sig ned fra Altanen, synger meget à propos til Melodien „Gud skee Lov, min Mand er død“.

*

*

*

Heibergs Vaudeviller er hans mest originale Bidrag til vor dramatiske Litteraturs Historie. Hvad han 1827 saa kraftigt havde understreget overfor Oehlenschläger: „Intet Spørgsmaal er overflødige, end: Hvad har Digteren givet os? Intet er nødvendige, end: „Hvorledes har han givet os

det?¹⁾ gælder i eminent Grad om hans eget Vaudevilleteater. For den overfladiske Betragtning er disse Smaaestykker højst ubetydelige. Men paa den passer, hvad deres Forfatter en Gang udtalte i Forbindelse med Bellman: „alt Fortræffeligt i Kunsten bestaaer i Foreningen af Elementer, Samvirkningen af Midler, der, hvert for sig, ere utilstrækkelige. Heri bestaaer Kunstens uendelige Magie: den skaber af Intet; thi de Elementer, som den anvender, ere, hvert for sig, et Intet i kunstnerisk Henseende. Enhver har de samme til sin Raadighed, men det er kun Mesteren, som kjender Sammenfœinngen“²⁾. Andetsteds fører han — i en Anmeldelse af H. C. Andersens „Pæretræet“, der paa Titelbladet betegnede sig som „dramatisk Bagatel“ — et veltalende Selvforsvar for den lille Genre, naar han derom siger: „vel forstaaer man ofte ved Bagatel Det, som er af et løst, let, flygtigt Indhold, men desmere maa det da være gennemtrængt af Formens Energie og Plastik, og gjør saaledes i en vis Henseende saa meget større Fordringer, som det opgiver dem i en anden. Overhovedet gjør jo ethvert Digterværk, selv om det kalder sig en Bagatel, Fordring paa at henhøre under Poesien, men derved ophører det at være Bagatel, thi hvad man i Kunstens Rige kalder saaledes, er betydningsfuldt og er vanskeligt at frembringe; for at det, tiltrods for sin lette Gehalt, virkelig skal tilhøre Kunsten, forudsætter det Mesterskab, og er følgelig himmelvidt forskjelligt fra hvad man i det daglige Liv kalder Bagateller³⁾“. I Kraft af deres alle Betæneligheder besejrende Humor og den for vort Folkesind typiske Forening af Komik og Lyrik, af Ord og Toner, som er deres Særpræg, udgør Vaudevillerne en af den danske Litteraturs fineste Blomster, skabt med Vid og Gratie. Allerede P. V. Jacobsen havde ved deres Fremkomst Øre for deres Danskhed.⁴⁾ Under Devisen „vive la bagatelle“ har Heiberg drevet den lille Genre op til høj Fuldkommenhed og godtgjort, at ikke blot de store Idéer og den høje Patos har Berettigelse i en Nations aandelige Liv.

Thi dette var en af de ikke mindst betydningsfulde Følger af Heibergs Fremtræden som Vaudevilledigter, at han atter skabte Grøde i det danske Lystspil. Den første Fjerdedel af det 19. Aarhundrede havde Det kgl. Teater været præget af Iffland-Kotzebues sentimentale Moraliseren, der livligt applauderedes af Rahbek, og af Oehlenschlägers statuariske Tragediekunst, og dette til Trods for at det ved statistiske Undersøgelser⁵⁾ er godtgjort, at Lystspillet i Perioden 1800—1815 udgjorde 15 % af Repertoiret, thi det meste af, hvad der opførtes i den lette Genre, talte ikke med som værdiløst Gods, altovervejende af udenlandsk Fabrikat. Fra og med Heibergs Fremtræden skete der et totalt Omslag. Vaudevillerne og Lystspillene skød op af Jorden som Paddehatte. Allerede den 2. April 1826, 25-Aarsdagen for Slaget paa Reden, fejredes paa Det kgl. Teater med C. N. Rosenkildes Stykke „Vennernes Fest“,

der ganske vist paa Programmet betegnedes som „Lystspil med Sange“, men af Heiberg ikke uden Tilfredshed hilstes som Forbundsfælle for hans Vaudeviller ¹⁾. I Sæsonen 1826—27 spillede Hertz' første Komædie „Herr Burchardt og hans Familie“ og N. C. Bjerrings Vaudeville „Attestats og Forlovelse“, i den følgende Hertz' københavnske Lystspil „Flyttedagen“ med dets faste Forankring i Holbergtraditionen og hans Vaudeville „Kjærlighed og Politie“, samtidig med at Overskou begynder en livlig scenisk Produktion. For sin Del er Hertz meget villig til at yde Vennen, hvad der tilkommer ham. I sin Selvbiografi til Molbechs „Dansk poetisk Anthologie“ ²⁾ karakteriserer han Forholdet mellem sig og Heiberg saaledes: „Kort inden jeg begyndte at udarbeide „Burchardt“, havde Professor Heiberg ved Vaudevillen „Kong Salomon og Jørgen Hattemager“ givet vort Publikums Interesse for Theatret et nyt Sving, og — hvad der virkelig maatte ansees for et lille Underværk — viist Muligheden af, at et localt Skuespil kunde reussere. Det kan ikke betvivles, at den Lykke, denne Vaudeville gjorde, indgav mig som Flere dengang Mod til at friste det skuespilbesøgende Publicums Gunst. Isen var engang brudt, og Publicum saa vel stemt for locale Skildringer af det muntre Slags, at ogsaa andre Forfattere nu turde fatte Haab.“ Ogsaa H. C. Andersen blev grebet af den nye Mode; hans første Forsøg i Vaudevillegenren er „Kjærlighed paa Nicolai Taarn“ (opført 1. Gang ^{25/3} 1829), og den efterfulgtes af flere andre. Selv Oehlenschläger, der ganske vist allerede forinden havde skrevet adskillige Syngestykker, ansaa Øjeblikket inde til at forny sin Mønt og synge med paa de nye Noder. Efter Heibergs store Succes forcerer han denne Side af sit Forfatterskab frem; alene fra 1825—26 stammer „Billedet og Busten“, „Alfen som Page“, „Overilelsen“ og „Flugten af Klostret“ (o: Mozarts „Cosi fan tutti“), og da han 1828 omarbejder sit Smertensbarn „Freias Alter“ fra Lystspil til Syngestykke med Musik arrangeret af Frølich, fremtræder det i sin nye Skikkelse med ikke mindre end 23 Sangnumre og med Melodier fra franske Vaudeviller, Dalayrac, Kuhlau, Mozart, Dittersdorff og Boyeldieu, ja endogsaa med Vaudevillens obligate Rundsang — alt nøje kopieret efter det heibergske Forbillede. Paa det Sted i „Erindringer“ ³⁾, hvor han omtaler Vaudevillen, berører han, hvorledes Samtiden vilde formene ham Adgang til at nævnes sammen med den egentlige danske Vaudevilllemester og forsvarer veltalende sine egne Ydelser paa dette Felt i Billeder, der ikke afviger synderligt fra Heibergs Tankegang: „Har man seet Fossen styrte tragisk, Kilden springe lyrisk mellem Blomster, saa kan man vel undertiden følge den rolige, muntre Bæk, hvor den leger med Smaastene paa Sandbunden, eller skummer i Sivet.“ Heiberg havde virkelig ved sit Eksempel givet den nationale Lystspildigtning Vind i Sejlene. Det var paa ganske kort Tid lykkedes ham at tilvejebringe en Strømkæntring i Smagen, og

han kunde med Tilfredshed i 1830 notere Sejren ¹⁾: „Lystspillet er virkelig Basis for den nyere dramatiske Kunst; det er af alle dramatiske Digtarter den, som har den største Udstrækning, som tilsteder den største Afveksling og Mangfoldighed, som allermindst taaler nogen eensidig Retning og Maneer; det er endelig den Digtart, som meest øver Skuespillerne og meest fornøier Tilskuerne. Af disse Grunde bør Lystspillet (med Indbefatning af det egentlige Drama) beholde Fortrinnet paa ethvert Theater, der, saaledes som vort, forener alle Arter af dramatisk Kunst. Der var en Tid, da Publicum havde mindre Interesse for Lystspillet; nu derimod er Sandsen derfor i Tiltagende. Ingen Art af Stykker var for faa Aar siden mindre yndet, end Een-Acts-Lystspil, der sædvanligen betragtes som Fyldekalk; nu derimod eie vi nogle, som endog ere istand til at skaffe fuldt Huus.“ Men Digtene af et andet Temperament vaandede sig ved Udviklingens Forløb. Ingemann skrev under Begyndelsen af den slesvigske Trearskrig til en Ven ²⁾: „Vi behøvede en skarp Prøvelse for at komme til Alvor efter de sidste 20 Aars Lattertid.“

Endnu et langt Stykke ned i Tiden kunde Vaudevillen glæde sig ved Medbør. Dens Sildefødninger, de saakaldte „Duftvaudeviller“, mest dyrkede af skrivende Damer, bidrog dog til at bringe den i Miskredit, fordi den havnede i den rene Dilettantkomedie. Men først da de realistiske Strømninger i 70'erne satte ind, fik Vaudevillen for Alvor Vinden imod sig. Medens Georg Brandes i sin tidligste Kritikerperiode behandler den med stor Veneration og skriver nogle af sine smukkeste Essays om den, er der ingen, der saa utrætteligt som hans Broder Edvard har gennemhaanet og bekriget den heibergske Vaudeville, ofte med en Voldsomhed, der bringer en til at tænke paa det gamle Ord om at skyde Spurve med Kanoner. I Pagt med Udviklingen naaede han imidlertid, hvad han vilde: i vore Dage er Vaudevillen gledet ud af det faste Repertoire og tages blot frem i Ny og Næ som en skyldig Tribut til Dyrkelsen af Klassikerne.

III

REDAKTØREN

Uden en fast filosofisk Basis bringer
man det i Kunstkritiken ikke videre end til
at vrøvle.

Kjøbenhavns flyvende Post 1828 Nr. 1.

Jævnside med det dramatiske Forfatterskab kaster Heiberg sig i Slutningen af 20'erne ud i en journalistisk Virksomhed, snart som Medarbejder ved, snart som Redaktør af forskellige Tidsskrifter. Ved publicistisk Arbejde aabnede der sig Udvej for ham til baade at forbedre sine økonomiske Kaar og at skabe sig et Forum for sine kritiske Anskuelser. Fra sit — ganske vist kortvarige — Medarbejderskab i Paris ved „Le Constitutionnel“ og „Revue encyclopédique“ var han ikke uden Føling med Journalistikken. Som Bidragyder til og provisorisk Leder af en ny dansk-fransk Revue 1825—26 skaffede han sig nu yderligere Erfaring i Bladudgivervirksomhed og grundede i 1827 sit eget Tidsskrift, „Kjøbenhavns flyvende Post“, der bortset fra et Par Pauser, hvori han indtraadte i Redaktionskomitéen af det mere stabile „Maanedsskrift for Litteratur“, holdtes gaaende til Udgangen af Aaret 1837. Det erstattedes af „Perseus, Journal for den speculative Idé“, som kun bestod 1837—38. Endnu et sidste Forsøg paa at udgive et kritisk Tidsskrift, „Intelligensblade“ (1842—44), vil først blive omtalt i det følgende Bind, hvor det tidsmæssigt hører hen.

Det er allerede under Omtalen af „De Uadskillelige“ nævnt, at Heiberg korresponderede til den i København udgivne, paa Fransk skrevne Revue „Messager français du Nord“, der udkom i 1825 og første Halvdel af 1826 (i 2. Aargang omdøbt til „Le Messenger du Nord“). Dette Ugeblad var grundlagt af den til Danmark indvandrede svenske Greve Henning Adolph Gyllenborg, en Slægning af Heibergs Stiffader, men ophørte allerede midt i det følgende Aar ved Redaktørens Død. Gyllenborg, der egentlig var Officer, var kommet her til Landet 1822 „paa Grund af en ødelagt Formue“¹⁾, og da han ligesom Heiberg'erne havde leveret Artikler til „Revue encyclopédique“, var han kommet paa den Idé at skaffe sig et beskedent Levebrød ved at udsende et Blad, som gennem Korrespondancer fra de nordiske Lande om Litteratur, Teater, Næringsveje etc. kunde holde Udlandet underrettet om Forhold og Tilstande i Skandinavien. Ved sine Forbindelser lykkedes det ham at interessere den svenske Regering for Sagen, saaledes at den understøttede Bladet økonomisk mod at faa stillet 100 Eksemplarer til Raadighed. Da han imidlertid ikke selv var i Stand til at skrive det franske Sprog fejlfrit, skaf-

fede Heiberg ham den franskkyndige N. C. L. Abrahams til Medhjælper og Korrekturlæser¹⁾. Efterhaanden fik han samlet en fast Skare af Medarbejdere omkring sig, foruden Heiberg og Abrahams bl. a. H. C. Ørsted, Lægen Carl Otto²⁾, Sprogmanden og Naturforskeren Bredsdorff, Filologen Torkil Baden, Sproglæreren L. S. Borring, der 1862 i et Brev har fortalt om Bladets indre Forhold (se S. 228 ff.), samt en lille Kreds af herboende Franskmand saasom Alexis du Mesnil, der opholdt sig her som Lærer for Prins Frederik (VII), Præsten for den reformerte Menighed i København Raffard³⁾, der til Slut overtog Redaktionen, Pastor Mourier, den schweiziske Officer Roch Chappuis, der endte sine Dage som Sproglærer i Danmark⁴⁾, samt nogle unavngivne svenske Korrespondenter fra Lund og Stockholm. Ogsaa den stadig rastløst skrivende Rahbek synes at have ydet Bidrag (Mærket K. R.). Erslews Opgivelser i Forfatterleksikonet og Borrings i Brevet gaar begge ud paa, at Heiberg vikarierede for Gyllenborg under dennes Forfald fra August 1825, men divergerer i Fastsættelsen af hvor længe dette Interregnum varede. Bladets Bidragydere optraadte som Regel anonymt, og derfor kan Heibergs Andel i det ikke angives med fuldkommen Sikkerhed. Naar Erslew foruden to større Artikler vil tillægge ham „næsten alle de humoristiske og satiriske Bidrag“, gør han sig skyldig i en Overdrivelse; Borrings Brev, der sandsynligvis har noget at gøre med Beslutningen om at udvide Heibergs „Prosaiske Skrifter“ med endnu et Bind ud over de 10, der var lovet i Subskriptionsplanen, nævner i ethvert Fald flere andre Forfattere indenfor denne Genre. Om Forfatterskabet til de to længere Afhandlinger og otte Smaastykker, der er genoptrykt i 11. Bind af „Prosaiske Skrifter“, kan der derimod ikke være Tvivl. Det ene af de to større Indlæg er en sprogpolitisk Betragtning, „Considérations sur les rapports de la langue danoise d'un côté avec les langues germaniques, de l'autre avec celles du Midi“, rettet mod Fortalen til 3. Bind af „Videnskaberne Selskabs Ordbog“ og Molbech. Heri gør han Indsigelse imod den paa-staaede Fare ved at optage franske Laaneord i det danske Sprog og hævder, at vi langt snarere bør bygge et nyt Danevirke mod den tyske Indflydelse og iøvrigt kæmpe for et Samarbejde mellem de nordiske Sprog og Litteraturer, saa at en fjerde aandelig Stormagt kan dannes af Nordens Folk ved Siden af den franske, engelske og tyske. Det andet længere Bidrag til „Le Messenger“, en i det hele yderst høflig Anmeldelse af Regensprovsten, Professor F. C. Petersens „Almindelig Indledning til Archæologiens Studium“ (1825), siger Forfatteren (der var gift med Heibergs Kusine Bolette Iürgensen, Enke efter Heibergs Ven Rasmus Emil Bruun) en Del smukke Ting for hans Værks historiske Afsnit, men har adskilligt at indvende mod dets filosofiske Afsnit. At Heiberg med sin galliske Smag havde fremhævet Paris som Verdens aandelige Midtpunkt, fremkaldte en anonym Kritiker i „Nyt Aftenblad“^{10/11} 1825,

som omgaaende blev mødt af et Gensvar. Mellem Smaaaidragene findes flere Boganmeldelser, saaledes af Peder Hjorts Indlæg i Howitz-Fejden og af Blichers Tragedie „Johanna Gray“. Man forstaar, at den affejende Recension af den jyske Landsbypræsts Drama har indgydt denne en Afsmag for det københavnske „Formskærerlaug“. Heiberg beskæftiger sig næsten udelukkende med Stykkets daarlige Vers og vil formene enhver Forfatter Adgang til Litteraturens Sale, der som Blicher ikke møder sømmeligt paaklædt. Blicher glemte ham foreløbig ikke det Piskerap, han her ved Begyndelsen af hans Bane havde givet ham, og baade i hans private Breve¹⁾ og trykte Værker vrimler det med Invektiver mod Vaudevilledigteren, indtil de to saa vidt forskellige Aander en skønne Dag paa den pudsigste Maade udsønedes, saaledes som der ovenfor er gjort Rede for. I andre Smaastykker slaar Heiberg Gækken løs. Et Causeri forsvarer meget betegnende „Bagatellen“ under Paa-beraabelse af Trops Ord fra „Recensenten og Dyret“ om det beundringsværdige i Naturen, saavel i det store som i det smaa („Mais ne savez-vous pas que la nature est presque plus admirable dans ses petites que dans ses grandes productions?“²⁾). I en humoristisk Opsats, hvori der drives Halløj med Grundtvig, paakalder Heiberg „Sainte Bagatelle“ som „patronne de mon âme“.

1.

„KJØBENHAVNS FLYVENDE POST“

Fra 1. Januar 1827 begyndte Heibergs eget Organ, „*Kjøbenhavns flyvende Post*“, at udkomme. Foreløbig to Gange om Ugen, Mandag og Fredag, lod Titelvignettens Hermesfigur med Posthornet for Munden det dale ned over Københavnerens Hoved. At det vakte Sensation, kan maales baade paa den Uvilje og Begejstring, det fremkaldte. Mynster erklærer straks i et Brev til Peder Hjort³⁾, at „Heibergs flyvende Post er sandeligen ikke Repræsentanten for det danske Folks Tænkemaade“. Men i andre Kredse blev den hilst med Glæde. En morsom Beretning om det første Møde med „Den flyvende Post“ er givet af den senere kendte Forfatterinde og Oversætterinde Benedicte Arnesen-Kall, da en 13-aarig Pige, i hendes „Livserindringer“⁴⁾: „Det ringede paa Døren, hin første Januar 1827. Jeg var vis paa, at det maatte være vor Vægter, bemægtigede mig i største Hast Sølvdaleren, der med anden Nyaarsmønt laa paa en lille sort kinesisk Bakke, og stormede til Døren. Men der var ingen Vægter. En Dreng, der hverken fremsagde de vanlige Nyaarsgratulationer og heller ikke rakte Haanden ud efter en Nyaarsgave, leverede mig i største Hast et af den Stabel Blade, som han bar, og styr-

tede derpaa ned ad Trapperne i en Fart, som om Døden havde været i Hælene paa ham. . . . Den lille Fyr, hvem jeg i min Iver nær havde rakt Vægterens Sølvdaler, gav mig det store Blad med det nydelige lille Billede for slet Intet. Jeg glemte baade Vægteren og de øvrige Nyaarsgratulanter, hvem jeg aldeles uden Konkurrence overlod til de yngre Søkendes Ekspedition, og tyede ind i den paa en Helligdags-Morgen forladede Læsestue, hvor der i den strænge Frost var baade koldt og uhyggeligt. Men det glemte jeg, mens jeg studerede Bladet og Vignetten, hvor jeg straks genkendte de vigtigste af Københavns Taarne, over hvilke den flyvende Post med sin Trompet for Munden svævede. Det var de 100 Nyaarsvers, hvormed J. L. Heiberg aabnede sit allerede inden Januar Maanedes Udgang berømte Blad: „Den flyvende Post“. Jeg læste dem, lærte dem delvis udenad, spekulerede over Personerne og Institutionerne, til hvilke de henvendte sig, og modtog med Jubel som den bedste Nyaarsgave Efterretningen om, at Fader havde abonneret paa det, at det kom hver Fredag-Eftermiddag, og at han, paa Grund af dets Redaktørs Navn, lovede sig megen Glæde af det. Hvor megen Glæde den kære Fader fik af det, véd jeg ikke, men for mig indvarslede det en ny Verden og lagde de første Spirer til Interesser og Forhold, der senere fik en ikke ringe Indflydelse paa mit Liv“. Efter at den første Sensation havde lagt sig, faldt en Del Abonnenter fra, og Udgiveren, Ferdinand Printzlau, saa sig fra Juli Kvartal nødsaget til at sætte Prisen op fra 8 til 10 Mark Kvartalet¹). Heiberg tog denne Modgang med godt Humør og udtrykte Haabet om, at den saaledes reviderede Subskribentliste maatte være „et Slags Garantie for at Bladet nu har fundet sine virkelige Venner: Læsere af Kundskab og Danelse, som det fra Begyndelsen af ene og alene har ønsket sig“²). Skæbnen, der ellers har været saa mange af de heibergske Papirer ugunstig, har bevaret os en Fortegnelse over de i København bosiddende Abonnenter, der ganske vist synes først at være fra 1834, da Udgivelsen var gaaet over til Indehaveren af Schuboths Boghandel Langhoff, men dog giver gode Fingerpeg om, hvem disse kundskabsrige og dannede Læsere af „Flyvende Post“ var³). Den kan yde et ikke uinteressant Bidrag til den sociologiske Litteraturbetragtning, der er gjort gældende af Sven Møller Kristensen i hans Bog „Digteren og Samfundet“, hvis Teorier den i alt væsentligt bekræfter. Som det vil ses af det bag i Bogen (S. 213 ff.) in extenso aftrykte Aktstykke omspænder den Navne fra kgl. Konfessionarius Mynster til Konditor Gianelli. Rigeligt repræsenteret er naturligvis Aandslivets Mænd og Embedsstanden, men overraskende mange af Abonnenterne er københavnske Næringsdrivende. Den paafaldende Interesse for det heibergske Væsen hos Byens Konditorer skyldes selvfølgelig, at de maatte have Bladet fremlagt til deres Kunder; „Flyvende Post“ var — omend ikke i samme Grad som senere „Corsaren“ — et af de periodiske

Skrifter, som man maatte kunne tale med om, selv om man ikke abonnerede paa det. I Provinsen har det efter Heibergs eget Udsagn¹⁾ ikke været meget udbredt. P. V. Jacobsen, der nok kunde tillade sig at kritisere Bladet, men dog ansaa det for en Oase i Ørkenen²⁾, sendte det troligt til sin Ven Adjunkt P. Adler i hans ripensiske Afkrog af Verden, ledsaget af ofte maliciøse Kommentarer. Samtidig med at Heiberg kunde meddele sin Fader den glædelige Efterretning³⁾, at Bladet forskaffede ham næsten lige saa stor en Indtægt, som hans Gage i Kiel havde beløbet sig til, fik han Vanskelighederne levende at føle ved som Redaktør at skulle fylde Numrene. Skønt det efterhaanden lykkedes ham at hverve forskellige Medarbejdere, var han for en væsentlig Del henvist til at stole paa sin egen Pen, og efter at have ført to Aargange til Ende bevilligede han sig i Aaret 1829, da han var indtraadt i Redaktionskomitéen af det nystiftede „Maanedsskrift for Literatur“, en veltiltrængt Pause. „Flyveposten“ var dog blot gaaet i Hi; den 1. Januar 1830 vaagnede den op igen, efter at Nathan David havde paataget sig at levere en Trediedel af Stoffet⁴⁾, og demonstrerede sin ny Livskraft ikke blot ved sit større Format, men ogsaa ved nu at udkomme med tre ugentlige Numre. Det gik dog denne Gang ikke bedre end i 1828. Da 3. Aargang var lykkeligt gennemført, holdt „Flyveposten“ atter op. P. V. Jacobsens Bebudelse⁵⁾ af, at der af dens Aske skulde opstaa et Maanedsskrift i Stil med Prams og Rahbeks „Minerva“, gik ikke i Opfyldelse. En paatænkt Fortsættelse af „Den flyvende Post“ blev hindret af en Strid mellem Bogtrykker Peter Nicolai Jørgensen og „Flyveposten“s Udgiver, Sekretær Printzlau. I sidste Nummer af Aargangen for 1830 var der blevet lovet Subskribenterne i Pausen en Række Supplementblade i tvangfri Udsendelse. Da Bogtrykker Jørgensen nu morede sig med at udgive to Numre med denne Titel og samme Udstyrelse som „Den flyvende Post“ og indeholdende et Par Rimbreve fra Knud Sjællandsfar til Professor Heiberg, anlagde Udgiveren Sag imod ham, og Heiberg indstillede sin Virksomhed saalænge, da det, som han skrev til sin Fader⁶⁾, „er vigtigt at vide, hvor vidt den literaire Eiendomsret eksisterer ifølge vore Love, eller ei“. Dommen af $11/7$ 1831 gik mærkeligt nok Printzlau imod, og selv om Jørgensen ikke drev Spøgen videre, var det nu for sent paa Aaret til at paabegynde en ny Aargang. I det følgende Aar vaagnede hos Heiberg Tanken om sammen med Hertz og Poul Møller at udgive et Kvartalsskrift, helliget Digtekunst og Filosofi⁷⁾. I Hørsholmsommeren havde Heiberg og Hertz god Tid til at drøfte, hvorledes Sagen skulde gribes an, og $25/7$ 1832 udsteder Hertz fra Højkvarteret i den lille nordsjællandske Flække en forhaabningsfuld Bulletin⁸⁾ til sin Ven P. V. Jacobsen om det nye Foretagende: „Kvartalsskriftet skrider mægtigt frem; vi have allerede faaet et Navn til det, nemlig Janus. Dette Navn har Heiberg hittet paa

og er meget fornøiet derover, og det har jo ogsaa sine grumme gode Sider. Jeg skal skrive en poetisk Indledning til 1ste Hefte og Thortsen 2 metriske Afhandlinger, Du nogle Forsøg i Novellefaget, der skulle blive næsten lige saa gode som Samlerens Indledning, Heiberg en Stump Philosophie, og P. Møller en Undskyldning for, at han Ingenting leverer. Det Skarn! Han havde lovet at komme herud, inden han reiste til Fyn, for idetmindste at tale med os om Qvartalsskriftet; men ikke engang det har han holdt.“ Jacobsen, der iler med at viderebefordre denne Lækkerbidsken af en litterær Nyhed til Ribe, maa dog snart efter nedslaa de glade Forventninger, den maatte have vakt, ved følgende Ulykkesbudskab¹⁾: „Det Heibergske-Hertziske-Poul Møllerske Kvartalsskrift kommer sandsynligvis ikke heller ud, men af Mangel paa Forfattere, skønt man skulde tro, at tre var nok; men de ere alle lige dovne“. I Mellemtiden havde imidlertid Oehlenschläger gjort Skridt til som Modtræk mod den voksende heibergske Indflydelse at skabe sig et eget kritisk Organ; siden „Væringerne“ var blevet saa ilde medtaget i „Kjøbenhavns flyvende Post“ havde han omgaaedes med denne Tanke og regnet med, at Soranerne vilde understøtte ham i at realisere den²⁾. Medens Heiberg og Hertz nød Sommeren sammen i Hørsholm, læste de i „Kjøbenhavnsposten“ for 3. Juli en Subskriptionsplan til „Prometheus. Et Maanedsskrift for Æsthetik, Poesie og Kritik“, hvis første Sætninger lød saaledes: „Idee om det Skiønne udvikles og modnes i den dannede Verden kun ved hyppig offentlig Meddelelse, ved at Mænd med Kundskab og Smag jævnlig ytre deres Tanker og Meninger, der deels understøtte, deels veilede hinanden, deels aabne Sandheden Vei og bortfjerne Vilfarelser ved at afsløre Spidsfindigheder og Fordomme. Vor Tid og Literatur trænger maaskee nu meer end nogensinde til at dette ret ofte skeer. Den Giæring af Meninger, der virker saa stærkt i alle andre Ting, meddeler sig ogsaa det Poetiske. De meest forskiellige Fordringer og Ønsker krydse og modsige hverandre; Kiærlighed til det Skiønne beroer ikke længer paa en stærk Følelse, paa en levende Forestilling, paa en agtelsesfuld Tillid til Geniet; Enhver maa stedse om igien bevise sin Ret, Enhver vil dømme selv, og det er kun ved Forstanden og Dømmekraften, at man kan kæmpe for Følelsen og Phantasien, at disse Evner ikke af Skiævheder og Spidsfindigheder vildledes, overdøves, og gaae til Grunde“ o. s. v. Efter hvad Hertz fortæller³⁾, havde de to Venner deres store Moro over dette naivt affattede Program. Fra December 1832 til Marts 1835 udsendte Oehlenschläger sit Tidsskrift og fyldte det for Størstedelen selv med ofte gode Teateranmeldelser, men til Trods for sine yngre Venners Advarsler⁴⁾ med ligesaa diletantiske æstetiske Afhandlinger. Der var altsaa nu mere end nogensinde Grund for Heiberg til at skaffe sig et Talerør, og fra Nytaar 1834 bestemte han sig derfor til for tredje Gang at kalde „Den fly-

vende Post“ til Live. For at have mere frie Hænder lod han det, som „Interims-Blade til Kjøbenhavns flyvende Post“, udgaa ikke til bestemte Tidspri-ster, men naar det passede Redaktøren. Med denne mere bekvemme Udgivel- sesmaade lykkedes det ham i Perioden 1834 til 1837 at faa udsendt 135 Numre.

I „Flyveposten“s Aargange aftegner sig som paa et fintmærkende Baro- meter alle Københavnerlivets aandelige Strømninger i Aarene lige før og efter 1830. I 20'erne har det Fysiognomi af et udpræget Teaterblad, men underlægger sig efterhaanden adskillige andre Omraader; og da Interessen i 30'erne efter Julirevolutionen og Stændersamlingernes Indførelse er svin- get over paa Samfundslivets Omraade, gør Heiberg dette Skridt med, og „Flyvende Post“ slutter sin Tilværelse som et udpræget politisk bestemt Or- gan. Det har formodentlig ikke været med let Hjerte, at Heiberg har ladet det undergaa denne Metamorfose. Lægger man et Nummer fra 1827 ved Siden af et fra 1837, er det næppe til at tro, at det er det samme Blad. Den lette æstetiske Tone har maattet vige for det sværere statsvidenskabelige Skyts; Heiberg selv er næsten forsvundet af Spalterne, der fyldes af lærde, af Na- tionaløkonomer skrevne Betragtninger over det danske Statsbudget m. m.

I hver Aargangs Register er Indholdet grupperet i forskellige Afdelin- ger. I Spidsen er de skønlitterære Bidrag sat. Der blev stadig sørget for Læ- sernes Underholdning ved en Række lyriske og novellistiske Bidrag, og ogsaa smaa dramatiske Situationer fandt nu og da Optagelse. Til at sætte Kryd- deri paa Bladet var ogsaa de Rejsebrevne egnede, som det fra Tid til anden bragte, hvad enten de nu var humoristisk formede som C. N. Rosenkildes „Brudstykker af en dansk Reisendes Breve til Hjemmet“¹⁾ eller mere sag- lige som de af ukendte Forfattere skrevne „Skildringer fra Rom 1827“²⁾ eller fra Schweiz-Italien³⁾. Til denne „geografiske“ Afdeling hører ogsaa en „Indledning til en Skildring af Algier i nittende Aarhundrede“⁴⁾, der op- gives at stamme fra en kgl. dansk Embedsmand (man gætter paa A. C. Gier- lew, der havde været Konsul i Tunis), og en længere Række interessante Breve fra den franske Ekspeditions Rejse til den sydvestlige Del af Morea⁵⁾, meddelt af en af de deltagende danske Officerer, aabenbart A. F. Tschern- ning, som en Sammenligning med hans trykte Dagbog⁶⁾ viser. Blandt det lettere Stof indgaar endvidere en Afdeling Fyldekalk, som Blade til alle Tider, med eller mod deres Vilje, maa tage deres Tilflugt til. Den bestaar snart af Redaktørens egne humoristiske Artikler, under Overskrifter som „Christianshavnspostens Nyheder“ (en Rubrik, der er blevet nydt med sær- lig Forstaaelse af den i denne Bydel bosatte Familie Buntzen) og „Litterair Udstilling“, eller er ren Madding paa Krogen (f. Eks. Karader) eller Klip

af udenlandske Blade og Tidsskrifter. Den sidstnævnte Rubrik viser, at der af Redaktionen blev holdt godt Udkig med tyske, engelske og franske Blade, som fandtes i rigeligt Udvalg i Læseselskabet „Athenæum“¹⁾, og det hvad enten det gjaldt politiske, æstetiske eller andre Sager. En Artikelserie fra 1827 bringer efter en fransk Kilde Brudstykker af de Quinceys berømte Værk „Confessions of an English Opium-eater“, medens en anden paa Grundlag af „Le Globe“ refererer den Modtagelse, der i Frankrig er blevet Walter Scotts Bog om Napoleon til Del. Paafaldende stor er den Interesse, der vies Caspar Hausers mærkelige Skæbne.

I første Række var „Flyvende Post“ dog et kritisk Organ, og dette saaledes at forstaa, at Litteraturen kom efter Teatret, der ubetinget har Fortrinsret. Denne Rangforordning stemmer ikke blot med Heibergs, men med den københavnske Smag overhovedet. Der ofres saa megen Plads til de dramatiske Anliggender, at Bladet til at begynde med indeholdt ugentlige Repertoire- og Rollelister for Det kgl. Teater, meddelt Redaktøren af selve Direktionen. Dette Privilegium gik dog tabt i 1828, da Direktionen af Hensyn til Repertoireforandringer frabad sig en forlods Offentliggørelse af Planerne for en hel Uge ad Gangen²⁾. Bladets Teaterkritikker er i de to første Aargange forfattet af Heiberg selv, som fremtræder anonymt under Mærket Δ og foregives at være skrevet af „en Ven“. Mystifikationen af enhver Art var nemlig et konstant Træk i „Flyvende Post“s Fysiognomi. I en Fodnote til en af Heibergs Anmeldelser morer han sig saaledes over at vildlede Læserne ved qua Redaktør at bekræfte Rigtigheden af Recensentens Bedømmelse af en Skuespillerpræstation³⁾. Heiberg, der senere drog saa haardt i Felten mod Journalisternes Anonymitet, gik for sit eget og sine Medarbejderes Vedkommende ingenlunde af Vejen for en udstrakt Brug af Navneskjul. Til at dække de Bidragydere, der ikke ønskede at fremtræde med aabent Visir, medgik saa mange store og smaa Bogstaver, at først hele det latinske og dernæst det græske Alfabet blev opbrugt, og man til sidst maatte ty til Talrækken. Fra og med Aargangen 1830, da Heiberg Aaret i Forvejen var blevet fast knyttet til Teatret som Embedsmand, indtraadte der den Ændring, at Nathan David — Mærket Y.Z. — overtog Stillingen som „Flyveposten“s Teateranmelder. Naar denne indsigtfulde Bedømmer kun fik en kort Tid at fungere i (de første ca. 100 Numre af Aargangen 1830), skyldtes det⁴⁾, at den ene af Det kgl. Teaters Direktører, Manthey, følte sig fornærmet over, at David i en Repertoireoversigt havde tilladt sig at kritisere Ledelsens Dispositioner, og fra nu af maatte Heiberg atter, i denne Omgang formummet som „Simplex Sinecura“, overtage Anmeldervirksomheden, dog saaledes at „Flyveposten“ fremtidig ikke bragte Recensioner af hver enkelt Forestilling, men indskrænkede sig til nogle større Oversigtsartikler. Den egentlige Aarsag

til dette Personskifte blev forholdt Læserne; i Spidsen af den første ny Teaterartikel stilledes blot en Meddelelse om, at „Den Form, som den flyvende Post tilforn har givet sine Theater-Critiker turde maaskee i indeværende Saison kunne behøve en Forandring“¹⁾. Ved „Flyveposten“s Genoplivelse som „Interimsblade“ er det paafaldende, at skønt der af og til bringes polemiske Artikler om Teateranliggender, er de egentlige Anmeldelser helt udgaaet af Programmet. Ogsaa Musik udenfor den til scenisk Brug beregnede recenserres, bl. a. af Pseudonymet „Valerius“, men langtfra i den Skala eller saa systematisk som Teater. Det samme kan siges at være Tilfældet med Litteraturen, hvor man dog skulde have ventet, at Bladet vilde have sat kraftigt ind. Noget af Forklaringen herpaa er vel, at man allerede i Forvejen havde saadanne reviews of reviews i „Dansk Litteratur-Tidende“, Molbechs „Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Konst“ og fra 1829 „Maanedsskrift for Litteratur“.

Med en J. L. Heiberg som Redaktør maatte Polemikken nødvendigvis komme til at spille en stor Rolle. En ridderlig Debattør var han ikke. Det var ham en ren Svir at faa Lejlighed til at ride en Modstander til Vands, og han betænkte sig intet Øjeblik paa at udnytte sin Overlegenhed til det yderste og latterliggøre sit Offer, saa længe der endnu fandtes en Mulighed for at sige en Vittighed om ham. „Flyvende Post“s — som senere Henrik Hertz²⁾ — specielle Prügelknabe var dets Konkurrent „Kjøbenhavnsposten“, der grundlagdes samtidig med Heibergs Blad. I „Kjøbenhavnsposten“s første Nummer stod ganske vist aftrykt en Haandfæstning imellem dets Redaktører og Heiberg, hvorefter de formelig aftalte at dele Riget imellem sig og forpligtede sig til at leve i indbyrdes Fred. Men allerede i „Flyveposten“s Nr. 2 spøges der med den „Freds- og Handelstractat“, der er oprettet imellem Udgifterne, og snart er Krigen i fuld Gang og holdes vedlige, saalænge „Flyveposten“ eksisterer. Heller ikke andre Blade gaar Ram forbi, men ingen bliver saa medtaget som „Kjøbenhavnsposten“. Det er Heiberg en speciel Fornøjelse at latterliggøre dets Hovedredaktør A. P. Liunge, som han haardnakket omtaler som „Copisten“, fordi han beklædte en Stilling som saadan ved Frederiksværks Hovedkontor i København. En Del af disse polemiske Artikler er underholdende at læse og forsvarer deres Plads i „Prosaiske Skrifter“ X ud fra det Synspunkt, som Heiberg gør gældende i Fortalen til dette Værks 1. Udgave, at „Naar en Polemik er enten et videnskabeligt Arbejde eller et Vittighedsværk, saa er den, tiltrods for det Private eller idetmindste Particulære, som kan have blandet sig i den, optagen i det Universelle, og har derved erhvervet sig Adkomst til en blivende Plads i Litteraturen“³⁾, men i Længden virker Angrebene trættende. Hvis „Kjøbenhavnsposten“ har rost Walter Scotts Skrift om Napoleon, fejler det ikke, at Kollegaen i sit

næstfølgende Nummer reducerer dette Værk in absurdum, og omvendt: da Heiberg har rost Dörrings „Fragmente“, følger Liunges Nedrakning heraf prompte. Eller „Kjøbenhavnsposten“ berømmer Mad. Catalani; straks er „Flyveposten“ der med en Række Spydigheder om den italienske Sangerinde. En hel lille Strid resulterede af Heibergs Ven, Matematikeren H. G. v. Schmidts vittige Bidrag „Ode til Jacobum Baden“, hvori han parodierer den afdøde Filologs kuriøse Ordvalg i hans Oversættelse af Horats. Da Sønnen, Prof. Torkil Baden, i Liunges Blad protesterer mod denne Krænkelse af hans Faders Minde, iler Heiberg¹⁾ sin Ven til Hjælp for at godtgøre, at der ikke er blevet railleret over Manden selv, men kun over hans Smag, og det anbefales den vrede Indsender at læse sin Holberg for at indse, hvor pedantisk Filologiens Opposition mod den nationale Litteratur altid har været. Denne lille Skærmydsel tager sig dog helt ubetydelig ud imod de to store litterære Fejder, som Heiberg indviklede sig i med Oehlenschläger og Soranerne, henholdsvis 1827—28 og 1830, hvorom mere senere. Medens Kampen mod Soranerne overvejende førtes i den vante harcellerende Tone, udkæmpedes Striden om „Væringerne i Miklagaard“ med blanke Vaaben. Det er en Artikelrække som denne, man helst mindes af „Den flyvende Post“, og som gør den til et endnu læseværdigt Blad. Redaktøren var iøvrigt ikke alene om at repræsentere det satiriske Fag. En humoristisk Artikel „Phrenologisk Op-gave“, som ironiserer over et Forslag i Carl Ottos frenologiske Tidsskrift om at afskaffe Skoleundervisningen i de klassiske Sprog, har ingen ringere end Mynster til Ophavsmand; den lille Hemmelighed har han selv røbet ved at optage sit skæmtsomme Opus i sine „Blandede Skrifter“²⁾.

Til Kernestoffet hører de Afhandlinger, som Heiberg af og til indsmuglede imellem det lettere Stof, og som han for en stor Del selv forfattede, de være sig hentede fra Æstetikens, Filologiens, Filosofiens, Pædagogikkens, Teologiens eller Politikens Egne. Af disse Omraader overlod han mest det politiske til sine Medarbejdere. Den første Aargang indeholder i Ny og Næ Referater af herhenhørende Skrifter, f. Eks. (ved Redaktøren) en Omtale af Skriftet „Lucubrationen eines Staatsgefangenen“ og af von Dörrings Memoirer eller (ved Mærket -g-) en Karakteristik af Canning og en længere Udsigt over de politiske Partier i England, skildret paa Grundlag af engelske Tidsskrifter. Men det er først Julirevolutionen og den derved opblussende politiske Interesse i Danmark, der bringer nyt Indhold i „Den flyvende Post“. Heiberg, der befandt sig vel under Frederik VI's landsfaderlige Styre, havde principielt lige saa lidt som Hegel noget imod en Konstitution, men efterhaanden som Liberalismens Førere blev mere højkrøstede, ængstedes han for Demagogiet. Med velberegnet Sans for Aktualiteten meddeles kort efter Revolutionen i Frankrig en Karakteristik af Louis Philippe (ved Mærket -v-), og

Begivenhederne i dette Land kommenteres yderligere i en Række „Breve til en Politicus paa Landet“ af samme Medarbejder (Nathan David¹), der er monarkisksindet og Modstander af revolutionære Udskjelser, men ser Fremtiden tillidsfuldt i Møde. Et „Uddrag af et Brev fra Paris“²), der aander stærk Begejstring for Revolutionen, navnlig forsaavidt den har medført Præstevældets Fald, stammer fra ingen ringere end P. A. Heiberg, hvis private Meddelelser Sønnen uden at spørge om Forlov paa egen Haand satte i sit Blad³). Omtrent samtidig med at „Interimsbladene“ i 1834 begyndte at udkomme, traadte Stænderforsamlingerne i Funktion og gav Stødet til en politisk Avisdebat, bl. a. i „Fædrelandet“, der stiftedes 1835 som Ugeblad, først med Johs. Hage, derefter med David som Redaktør. „Flyveposten“ blev da nødt til at synge med paa Tidens Yndlingsmelodi. Hvem Heiberg hvervede sig til Medarbejdere af de sidste Aarganges udførlige Afhandlinger om Trykkeheden, Finansbudgettet og den liberale Journalistik vides kun i ganske enkelte Tilfælde; Frithiof Brandt vil i Pseudonymet „1234“ se P. V. Jacobsen⁴).

For Heiberg, der ikke var nogen Ynder af regelmæssigt Pligtarbejde, føltes det som en slem Klods om Benet til hver Mandag og Fredag at skulle have et Nummer færdigt. Det har derfor været ham kærkomment, da hans Moder allerede til det fjerde Nummer overrakte ham et af hende selv udarbejdet Manuskript, et fingeret Brev fra en Løjtnant til Redaktionen, der efterfulgtes af flere lignende Skrivelser, som i 1834 samledes i Bogform under Titelen „Familien Polonius“. En Udtalelse af Benedicte Arnesen-Kall⁵) tyder paa, at det er Heiberg, der har opmuntret sin Moder til at komme sig til Hjælp med at fylde Bladet. Hvordan det nu end forholder sig hermed, blev Fru Gyllembourg i ethvert Fald igennem sit Brev den første af „Flyveposten“s Medarbejdere. Brevmystifikationen maa aabenbart have gjort Lykke, siden hun fortsatte med nogle Epistler⁶) hvoraf de vigtigste, de fra Hr. Celestinus og Svaret derpaa⁷), giver hende Anledning til interessante Udtalelser om sit Forfatterskab. Ivrigt animeret af sin Søn forfattede hun nye Noveller til de følgende Aargange. 1828 bragte „Den magiske Nøgle“ og „En Hverdagshistorie“, der kom til at give hele Genren Navn, 1830 „Slægtskab og Djævelskab“, Børneeventyret „Kong Hjort“ og „Den lille Karen“, Interimsbladene „Fremlysning“ (i Bogudgaven omdøbt til „Finde-løn“). Over hendes Anonymitet blev der selvfølgelig vaaget som over en Statshemmelighed, og den Mystik, der omgav hendes Forfatterskab, blev en Tiltrækning mere. Ingen var i Stand til at opdage Sagens Sammenhæng, før Poul Møller ved Læsningen af „Slægtskab og Djævelskab“ gennemskuede hende⁸), men han forblev tavs som Graven. Igennem Tidens Brevlitteratur ser vi, hvorledes Gaaden pirrede Sindene. En Overgang udpegede Rygtet

Mynster som Forfatteren¹⁾, men da Heiberg 1833—34 under sit eget Navn udsendte „Noveller, gamle og nye af Forf. til En Hverdagshistorie“, følte man sig forvisset om, at det hele hidrørte, som Benedicte Arnesen-Kall siger²⁾, fra „det Heibergske Fabrik, et Udtryk, som jeg mindes at have hørt i høist forskellige Kredse, og som altsaa maa have været gængse i København“, og P. V. Jacobsen, som følte sig lige overrasket og beæret ved at modtage et Dedikationseksemplar fra Udgiveren, blev ogsaa efterhaanden mere overtydet om, at Heiberg selv var Forfatteren, selvom han nærede en Mistanke om, at hans Moder og Kone havde deres Andel i Novellerne ved at levere enkelte Træk og Bemærkninger til dem.³⁾ En vis Mistanke faldt dog ogsaa paa hans Næstsøskendebarn Saint-Aubain (Carl Bernhard)⁴⁾, som anonymt havde faaet Fortællingen „Nummer Syv“ offentliggjort i „Flyvende Post“, og hvis første Bog „Et Aar i Kjøbenhavn“ (1835) Heiberg ligeledes som Udgiver introducerede i Litteraturen. Et godt Aktiv var det ogsaa for Bladet at faa overladt Chr. Winthers Novelle „Et Reiseeventyr“ og Brudstykker af H. C. Andersens „Fodreise“, men i Længden var det tydeligvis en vanskelig Opgave at fremskaffe lødig skønlitterær Prosa. Som en Levning fra Fortiden maa det have virket, at P. A. Heibergs og Fru Gyllebourgs gamle Ven, Præsten og Digteren Jens Hansen Smidth oplod sin Røst i en Genre, der altid har tiltalt Tidsskriftredaktører, fordi den lader sig spinde ud i det uendelige, nemlig en Række Silhuetter „i Theophrasts, La Bruyères og Rabeners Maner“. Den meget melodramatiske og usandsynlige Fortælling „Johan Gordon“, signeret r. l. d., der udfyldte en lang Række af Interimsbladene, synes at have fængslet Heiberg stærkt⁵⁾, siden han ikke betænker sig paa at kalde dens Forfatter „en sand poetisk Aand“; den er skrevet af Fr. Paludan-Müllers Ven, den senere Biskop Peter Engel Lind, og udkom som Bog 1836. Kneb det med at skaffe originale Fortællinger, stod altid den Udvej aaben at optage udenlandsk Stof i Oversættelse. Dertil valgte Heiberg bl. a. Boccaccios berømte Novelle „Falken“ og Begyndelseskapitlet af „Decameron“ (begge oversat af Hillerup) samt nogle Skitser af Mérimée. Tysk Litteratur er udelukkende repræsenteret ved et Uddrag af Tiecks æstetisk-politiske Novelle „Vandmanden“, bearbejdet af Redaktøren selv. Snart kom Heiberg efter, at det ogsaa indenfor Bladets begrænsede Plads lod sig praktisere at bringe kortere Skuespil eller dramatiske Situationer; saaledes oversatte han selv (efter „Revue de Paris“) Mérimées „Leiligheden“, hvis Heltinde ikke blot har den Alder, han var særlig svag for: Backfischens, men ogsaa ved sit Navn Mariquitta maatte fremkalde søde Minder hos ham om den foretrukne af de to Søstre Dreyer fra Sophienholm-Tiden, samt to Proverber af Théodore Leclerq, hvormed denne aldeles nye franske Digtart blev introduceret i Danmark⁶⁾.

Adskilligt lettere stillede det sig aabenbart med Bidrag i den bundne Stil. Ikke faa af vore store Lyrikere har faaet deres første Digte frem i „Flyveposten“s Spalter. Den berømteste af alle Bidragydere er H. C. Andersen. I sin „Levnedsbog“¹⁾ fortæller han, hvorledes han ved en Middag hos H. C. Ørsted traf Heiberg: „Jeg var henrykt over dette Møde, og passede, at jeg kunne faae min Plads ved Siden af ham, ved Bordet, jeg var saa heldig og vi kom i Samtale sammen, han havde hørt tale om mig, bad mig besøge sig, og see nogle af mine Digte“. Af disse offentliggjordes i „Flyveposten“ en hel Række, først under Mærket „h — —“, senere med fuld Signatur, saaledes i 1. Aargang „Aftenen“, „Den rædselsfulde Time“, „Tanker ved en ituslagen Jydepotte“, „Hjerte-Suk til Maanen“ og „Dykkerklokken“, i 2. Aargang „Rime-Djævelen“, „Svinene“ og „Det døende Barn“ (der dog først havde staaet i „Kjøbenhavnsposten“^{25/0} 1827). I Taknemmelighed over Bladets Gæstfrihed støttede han i 1830 Heiberg under Fejden mod Hauch med Digtet „Til den babyloniske Taarnbygger i Mignature“ og forsynede iøvrigt denne Aargang med Digtene „Cometen“, „Avis aux lectrices“, „Manden fra Paradiis“, „Skildvagten“, „Havfruen ved Samsø“ samt Prøver af sin snart udkommende Bog „Phantasier og Skizzer“ m. m. Flittige Leverandører var ogsaa Chr. Winther og Carl Bagger. Winthers vigtigste Bidrag er „Kongens Skygge“, „Elskovsseglet“ og „Sauvegarden“; det sidste digtede Heiberg i et følgende Nummer videre paa med „Lidt meer om Sauvegarden“. Carl Bagger dyrkede især det historiske Anekdotedig, hvad Titler som „Kong Valdemar og Dronning Helvig“, „Sophia af Hardenberg“ og „William Shakespeares Eventyr“ viser. Kun et Par Gange lykkedes det Heiberg at fravriste sin lidet produktive Ven Poul Møller nogle Strofer, men saa var det til Gengæld ogsaa „En Moder med sit Barn“ (af „Scener i Rosenborg Have“) og „Revuen“. Efter at Heiberg i 1832 havde lært Henrik Hertz at kende, blev ogsaa han draget ind i Kredsen af „Flyveposten“s Medarbejdere og beviste ydermere Bladet den Tjeneste i Sommeren 1836, medens Heiberg besøgte sin Fader i Paris, at paatage sig Redaktionsarbejdet, men hans selvstændige Bidrag blev faa og indskrænkede sig til et Par lidet betydelige Lejlighedsarbejder. Derimod var det en Fjer i Hatten for Bladet af Paludan-Müller at kunne bringe baade „En Drøm“, „St. Helena“ og „Den ottende Kunst“. At ogsaa H. C. Ørsted vovede sig frem med to Digte, „Nyt Vafthrudnersmaal“ (anonymt) og „Bernstorfferne“²⁾ har mest Kuriositetsinteresse. Af de mindre Aander figurerer den nu aldeles glemte F. C. Hillerups Navn meget hyppigt. Men ogsaa „Raketten“s lidet ansete Redaktør, Mathias Winther, som Heiberg senere blot har Haansord tilovers for, C. J. Boye, Sneedorff Birch, Fr. Schaldemose, P. E. Lind og Lægen Ole Bang („Dr. Balfungo“) hører til de stadige Leverandører, for slet ikke at tale om de Teaterprologer og -epiloger, der skyldes Nathan David, hvis

egentlige Fortjenester af „Flyvende Post“ dog som omtalt laa paa et helt andet Felt.

Indenfor den faglige Afdeling var Heiberg derimod i de tre første Aar-gange i det store og hele henvist til at stole paa sin egen Pen. Noget anderledes stillede det sig i „Interimsblade“; her fik han en sikkert meget ønsket Afløsning. Flere af de nye Kræfter hæver sig betydeligt over det daglige Niveau: D. G. Monrad, der blot er repræsenteret ved et enkelt Bidrag („Om ‘Dandserinden’ som reflecterende Poesie“), Biskop Jens Paludan-Müller, der ligeledes kun een Gang figurerer i Spalterne (med nogle „Betragtninger over det Skjønne“), Peder Hjort og Søren Kierkegaard, den store Pseudonymforbruger, der her mærkeligt nok til sidst sætter sit eget Navn under. Overraskende er det i „Flyvende Post“ at møde P. Hjort, Heibergs gamle Modstander, der tilmed hidtil havde benyttet „Kjøbenhavnsposten“ som sit Talerør og saa sent som 1834 i en temmelig overlegen Tone havde angrebet ham for Afhandlingen „Om Digter-Misundelse“. I den senere tilføjede Note til Optrykket af denne Polemik i „Kritiske Bidrag“ gør Hjort da ogsaa en Slags Afbigt for sine gentagne Angreb paa Heiberg og udtaler sin Glæde over bagefter at være kommet til at staa i venligt Forhold til ham ¹⁾). Første Gang Hjort optraadte i „Flyveposten“, var med et kortere teologisk Indlæg ²⁾) mod et Par Afhandlinger fra „Maanedsskrift for Litteratur“ om Djævel læren. Han fik Tag i et større Publikum med sine anonymt fremkomne „Breve fra Provindserne“ ³⁾), hvor han ud fra et konservativt Standpunkt tager haardt fat paa Liberalismen, livligt applauderet af Heiberg, der privat takkede ham ⁴⁾), fordi han vilde „skjænke den flyvende Post den Ære og Lykke at sige saa træffende Ord angaaende Gjenstande, der i høieste Grad trænge til at opklares for det blandede Publicums Øine“, og bekræftede for ham at hans Artikler havde vakt stor Opsigt i den konservative Lejr og vundet stort Bifald. Ud fra deres ualmindelige stilistiske Fortrin gættede man enten paa Heiberg eller paa Mynster som Forfatteren. Til Kierkegaards fire polemiske Betragtninger ⁵⁾) knytter der sig den særlige Interesse, at det er intet mindre end hans Debut som offentlig Forfatter, der her fandt Sted i „Flyveposten“s Spalter. Det er øjensynligt, at Polemikeren Kierkegaard har gaaet i Skole hos J. L. Heiberg, som han, efter hvad Brøchner har oplyst ⁶⁾), saa op til som sin Generations Læremester i Æstetik. Det første af hans Indlæg „Ogsaa et Forsvar for Qvindens høie Anlæg“, et Svar paa en Artikel af hans yngre Skole- og Studiekammerat P. E. Lind ⁷⁾), er holdt i en let, humoristisk Tone. I de følgende skydes der derimod med skarpt paa den liberale Presse. Først faar „Flyveposten“s gamle Antagonist, „Kjøbenhavnsposten“, sig en Omgang, fordi den har villet forklare Uviljen mod den liberale Journalistik ud fra den Opfattelse, at Folket efter de sørgelige Begivenheder i Aarhundredets Begyndelse

var hensunket i Dyrkelsen af Fortiden, og da dernæst „Fædrelandet“ havde forsvaret Liunge, glider Angrebet over paa dette Blad. Man kan let forestille sig Heibergs Tilfredshed ved at se Arvefjenden saaledes regaleret i hans egen Aand og af en saa talentfuld Discipel.

Naar nu Heibergs egen Indsats skal gøres op, maa man gøre sig klart, at ingen af Medarbejderne har været blot tilnærmelsesvis saa flittige som han. „Kjøbenhavns flyvende Post“ er simpelthen Johan Ludvig Heiberg. Og ikke blot ved Mængden af sine Bidrag, men ogsaa ved deres Mangfoldighed dokumenterer han sine Evner som Tidsskriftredaktør. Som „Programartikel“ indledede han „Flyveposten“s Tilværelse med „Et Ark Nytaarsvers“ — det var jo i Egenskab af Digter, Publikum skattede ham — og ogsaa de øvrige af hans Digte her i Bladet var for Størstedelen Lejlighedsarbejder. Her offentliggjorde han mange af de Pro- og Epiloger, som han ifølge sit Embede som Teaterdigter var forpligtet til at forfatte, og alle de Sange, hvormed Kongehusets Medlemmer utrætteligt blev modtaget ved deres „høje Ankomst i Skuespilhuset“. „Flyvende Post“ var et yderst loyalt Organ, der ikke lod nogen Lejlighed gaa forbi til at vise den høje elskede Familie sin Hengivenhed; saaledes blev Ceremoniellet ved Prinsesse Vilhelmines Bryllup med Prins Frederik (VII) gengivet in extenso ved Hjælp af et Ekstranummer, skønt der her ikke var Tale om et Nyhedsblad. Til de forholdsvis faa af Heibergs lyriske Bidrag, der hæver sig op over Begrebet Pligtarbejde, maa regnes den omarbejdede Drikkevise af „Kong Salomon“, Børnevaudevillerne, det tidligere (I 102 ff.) omtalte Digt „Amors Liv og Levnet“, „Den fattige Tjenestepiges Sang“ og Digtet til Jfr. Pätges, da hun ved sin Kunstrejse til Norge 1829 maatte betro sig til Bølgerne („Præservativ mod Søsyege“). Tre novel-listiske Arbejder, „Den farlige Taushed“ (se I 72), „Ruel“ og „Kaninen“ vejer ikke tungt til i Heibergs litterære Bagage; de er i Tidens Feuilletonstil, fulde af Usandsynligheder og allehaande mærkelige Forviklinger. Inden for det dramatiske Felt er hans eneste Ydelse Vaudevillemonologen „Supplicanten“, den lille pudsige Situation, hvor den antichambrerende Ansøgers Forhaabninger gaar op i Røg ved, at han i Forværelsets Spejl opdager, at han i Distraction har trukket en sort Strømpe paa det ene Ben og en hvid paa det andet. Det blev opført een Gang paa Det kgl. Teater (16. Maj 1829).

I hele to Perioder af „Den flyvende Post“s Historie tilfaldt det Heiberg at trække Læset som Teateranmelder. Mest samvittighedsfuldt røgtede han dette Hverv i Begyndelsen, da hver ny Forestilling fik sin særskilte Bedømmelse. Selvom Heiberg forstod sig mere paa Teater end nogen anden herhjemme i hans Samtid, er det dog ikke paa Teaterkritikkens Omraade, han har indlagt sig størst Fortjeneste, saaledes som det sagkyndigt er dokumenteret af Fr. Schyberg i hans store Værk „Dansk Teaterkritik“, til hvis udfør-

lige Fremstilling der for alle Enkeltheds Vedkommende henvises. Hvad der siges i disse Recensioner virker ofte tilfældigt, eller han forskanser sig bag store udenlandske Dramaturger; A. W. Schlegel og især Tieck er for ham Autoriteter: „Tieck er visselig, uden al Sammenligning, den kyndigste af alle nuværende Critici”, hedder det et Sted.¹⁾ Sidestillingen med N. Davids lange Afhandlinger i Aargangen 1830 taaler Heibergs ikke ret vel. Det afrundede, som præger „Y. Z.“s Artikler, og den Grundighed, hvormed han gaar til Værks og helliger Stykket og Udførelsen lige megen Opmærksomhed, er ikke Heibergs Sag. Skuespillerne har ikke kunnet lære meget af hans Bedømmelse. En Anmeldelse af Hertz' „Flyttedagen“ slutter f. Eks. med følgende summariske „Karakteristik“ af de rollehavendes Præstationer: „Hr. Foersom som Krigsraaden og Hr. Dr. Ryge som Muurmesteren, ere ligesom fortræffelige Portraiter, ved hvilke man, selv uden at kjende Originalerne, dristig tør paastaae, at de ligne. Hr. Frydendahl morer overordentligt i Commissionair Knaps allerede bekjendte Character og Costume. Hr. Lindgreen som Proprietairen, Hr. Rosenkilde som Tjeneren, Hr. Winsløw j. som den unge Laps, Mad. Rongsted som Mad. Knap, og Hr. Holm som Skoflikkeren, er altsammen fuldendt og ypperligt“.²⁾ Her afviger Heiberg jo ikke synderligt fra den af ham selv saa strengt fordømte Formel for Anmeldervirksomhed: „Dette er skjønt, fordi det er skjønt“ eller „Dette er slet, fordi det er slet“³⁾. Teori og Praksis var ikke altid ens hos Digteren. Y. Z. havde i en af sine Artikler beklaget Manglen paa Tragedier i Sæsonen 1829—30; som man kunde vente det, fremhæver Heiberg herimod Lystspillet som Basis for den nyere dramatiske Kunst.⁴⁾ I logisk Konsekvens heraf bliver Hertz' „Herr Burchardt og hans Familie“, „Flyttedagen“ og Overskous „Østergade og Vestergade“ ophøjede til store dramatiske Begivenheder. For „Købmanden i Venedig“, som det ogsaa faldt i hans Lod at tage Stilling til, viser han liden Forstaaelse, hvorimod han under Paaberaabelse af Tiecks Autoritet yder Kleists „Der Prinz von Homburg“ („Slaget ved Fehrbellin“) fuld Retfærdighed; han kalder det „maaskee det fortrinligste Værk, som siden Shakespeares Tid er blevet frembragt i Faget af det saakaldte høiere Skuespil“⁵⁾. Endnu indtager Heiberg ikke den komplet afvisende Holdning overfor Publikums Dømmekraft, som omkr. 1840 kulminerer i Karakteristikken af „Sjælen“⁶⁾. Tværtimod understreges det ikke een, men flere Gange, at Teaterbestyrelsen eller Kritikerne ikke bør være Publikums Formyndere, men lade det prøve og vælge det bedste⁷⁾, i Tillid til at det selv er „den competenteste Dommer“⁸⁾. Piben skulde faa en anden Lyd, saa snart Heiberg ikke mere følte sig i Besiddelse af sit Publikums gamle Bevaagenhed.

Den 3. Oktober 1826 var Oehlenschlägers mangeaarige Antagonist Baggesen død. Heiberg var blandt danske Digtere i adskillige Henseender den, der

som hans mest aandsbeslægtede var nærmest til at løfte Arven efter ham, og Oehlenschläger følte det, som om Heiberg nu havde overtaget den Opgave at fortsætte den afdødes Krig imod ham. Slet saa enkelt var Forholdet dog ikke. Heiberg havde omgaaedes begge Digtere, men trukket sig noget tilbage fra Oehlenschläger, uden at han dog var blevet intim Ven med Baggese. Ved Efterretningen om Dødsfaldet besluttede Det kgl. Teater at fejre Baggese ved en Mindeforestilling. Da en anonym Indsender (stud. theol. C. J. F. Hammeleff ¹) i „Dagen“ ^{20/12} 1826 protesterede imod denne Plan, gav Heiberg ham — først anonymt — i samme Blad, derefter i et Par af de første Numre i den i Mellemtiden grundlagte „Flyvepost“ Svar paa Tiltale ²), idet han hævdede, at Baggese i allerhøjeste Grad var værdig til en saadan Æresbevisning. Han kom ogsaa i sine Artikler ind paa en Vurdering af Baggese Fejde mod Oehlenschläger og viste sig utilbøjelig til at acceptere den gængse Opfattelse, at den skulde bunde i Jalousi mod Digterkongen. Til Festforestillingen, der var berammet til Baggese Fødselsdag ^{15/2}, havde det været Teatrets Hensigt at give Operaen „Erik Eiegod“, hvortil han havde skrevet Teksten, men Skæbnen vilde, at Sygdom i Personalet nødsagede Direktionen til at ændre Programmet, der nu kom til at bestaa af et Forspil, omfattende Digte og Sange af Baggese, „Axel og Valborg“ som det egentlige Hovednummer og til sidst en Epilog, skrevet paa eget Initiativ af Oehlenschläger, der ogsaa ved i en Avis at udtale nogle Mindeord over den afdøde havde vist sin Forsonlighed. I sin Anmeldelse af Mindefesten fremhævede Heiberg det smukke i Valget af Programmets Sammensætning og betegnede Oehlenschlägers Medvirkning som „en Fredsslutning i Aandernes Rige, en officiel og autentisk Erklæring, at Danmark ikke finder det for meget at have to store Digtere; at det ikke beundrer den ene for at tilintetgjøre den anden; at det veed at elske og agte dem begge, hver i sin forskjellige Sphære“ ³). Han vilde altsaa ikke benytte den enes Død til at trykke den anden ned med, og ikke heller kunde der være noget saarende for Oehlenschläger i, at Heiberg i sit Blad lod optage forskellige Bidrag paa Prosa og Vers til Forherligelse af den nyligt afdøde Digter: Davids Karakteristik ⁴), Friederike Bruns af C. J. Boye oversatte Mindedigt ⁵), Sophus Zahles Digt „Den skønne Forsoning“ ⁶), der i Lighed med Heiberg priser Oehlenschlägers ædle Gestus, en Oversættelse af hans tyske Læge, Dr. Rosenbergs Skildring af „Baggese paa sit Værelse“ ⁷), ligesom han lod aftrykke et Brev fra Baggese selv.⁸)

Men da Oehlenschlägers Tragedie „Væringerne i Miklagaard“ i Sæsonen 1827—28 blev opført, fandt Heiberg Øjeblikket inde til paa en sikrere Basis at fortsætte Baggese Forsøg paa at retlede den efter hans Mening afsprorede Digter og indrykkede i „Den flyvende Post“ sin Afhandling „Critik over ‘Væringerne i Miklagaard’“, der gaar igennem tre af Bladets Numre.⁹)

Oehlenschläger, der allerede var blevet angrebet for sin Tragedie fra anden Side¹⁾, følte sin Digterære krænkede og tog til Genmæle mod sine Kritkere i to Piecer, hvoraf den, der vedkommer os, udkom i Januar 1828 under Tittelen „Om Kritiken i Kjøbenhavns flyvende Post, over Væringerne i Mikla-gaard“²⁾. Heiberg var da ikke sen til at gribe til og benytte Lejligheden til yderligere at præcisere sine Synspunkter. Det skete ligeledes i hans eget Blad, og med en saadan Udførlighed, at hans „Svar paa Hr. Professor Oehlenschlägers Skrift“³⁾ er svulmet op til det firedobbelte af hans første Indlæg. Tankegangen i hans to Oehlenschläger-Afhandlinger er saa vigtige for Kendskabet til den heibergske Æstetik, at de her skal refereres udførligt. Naar det gælder at bedømme et litterært Arbejde som „Væringerne“, maa der skelnes mellem Stoffet, der betegnes som heldigt valgt, Planen, der er „kunst-rigtigt anlagt“, og Udførelsen, der ikke er vellykket, eftersom Detaillerne ikke holder, hvad der er lovet. I Betragtning af, at Oehlenschläger er vor første tragiske Digter, er det af Vigtighed at fastslaa, hvad der er stort i hans Eksempel, og hvad der ved Efterligning kan lede andre paa Afveje. Dig-teren synes nu Heiberg at være kommet til et Punkt, hvor det bærer ned-over i Stedet for fremover. Det forfejlede i hans seneste Arbejder for Teatret bestaar i, at det lyriske er ved at tage Overhaand over det dramatiske, Mono-logen og Ledsagemusikken misbruges. Dette Heibergs første Indlæg er vel-gennemtænkt, men mere løst skitseret og snævrere i sit Sigte, eftersom det holder sig til det ene konkrete Tilfælde, „Væringerne“. Det andet er et kritisk Manifest af langt større Rækkevidde; det rummer — som Forfatteren selv gør opmærksom paa — et Udkast til en hel Æstetik og udgør sammen med Afhandlingen om Vaudevillen Heibergs vigtigste Bidrag til denne Vi-denskab.⁴⁾ Da Oehlenschläger i sit Svar direkte retter det Spørgsmaal til sin Kritiker, hvad der mangler ham i at være dramatisk Digter, gør Heiberg denne Gang Besvarelsen heraf til en Hovedsag. Eet er, hedder det nu, at Tragedierne er poetiske, et andet om de er dramatiske, hvilket sidste er et teknisk Anliggende. Og her sætter Heiberg ind med den Hovedtesis, der dan-ner Basis for hele hans kritiske Virksomhed: det tekniske i et Digterværk vil sige dets Overensstemmelse med den Digtart, det tilhører, og kun det tek-niske kan være Genstand for Kritik. I Overensstemmelse med den første Recension opstilles Distinktionen mellem Digterværkets Stof, Plan og Ud-førelse. Paa sin hegelsk sondres der mellem Digtningsens umiddelbare Stade: Lyrikken, det objektive eller reflekterede (i Betydningen tilbage-bøjede): Epikken, og endelig det spekulative eller den højere Enhed af begge: Dramaet, som betegner det højeste Punkt af Begrebsudviklingen. Til Støtte for dem, der ikke er fortrolige med den hegelske Dialekt — og Hei-berg indrømmer, at den logiske Trehed er „en haard Nød at knække“⁵⁾ —

forklares nærmere Begrebsudviklingens Forløb: hvorledes den foregaar i Spirallinie, saaledes at det Punkt, man gaar ud fra, kommer til at ligge under det, hvori man ender; det sidste Led er det andets Tilbagevendende til det første i en konkret Enhed, der vel indbefatter Elementerne, men ikke i en mekanisk S sammensætning. Og til Trøst for de Læsere, hvem dette maatte forekomme dunkel Tale, anbefales det at læse videre, selvom man ikke har forstaaet alt, idet der ikke for filosofiske Afhandlinger gælder det samme som for matematiske, at man maa have forstaaet hvert enkelt Punkt, inden man gaar videre. Naar Oehlenschläger undrer sig over, at han, der af Heiberg er anerkendt baade for sine lyriske og episke Værker, underkendes som Dramatiker, og det skønt den dramatiske Digtetekunst er en Forbindelse af den lyriske og episke, beror dette paa, at han gør sig skyldig i den Misforstaaelse at tro, at Enheden opstaar ved en blot mekanisk Forening af disse to Elementer. Ligesaa urigtigt er det forøvrigt uden videre at gaa ud fra, at Heiberg har erklæret ham for uovertræffelig som lyrisk og episk Digter. Oehlenschlägers ubestridte Mesterskab ligger paa det Grænseomraade, hvor det lyriske og det episke mødes, nemlig i Romancen. Dramaet derimod er den højere Enhed af Lyrik og Epos og rummer igen i sig selv tre Afskygningsgrader: en umiddelbar, en reflekteret og Enheden af begge. Oehlenschlägers Evne for dramatisk Digtning slaar blot fuldstændig til i det umiddelbare, lyriske Drama som f. Eks. i „Sanct Hansaftenspil“, der overhovedet betegner et aldrig senere opnaaet Højdepunkt indenfor hans Digtning. I det reflekterede Drama, Tragedien, som han slog ind paa med „Baldur hin Gode“ og „Hakon Jarl“, stod han endnu højt, men siden „Nordiske Digte“ begynder en kendelig Tilbagegang. Hans senere Sørgespil er ikke Tragedier, men — og her kommer vi til en af de Besynderligheder, som Heiberg ogsaa maa have forstaaet vil falde Læsere for Brystet, eftersom han selv paapeger den tilsyneladende Selvmodsigtelse — hører til den højere Enhed af lyrisk Drama, som udgøres af Komædien. „Det Comiske er vor Tragedies usynlige Basis“, hedder det paradoksalt¹⁾; i Komædien skal Digteren „henrive, uden selv at være henreven“²⁾, „Illusion er Principet for det nyere theatraliske Drama“³⁾. Men da ingen nyere dramatisk Digter kan være uden Ironi, og Oehlenschlägers Tragedier totalt mangler dette Begreb, følger heraf, at hans Sørgespil ikke er, hvad de giver sig ud for at være. „Digteren tager Sørgespillet i det Hele for alvorligt, og glemmer dets naturlige Slægtskab med den comiske Digtetekunst“, siger Vaudevillemesteren⁴⁾. Og nu glider Afhandlingen over i en Paavisning af alle de Punkter, hvor Oehlenschläger forsynder sig mod de her opstillede Regler: den allerede i Skriftet om Vaudevillen⁵⁾ fremhævede Misbrug af episke Virkemidler (Odins Billedstøtte, der i „Hakon Jarl“ styrter sammen, Correggios Pengesæk, Signes Haar-

lok) og af lyriske (Monologerne), Indførelsen af smaa Børn paa Scenen og den for rigelige Anvendelse af Musik. Vil nogen til Slut spørge, som Oehlenschläger midt under Striden havde gjort det¹⁾, om da ikke Geniet staar over denne Systemtvang, saaledes at det ikke er Digteren, der skal rette sig efter Reglerne, men omvendt Reglerne efter Digteren, giver Heiberg Svaret ved at henvise til, at Begrebet een Gang for alle staar fast, og river Digteren sig løs fra det, vil det komme til at hævne sig.

Den Tone, hvori Striden førtes, var Emnet værdig. Intet af den gaminagtige Kaadhed, hvormed Heiberg behandlede sine mindre Ofre, pletter den. Den stærke Anerkendelse, der ydes Oehlenschläger for hans Romancer og „Sanct Hansaftenspil“, tildels ogsaa „Baldur hin Gode“ og Hakon Jarl“, er ikke ment som Plaster paa Saaret, men Udtryk for en umiskendelig Taknemmelighed for, hvad den ældre Digter har betydet for den yngre. Med saa megen Varme havde indtil da næppe nogen omtalt Poesien i Oehlenschlägers første større Værk. Mens Samtiden ellers mest var tilbøjelig til at opfatte Heibergs Opræden som dikteret af Misundelse, forstod dog P. V. Jacobsen, at Heiberg her havde talt fra Hjertet.²⁾ For os er det indlysende, at Formaålet var at sætte Tingene paa Plads og bestemme Oehlenschläger som den absolutte Mester paa Romancens Omraade, men mere usikker naar han bevæger sig paa Tragediens Grund. En rigtig Konklusion er naaet ud fra delvis besynderlige Præmisser og med Underkendelse af, at Oehlenschläger ogsaa paa det episke Felt har ydet det usædvanlige.

Men Heibergs Afhandling indeholdt foruden den specielle Del, der drejer sig om Oehlenschlägers Produktion, et almindeligt æstetisk Afsnit, hvori Genrernes indbyrdes Forhold bestemmes ud fra hegelske Synspunkter. Rettesnoren for Heibergs hele følgende kritiske Virksomhed er her givet i den ofte citerede Sentens³⁾: „Intet Spørgsmaal er overflødige, end: ‘Hvad har Digteren givet os?’ Intet er nødvendige, end: ‘Hvorledes har han givet os det?’“, hvormed Stoffet placeres langt under Formen i Betydning. Idet han nu derefter gaar over til at opstille en Digterernes indbyrdes Rangforordning, kommer det endnu en Gang tydeligt for Dagen, hvilket fast Greb Hegels dialektiske Metode havde i ham. Uden at gaa ud fra en Begrebsudvikling i Treheder lader en saadan Inddeling sig nemlig ifølge hans Syn paa Sagen ikke foretage. Ved Knopskydning yngler Systemet, saaledes at hver ny Genre, der opstilles, igen lader sig spalte i nye Trilogier, og under denne Procedure foretages der saa mange dialektiske Hokusfokus, at Læserne til Slut sidder tilbage med svære Betæneligheder, og det saa meget des mere, som Heiberg fra Tid til anden tillod sig, hvad man skulde tro utænkeligt, at bytte om paa Leddenes Rækkefølge⁴⁾. Vi har in mente, at han betegner de tre Grundgenrer Lyrik, Epos og Drama som henholdsvis det umiddelbare

Stade, det reflekterede og den højere Enhed af begge. Allerede ved denne Klassificering er Heiberg kommet i Modstrid med sin Lærefader, hos hvem det episke er det første Trin og det lyriske det andet; derimod var Heiberg for visse Aarsagers Skyld ikke uenig med Hegel i at tilkende sit eget Omraade, Dramaet, den højeste Plads. Endnu tydeligere mærker man Hensigten, naar man ved at læse videre opdager, at Rækkefølgen indenfor Dramaet bliver denne:

- 1) Lyrisk Drama („Sanct Hansaftenspil“),
- 2) Tragedie,
- 3) Komædie,

altsaa atter med den Kunststart i Toppen, hvor Heiberg havde sit særlige Felt. Ved en senere Revision af Systemet (fra 1841)¹⁾, der altsaa ikke var saa fast, som Heiberg i „Flyvende Post“ vilde give det Udseende af, udvikler Komædien sig igen i:

- 1) Burleske eller Farce.
- 2) Højere Komædie, der igen deles i

{	<ol style="list-style-type: none"> 1) Karakterstykke. 2) Sørgespil (den moderne Tragedie). 3) Lystspil.
---	--
- 3) Universel Komædie, der igen falder i

{	<ol style="list-style-type: none"> 1) den aristofaniske og calderonske Komædie. 2) <table style="display: inline-table; vertical-align: middle; margin-left: 10px;"> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">{</td> <td style="vertical-align: middle;"> <ol style="list-style-type: none"> 1) Opera. 2) Melodrama. 3) Syngespil, Operette og Vaudeville. </td> </tr> </table> 3) den spekulative Komædie. 	{	<ol style="list-style-type: none"> 1) Opera. 2) Melodrama. 3) Syngespil, Operette og Vaudeville.
{	<ol style="list-style-type: none"> 1) Opera. 2) Melodrama. 3) Syngespil, Operette og Vaudeville. 		

Altsaa: Taarnet paa Bygningen er netop den universelle (o: af Idéen bestemt) Komædie, hvori Heiberg fortrinsvis producerede sig: den aristofaniske og calderonske Komædie („En Sjæl efter Døden“, „Nøddeknækkerne“ — „Dristig vovet“), den musikalske (Vaudevillerne, „Elverhøj“ og tildels „Syvsoverdag“) og den spekulative („Fata Morgana“). Langt sikrere sætter Heiberg sin Fod, naar han omsider igen finder tilbage til det konkrete Udgangspunkt, „Væringerne i Miklagaard“ og Oehlenschlägers dermed beslægtede Tragedier. Den bon sens, som han ogsaa var i Besiddelse af, viser sig efter de hegelske Krumspring endnu at være i Behold. Vi gaar gerne med

til Paavisningen af, at Oehlenschläger i Forholdet til sine Figurer er totalt blottet for dramatisk Ironi, og at hans Tragedier mangler egentlig dramatisk Nerve, bortset fra at en og anden Indvending maa forekomme rigelig pedantisk. Ved denne lange Redegørelse var der for Heiberg vundet det, at han havde faaet Lejlighed til at klargøre sig sit kritiske Program, for Digterne, at de nu vidste, hvad de havde at vente sig: iført denne Rustning vilde Heiberg for Fremtiden møde dem, og det stod til dem selv, om de vilde acceptere hans Lære eller afvise den. For Heiberg selv var den i ethvert Fald Sandheden, den eneste Sandhed.

Som man kunde vente, maatte denne Reduktion af Oehlenschlägers Digterevner fremkalde Protest hos hans yngre Beundrere. Den for Heiberg farligste Antikritik fremsatte Peder Hjort samme Aar i „Kjøbenhavnsposten“¹⁾, ganske anderledes farlig end Oehlenschlägers egen Følelsesargumentering, fordi den førtes med Heibergs egne logiske og ironiske Vaaben. Intet af Fremstillingens svage Punkter undgaar Hjorts Falkeblæk. Paa den ene Side raader han til at lade Oehlenschläger være i Fred: „Han er for gammel til at lære på ny og for mishandlet til længer at kunne ville høre“²⁾, paa den anden Side anbefales det Heiberg at blive ved Digttekunsten og lade sin kritiske Virksomhed fare: „Han er som en veltalende og talentfuld Sofist en farlig Kritiker, når den gode Ånd ikke driver ham, og han forstår ypperligen at udpille Småting og gjøre en Flue til en Elefant“³⁾. En senere ved Genoptrykningen tilføjet Anmærkning tyder paa, at Hjort paa sine ældre Dage har undret sig over, at han har vovet at tale en Smagsautoritet som Heiberg til i en saa belærende Tone. Men, tilføjer han som Forklaring⁴⁾: „Læren om Ternaren [o: Treheden] slog som et Lyn ned i ham, da han kom imellem Tydskere; men så vilde han strax flyve, inden de nye Vinger vare skabte, ja endogså være ene Hane i Gården, inden Kammen havde rejst sig rigtigt. Det måtte påtales“. Om deres senere Udsoning er allerede talt. Heiberg fulgte ikke Peder Hjorts Raad at lade Oehlenschläger være i Fred. Da denne i 1828 for anden Gang havde omarbejdet sit Smertensbarn „Freias Alter“ og nu forsøgt at omskabe det til en Vaudeville, undlod „Flyveposten“⁵⁾ ikke at eftervise, at ligesaa lidt som hans Tragedier er tragiske, er hans Lystspil komisk. Karaktertegningen er havnet i Karikatur, og Digteren forstaar slet ikke Vaudevillens musikalske Krav.

Til de prominente Værker, som oplevede den tvivlsomme Fornøjelse at blive omtalt i „Flyveposten“, hører baade et svensk og et norsk. Et Sidestykke til, i en vis Henseende en Forløber for Oehlenschläger-Striden, danner Heibergs Recension af „Frjthiofs saga“ i Bladets første Aargang⁶⁾. Alleerede her forekommer Sondringen mellem Digtværkets Stof, Plan og Udførelse, og det gøres gældende, at Digtets Hovedfejl ligger i, at Tegnér ikke

har vidst, om hans Stof var episk eller ej, hvorved Planen er blevet fremmed for Stoffet; Stoffet er sentimentalt og krævede en moderne Udførelse, Planen er heroisk, og derved opstaar „en uopløselig Modsætning af modern lyrisk Sentimentalitet og gammeldags Naivitet“¹⁾. Der lægges op til Angrebet paa Oehlenschläger i en Passage som denne: „Denne blot tilfældige Forbindelse mellem Stof og Plan er den alleralmindeligste Feil hos Nutidens Digtere. For under Udførelsen at raade Bod derpaa, tilføie de lyriske Partier, hvori de, naar det Objective i Digtet løber bort med Stoffet, paa subjectiv Maade stræbe at bringe det tilbage. Heraf reiser sig al den falske Lyrik i vore moderne Tragedier.“²⁾ Ogsaa Tegnér's Stil, „den brillant lyriske Diction“ fordømmes; den befindes at være fremmed for Planen, omend naturlig for Stoffet. Billederne er falske, bestemt af Idéassociationen, „den laveste af alle Love“. Ene Versifikationten finder Naade for Heibergs Øjne, og det maa da, sluttet der, være den, Digtet skylder sin Popularitet. I Forhold til Oehlenschläger slipper Tegnér saaledes langt daarligere fra at blive taget under Behandling af Tidens førende danske Kritiker. Selvom Heiberg rigtigt har set visse Svagheder ved Digtværket, har han saa godt som intet Blik for dets store Skønheder. Bedømmelsen er som Helhed præget af Ubillighed og Vrangvilje, og først da Brandes i 1878 skrev sin Tegnér-Monografi, fik „Frithiofs saga“ fra dansk Side Oprensning, idet den Analyse, der her er givet af Værket, i mangt og meget betyder en Revision af Heibergs skæve og altfor kategoriske Dom af 1827.

En endnu værre Medfart fik Norges Nationaldigter Wergeland, da han 1830 udsendte sit Kæmpeværk „Skabelsen, Mennesket og Messias“. Blandt de syv Mænd, til hvem dette Værk var dediceret, var ogsaa P. A. Heiberg, som han tilsendte et Eksemplar. Faderen og Sønnen var lige forfærdede over den diffuse Form, der var aldeles uforenlig med alle deres Begreber om Stil. Medens P. A. Heiberg i Brev til Johan Ludvig³⁾ udtrykker sin Fortvivelse over dette Digt, „der forekommer mig at være skrevet i et af de Østerlandske Sprog, som jeg ikke forstaaer, og som jeg følgelig ikke kan læse“, tager Sønnen det Parti at lade „Flyveposten“ affinde sig med det i en Notits⁴⁾, der meddeler, at Wergeland har udgivet „et bibeltykt Digt, vanskeligere at fatte, end Bibelens vanskeligste Sprog“, hvorefter han aftrykker Welhavens Spottedigt over det, „Hvorlænge vil Du rase mod Fornuften?“ Det kunde jo ikke være anderledes: Heiberg maatte i den norske Digterstrid være at finde i Welhavens Lejr, ikke paa Wergeland-Linien. Han var ikke blot aands-, men ogsaa blodsbeslægtet med Welhaven, saaledes som denne udtrykte det i et Tilegnelsesdigt i et Eksemplar af „Norges Dæmring“⁵⁾, som han forærede sin danske Halvfætter efter en Rejse hernede 1835, hvor han gjorde Bekendtskab med det heibergske Hjem⁶⁾.

Uden i Tid at høre sammen med Oehlenschläger-Striden, men dog som et Apropos hertil virker Heibergs Betragtninger over „Digter-Misundelse“ fra 1834. Med Eksempler som Goethe-Schiller, Voltaire-Rousseau, de norske Digtere-Ewald vil den selv ganske umisundelige Heiberg godtgøre, at Nid mellem Digtere kun eksisterer af Navn. I Goethes og Schillers nylig udkomne Brevveksling finder han iøvrigt saa meget Stof til Eftertanke, at han i „Kjøbenhavns flyvende Post“ indfører en vidtløftig Aksplukning af Citater, indrammet af hans egne Kommentarer (hvorfor dette Bidrag med Rette er indlemmet i „Prosaiske Skrifter“). Med Flid er de Steder udplukket, som i Tankegang stemmer overens med Heibergs egne Anskuelser eller lader sig anvende paa danske Forhold. De to store tyske Digterdioskurer bliver saaledes hans Forbundsfæller i Kampen mod Dilettantismen. En mere speciel Karakter har de smaa Opsatser om metriske Emner, som Heiberg af og til lod fremkomme i sit Blad, men som næppe kan formodes at have befordret dets Popularitet. Den ene af dem gælder de af Heiberg altid inderligt forhadte Hiater¹⁾, som han dog kun ønsker udryddet, forsaa vidt de to sammenstødende Vokaler er nærbeslægtede eller de samme. En anden, „Om Versemaalet i Oehlenschlägers Rolf Krage“²⁾, bygger paa Tyskeren Apels Teorier, som onde Tunger³⁾ vilde vide, at han kun kendte fra Konversationsleksikonet, og kræver ethvert Versemaal bestemt ved musikalske Kriterier, nemlig Takten, hvorfor han ogsaa anvender Nodetegn til at gengive Versefødderne. Han vilde tillægge Versenes Udgang den afgørende Betydning for at bestemme deres jambiske eller trokæiske Karakter og lod sig ikke (se „Metriske Aphorismer“ 1837⁴⁾) overbevise af Thortsens Gendrivelse heraf i „Forsøg til en dansk Metrik“⁵⁾.

Til den æstetiske Afdeling hører endvidere de for deres Forfatter saare karakteristiske Artikelrækker, der i Prosaiske Skrifter samledes under Overskriften „Bidrag til en æsthetisk Moral“⁶⁾. Den første Serie, „Om den i det offentlige Liv herskende Tone“ (1828), er undertegnet „Urbanus“. En Indholdet mere dækkende Signatur kunde Heiberg næppe have valgt sig end dette af det latinske urbs, 'By', afledede Ord, der angiver, at det er den i Bysamfundet opvoksede og af Bykulturen afslebne, der her taler. Hovedbetragtningen er den, at de Høflighedsregler, der anses som selvfølgelige Mand og Mand imellem, ogsaa bør overføres paa det offentlige Liv, hvad enten det nu gælder Besøg paa Konditorier og Restauranter eller i Teatret. Men i denne Henseende staar det endnu sørgeligt til i vor Hovedstad, hvor den offentlige selskabelige Tone maa siges endnu at være i sin Barndom. Det hedder herom⁷⁾: „Galanterie og Levemaade ansees som udvortes Egenskaber, der maae iagttages, fordi de engang høre til Moden; kun Faa betænke, at Den, hos hvem de ikke boe i Hjertet, er som En der bærer en pyntelig Dragt paa

smudsigt Linned“, ja Heiberg gaar endog saa vidt som til den hasarderede Paastand¹⁾ at „Moralitet og Dannelse ere uadskillelige, og den ene stiger i samme Forhold som den anden“. I Opsatsen „Hvad man seer, og hvad man hører“ (1830) drøftes et mere specielt Tilfælde, nemlig Tilskuernes Reaktion i Teatret. Den almindelige Smagsfordærvelse har til stort Afbræk for Kunsten medført, at Folk gaar i Teatret mere for at se end for at høre. Men naar Dramaet kaldes „Skuespil“ og hverken „Sespil“ eller „Lyttespil“, saa er det, fordi Ordet „skue“ i sig indbefatter alle Sanser og i Særdeleshed Hørelsen, som tilligemed Synet er „den aandeligste“ af vore Sanser. Skal den skæve Udvikling fortsætte, som Tingene har taget, er der Fare for, at man til Slut ikke vil faa andre Skuespil end „Liniedands, Hanefægtninger, og idethøieste Spectakelstykker, hvori Cavaleriefægtninger, Kanonskud og Hjorte- eller Harejagte beskjæftige hele Opmærksomheden“²⁾. Ligheden med Goethes Frygt for Udvendighedens Triumf paa Scenen melder sig af sig selv³⁾ — han trak sig som bekendt tilbage som Chef for Weimars Teater, fordi mod hans Ønske en Hund blev indført paa Scenen. En saadan „cras“ Anskuelse, der gør det poetiske Stof til Hovedsagen og lader haant om Stoffets Behandling, stemples som en Ateisme i Kunsten. Og dog vil Heiberg ikke bryde Staven over det københavnske Publikum, thi ofte har det vist sig, at det Stykke, der ved den første Opførelse fik en fejlagtig Bedømmelse, senere blev modtaget mere skaansomt: „Man vil vanskelig kunne anføre nogen stor Stad, hvor Kunst-Anskuelser udvikle sig med større intellectuel Frihed, hvor den offentlige Mening har større Tilbøielighed til at lade sig paavirke af de sande Lærdomme, og besidder mere sund Sands i at forkaste de falske“⁴⁾. Man ser, hvorledes Digter-Kritikeren balancerer imellem forskellige Standpunkter, slaar med den ene Haand og klapper med den anden. Det vigtigste af Bidragene til en æstetisk Moral er imidlertid det, der bærer til Overskrift „Om vore nationale Forlystelser“ (1830). Heiberg taler her ikke som Moralisten, der vil formene nogen Klasse af Folket Adgang til uskyldige Glæder, men som den der ud fra den gode Smags Standpunkt ønsker, at disse Forlystelser maa antage et mere forfinet Præg. „De, som aldeles ikke vise nogen Smag eller finere Dannelse i deres Adspredelser, have derfor ingen Fornøielse af disse“⁵⁾, hævdes det med en saare tvivlsom Logik. Ingen Former af københavnsk Forlystelsesliv omkring 1830 gaar Ram forbi: Uskønheden træder lige stærkt frem, hvad enten det drejer sig om en Skovtur til Dyrehavsbakken, hvor et tilfældigt sammenstykket Selskab klumper sig sammen paa en klunget Holstenskvogn, eller Indretningen af Hjemmet, der gøres uhyggeligt ved, at det bedste af Værelserne, „Salen“, til daglig staar tom, mens hele Familien kryber sammen i et lille Rum, saa endogsaa Tjenestepigen maa sidde inde i Stuen hos Herskabet, der der-

ved kommer til at føre „en dyrisk Tilværelse“. Damernes Tid gaar med, at de selv syr deres Klæder, og hvad der navnlig forarger Æstetikeren Heiberg: Maaltidet, som bør være et Led i Skønhedsdyrkelsen, forsømmes: „Middagsmaaltidet er af en dybt indgribende Betydning i Familiens huuslige Liv. Man kan dristig antage, at hvor denne Gjenstand behandles uden Tact, Orden og Skjønhedssands, der mangle de samme Egenskaber i alle Familiens øvrige Forhold“¹⁾, altsammen Spørgsmaal, som Fru Gyllembourg i sine samtidige Noveller atter og atter vendte tilbage til i samme Aand (tydeligst eksemplificeret ved Jette i „En Hverdagshistorie“). Hvad Under da, at Mandfolkene drives ud af Hjemmene og vælger sig til et kostbart Udeliv. I denne Katekismus for, hvorledes et Familieliv bør føres, er de Grundlinier fastlagt, som skulde blive gældende i det Hjem, Heiberg Aaret efter stiftede ved sit Bryllup med Jfr. Pätges.

I Begyndelsen af 1830 blæste det i „Kjøbenhavns flyvende Post“ op til en ny stor litterær Fejde, Efterdønninger af Oehlenschläger-Striden, men denne Gang udkæmpet med hans begejstrede unge Venner, Sorølærerne Hauch, Peder Hjort og Chr. Wilster, „de tre Professorer i Fægtekunsten ved Lidenskabernes Academie i Sorø“, som Heiberg vittigt betitlede dem²⁾. Hauchs Forbitrelse over Heibergs Behandling af Oehlenschläger havde lige siden Kritiken af „Væringerne“ været paa Kogepunktet³⁾. Han skaffede sig Luft i et Par Forpostfæstninger 1828—29, da Heiberg paa ny var gaaet angrebsvis til Værks, denne Gang mod „Freias Alter“ og „Hrolf Krake“, men tog først rigtig haardt fat, da „Den flyvende Post“ i 1830 indledte sin nye Æra med i „Lanterna-magica Visen“ at harcelere baade over Oehlenschläger og Hauch. Dette Heibergs satiriske Nytaarsbidrag har laant sin Form fra hans Faders Vise af samme Navn og begynder med de samme Linier som denne. Som P. A. Heiberg i 1794 havde benyttet Viseformen til at spøge med forskellige af Dagens Begivenheder, saaledes holder hans Søn i sit Digt Revue over de hjemlige Tildragelser i det forløbne Aar, da „Flyvende Post“ havde ligget i Hi⁴⁾. I 12 Billeder, eet for hver Maaned, og med Tilknytning til kendte Sange kommenteres bl. a., hvad der er sket paa Teatret i det sidste Aarstid (f. Eks. Spektaklerne omkring Opførelsen af hans eget Stykke „Prinsesse Isabella“), men det, der vakte mest Forargelse, var at Heiberg vovede i hele to Afsnit af sin Vise at drive Halløj med Oehlenschlägers Digterkroning i Lund og det paafølgende Besøg af Skaaninger i København:

Godt Folk forleden
 Saae hen ad Sundet,
 Og strax var Freden
 Hos dem forsvundet.
 Hvorom de talte,
 Det hjalp dem ikke,

For deres Blikke
 Sig Laurbær malte.
 Ja Fanden ta' mig,
 Man trak mig med!
 Man vilde ha' mig
 Til Skaanes Bred.

Jeg der ei vented,
 Tog Vogn paa Rullen.
 En Hat man hentet,
 Med Krands om Pulden;
 I den tilvisse
 Boer al min Lykke,
 Bestandig smykke
 Den skal min Isse.
 Ja Fanden ta' mig,
 Man fik den fat!
 Jeg maatte ha' mig
 En Doctorhat.¹⁾

Ogsaa Soranerne fik sig et lille Hib til Tak for sidst. I 8. Billede hedder det med en Reminiscens fra „Kong Salomon“:

Hvad ligner, o Sorø, din kritiske Glæde,
 Naar Posten er kommen fra kongelig Stad?
 Ved Klengen af Hornet paa Torv og i Stræde
 Du bærer dig ganske forunderligt ad.
 Du skriver og skriver og skriver og skriver,
 Du skriver, vil skrive, har skrevet og skrev;
 Men Skriftet i poste restante forbliver,
 Og Publicum har der et uindløst Brev²⁾.

Ydermere opflammedes Hauch til Aktion ved at se sine to i 1829 udkomne Dramaer „Gregorius“ og „Don Juan“ persiflerede i de følgende Billeder. Han fik da den lidet lykkelige Idé at svare i samme satiriske Tone, som Heiberg mestrede til Fuldkommenhed, men som Hauch aldeles ikke magtede. I sin lange Gendrivelse af Kritiken mod „Væringerne“ havde P. Hjort sammenlignet Heibergs æstetiske System med „en mægtig Bygning, men ufuldendt, omtrent ligesom en af Middelalderens stolte Domkirker, af hvilke de allerfleste ligeledes stå ufuldendte, fx. som den strasborger Mynster, der iblandt andet mangler det ene Tårn“³⁾). Billedet udførtes videre, saaledes at Grunden sammenlignes med den episke Poesi, Gudstjenesten og Siraterne med den lyriske, Pillerne med Tragedien; det ene færdige Taarn kunde til Nød betyde det calderonske Skuespil, men at det andet nye skulde være Vaudevillen, kan Hjort ikke faa sig til at indrømme. Da Hauch nu

raadførte sig med Hjort om sine Krigsplaner, raadede denne ham til at læse Platens Litteraturkomedie „Die verhängnisvolle Gabel“ (1826), og dermed var Formen, det aristofaniske Lystspil, givet. „Den babyloniske Taarnbygning i Mignature“ (1830) tager sit Udgangspunkt fra Hjorts ovenanførte Billede¹⁾. Vaudevillimesteren er i Færd med at opføre en storslaaet Bygning paa Kongens Nytorv. Shakespeares Værker er placeret i Kælderen ved Siden af Holberg (i Parentes bemærket en helt urimelig Paastand, aldenstund Heiberg tit og ofte har bekendt sin Kærlighed til vor første Komedi-digter), Homer danner Gulvet, og andre store Digtere vises der ikke større Hæder. Til Slut sættes to Taarne paa, et for Vaudevillen og et for Calderon; det tredie skal opbygges paa Flyveposterne. Da aabenbarer Shakespeares Aand sig, men mødes med denne grove Tiltale:

Ha Du Barbar, Du Grobian, ha viid: Du er
Kun et umiddelbart Naturgenie, ei meer.

Dette bliver dog den store Digter for meget af det gode. Med Udraabet

Dit critiske sophistisk usle Ugeblad,
Det ei fortjener andet end sin Undergang

rører han ved det tredie Taarn, der i næste Øjeblik styrter sammen, og Shakespeare slynger til Afsked Vaudevillimesteren disse Ord i Ansigtet:

Du blev kun en talentfuld Gadedreng.

Andet kunde Hauch nu i sin Indignation ikke se i sin fordums Ven J. L. Heiberg. Da den vrede Aristophaniker endnu ikke efter en Maanedes Forløb havde faaet det ventede Svar paa Tiltale, motiverede han sin Handlemaade i en Erklæring i „Kjøbenhavnsposten“ for 25. Februar, hvori det bl. a. hedder: „H. .s hovmodige Selvros, hans Bestræbelser for at stemple det Ephemere til noget Evigt og Stort, hans praleriske, directe og indirecte Forsikringer om, at hans Værker vare af en uforgængelig Natur, hans Paastand, at Critiken med hans Blad skulde begynde i Danmark, og især hans Angreb paa Holberg, Ewald, Schulz, Oehlenschläger fortiente vel en alvorlig Revselse“. Her havde den angrebne Part noget at holde ham fast paa. I en Artikel med Overskriften „Krigs-Præliminærier“ (Flyvende Post $\frac{8}{3}$)²⁾, der begynder med Ordene „Herr Professor Hauch vil absolut have Krig med mig“, retter han 11 Spørgsmaal til sin Modstander, hvis Besvarelse han kræver, før den egentlige Strid kan udkæmpes. Som Følge af, at den saaledes udfordrede i sit Svar („Kjøbenhavnsposten“ $\frac{23}{3}$)³⁾ gaar let hen over adskillige Punkter, nedkalder han i en længere Artikelserie i „Flyvende Post“³⁾ en ny Skylle over sit Hoved, hvor Heiberg nagler ham fast til de

11 Spørgsmaal og aabenbart især har stor Moro af at sætte ham i Forlegenhed med at udrede, hvem Digteren Schulz er, som Hauch havde nævnt sammen med Holberg, Ewald og Oehlenschläger. Hauch nødes da ogsaa paa dette Punkt til at foretage et temmelig ynkeligt Tilbagetog („Kjøbenhavns posten“ ^{15/6}), idet han indrømmer, at med Schulz sigtes til Komponisten, og at dette Navn er løbet med ved en Hukommelsesfejl. Og dermed er Striden for Hauchs Vedkommende til Ende; Heiberg faar som sædvanligt det sidste Ord og rider endnu en Gang uædelmodigt sin nidkære, men lidet behændige Angriber til Vands („Freds-Præliminarier“ i „Flyvende Post“ ^{24/6} og ^{2/6}¹), inden han afblæser Kampen ved at istemme den kendte Sang: „Vi alle dig elske, livsalige Fred!“ Indtil 1841 var de to Stridshaner ikke paa Talefod med hinanden; Initiativet til Fredslutning udgik da fra Hauch ²).

Endnu en af Soranerne tog sig ved samme Lejlighed for at læse Heiberg Teksten, og ogsaa i dette Tilfælde blev „Lanterna-magica“-Visen Anledningen. Ganske kort efter dens Fremkomst bragte „Kjøbenhavnsposten“ (^{11/1} 1830) en tilsvarende Digtrække, „Doublet-Billeder til den nye Lanterna-magica“, undertegnet Chr. Wilster. I disse ikke alt for elegante Vers faar Heiberg sig bl. a. nogle ordentlige Hib i Anledning af sit Stykke „Prinsesse Isabella“, og hans satiriske Betragtninger over Begivenheden i Lund udlægges som et Udslag af Misundelse. Man maatte kende Heiberg daarligt, hvis man troede, at han vilde blive Svar skyldig. Allerede til „Flyveposten“s Nummer ^{18/1} havde han en ny Vise færdig: „Den flyvende Posts Epistel til Lanterna-magica-Doublanten i Sorøe“ ³), som, om den ikke havde andre Fortjenester, i ethvert Fald har skabt det berømte Fyndord:

Hold dig smukt til Facta, Kjære!
Lad Motiverne gaae frie!

Heibergs Gensvar gør ham iøvrigt al mulig Ære. I muntre, men dog værdige Strofer tager han sig for at belære sin Revser om, at naar han har fordristet sig til at spøge med Oehlenschläger, er det fordi ogsaa det ophøjede har sin komiske Side og Satiren sin Berettigelse. Oehlenschläger kan ikke blive mindre derved; og med Hentydning til „Væringe“-Afhandlingen erklærer han myndigt:

Selv jeg har saa stærke Volde
Bygget om hans faste Plads,
At jeg tænker, de skal holde;
Dine springe vil, som Glas.

Hans sidste Ord i Sagen frembyder slaaende Lighedspunkter med den Afskedshilsen, han i 1817 havde sendt Grundtvig i Digtet „Vaaren og Freden“:

Hvis paany vi træffe sammen
 Paa de danske Musers Kyst,
 Skal det være Fryd og Gammen
 At forsøge nok en Dyst.

Lad os stærkt hinanden klemme,
 Fast i Sadlen, rank til Hest,
 Men for Alting ikke glemme,
 Vor Turnering er en Fest!

Ogsaa et Par sproglige Opsatser satte Heiberg i sit Blad. Der er noget, der tyder paa, at Afhandlingen „Om det materialistiske og det idealistiske Princip i Sproget“ (1827)¹⁾ er en Aflægger af hans Forstudier til „Dänische Formenlehre“, der udkom i Trykken samme Aar. Synspunkterne er ligesaa uhistoriske som dette Skrifts. De indarbejdes senere i Ledetraaden over „Dansk skjøn Litteratur“ i den Paragraf, hvor Anders Sørensen Vedels Sprog sammenlignes med nuværende Dansk²⁾, hvorfor de to Fremstillinger her kan behandles under eet. Efter sin sædvanlige Praksis gaar Heiberg ud fra Mod-sætningsforholdet Materialisme—Idealisme, som han ogsaa genfinder i Sproget. Til Materien svarer her Ordbogen, til Formen Grammatikken. Men inden for Grammatikken igen kan man enten være Materialist eller Idealist, alt eftersom man gaar etymologisk eller syntaktisk til Værks; man kan endogsaa være en Blanding af begge Dele, og det er netop det, Forfatterne af de sædvanlige praktiske Lærebøger er, naar de kører op med deres System af Regler og Undtagelser. Heiberg vil derimod slaa til Lyd for et nyt Inddelings-system, som gaar ud fra det materialistiske Princip, ifølge hvilket alle Sprogformer er Sætningsformer af enkelte Ord. I en saadan Sætningsform maa den ene Del være Hovedord, den anden Biord, alt efter Betydningen. Hvis Hovedordet staar først (Ven-inde), betegnes Sætningsformen som Fleksion; for den Sætningsform derimod, der begynder med Biordet (Landsby), foreslaas Benævnelsen Komposition. Af disse staar Kompositionen Materien nærmest og erklæres derfor for at være af lavere Natur end Fleksionen. Da Biordet nemlig ved Fleksion staar efter Hovedordet, kan det udvides med nye Biord, der hver for sig kan bøjes (Lov-en-e-s), hvorimod Kompositionen er sluttet. Billedligt udtrykt kan Fleksionen lignedes med et Træ, der skyder Grene, mens Kompositionen ender med en Rod, der ikke trives som Træets overjordiske Del, eller med et nyt Billede: Kompositionen svarer til den uorganiske Natur, Fleksionen til den organiske. Inden for den sidste kan der skelnes mellem materiel og formal Fleksion (hvad Sprogvidenskaben ellers plejer at kalde Afledning og Bøjning). Ved den første dannes nye Ord (af Dom f. Eks. Dommer), ved den sidste nye Former (af Hest: Hests, Heste o. s. v.). Ganske vist kan man ved den formale Flek-

sion ofte etymologisk paavise Bøjningsendelsen som et selvstændigt Ord (Manden-s udleder Heiberg f. Eks. dristigt af Manden sin eller Manden hans), men ved denne „grammatiske Metamorphose“, som han kalder Processen, bliver Ordet til Form, idet det mirabile dictu hævdes, at Fleksionen derved virker tilbage paa Hovedordet Manden, saaledes at dette selv bliver en Form, nemlig Nominativ! Idet Heiberg nu lader haant om al historisk Udvikling, forvilder han sig i Overvejelser over Begreberne Stamme og Bøjningsendelse og postulerer, at Genitiv er „den først opstaaede Form“, der sammen med de øvrige oblique Kasus kan betragtes som „relative“ i Forhold til den „absolute“ Form Nominativ. Det abstrakte i Betragtningen fremgaar til Overflod af en Passus som denne: „I Tiden betragtet ere de relative Former de oprindelige, af hvilke de absolute ved Modsætning ere opstaaet; i Ideen derimod ere de absolute Former de oprindelige eller første, fordi det Absolute betinger det Relative“¹⁾. Fremstillingen munder ud i en Symbolistik, der skal bevise den grammatiskes Metamorfoses Analogi med Sjælens Opvaagnen.²⁾ Det tør nok hævdes, at det ved denne lille Afhandling er lykkedes Heiberg at bevise, at den hegelske Filosofi ikke havde nogen Mission paa det sprogvidenskabelige Omraade. Mere paa realistisk Grund bevæger han sig i den lille Opsats „Sprogfeil“ fra 1834³⁾, til hvilken han oplyser, at han i nogle Aar har indsamlet Materiale, et Arbejde som han forøvrigt fortsatte langt ned gennem Aarene, saaledes som et Læg med nye Eksempler blandt hans Papirer viser. I dette filologiske Herbarium skelnes der mellem Sprogfejl i mundtlig Tale hos „den fine Verden“ og „Folk af de simple Classer“ og Sprogfejl hos Skribenterne. Vurderingsprincippet forekommer temmelig vilkaarligt, Bedømmelsen foretages væsentligst ud fra, hvad der behager eller mishager Heiberg, dog saaledes, at hvor forskellige Udtale- eller Bøjningsformer af samme Ord forekommer, foretrækkes de, der placerer det danske Sprog som nordisk i Stedet for germansk. For Ordbogsforfattere indeholder det lille Udkast et og andet, der kan have Interesse til Oplysning om ældre Sprogbrug.

Et Formaal, der maatte ligge Heiberg stærkt paa Sinde, var at udbrede Kendskab til Hegels Filosofi. Ogsaa hertil kunde „Den flyvende Post“ bruges. I Nr. 11 af første Aargang læses følgende Programudtalelse: „Allerede i de faa Nummere af dette Ugeblad, som hidtil ere udkomne, har der været Leilighed til at gjøre opmærksom paa et tredobbelt Standpunkt for den menneskelige Aand: et umiddelbart eller anskuende, et reflecterende eller dialektisk, og et speculativt. Denne Idee vil der, som jeg haaber, i det Følgende lidt efter lidt findes Leilighed til at udvikle til større og større Klarhed, thi dels er det min Hensigt, gennem nærværende Ugeskrift at bidrage mit til Philosophiens Popularisering, og saaledes aldrig at tabe nogen Anledning, som

maatte frembyde sig til Opnaaelsen heraf; deels gaaer hiint tredobbelte Moment ikke blot gennem den menneskelige Aand, men gennem alt hvad der er Gjenstand for Philosophie; ja denne bestaar ikke i andet, end i at fremvise hiin Triplicitet i alt.“ Som en klog Navigator sørgede Heiberg dog for ikke at give sin lille Skude Slagside ved at overbelaste den med det aldrig populære filosofiske Stof. Af Bladets Afhandlinger med filosofisk Indhold skal fremhæves tre: den om „Nemesis“ (1827 Nr. 41 ff.), „Om Skjønhed i Naturen“ (1828) og om „Symbolik“ (1834 Nr. 3). „Nemesis“ ligger i Fortsættelse af den tyske Afhandling „Der Zufall“ fra 1825. Med Eksempler fra Hasardspil vil den vise, at Begrebet Nemesis indeholder en vis Sandhed, og at det filosofisk lader sig udlede af Begrebet Tilfældet; dog værger Forfatteren sig udtrykkelig i Indledningen mod P. Hjorts Beskyldning¹⁾ for, at med „Der Zufall“ er givet en „Anvisning for unge Hasardspillere“. Nemesisbegrebet bør efter Heibergs Formening opfattes som mere end det blotte Tilfælde, men mindre end det moralske Begreb Retfærdighed, og kan defineres som „en slumrende Retfærdighed i det Tilfældige“²⁾. Nemesis er en Gudinde, der paa een Gang „bringer Uregelmæssighed i det Regelmæssige og . . Regelmæssighed i det Uregelmæssige“³⁾ eller med andre Ord det Fornuftige i Tilfældet⁴⁾. Det udvikles videre (og gentages senere i Logikken⁵⁾) med en formodentlig i Parisertiden erhvervet Sagskundskab, at der i alt Hasardspil findes to Metoder, Paroli og Martingale; ved den første udforsker man den øjeblikkelige Regel i Spillet og benytter den, inden dens Overgang til en anden Regel indtræffer, ved den anden spiller man ikke paa Reglen, men paa Forandringen i Spillet. For at undgaa alt for store Tab kombineres dog i Praksis almindeligvis de to Fremgangsmaader. Naar Spillereglerne er beskrevet saa indgaaende i Afhandlingen, er det fordi de kan tjene som Symboler paa Livet. Meget i Tilværelsen er tilfældigt, og alligevel er intet tilfældigt; det vil sige: Frihed og Nødvendighed indgaaer begge i Begrebet Tilfælde, Tilfældet selv er ikke andet end Begrebets Dialektik, som er blevet konkret. Den, der længe har været heldig, gribes af Overmod og rammes ifølge ældgammel Tro en skønne Dag af Ulykken, hvorfor det anses for farligt at rose sig af sin Lykke. Omvendt fuldender Bevidstheden af Ulykken først denne, men Smerten lindres ved, at man hengiver sig til Klage. Kort sagt: da der i alt findes et Moment af Tilfældighed, lader ogsaa Begrebet Nemesis sig anvende paa ethvert Fænomen, og man drager sædvanligvis den Slutning: „Det vil snart blive anderledes, thi nu har det længe været saa eller saa“⁶⁾. Selv Døden er at betragte som Nemesis, thi for den ulykkelige er den en Lykke, for den lykkelige en Ulykke. Slutresultatet kan da opgøres saaledes: i det dialektiske hersker Tilfældet, men over det spekulative har Nemesis ingen Magt, da dette Begreb blot betegner Forandringen i det bestaa-

ende. — I „Om Skønhed i Naturen“, der oprindeligt er holdt som Foredrag i Studenterforeningen, giver Anvendelsen af den hegelske Tredeling paa Naturriggerne et karikaturagtigt Resultat. Det var da ogsaa Georg Brandes en let Sag i sit Essay om den heibergske Æstetik (1889) at parodiere dette Stykke Sortsnakkeri. Tankegangen i Afhandlingen er denne: den abstrakte Tanke gaar igennem hele Naturen som det skabende og ordnende Princip, idet Naturen følger den i Tanken indeholdte Bevægelse. Den første Trehed, vi møder paa vor Vej, bliver da

- 1) den abstrakte Tanke
- 2) Naturen
- 3) Aanden.

Naturen stræber langsomt mod Idéerne, og indenfor dens Rige lader sig opstille en ny Trilogi:

- 1) den abstrakte Naturskønhed (f. Eks. matematiske Figurer, Farver og Toner).
- 2) den mere konkrete Naturskønhed, der igen falder i tre Undergrupper:
  - a) Naturens Foranderlighed (matematiske Figurers Forbindelse til Symmetri, Farvers til Farveovergange, Toner til Rytmer og Akkorder)
  - b) Naturens Rytme (Aarstider og Dagstider)
  - c) Natursystemet (Grupperne Mineralier, Planter og Dyr)
- 3) den individuelle Naturskønhed (Mennesket, hvormed Overgangen til Kunsten sker).

Det er i denne Forbindelse den anden Gruppe, som ogsaa kaldes den pittoreske Skønhed, og specielt Naturens Rytmer Heiberg helliger sin Interesse, men undervejs faar han den ulyksalige Idé ogsaa at ville vise Anvendeligheden af Trilogierne paa de forskellige Naturrigger og kommer herunder til saa besynderlige Resultater som, at Mineralverdenen betegner det umiddelbare eller idylliske Standpunkt, Planteverdenen det højere eller elegiske og Dyreriget Enheden eller det lyriske, en Inddeling, der saa meget mere understreger Systemets Vilkaarlighed, som Heiberg selv gør opmærksom paa, at i Poesien er Trinfølgen: 1) lyrisk, 2) elegisk og 3) idyllisk. Balancen genoprettes kun ved, at det til alt Held viser sig, at i Dyreriget er Rækkefølgen den samme som i Poesien, idet Insekterne er lyriske, Bløddyrene elegiske og Hvirveldyrene idylliske (i hvilken Anledning Brandes ikke med Urette spørger, om det idylliske ogsaa omfatter Ulve, Tigre og Hyæner). Paa dette Punkt af

Fremstillingen maa Heiberg selv være kommet til Indsigt om det komiske i Paastanden, siden han undskyldende tilføjer, at „Anvendelsen bliver tilsidst . . . latterlig, og er saaledes et Tegn paa, at vi ikke tør udstrække den videre“¹⁾, og han vender sig nu — uden at have Følelsen af, at Slaget forlængst er tabt — til Betragtningen af Dags- og Aarstiderne, hvor Symbolikken meget mindre tvungent lader sig gennemføre. Saaledes udnævnes Morgenens til at være lyrisk, Middagen idyllisk og Aftenen elegisk, og den Vanskelighed, at der er et fjerde Tidspunkt af Døgnet, rydder han ubesværet til Side ved at erklære Natten for tragisk, hvilket betegner Totaliteten af de tre foregaaende Katerogier. Det er ham naturligtvis en let Sag at godtgøre, at Aarstiderne danner en Parallel til Døgnets Tider; Foraaret er jo Aarets Morgen, Sommeren dets Middag, Efteraaret dets Aften og Vinteren dets Nat. En nærmere Udførelse af disse fragmentariske Synspunkter, som bebudes at ville følge senere, saa aldrig Lyset, og der er sikkert kun Grund til at græde med tørre Taarer over, at Løftet ikke blev indfriet.

Paa Overgangen mellem Filosofi og Pædagogik staar den vigtige Under-søgelse „Symbolik“ fra 1834, der mærkeligt nok ikke er omtalt i Stangerups Studie over „J. L. Heiberg og Naturvidenskaberne“²⁾, skønt den har en hel Del at melde om dette Emne. Den tilhører den pædagogiske Diskussion, forsaavidt som den er et Indlæg i den da standende Strid om Real- eller Formal-fagenes Overvægt i den højere Skole og er fremkaldt af og polemisk rettet imod Sibberns Afhandling om Undervisningsvæsenet i „Dansk Ugeskrift“ for samme Aar, men er overvejende filosofisk i Argumentationen og slutter sig i sit Grundsynspunkt til Idéen i Heibergs ældre Skrift „Nordische Mythologie“. Hidtil har man hældet til den Anskuelse, at Sprogene var det bedste Dannelsesmiddel. Disse kan enten tilegnes som en rent praktisk Færdighed, eller de kan studeres grammatisk; foretrækker man den sidste Vej, bør Fortrinnet gives enten til Modersmaalet, som allerede beherskes praktisk, eller Latinen, der er et dødt Sprog, derimod ikke — som foreslaaet af Sibbern — de levende Fremmedsprog, da man alligevel aldrig kommer til at beherske dem fuldkomment (man erindre sig dog, at Heiberg havde offentliggjort adskillige Værker paa Tysk, men han ansaa sig vel for den Undtagelse, der bekræfter Regelen). I nyere Tid har Vinden vendt sig til Fordel for Naturvidenskabens, hvis Vigtighed Heiberg ingenlunde vil bestride. Naar man nu vil give disse Fag en Præferencstilling, gaar man imidlertid ud fra forkerte Præmisser. Naturvidenskabens endnu uudviklede Standpunkt har ført til, at man blot er i Stand til at beskrive, hvilket udelukkende fører til en real Dannelse, og den overtroiske Forgudelse af Stof og Indhold er „en Materialisme, hvorimod man, saavel i Videnskab som i Kunst, ikke kan opponere nok“, som det med en ægte heibergsk Vending hedder³⁾. Ene Tankens Udvikling til Selvbevidsthed

udgør den sande ideale Dannelse, og denne sker blot gennem Logikken, vel at mærke ikke den lavere formale, men den der har den fornuftige Tanke eller Logos til Genstand. Det egentlige Formaal for Videnskaben bør da være at naa til at opdage og fremstille Naturens Kategorier. Efter saaledes at have reduceret Naturfagsundervisningen i den Form, hvori den hidtil var blevet drevet, vender Heiberg sig atter til Sprogene, først med et kraftigt Udfald mod Historien: „At Philologien skulde være uundværlig for det dannede Menneske, fordi den aabner den meest umiddelbare Adgang til Kundskab om en forbigangen Tid, fordi den altsaa hører med til den historiske Kundskab om vor Slægt, synes mig at være et af de mange maadelige og slette Argumenter, som ere blevne fremførte til denne Videnskabs Forsvar, men som den helst maatte frabede sig. Aldrig kan man anbefale en Videnskab slettere, end ved at stemple den som historisk i Ordets sædvanlige, overfladiske Betydning, thi derved kommer den selv til at høre til det Forbigangne, som er dødt og borte, og medrette vil den da vrages af en kraftigere Tidsalder, der føler, at Nærværelsen er Det, hvori den lever, Det, som den maa lære at kjende og Det, hvorfor den nærmest bør virke ... Enhver, som er deelagtig i Nutidens Cultur, er med det Samme meer eller mindre deelagtig i Oldtidens Ideer. At forlange, at han alligevel, skjøndt han ikke hører til de Lærde i Faget, skal gaae historisk tilbage til Kilderne, for at øse af disse, istedenfor at hente det samme Udbytte fra Betragtningen af det Nærværende, er ikke Andet end lærd Pedanterie, som maa forsvinde, alt eftersom Litteraturen bliver ældre, og Fordringen derved vanskeligere, ja tilsidst umulig at opfylde“¹⁾. Det nye, han har paa Hjerte, og som har givet Afhandlingen dens Titel og placerer den i Forlængelse af „Nordische Mythologie“, er da at forkynde Nødvendigheden af Kendskab til den klassiske Oldtids mytiske Aand. Det drejer sig ikke om at indlære et Utal af Navne paa Guder og Gudinder, men om at tale til Menneskets Fantasi. „Sjælen i det Mythiske er Symbolik. ... Symbolik er den under utallige Former fremtrædende Grund-Anskuelse, at Naturen er endelig, men at dens hele Virksomhed gaaer ud paa at ophæve sin Grændse, for at udvikle Det, som er Meer end det Endelige og Naturlige: det aandelige Liv. I Symbolet er derfor den samme dialectiske Bevægelse, den samme Fremgang fra det Lavere til det Høiere, ja endog til det Modsatte, der ophæver det Foregaaende, som i selve Naturens Fremgang til det aandelige Liv, der er dens egen Modsætning, og ophæver den selv. ... Symbolik er følgelig den paa mythisk Maade udtrykte Anskuelse, at alt Endeligt ophæver sig selv, at al Realitet er Meer end Realitet, at Alt væsenligen er til udenfor sin Grænse. Men denne Anskuelse er den samme som den, Philosopherne kalde Idealisme. Da nu den ideale Dannelse nødvendig maa bestaae i at tilegne sig Idealismen, men

denne Tilegnelse ikke fra først af eller hos Alle kan skee paa den logiske Vei, saa er derimod den populære, ved Phantasien virkende Beskjæftigelse med det Mythiske den Vei, som synes at være anvist for Alle uden Undtagelse, hvilke skulle deelagtiggjøres i den ideale Dannelse; thi skulde det Tilfælde indtræffe, at Phantasien Evne aldeles var nægtet et Individ, saa vilde et saadant eo ipso være indskrænket til blot reale Bestræbelser¹⁾. I alt finder Heiberg Symbolik: „I vor nyere Poesie er det Symbolske ligesaa vel Sjælen, som i den antike“²⁾, i Sproget ytrer den symbolske Natur sig ved Ordenes forandrede Betydning, thi Princippet i alt aandeligt er Udvikling, og i Udviklingen har alt sin Eksistens udenfor sig selv: alt er Symbolik. Da det mytiske intetsteds er uddannet til Klassicitet, d. v. s. Fuldkommenhed i det endelige, som i den klassiske Oldtid, følger heraf, at hvad Tiden fremfor alt trænger til, er Kendskab til den klassiske Mytologi i den Forstand, hvori den her er taget. „Thi uagtet det er galt, hverken at kunne orientere sig paa Himlen eller paa Jorden, ikke at kjende Forskjel paa Planeter og Fixstjerner, ikke at vide, at Maanen er Jordens Drabant, at de høieste Bjerge findes i Asien, at en Hvalfisk ikke er en Fisk, at en Flue har to, og en Gede hams fire Vinger, saa fortjener det dog at erindres, hvad Enhver udentvivel i sit Bekjendtskab med Mennesker vil finde stadfæstet: at man forholdsviis kan besidde virkelig Dannelse, uagtet man er temmelig ukyndig om alt Dette, medens man, tiltrods for al Verdens Kundskaber, er og forbliver absolut udannet, saalænge ikke Sandsen for det Symbolske og Mythiske er vaagnet til Liv“³⁾. At et saa abstrakt Indlæg ikke førte til praktiske Undervisningsreformer, ligesaa lidt som de Studenter, der fulgte Forelæsningerne over „Formenlehre der dänischen Sprache“, derved lærte sig Dansk, behøver næppe at tilføjes. Naar Heiberg red sin hegelske Kæphest, bevægede han sig altid i de tyndere Luftlag, højt hævet over den Jord, som vi Mennesker er henvist til at leve paa.

Endnu en større Afhandling fra Heibergs Haand skal her omtales, skønt den væsentligst er formet som et Referat og antagelig derfor ikke har fundet Optagelse i „Prosaiske Skrifter“, hvad der dog er baade inkonsekvent og beklageligt, fordi den giver et Fingerpeg om Heibergs Syn paa det religiøse Problem. Den hedder „Bretschneiders Forsvar for Rationalismen“ og gaar igennem adskillige Numre af „Den flyvende Post“ 1830; senere paa Aaret føjes hertil et Tillæg i Anledning af et nyudkommet Skrift af samme Forfatter⁴⁾. I Preussen udkæmpedes paa det Tidspunkt som samtidig herhjemme mellem Clausen og Grundtvig en Strid mellem Rationalismen og mere ortodokse kirkelige Retninger, der tilspidsedes ved, at ansete Teologer af strengere Observans anklagede Rationalisterne for Vranglære, saa at det trak op til, at Regeringen vilde gribe ind. Fra den angrebne Parts Side

fremkom midt under Kampen et Skrift af Generalsuperintendenten Bretschneider i Gotha (som Heiberg i 1839 under en Tysklandsrejse gjorde et flygtigt Bekendtskab med¹⁾), hvori han Punkt for Punkt tilbageviser Modstandernes Beskyldninger, og som formentlig ogsaa kunde have Interesse for danske Læsere. Den tyske Prælat gaar ind for Tolerance og Fornuftens Ret til at fortolke Aabenbaringen. Bibelen, hævder han, er blevet fortolket forskelligt til skiftende Tider, og Videnskabernes store Fremskridt nødvendiggør en stadig fornyet Revision af Skriftudlægningen. Det maa da blive Rationalismens Opgave at indarbejde de videnskabelige Resultater i Teologien. I en Ekskurs, der for os er det vigtigste Afsnit, gør Heiberg Rede for sit personlige Standpunkt. For ham er de religiøse Forestillinger at betragte som billedlige. Religion og Filosofi har samme Indhold: de spekulative Idéer, men deres Fremstilling er forskellig: Religionens Anskuelse, Filosofiens Begreberne. Saaledes bør Bibelens Beretning om Uskyldighedstilstanden og Syndefaldet ikke opfattes historisk, men psykologisk, saaledes som sket i Oehenschlägers spekulative Digt „Aarets Evangelium“. Religionen lærer, at de troende skal blive salige, Filosofien, at Aanden og dens Værker skal bestaa. Der behøver derfor ikke ifølge Heiberg (men modsat Bretschneider) at opstaa nogen Kollision mellem Naturvidenskaberne og de bibelske Forestillinger i deres spekulative Renhed. Faa Aar efter udførte Heiberg nærmere denne Tankegang i et særligt lille Skrift „Om Philosophiens Betydning“.

Heibergs politiske Indlæg i „Flyvende Post“ er ikke mange i Tallet, men tilstrækkelig repræsentative til at give et Billede af hans Stilling til den liberale Bevægelse. 1830 havde han hilst Julirevolutionen velkommen som en Begivenhed, hvorved Civilisationen havde „gjort et uhyre Skridt fremad, ikke blot i Frankrig, men i Verden“²⁾, og ladet David i „Flyveposten“ fremstille de nyeste Avisefterretninger „under Formen af et liberalt sindet Raisonnement“³⁾. Ogsaa Frederik VI's Proklamation om Provinsialstænderne fandt Tilslutning hos ham, saafremt det maatte vise sig, at denne Institutions Indførelse vilde befordre en gradvis Udvikling. Men efterhaanden som den frisindede Presse blev stadig mere højroestet i sine Krav, dreves han over i den konservative Lejr. Som en Pennens Mand maatte han være særlig interesseret i den Debat, der i 30'erne førtes om Trykkefrihedsspørgsmaalet. Endnu stod i Hovedsagen Forordningen af 1799, der som det første Offer havde ramt hans Fader, i Kraft. Men opskræmt ved den Tone, som den liberale Presse var begyndt at anslaa, paatænkte Kongen at foretage en Indskrænkning i den bestaaende Ordning, der skulde gaa ud paa, at Politiet alene og ikke som hidtil Domstolene kunde træffe Afgørelser i Censurspørgsmaal. Som en Følge heraf overrakte Professor J. F. Schouw^{21/2} 1835 Frederik VI en Adresse, hvori man fraraadede enhver Form for Indskrænkning i Trykke-

friheden. Iblandt dens 572 Underskrivere befandt sig ogsaa J. L. Heiberg, der rigtignok — som han betror sin Fader ¹⁾ — ikke var blevet opfordret til at undertegne den, men selv havde maattet byde sig til, eftersom han dog var „en af de mest interesserede“ i Petitionens Formaal. Selvom han ikke vilde bifalde det liberale Partis Dumheder, ønskede han gerne at bidrage til, hvad det foretog sig af fornuftigt. Udelukkende til Betiserne henregnede han Oprettelsen af „Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug“, som var blevet stiftet af den samme Kreds, der havde taget Initiativet til Adressen, umiddelbart efter at den var blevet afvist af Frederik VI's bryske „Vi alene vide“: „Alle gode Skribenter udgør, uden at tænke paa det, et Selskab til Trykkefrihedens rette Brug; ethvert andet Selskab med samme Formaal forekommer mig latterligt“ ²⁾. Efter Heibergs Mening havde et Selskab til Undertrykkelse af Trykkefrihedens Misbrug været mere tiltrængt ³⁾; hans Syn paa Tingene fremgaar til Overflod af, at han 1840 lader „Sjælen“ være Medlem af Trykkefrihedsselskabet og anonym Bidragyder til dets Organ, „Dansk Folkeblad“. At man ved Indsamlingen af Navne til Adressen var gaaet uden om ham, var naturligvis ikke en Forglemmelse, thi saa mange fremragende Mænd var der ikke i 30'ernes Danmark, at man havde Raad til at negligere Professor Heiberg, men skyldtes snarere den Omstændighed, at han i sit Blad i 1834 havde skrevet en længere Kritik af Balthasar Christensens Skrift fra samme Aar om Trykkefriheden ⁴⁾. I dette stillede der Krav om Trykkefrihed uden Censur, og hertil kunde Heiberg ikke være med. Med Henvisning til Udtalelser af A. S. Ørsted fra 1801 gør han gældende, at det er en Fejltagelse at anse Trykkefrihed for det samme som Frihed for Censur. Ligesom Staten fører Kontrol med Apotekere og Læger, saaledes bør den ogsaa ved Censur bidrage til at forebygge, hvad Lovene forbyder, men noget Formaal ud over dette maa et saadant Indgreb aldrig have. I Statslivet bør ikke gælde, hvad Heiberg kalder „det atomistiske Princip“, hvorved forstaas at Individerne tiltager sig Ret til at bekæmpe det Heles Fornuft, thi „Individerne blive da selv lutter absolute Heelheder, Noget, som ophæver sig selv, fordi det Absolute ikke kan være meer end Eet“ ⁵⁾. Men netop dette er den nye Bevægelses store Fejltagelse: „Den, som er Atomistiker i Statslæren, . . kaldes af sit Parti en liberal, eller — som man begynder at sige — frisindet Skribent; hvorimod Den, som vil bringe Folk til at forstaae Virkeligheden, inden de bedømme og reformere den, og derved sætter deres Fornuft i en ubehagelig Contribution, kan vente sig at blive kaldet servil“ ⁶⁾. Heiberg erklærer iøvrigt udtrykkelig, at han er langt fra at ville tale til Forsvar for de Indskrænkninger, der i Øjeblikket binder Pressen, men gør opmærksom paa, at man ikke bør være blind for, at disse Baand er mere trykkende for de slette end for de gode Skribenter. — Hei-

bergs Forankring i det hegelske Statsideal — „en Forherligelse af Staten og en Undsigelse af Individet“¹⁾ — fremtræder endnu tydeligere i de tre fingerede „Breve til en Landsbypræst“ (1834), underskrevet Christen Trane, der har Form dels af spøgefulde Betragtninger, hvor der drives Gæk med det store Forbrug af Veltalenhed ved de aarlige Fester paa Skydebanen paa Stænderdagen d. 28. Maj og med Anordningens Bestemmelse om, at Grundbesiddelse er Betingelse for Valgret og Valgbarhed til Stænderforsamlingerne, dels af et mere filosofisk Afsnit, hvor han i en novellistisk Indramning indsmugler Idéer fra Hegels Retsfilosofi. Imod Tidens Forfladigelsestendenser („At nivellere, det er det store Ord, og ingen Lyst er rimeligere, thi det er egenlig en Lyst til at hævne sig paa Naturen, der har ladet os fødes under saa ulige Vilkaar“)²⁾ stiller han Kravet om en højt oplyst Regering: „Megen Intelligens kan være udbredt udenfor Regjeringen i et Land, men den kan ikke faae absolut Betydning, saa længe den ikke er optagen i denne. Lykkeligst er derfor det Land, hvis største Intelligens er samlet i Regjeringen, eller hvor den idetmindste, skjøndt udenfor samme, middelbart, f. Ex. ved den offentlige Mening, indvirker paa den, og forsaavidt kan siges at have Sæde og Stemme i den. Paa denne Maade bliver Regjeringen hvad den bør være: Centralpunct for den almindelige Villie, hvorved ingenlunde skal forstaaes Summen eller den positive Differens af alle Individuers Villier, men det Heles Villie, som enkelt, eller den fornuftige Villie“³⁾. Til Støtte for Argumentationen optrækkes Grundlinierne af Hegels Tanker om den ideale Stat. I Spidsen bør Fyrstemagten staa, og et arveligt Monarki er her at foretrække. Ved den eksekutive eller Regerings-Magten kommer det især an paa Forretningernes rigtige Deling. Det lovgivende Kammer (hos os de raadgivende Stænder) har sin Betydning ved at repræsentere en vis Specialindsigt og danne en Garanti for det offentlige Vel og den fornuftige Frihed. Stænderne staa som et medierende Organ mellem Regjeringen paa den ene Side og det i Individider opløste Folk paa den anden, og „derved bliver Staten, hvad alt Fornuftigt er: en Slutning af tre Led“⁴⁾. Hvad der foresvævede Hegel ved Valget af Stænderdeputerede var det, der i vore Dage kaldes en korporativ Repræsentation, hvorved Skinnet af, at de blot dækkede over det atomistiske Princip, af sig selv forsvinder. I Frederik VI's Anordning tør man da efter Heibergs Mening se „det første historiske Udgangspunct; men netop dette er af en uendelig Vigtighed: det er en Spire, hvori Alt, hvad vi kunne ønske os, hviler, og som upaatvivlelig vil modnes, naar dens Udvikling blot maa overlades til sin egen, naturlige Gang“⁵⁾. Som man ser: et klart konservativt, men ingenlunde fremskridtsfjendtligt Standpunkt. I Artiklerne „Om Ugebladet Fædrelandet“ (1836) fornemmes

under Omtalen af Julirevolutionen en betydelig Desillusionerthed i Forhold til de glade Følelser, hvormed han engang havde hilst den: „I det første Øieblik efter Juli-Revolutionen syntes det, at denne vigtige Begivenhed kun indeholdt een, vistnok vel grundet Lærdom, nemlig, at naar en Regjering vil paatvinge Folket Institutioner, som forudsætte en Tilbageskriden i dets intellectuelle og sociale Dannelse, da opløser en saadan Regjering sig selv. Men med hvert Aar, som vi har fjernet os fra hiin Begivenhed, synes det meer og mere, at Historiens Muse er ifærd med at optegne endnu en anden, ikke ringere Lærdom, som man i Enthusiasmens første sangviniske Øieblik ikke havde tænkt paa, nemlig at flere af Europas meest dannede Nationer, og navnlig den Nation, hvorfra hiin følgerige Bevægelse udgik, dog endnu ikke ere saa vidt i Cultur, at den høieste constitutionnelle Frihed kunde indrømmes dem, uden at Statens Sikkerhed vilde compromitteres ved de een-sidige Partier og egennyttige Ordførere“¹⁾. En af hans Grunde til at drage til Felts imod det liberale Blad, som han iøvrigt mente havde vundet ved, at Johs. Hage havde afløst David som Redaktør, var en kategorisk redaktionel Udtalelse om, at det absolutte Kongedømme ikke er saa god en Statsform som det constitutionnelle; et saadant Postulat savner Almengyldighed og kan højst siges at gælde for os og netop nu. „Det sande Regent-Genie viser sig i den sikke Tact, hvormed det opfatter den Retning, Statens Idee tager i sin Udvikling“²⁾. Den dybeste Brod har „Fædrelandet“ dog sat i ham ved sine idelige Beklagelser over, at den liberale Presse savnede værdige Modstandere, med andre Ord har ignoreret „Kjøbenhavns flyvende Post“, efter at den nu i sin seneste Fase saa stærkt havde lagt om i det politiske Spor, og dette udlægger Heiberg som en Tilkendegivelse af, at Hage har følt sig skuffet over i dette Blad ikke at møde en ligesaa ensidig Forkæmper for et modsat Parti, men et uafhængigt Organ, der udtaler Folkets Mening.

Sin Særstilling blandt danske Tidsskrifter indtager „Kjøbenhavns flyvende Post“ derved, at alt, hvad der heri blev skrevet, er om ikke ført i Pennen af Redaktøren selv, saa dog formet i hans Aand. Der er fra først til sidst en fast Linie i dette Blad. Smag og Dannelse er de Ledestjerner, Heiberg følger, og han gaar endog saa vidt, at han — som vi har set — bekender sig til den Tro, at „Moralitet og Dannelse ere uadskillelige“³⁾. Dette aandsaristokratiske Tilsnit er paa een Gang Bladets Styrke og Svaghed. I 2. Aargangs Programartikel udtaler Heiberg sig med al ønskelig Tydelighed om sine Redaktørprincipper: „hvad jeg især ønsker at den gunstige Læser vil lægge Mærke til, det er at den flyvende Post virkelig er et personligt Individ, at den har en Sjæl og en bestemt Character. Indholds-

fortegnelsen kan vel ikke garantere andet end Mangfoldigheden; Eenheden heri maa enhver selv søge og finde. De fleste Blade udenfor England og Frankrig ere blot et Aggregat af forskellige Meninger og Grundsætninger, et Slags Pakhuus, hvori enhver kan hensætte sine Varer; men selv synes de at være uden menneskelig Sjæl, uden Character, uden Mening og uden Grundsætninger. Et saadant Væsen eller Uvæsen er hvad den flyvende Post af alt i Verden nødigst vilde være. Den tillader derfor ei Enhver at faae sit Besyv indført; den optager ikke Sætninger, hvis Falskhed, Anskuelse, hvis Skjævhed den selv kan indsee, beroligende sin Samvittighed med den norske Trøst, at enhver Mening fortjener Agtelse, og at det staaer Enhver frit for at modsige og berigtige det Falske. Den flyvende Post agter kun de Meninger, som ere i Harmonie med dens faste Grundanskuelse; kun for dem har den Plads, og tilsteder ikke større Meningsforskjel end den som kan finde Sted i det uundgaaelige Spillerum indenfor Sandhedens Grændser¹⁾. „Flyveposten“ er et udemokratisk Organ, hvis Tendens gaar imod alt Folkevælde, forsaavidt som dette betyder Usagkyndighed og Nivellering af den gode Smag. Ikke for intet vælger dets Redaktør sig til Pseudonym for en af de vigtigste Artikelrækker Mærket „Urbanus“, Manden af Bykultur. For Intelligensens faa var det skrevet, og af dem blev det vurderet efter Fortjeneste²⁾. Det henvendte sig aldrig til noget stort Publikum og brød sig efter eget Sigende heller ikke om at være Allemandsven. Derfor opnaaede det vel at blive bemærket, men ikke almen Popularitet eller stor Udbredelse. Paa alle Omraader gik det imod Vinden. I æstetiske Spørgsmaal kæmpede det imod den daarlige Smag, der som bekendt er den mest udbredte, og i den politiske Strid bekendte det sig efter en kortvarig Entusiasme for Julirevolutionen til Regeringens forsigtige henholdende Kurs. Hvad der navnlig maa formodes at have lagt Hindringer i Vejen for den videre Udbredelse, „Flyveposten“ kunde have fortjent, var dets udpræget filosofiske Farve. Læserne blev stopfodrede med Hegel. Standeren paa Heibergs lille Skude bar den usynlige Indskrift „Ideen“. Man vil under de ovenfor meddelte Referater af hans større kritiske Afhandlinger have lagt Mærke til, at de næsten alle gaar ud fra Modsætningsforholdet Materialisme — Idealisme. Ulykken var blot, at Heiberg i sin utrættelige Iver for at føre Idéen til Sejr tabte Forbindelsen med Realiteternes Verden. Hans Ugeblad vilde aldrig have kunnet bære det samme Navn som et senere Tidsskrift: „For Idé og Virkelighed“. Og dog var „Den flyvende Post“ en stor Præstation. Selvom man aldrig saa meget maa tage Afstand fra Heibergs Sofismer og skæve Domme, er det stadig en intellektuel Nydelse at følge hans Indlæg fra Nummer til Nummer. En klar Hjerne har udklækket Tankerne, en knivskarp Pen har bragt dem paa Papiret. Det Vid, der er nedlagt i Heibergs Journalistik, er

ikke ringere end det, der rummes i Vaudevillerne, og derfor kan man endnu den Dag i Dag have Fornøjelse af at tage de fire Bind af „Kjøbenhavns flyvende Post“ ned af Hylden.

2.

„MAANEDSSKRIFT FOR LITTERATUR“

I November 1828 udsendte 14 Videnskabsmænd Indbydelse til at tegne Subskription paa et nyt kritisk Tidsskrift, der under Navnet „Maanedsskrift for Litteratur“ skulde udkomme fra Begyndelsen af Aaret 1829. Allerede 29. Oktober 1828 noterer den om alle litterære Sager velunderrettede P. V. Jacobsen i sin Dagbog¹⁾: „Den nye Litteraturtidende skal udkomme maanedlig og være en Mellemart af de engelske og franske Revuer; den er gaaet ud fra Clausen, men der skal nok være for mange om Sagen og allerede nogen Uenighed. Spørgsmaal om ikke korte Anmeldelser af alt nyt burde udkomme, istedetfor slige store Afhandlinger om enkelte Ting; jeg troer, at dette vilde være mere fornødent for vor Litteratur og Publikums nuværende Standpunkt.“ H. N. Clausen²⁾ giver derimod H. C. Ørsted Æren for Initiativet. Da dette fornemme Tidsskrifts Historie endnu ikke er skrevet³⁾, skal her visse Hovedtræk af dets Fysiognomi opridses. Ifølge Prospektet, der er optrykt i Maanedsskriftets 20. og sidste Bind (1838) var det stiftet af et Selskab for at give Læsere uden for de Lærdes Kreds et Overblik over, hvad der fremkom af Litteratur inden for dansk Kunst og Videnskab (tildels ogsaa vedrørende Industri og Folkeoplysning). Af H. G. v. Schmidts Redegørelse „Om Tidsskrifter med Hensyn til Maanedsskriftet for Litteratur“ i 2. Bind fremgaar, at det var Grundlæggernes Ønske at skabe et dansk Sidestykke til de engelske, franske og tyske „reviews“, vistnok med det hegelske „Berliner Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik“ (se I 149 og Breve fra J. P. Mynster 155) som nærmeste Forbillede. Enhver indsendt Recension eller Afhandling gennemgik en mundtlig Drøftelse paa et Plenarmøde af Redaktørerne eller ved et særlig nedsat Udvalg, inden den blev trykt, men saaledes at den som Regel navngivne Forfatter var ansvarlig for Enkeltheder, medens Redaktionen blot stod inde for Aanden og Tonen i de enkelte Bidrag. De 14 oprindelige Redaktører, der snart ved Molbechs Indtrædelse forøgedes til 15, var alle Videnskabsmænd, en Del Universitetslærere, hvad der gav Tidsskriftet et udpræget professoralt Tilsnit; den ældre Generation var repræsenteret af H. C. Ørsted, Historikeren L. Engelstoft, Botanikeren J. W. Hornemann og Zoologen Johs. Reinhardt; den yngre af Heiberg og flere af hans Venner: N. David, Lægen Møhl, Rets-

historikeren Kolderup-Rosenvinge og Matematikeren H. G. v. Schmidten, endvidere af Teologen M. H. Hohlenberg, Kunsthistorikeren Høyen og Madvig. Filologen F. C. Petersen fungerede som Redaktionssekretær og fortsatte det, efter at det 1838 var gaaet ind, med et nyt periodisk Skrift, „Tidsskrift for Litteratur og Kritik“, som det dog kun lykkedes ham at holde i Live i en kort Aarrække. Selvom Maanedsskriftet hurtigt fik et ret betydeligt Antal Subskribenter, havde det dog forskellige Vanskeligheder at kæmpe med; dels fik det tidligt Ry for at være oppositionelt¹⁾, dels var det ikke let at faa de 14 lærde Individualiteter til at konvergere²⁾. Heibergs Andel i Redaktionsarbejdet satte sig ikke dybe Spor. P. V. Jacobsen fortæller³⁾, at han ofte udeblev fra Redaktionsmøderne, og fra Midten af 1832 traadte han helt tilbage. For denne udprægede Individualist var et Samarbejde med et „Selskab“ ikke det rette.

Heibergs Bidrag til „Maanedsskrift for Litteratur“ indskrænker sig derfor til 5 og findes alle indenfor Tidsskriftets seks første Aargange. I Modsætning til, hvad der havde været Tilfældet i „Le Messenger français“ og „Flyvende Post“ var hans Kritikeromraade her begrænset til den rene Skønlitteratur. Det første Værk, han kom til at recensere, blev „Fodreise fra Holmens Canal til Amager“ af H. C. Andersen⁴⁾, den Digter, der senere hen stadig følte sig forfulgt af denne Tidens førende Kritiker. Heiberg havde jo fra første Færd i Gerningen vist sig velvillig overfor dette nyopdukkede Talent ved at optage en hel Række af hans tidligste Digte i „Flyveposten“ og bragt Prøver netop af det Skrift, han her skulde tage Stilling til, og som han havde raadet Andersen til selv at være Forlægger af⁵⁾. At dømme efter Anmeldelsens Korthed har det ikke virket direkte inspirerende paa ham, selv om det dog faar en hæderlig Omtale. Det karakteriseres som en af den Slags Bøger, hvor ikke Indholdet, men Maaden, hvorpaa den er fortalt, er Hovedsagen, og med dette Værk gør Digteren Overgangen fra det lyriske til det mere objektive. Træffende sammenlignes Stilen med Arabesken og den musikalske Fantasi. Andersen høster adskillige Komplimenter for sine ofte originale Ideer, men advares mod at lade sig lede af Idéassociationer. Først da han slog ind paa det dramatiske, blev Heiberg for Alvor betænkelig ved sin Protegé.

Mere indgaaende beskæftigede Heiberg sig derimod med Oehlenschlägers Heltedigt „Hrolf Krake“⁶⁾, der var udkommet 1829 som første Bind af hans „Nye poetiske Skrifter“. I dets Skildring af den lumske Hiartvar, der leder Kampen mod den danske Heltekonge, har man⁷⁾ ikke uden Grund villet se et Billede af Heiberg selv⁸⁾:

I ham er ingen Alvor, saalidt som ægte Spøg.

I kan afskrælle Hiartvar Blad for Blad, som et Løg,

Og finder ingen Kiærne. Hans Aand er klar, som Vand;
 Selv farveløs, modtager den Farven ved sin Rand
 Af hvad den kommer nærmest: grøn, rødlig, sort og blaa.

Hvad enten nu Heiberg har opfattet denne Karakteristik som en Tak for sidst eller ej, nok er det, at hans Bedømmelse af det paa sine Steder meget smukke Digt er præget af ikke ringe Uvilje. Baade paa Grund af Stoffets Art og Oehlenschlägers særegne lyrisk-episke Evner bebrejder han Digteren, at han ikke som i „Thors Reise“, „Helge“ og „Nordens Guder“ har valgt Romancecyklens Form i Stedet for Epopeens. Men frem for alt lader han ham høre for, at han har fattet Ligegyldighed for at optage filosofiske Idéer i sine senere Digtværker: „At opfatte Virkeligheden i Begreber — og Dette er just Philosophiens Formaal — synes ham den ringeste af alle Beskjæftigelser; Erkjendelse og Indsigt ere ham Intet i Sammenligning med det gode Hjerte, og saaledes har han da tilsidst fundet sin philosophiske Beroligelse i den for flere Aar siden herskende, nu næsten forglemte Philanthropie, der satte den hele menneskelige Sjæl i Hjertet“¹). Denne Indvending udføres nærmere i en Paavisning af Heltens religiøse Standpunkt, der af Heiberg betegnes som Fritænkeri, fordi han erklærer at tro paa Alfader 3: det usynlige Princip, men ikke omtaler Odin, der er den Form, hvorunder det aabenbarer sig i Naturen. „En dybsindig Anskuelse“ hos Oehlenschläger er forenet med „et ubegribelig trivielt Raisonnement“, som mange Steder bringer „Peder Paars“ i Erindring. Dog er Heiberg ikke blind for de poetiske Skønheder i Digtet og fremhæver særlig dets skandinaviske Tendens og de smukke Naturskildringer. Og for at glatte over hævdes det til Slut, at denne Kritik ikke er skrevet for dem, som finder Glæde i at finde lutter Fejl hos Digteren; Kritikerens beklagelige Hverv er det at skulle læse Værkerne baade med Henblik paa Fortrin og Ufuldkommenheder, hvorved en stor Del af den umiddelbare Nydelse gaar tabt. Redaktionen af Maanedsskriftet modtog ikke Heibergs Manuskript til denne Recension med udelt Tilfredshed. Det kunde umuligt være dens ældre Medlemmer, Digterens samtidige, kært at der blev slaaet løs paa Skjaldenes Adam. Af en Brevveksling mellem H. C. Ørsted og Heiberg²) ses det, at Anmeldelsen, der efter Selskabets Praksis var blevet forelagt i et Møde, havde fremkaldt store Betænkeligheder, dels fordi Hrolf betegnedes som Ateist, dels fordi Oehlenschläger var blevet henregnet til Filantropisterne. Endelig fandt man den Tone, hvori Digterkongen omtales, alt for overlegen. Ørsted blev derfor udset til at forhandle med Heiberg om en Modifikation af hans Udtryksmaade. Forsøget lykkedes kun delvis, forsaavidt som en Pasmus om Hrolfs „Ateisme“ blev slettet, men iøvrigt forstærkede Kritikerens i sit private Brev til Ørsted sine Angreb ved at paastaa, at Oehlenschläger stagnerede i sin Udvikling. For ikke at saare unødigt indgik man det Kompromis at optage Recensionen i nogenlunde uændret Form, men forud-

skikke den en højstemt Indledning af Ørsted om Oehlenschlägers Betydning som nordisk Nationaldigter, og da 2. Del af hans „Nye poetiske Skrifter“ udkom, blev det ikke Heiberg, men C. A. Thortsen overdraget at bedømme dette Arbejde. Det manglede heller ikke paa offentlige og private Misbilligelser af den haardhændede Bedømmelse. P. Hjort tog til Orde imod den i „Kjøbenhavnsposten“¹⁾, og det kribledede i Teologen Føgtmann efter at give Heiberg et Svar, men han opgav det, da han hørte, at et saadant vilde komme fra anden Side²⁾. Selv erklærede Heibergianere som P. V. Jacobsen og Martensen tog Afstand fra dette fornyede Angreb paa Oehlenschlägers Digterære³⁾.

Helt paa sin egen Boldgade maa Heiberg have følt sig, da han som særlig spanskkyndig udpegedes til at anmelde Schaldemoses nye Oversættelse af „Don Quixote“ til Maanedsskriftets 3. Bind. Her kunde han ikke blot med sit sikre Sprogøre bedømme Gengivelsens Mundrethed, men ogsaa kontrollere dens Nøjagtighed ved Sammenligning med selve Grundteksten og konstatere, at Oversætteren havde haft større Held med sig i den første Henseende end i den sidste. Til Indledning gives en Karakteristik af denne berømmelige Ridderroman, der viser, at den for Heiberg hørte med til de kanoniske Skrifter. Han tiltror den Mulighed for at forblive en af de fortrinligste Morskabsbøger for alle Klasser af Folket, i Kraft af at den „ved en forunderlig, romantisk Blanding“ forener det sentimentale og patetiske paa den ene Side og det humoristiske og burleske paa den anden, og ser i dens stadige Levedygtighed et Bevis paa, „hvorledes i Poesien det Nationale er det Universelle“⁴⁾. Et andet Oversættelsesarbejde fik en meget skrap Medfart af Heiberg i den følgende Aargang. Det var den tysk-danske Lektor i Kiel Heinrich v. Buchwalds Omplantning af Voltaires Tragedie „Zaïre“ (1831), der i hans „Fordanskning“ var blevet saa ukendelig, at Heiberg ikke tager i Betænkning at kalde den en „Forvanskning“. I den respektløse „Flyvende Post“ vilde man ikke være blevet forbavset over at se Heiberg saaledes lege med sit Offer som Katten med Musen; i det lærde Maanedsskrift stikker den naadeløse Nedsabling af ved sin kaade Tone.

Anmeldelsen af det anonymt fremkomne „Amors Geniestreger“ (1830) er kortere, end man kunde vente, maaske fordi Y. Z. i Heibergs eget Tidsskrift havde bragt en meget udførlig Omtale af Stykket, der i det hele faldt sammen med Heibergs Synspunkter. Det var i hvert Fald ikke, fordi Heiberg ikke vurderede dette Lystspil, om hvilket han uden Forbehold erklærer: „Det er neppe for meget sagt, at ‘Amors Geniestreger’ gjør et Slags Epoke i vor Lystspil-Litteratur, thi den nye Bane, som Forf. har aabnet med dette Stykke, staaer i umiddelbar Forbindelse med den Vei, hvorpaa hele vort nationale Lystspil har udviklet sig“⁵⁾. I hans Øjne har det den Fortjeneste at føre den Linie videre, som han selv var slaaet ind paa med sine i den

franske Tradition uddannede Komedier. At „Amors Geniestreger“, der staar og falder med sin elegante Versifikation, maatte gøre et overordentligt Indtryk paa en Formdyrker som Heiberg, følger af sig selv, og det er ligesaa indlysende, at han fortrinsvis vejer den fra formale Synspunkter i sin Anmeldelse. Overfor en mindre velvillig Recensent i „Dansk Litteratur-Tidende“, der holder paa, at Verset kun kan være Bærer af et patetisk Indhold, Prosaen af et hverdagsagtigt, stiller han sin Overbevisning, at Vers og Prosa kan modsættes hinanden med talrige andre Virkninger, at Trivialiteter netop ved Versifikationen kan faa en Ynde, der bevirker, at de ikke længere er trivielle, og at Forfatterens største Fortjeneste netop bestaar i, at Formen overalt smyger sig om Indholdet.

Da Heiberg skrev denne Anmeldelse, anede han endnu ikke, hvem der havde forfattet Stykket, og der skulde gaa henved 2 Aar, før han lærte Henrik Hertz personligt at kende. Uden Kendskab til at Forfatteren var den samme, fik han imidlertid sidst paa Aaret 1830 i de anonyme „Gengangerbreve“ en Hilsen fra ham af en meget personlig Karakter. I sine Optegnelser „ad vitam“¹⁾ vedgaar Hertz at have faaet mange Impulser til dette Digt fra Striden mellem „Flyvende Post“ og „Kjøbenhavnsposten“, som han troligt havde fulgt, og i det Brev²⁾, hvormed han sendte Heiberg Bogen, udtalte han sin Forventning om, at den paa Grund af de med hans egne Synsmaader beslægtede Idéer sikkert ikke vilde være ham aldeles uvelkommen. Heri fik han som bekendt ikke ganske Uret. Kendt er det fra Fru Heiberg³⁾, hvorledes hendes Mand ikke kunde bekvemme sig til at gaa i Seng, da han først var begyndt paa Læsningen, og næste Dag straks maatte læse Digtet højt for Hustruen og Moderen, ligesom han i sin Bekendtskabskreds gjorde Propaganda for det⁴⁾. Af den lille Bogs 6 Epistler er de tre første rettet til Heiberg. Den anonyme Digter, der fingerer at være den for 4 Aar siden afdøde Baggesen, der fra sit Paradis sender Himmelbreve til Jorden, indsætter i sit Testamente den yngre Ven, som han i sin Tid har beskikket til Dommer i Striden med Oeh-lenschläger, som sin Arvtager i Kampen for den gode Smag. Ogsaa Gengangeren har ærgret sig over Heibergs Modstandere: „Kjøbenhavnsposten“, „Den babyloniske Taarnbygning“, Hjort og Wilster, der alle faar sig en Snært (tilligemed H. C. Andersen, som Hertz tidligere end Heiberg var ude efter). Men ikke alt er kritikløs Tilslutning. Der lyder ogsaa advarende Ord til den store Smagsdiktator i Knud Sjællandsfars sidste Villie:⁵⁾

Dom maa der til; men Den, der dømmes,
 Bør mindes vel, Geniets Frugt
 Er kun et endeligt Product,
 Der, født af Tiden, med den svømmer.

Han vaage for Kritikens Sag,
 Før han et enkelt Værk berømmer;
 Men overveie Nat og Dag,
 Før han et stort Talent fordømmer.

Thi det er let at rive ned;
 Det er ei heller svært at tage;
 Men vanskeligt, i Tabets Sted
 At give det Forglemtes Mage
 Og frelse hvad der bli'er tilbage.

Hertz er blevet betænkelig ved den harcelerende Tone og den dogmatiserende Kritik i „Flyvende Post“ og slutter sig heri til Folkets Røst ¹⁾:

Man lider, reverenter talt,
 Min elskte Heiberg, ikke heller
 Din Jagen efter Bagateller
 I en Kritik, hvor Sagen gjælder
 Et Punkt, et vigtigt, der er galt.
 Man hvisker om og man fortæller,
 At det til Slutning gaaer for vidt,
 Min kjære Broder, med Din Hængen
 I det Correctes Skoleridt.

Ikke heller med „Maanedsskriftet“ er Hertz helt tilfreds: Redaktørerne er for mange og Æstetikken kun repræsenteret ved een, Heiberg selv, for hvis ætsende Vid han nærer en vis Bekymring ²⁾:

Jeg troer, det er ei ene min, men Fleres,
 Vel Mængdens ei, men upaatvivleligt
 Den bedre Deels Formening, at et Digt
 Af meget Faa hos Eder criticeres
 Med en Skarpsindighed, en Smag som den,
 De traf hos Dig, min elskelige Ven!
 Og dog en Part af samme troe igjen,
 At i Critiken aldrig bør railleres.

Særlig fra Bedømmelsen af Oehlenschlägers „Hrolf Krake“ tager han meget bestemt Afstand ³⁾:

Hvi har Du pebret med Din Spot
 Critiken, Du har skrevet om Rolf Krage?
 Ved Himlen! dette Digt er godt!
 Vel kan Critiken over Meget klage,
 At Meget falder smaaligt, om ei smaat;
 Men der er nok, der bli'er tilbage!
 Jeg seer, hvis mig bedrager ei mit Syn,
 Af Helges Digter Glimt deri og Lyn.

Bortset fra disse Anker, der fremsættes i en højere Retfærdigheds Navn og i en urban Form, havde Heiberg kun Grund til at glæde sig over „Gengangerbreve“. Deres Fremkomst betød — det kunde ikke være skjult for nogen — at han for første Gang havde fundet en Forbundsfælle. Den stærke Fremhævelse af, at Stof og Form bør udgøre eet og Digtekunstens Udøvere gaa i Lære i Frankrig, var det tidligste Tegn paa, at der var ved at danne sig en heibergsk Skole i den danske Litteratur. Heroverfor gjorde det mindre, at Hertz ikke med saa meget som et Ord omtalte den tyske Filosofi og ikke viste Interesse for de digteriske Genrer og de tekniske Problemer, som for Heiberg var Momenter af stor Vigtighed. I „Flyveposten“s sidste Nummer fra 1830 naaede Heiberg at faa fremført sin Tak for den Glæde, „Gengangerbrevene“ havde beredt ham, i Digtet „Til Knud Sjællandsfar i Paradiis“. Hertz' Strofer har givet ham det fulde Indtryk af, at det ikke kan være nogen ringere end Baggesen selv, der har forfattet dem; han kender ikke

En Eneste, som kunde skrive slige
 Saavel i Alvor som i Skjers
 I alle Maader uforlignelige,
 Ja siden din Tid reent uhørte Vers.¹⁾

De Palmer, den anonyme Digter har rakt ham som den, der i Maanedsskriftets Redaktion betegner Aanden, viser han beskedent tilbage og trækker loyalt sine Kolleger frem: H. C. Ørsted, der — smukt efter Striden om „Hrolf Krake“ — nævnes som „en klog, en smagfuld Moderator, / Der for det Rigtige har skjærpet Blik“, „Han, hvem taknemmelig jeg ærer / Beständig som min Ungdoms Lærer“ og — mindre sandhedsoverensstemmende — „Han, som har skrevet Vers, der om de trykte bleve, / Fordunkled meer end eet, som Laugs-Poeter skreve“. Endvidere David:

Han, som har „studeert Oeconomie“,
 Har ikke blot studeret den i Staten,
 Men ogsaa i dramatisk Poesie.²⁾

Men fremfor alt nævnes den nylig afdøde Møhl i Ord, der viser, hvor nær Tabet af ham var gaaet Heiberg til Hjerte.

IV

TEATERDIGTEREN

Theater-Directionen er i det Smaa organiseret som en Statsforfatning, hvori forskellige Interesser repræsenteres: i selve Regjeringen har ikke blot denne, men ogsaa Folket sit Organ; Folket er Det, som umiddelbart udgjør det Hele, altsaa i nærværende Tilfælde: Digterne og de udøvende Kunstnere, eller det litterær-artistiske, eller med eet Ord det intellectuelle Princip, Sjælen i hele Indretningen.

J. L. Heiberg til Chr. Molbech 1834¹⁾.

1.

„ELVERHØJ“ OG „PRINSESSE ISABELLA“

Uden endnu at være fast knyttet til Teatret var Heiberg blevet en af dets flittigste Leverandører. Hans lette Haandelag og sikre Sans for, hvad der tog sig ud paa Scenen, gjorde ham hurtigt uundværlig som Oversætter og Bearbejder. I den officielle Oversætter N. T. Bruuns Dage var Det kgl. Teater blevet oversvømmet med tyske Konversationsstykker; selv naar franske Syngespil skulde omplantes til Dansk, var det sket via tyske Bearbejdelser, hvorved de havde tabt meget i god Smag og Tone. I dette Forhold, som Heiberg var meget misfornøjet med (se „Om Vaudevillen“ og Y. Z. i „Flyvende Post“ 1830 Nr. 3), skete der en radikal Forandring, da han selv kom til at øve Indflydelse paa Repertoiret. Han havde sat sig for at sætte fransk Smag i Højsædet, og han gennemførte sit Forsæt til Gavns. Allerede i Sæsonen efter N. T. Bruuns Død i 1823 var — ganske vist uden Heibergs Medvirkning — det første Stykke af Scribe, „Valérie“, blevet givet paa Det kgl. Teater. Det blev Heibergs Indsats at forfølge den Succes, som den tidligste danske Fremførelse af det franske Konversationsstykke var blevet. Af de i alt 13 Syngestykker og 25 Skuespiltekster, som Heiberg bearbejdede for den danske Scene¹⁾, er ikke mindre end 32 af fransk Oprindelse, heraf 20 af Scribe (alene eller i Samarbejde med andre Forfattere), 3 er italienske, Tyskland er blot repræsenteret ved 2 Stykker, England med 1. Tendensen er altsaa ikke til at tage fejl af, og der kan næppe herske Tvivl om, at var man hidtil gaaet for meget til den ene Side, saa undgik man nu ikke at havne i den modsatte Grøft. Selv Heiberg naaede at blive træt af den evindelige Scribe. Naar han et Par enkelte Gange stik imod sine egne Teorier, som det var Tilfældet med Théaulons „Syv militaire Piger“ og Rowleys „Brødrene Foster“, indførte franske eller engelske Originaler i tysk Bearbejdelse, skete det ikke uden at han underkastede sine Forlæg en grundig Omkalfatring²⁾.

At nævne alle disse Oversættelsesarbejder vil føre for vidt; de er desuden med ret stor Nøjagtighed anført i Overskous nyttige „Haandbog“. Her skal blot omtales de to Bearbejdelser, som Heiberg selv indlemmede i sine

samlede Skrifter: „Ser jer i Spejl“ og „Guldkorset“, det første fordi han aabenbart har ment, at en Omarbejdelse paa rimede Vers i sig selv beretigede det til at sidestilles med Originalen, det andet fordi det er en selvstændig Sammenarbejdelse af to Behandlinger af det samme Emne. Til Grund for „*Seer jer i Speil*“ ligger Karl Töpfers „Nehmt ein Exempel daran“, men da Stykket ikke findes tilgængeligt paa danske Biblioteker, har en Sammenligning mellem Original og Oversættelse ikke kunnet foretages. Den fikse lille Lystspilsituation — et Ægteskab, der lykkeligt befries for Jalousiens ubehagelige Konsekvenser — er gengivet paa letflydende Vers og gjorde med Jfr. Pätges i den kvindelige Hovedrolle stor Lykke, da den ¹¹/₁₀ 1830 kom frem. Ikke mindre Bifald vandt „*Guldkorset*“ (opf. 1. Gang ⁴/₈ 1836), hvormed Heiberg atter vendte tilbage til de franske Forbilleder. En Anmærkning bag paa Titelbladet af den trykte Udgave meddeler, at en lille anekdotisk Fortælling (i det franske Ugeblad „Concordia“) har fremkaldt flere dramatiske Behandlinger, hvoraf den danske Bearbejder har benyttet to, idet han dog for 2. Akts Vedkommende har tilføjet sine egne Modifikationer. Af samme Grund som i Tilfældet „Ser jer i Spejl“ kan det ikke heller her afgøres, hvorledes Forholdet er mellem Bearbejdelsen og Originalerne: Brazier og Mélesvilles „Cathérine ou le croix d'or“ og „L'If de Croissey“ af Varin, Desvergers og Laurencin, som Direktionen ¹⁾ havde sendt ham tilligemed en tredje Behandling af samme Sujet, som Heiberg dog straks kasserede. Eftersom Heiberg ²⁾ kalder Brazier og Mélesvilles det bedste af de to franske Stykker og ikke betænker sig paa offentligt at betegne det som „et lille Kunstværk i Ordets sande Betydning, maaskee et af de interessanteste Producter, som fra fremmede Litteraturer ere overførte paa vor Scene“, ³⁾ er det uden videre klart, at det er det, han væsentlig bygger paa. Naar Overskou i sin Teaterhistorie ⁴⁾ roser dette Stykke saa stærkt, har han sadlet om. Ved dets Fremkomst irriterede han i ethvert Fald Heiberg med en noget tvær Kritik i sit Blad „Dagen“, hvoraf der udspandt sig en Polemik ⁵⁾, fra Heibergs Side ført med alle de Kneb, han anvendte, naar han mente at have at gøre med en mindre farlig Modstander, og dette til Trods for, at hvad Overskou roste, var det, Heiberg havde lagt til af sit eget, hvorimod hvad han kritiserede, tilhørte de franske Forfattere. Det er bemærkelsesværdigt, at Overskou, der senere blev Heiberg saa trofast en Støtte, baade som Sceneinstruktør i den heibergske Direktørtid og senere som denne Teaterperiodes Historieskriver, til at begynde med af denne blev behandlet du haut en bas. I Anledning af Overskous tidligste dramatiske Produktioner anbefalede „Flyveposten“ ⁶⁾ ham at holde sig til at være Oversætter, og først Komedien „Østergade og Vestergade“ omstemte Heiberg til Gunst for den, der med Tiden mere og mere skulde blive hans Protegé.

1828 blev et afgørende Aar for Heibergs Forhold til Teatret. I Anledning af det forestaaende Bryllup mellem Frederik VI's Datter Vilhelmine og Prins Frederik (VII) udgik den 31. Maj et kongeligt Reskript¹⁾ til Det kgl. Teaters Chef, hvori Direktionen anmodedes om „at være betænkt paa et Stykke med passende Pragt, men uden Allusion paa Høitideligheden“, tilligemed en Sang og en Prolog, der samtidig vilde være at forelægge Kongen til allerhøjeste Approbation. Efter at Sagen var blevet drøftet af Direktørerne in pleno, enedes man om at opfordre Oehlenschläger, Heiberg og C. J. Boye til at indsende Udkast til et saadant Stykke²⁾. Boye undslog sig under Henvisning til Sygdom, men paatog sig Udarbejdelsen af Sungen og Prologen³⁾, hvorimod de to andre Digtere begge erklærede sig villige til at deltage i en Konkurrence. Allerede i Juni indkom der to Udkast. Oehlenschlägers, der havde Form af en Syngespiltekst, byggede paa hans Romance „Sigrid med Sløret“ fra 1811, hvortil Motivet var laant fra Saxo, og blev modtaget med megen Anerkendelse af den altid velvillige Rahbek, hvorimod G. H. Olsen ikke kunde frigøre sig for det Indtryk, at Oehlenschläger her snarere havde forfattet et Balletprogram.⁴⁾ Men da Valget skulde træffes mellem „Sigrid“ og Heibergs Plan til Skuespillet „Elverhøj“, maatte Rahbek, selv om han var betænkelig ved at støde sin Svoger til Side⁵⁾, indrømme at Heiberg havde haft en heldigere Haand, og Danerskjalden maatte vige Pladsen for sin yngre Kollega. Endnu en Gang havde Oehlenschläger faaet et eftertrykkeligt Bevis paa, at Tiden havde vendt sig fra ham. I et Brev af 10. Juni⁶⁾ henvendte Heiberg sig atter til sin Protektor Collin i Haab om hos ham at finde venlig Forstaaelse for sine Ønsker, som i nærværende Stund gik ud paa tre Ting: at faa overdraget at skrive Formælingsstykket, at opnaa et Forskud af Teaterkassen til at betale sin Gæld til „Flyveposten“s Udgiver Printzlau samt at blive fast ansat som Teaterdigter. I en tidligere Samtale mellem Heiberg og Collin om det paatænkte Festspil havde Collin ladet falde nogle Ord om, at det muligvis kunde arrangeres til gamle Melodier. Dette Forslag greb Heiberg med Glæde, „saa meget mere som det vilde være en Triumph, dersom en Vaudeville (selv under en anden Benævnelse) kunde befindes passende til et nationalt Fest-Skuespil“ (Udhævelserne foretaget her). Til Musikgrundlag, meddeler han videre Collin, tænkte han sig at bruge de gamle Folkevisemelodier. Hans Velynder maa have opmuntret ham til at give sig i Kast med Udarbejdelsen af denne Idé, siden Heiberg ufortøvet gav sig til at smede, mens Jernet var varmt. Det første Resultat forelaa den 22. i samme Maaned i Form af et Udkast⁷⁾ til „Elverhøi, Skuespil i to Acter med Sange, Chor og Dands“, som indsendtes til Teaterdirektionens Bedømmelse. I dette interessante Aktstykke gøres der Rede for de Kilder, hvorfra han har hentet sit Motiv, og Scenegangen skitseres. Ved at læse i

Peder Syvs Folkevisedgave fra 1695 har Heiberg i en Anmærkning til „Herr Oluf han rider“ fundet omtalt et gammelt Folkesagn¹⁾, der gengiver den gamle Overtro paa Stevns, at Elverkongen ikke tillod nogen anden Konge at drage ind i hans Rige, indtil Christian IV ved at begive sig ind paa disse Enemærker gjorde en Ende paa disse Almuens Forestillinger. I Pontoppidans „Danske Atlas“, sin Tids „Trap“, som Collin havde laant ham, var han ogsaa stødt paa en Oplysning²⁾ om, at i Storehedinge Kirketaarn vistes endnu et Rum, som kaldtes „Ellekongens Kammer“. Med dette Sagn kombinerer Heiberg nu behændigt et andet, som — siger han — „bærer historisk Præg“ (men rigtignok ikke kan staa for moderne Kritik), og som er hentet fra det Sted i Holbergs Danmarkshistorie³⁾, hvor der fortælles om Kaptajn Jens Munks Opdagelsesrejse til Hudson-Bugten i Aarene 1619—20. Det hedder her, at han nogle Aar efter traf Forberedelser til at lægge ud paa et nyt Togt, men hindredes deri ved Døden. Under et heftigt Ordskitte med Christian IV, der bebrejdede ham hans uheldige Optræden paa den forrige Ekspedition, blev Kongen nemlig ifølge Holberg saa vred paa ham, at han græmmede sig ihjel herover. Hvorledes Digteren nærmere fletter disse to Motiver sammen, saa at de gaar op i en højere Enhed, skal ikke her refereres, eftersom Stykkets Indhold er hvert Barn i Landet bekendt. Bortset fra alle de Enkeltheder, der er kommet til under Arbejdets Gang, indskrænker Planens Afvigelser fra den færdige Form sig til, at Agnete og Elisabeth Munk paa det første Stadium er kaldt henholdsvis Hedvig og Brigitta, at den oprindelige Tanke at lade Agnete endnu være udøbt er opgivet, og hvad angaar det tekniske, at Stykket var planlagt til to Akter. Teatercensorerne, som imidlertid var blevet delagtiggjort i Skitsen, er nærmest overstrømmende i deres Begejstring. Rahbek betegner „Opfindelsen“ som i høj Grad „sindriig og hældig“⁴⁾ og Idéen at bringe Christian IV paa Scenen som „en saadan lykkelig Finding [o: Fund], eller rettere en saa genial Tanke, at man kunde fristes at misunde Digteren den, naar man ikke med Hensyn til Anledningen, maatte ansee den som en Indskydelse af Fædrelandets Genius.“ Helt havde den gode Mand dog ikke glemt sin gamle Rædsel for Vaudevillegenren, som man ser af en Tilføjelse i hans Votum om, at han frygter, at Stykkets bebudede komiske Person (Bjørn Olufson) skal „vanhellige en Nationalhøitid med Brix og Bielde“, ligesom han med Begærlighed griber Forfatterens Forslag om at lægge de gamle Folkevisemelodier til Grund for Sangene og forslaar at lade vore egne Komponister træde hjælpende til med nye Melodier, for at enhver Mindelse om Vaudevillerne kan undgaas. Paa Forhaand dødfødt var derimod Rahbeks Forslag om at omdøbe Skuespillet til „Møderne paa Elverhøj“. G. H. Olsen, der i sin Udtalelse kaldte Udkastet „genialskt og patriotisk“, tog straks Afstand fra Tanken om at ændre dets Titel. Efterhaanden som nu Ud-

Scenebillede fra „Elverhøj“.
Christian IV: Ryge. Agnete: Fru Heiberg.
(Tegning af Edv. Lehmann ca. 1835, tilh. Teatermuseet).

førelsen skred frem, gik det op for Heiberg, der i sine Vaudeviller kun havde været vant til at tumle med spinkle Intriger, at Stoffet her var for omfattende til, at det kunde presses sammen inden for Rammen af 2 Akter, og at der i Virkeligheden udkrævedes hele 5. Denne Vidtløftighed stødte uventet paa Betæneligheder hos Frederik VI, som var bange for, at Forestillingen med tilhørende Sang, Dans og Prolog skulde blive for lang, og der maatte en personlig Audiens til, for at Heiberg kunde faa overtalt Majestæten til at give sin Sanktion til den ønskede Udvidelse ¹⁾. Det økonomiske Anliggende, som Heiberg havde bragt paa Bane i sit Brev til Collin, ordnedes saaledes, at han den 22. Juli ²⁾ modtog 900 Rdlr. Sølv i Forskud af Teaterkassen. Samme Dag købte han sig af en Hyrekusk Schou en 5—6 Aars brun Ridehoppe for 100 Rdlr. og Seletøj dertil for 30 Rdlr.; 230 Rdlr. gik til Indløsning af Møblerne i Kiel, og Resten af Indtægterne for „Elverhøj“ gik formentlig i den trængende Printzlaus Lomme.

Ifølge Skrivekalenderen for 1828 paabegyndtes Formælingsstykket d. 30. Juli og indsendtes til Teatret d. 1. Oktbr. Den 30. Septbr. læste Digteren det op for Rahbek og hans Hustru i deres Hjem ³⁾ og beredte dem dermed stor Glæde: „det var os begge en sand Aands og Hiertes Nydelse“, erklærer Rahbek i et Brev til Heiberg ⁴⁾ Dagen efter og tilføjer, at han vil give ham Lov til at vælge alt, hvad han har skrevet, mod at faa overladt Forfatter-skabet til „Elverhøj“. Det var virkelig en Kraftpræstation at faa det færdigt paa 2 Maaneder. Men inden det kunde blive opført, var der endnu talrige Arrangementer at træffe. Først Musikken. Heiberg havde selv peget paa Folkevisemelodierne og gjort opmærksom paa, at de maaske kunde suppleres med nogle nyere Kompositioner, f. Eks. Romancer af Krossing; Rahbek havde henvist til vore nyere „talentfulde geniale Componister“. En Bemærkning fra Digterens Side om, at Musikken burde holdes i Moll, faldt, efter hvad Teaterchefen rapporterede til Rahbek, ikke i god Jord hos Kongen, der forudsaa, at den derved blev „for alvorlig og trist“ ⁵⁾. Det vides ikke, fra hvem Tanken at henvende sig til Kuhlau er udgaet, men eftersom han var Kapelmester ved Teatret, laa den unægtelig snublende nær, og Heiberg fik ikke Anledning til at fortryde den. I den „Forerindring“ ⁶⁾, hvormed han ledsagede den trykte Udgave af „Elverhøj“, yder han ogsaa „den geniale Componist“ en velfortjent Anerkendelse. Ligeledes udtaler Fru Heiberg sig i sit Memoireværk ⁷⁾ med megen Ros om Musikken, men giver — som Torben Krogh ⁸⁾ har vist — et noget forkert Billede af Digterens og Komponistens Samarbejde. Af hendes Fremstilling faar man nærmest det Indtryk, at Heiberg gav Kuhlau sine Anvisninger, hvorefter denne fulgte alle hans Vink. Nu viser imidlertid Breve fra Kuhlau ⁹⁾, at nogle af Melodierne i Virkeligheden har foreligget før Teksterne, idet Komponisten sender Forfatteren No-

derne med Anmodning om omgaaende at faa Ordene til dem. Forholdet var altsaa snarere det omvendte, at Heiberg havde givet Kuhlau frie Hænder til at skabe Musikken. Det falder i god Traad med, hvad vi har hørt om Heibergs Forhandlinger med Collin, at ikke alle Musiknumrene er originale. De fleste af Sangene er Bearbejdelser af allerede forhaandenværende Melodier, der dels er laant fra Abrahamson, Nyerup og Rahbeks Folkevisseudgave, dels er svenske Folkesange og Bondedanse. I flere Tilfælde har Digteren endogsaa som i Vaudevillerne ladet sig inspirere af den laante Melodis oprindelige Tekst. Til Slutningssangen er som i de to ældre Teaterstykker, Nic. Søtofts „Christian IV's Dom“ og C. N. Rosenkildes „Vennernes Fest“, anvendt Rogerts Melodi til „Kong Christian“ med nogle smaa Ændringer, der er bibeholdt i den Skikkelse, hvori Sangen nu synges. Derimod er Jægerkoret „Herligt en Sommernat“ skabt af Kuhlau til Lejligheden. Hans største selvstændige Indsats er dog den geniale Ouverture, hvori er indvævet alle de Stemninger, der kommer til Udtryk i Skuespillet, og det meste af Dansemusikken, der navnlig i 5. Akt udgør et saa væsentligt Element i Skildringen af Bryllupsfesten. At arrangere Dansene var ikke, som man kunde tro, overdraget Bourmonville, der endnu ikke paa det Tidspunkt havde skabt sig sin dominerende Position som Balletdigter, men derimod Solodanseren Poul Funck.

Den 6. Novbr. 1828 var den historiske Dato, da „Elverhøj“ for første Gang gik over Scenen. Efter alle samtidige Vidnesbyrd formede Aftenen sig som en sand Festforestilling i Ordets dobbelte Forstand. Teatrets Façade var af Maleren J. L. Lund, Akropolistæppets Skaber, omdannet til et Tempel med Inskriptioner af Oehlenschläger, der paa denne mere beskedne Maade dog alligevel kom med til at fejre Kongehuset. Tusind Lamper var tændt, et Musikkorps spillede fra Tempellets Balustrader. Ogsaa i Teatrets Indre var der meget at se paa; bl. a. var Kapellets Medlemmer efter højere Ordre iført Uniform, Kaarde og trekantet Hat. Efter at N. P. Nielsen havde fremsagt Boyes Prolog „Kong Skjold“, lød Tonerne til Kuhlaus Ouverture, dirigeret af Claus Schall, og derefter gled Tæppet til Side for det Stykke, der med sine nu over 750 Opførelser skulde blive Det kgl. Teaters største Succes. Af Feststemningen kan man danne sig et Indtryk gennem „Kjøbenhavnsposten“s Referat af Forestillingen¹⁾: „I Slutningsscenen af 4de Act, hvor Hr. Dr. Ryge, som Christian den Fjerde, nævner den frie Adgang, enhver Dansk har til sin Konge, og med rørt prophetisk Aand udbryder:

„Saa var det altid Skik blandt Danmarks Konger;
Jeg seer i Aanden, saadan vil det blive“.

greb det hele Huus med eenstemmig Begeistring den Application, denne skønne, fortræffeligt fremsagte Replik tilbød, og de vedvarende Jubelraab

vilde længe ikke tillade Skuespilleren at komme til Orde“. Kongen modtog dybt rørt Publikums Hyldest¹⁾). At det var Teatrets bedste Kræfter, der denne Aften var i Ilden, forstaaer sig af sig selv. Christian IV blev givet med al ønskelig Værdighed af Ryge, Nielsen var den utaalmodige Elsker Albert Ebbesen, Rosenkilde Stykkets eneste komiske Figur Bjørn Olufson, og de to vigtigste kvindelige Roller Elisabeth Munk og Agnete udførtes af henholdsvis Mad. Wexschall og Jfr. Pätges. „Noget ædlere Festspil, end Heibergs og Kuhlaus Elverhøj,“ udtaler Orla Lehmann²⁾), der har oplevet det med denne Rollebesætning, „har jeg aldrig set,“ og Benedicte Arnesen-Kall³⁾), der som 15-aarig overværede selve Festforestillingen, erklærer uden Forbehold, at en saadan Aften har ingen senere Tid kunnet præstere. At Agnete tilfaldt Johanne Luise, var naturligvis ingen Tilfældighed. Denne Rolle var en Kærlighedserklæring til Heibergs tilkommende Hustru⁴⁾), selvom hun ifølge sine egne Ord ikke opfattede det saaledes og heller ikke lod, som hun forstod det Tilsegnelsesdigt⁵⁾), hvormed han sendte hende Bogudgaven af Stykket⁶⁾). En Tradition⁷⁾), hvis Troværdighed faar staa ved sit eget Værd, vil vide, at Modellen til den kokette Adelsdame Elisabeth Munk skal have været hans tidligste Sværmeri, Ida Brun.

„Elverhøj“ er ikke noget Karakterskuespil. Figurerne er ret traditionelle og teatermæssige, men Heiberg har dog vidst at forlene de vigtigste af dem med Poesi og Værdighed. Den stolte Adelsdame og den bly Bondepige er smukt sat op overfor hinanden, og det Billede, han tegner af Christian IV, svarer helt til det, som Folketraditionen har dannet sig af ham: vis, retfærdig, allestedsnærværende. Ej heller bygger Milieuet paa Iagttagelse paa Stedet; herom skrev Heiberg mange Aar efter til sin Hustru⁸⁾): „Da jeg engang var paa Stevns, tænkte jeg ikke paa at skrive Elverhøj, og lagde kun lidet Mærke til Localiteterne, med Undtagelse af Klinten“. Hvad der havde foresvævet Heiberg i Undfangelsesøjeblikket: at skabe en Vaudeville i stor Stil, var lykkedes for ham; Molbech⁹⁾ og P. L. Møller¹⁰⁾ har — uden at kende Digterens Tilstaaelse heraf — brugt dette Udtryk om „Elverhøj“. Blot spiller Ensemblevirkningen en endnu større Rolle i dette Stykke end i de egentlige Vaudeviller, idet Ord, Musik og Dans her gaar op i en højere Enhed, som Det kgl. Teater med dets kombinerede Skuespiller-, Opera- og Balletkorps forstod at give en fuldendt Udførelse. Derved er „Elverhøj“ blevet vort Teaters selvskrevede Festspil, et Skuespil i dette Ords egentlige Forstand, som senere Forsøg i samme Retning (Drachmanns „Der var engang“, Helge Rodes „Moderen“) ikke har formaaet at fortrænge. „Et Slags Nationalsang i fem Akter“, har Georg Brandes¹¹⁾ kaldt det. Fru Heiberg¹²⁾ har ikke uden Grund peget paa dets sindrige Komposition og anbefalet unge dramatiske Forfattere at studere den naturlige Maade, hvorpaa Forhistorien efterhaanden kom-

mer til Tilskuernes Kendskab. Paa dette Felt sad Heiberg inde med et stort Mesterskab. Lad saa ogsaa mange af de Replikker, som er blevet Almenhedens Eje, forekomme os hule — der er dog en Smidighed i Versebehandlingen, som røber en usædvanlig Behændighed og Sans for Festivitas. Datidens Kritikere som Molbech ¹⁾, Sibbern ²⁾ og N. David ³⁾ var alle enige om, at Heiberg her havde haft en heldig Haand, men hæfter sig ved visse Usandsynligheder, som Sibbern tilskriver den korte Tid, der havde været til Udarbejdelsen, og som især er gaaet ud over Slutningen. Udelukkende pudsig er de Udtalelser om Stykket, som hans Fader ^{22/6} 1829 fremsatte i „Drammens Tidende“, og som det ved Rob. Neiiendams Velvilje har været muligt at aftrykke in extenso imellem Bilagene (S. 209 ff.). Det er et ægte P. A. Heibergsk Dokument. En virkelig Anmeldelse har han paa Grund af sit Forhold til Forfatteren naturligvis ikke ment sig berettiget til at give. I Stedet for ventilerer han nogle snusfornuftige Betragtninger over den Vildfarelse, der ligger i at tro, at Mennesker af en høj Byrd (in casu: Agnete) skulde være i Besiddelse af en finere Følelse end Almuens Børn. Det er Opdragelsen, der er det afgørende for Udviklingen af Menneskets Anlæg, og at sige det modsatte er at smigre de fornemme. For at undgaa Kontroverser kvitterede Sønnen i sit næste Brev til den gamle med at takke for Anmeldelsen, som han har læst „med megen Fornøielse“, og undslaa sig af Hensyn til Pladsen ved at gendrive sin Faders Indvendinger, hvad han ellers nok tror sig i Stand til at kunne gøre ⁴⁾.

Den vigtigste Følge af „Elverhøj“'s Succes blev for Heibergs Løbebane, at han nu blev fast ansat ved Teatret. Idéen dertil udgik fra ham selv. I det tidligere omtalte Brev af ^{10/6} 1828 havde han foreslaaet Collin, at man i Lighed med, hvad der var Tilfældet ved flere udenlandske Scener, skulde oprette et Embede for ham som Teaterdigter „med Forpligtelse at oversætte et vist Antal Syngestykker, hvortil endnu kunde føies den Forpligtelse at skrive alle de Viser, Prologer etc., og i det Hele alt, hvad ingen Andre maatte melde sig til“, men udtrykkelig tilføjet, at han ikke ønskede at fungere som egentlig Oversætter. I sin Ansøgning til Teaterdirektionen ⁵⁾ har han dog, maaske paavirket af Collin, strakt sig noget videre; her tilbyder han nemlig, blot han maa faa en fast Ansættelse, at udføre „hvad for Arbejder Directionen maatte forlange“, idet han lover, hvis han ikke skulde føle sig disponeret til originale Frembringelser, da ikke at ville undslaa sig for „den tildeels mekaniske Forretning, at oversætte til Beløbet af min Gage“. Den Tanke, at han ved at opnaa fast Ansættelse skulde blive efterladende med sine Forpligtelser, afviser han under Henvisning til det gamle Ord, at Lysten driver Værket, og understreger at det er i hans egen Interesse at skrive mere, end der forlanges, saaledes at han derved kan tjene en større Sum. Overskou,

der samtidig søgte Embedet som Teateroversætter, maatte overfor en saadan Konkurrent trække det korteste Straa. Collin — nu som før redebon til at støtte Heiberg — var villig til at fremme Sagen, og skønt Rahbek ¹⁾ knurrede lidt over hans hegelianske Tro paa „en æsthetisk Trinitet“, lykkedet det dog at hale Sagen i Land, omend Heiberg maatte bide i det sure Æble og tage Oversættelsesvirksomheden med paa sin Kappe. Den 6. Januar 1829 underskrev Frederik VI hans Udnævnelse, og ydermere udstyredes Digteren 1. August samme Aar med en Professortitel. Ifølge Bestallingen ²⁾ paahvilede det ham mod en aarlig Gage af 600 Rigsdaler at levere hvert Aar (saaledes at hvad han præsterede mindre i eet Aar, maatte efterleveres i det følgende) to metriske og to prosaiske Oversættelser, at revidere andres Oversættelser samt at skrive Lejlighedsdigte. Da Heiberg meddelte sin Fader i Paris, hvad der var sket, udtalte han ³⁾, at han var veltilfreds med Betingelserne. Svagheden ved Ordningen var dog iøjnefaldende. Det nyoprettede Embedes Udøver var henvist til at producere, hvad enten Aanden var over ham eller ej. Disse Arbejdsvilkaar, der varede ved til 1839, dannede en Hindring for hans egen Produktion. Til Kongens og Dronningens Fødselsdag maatte der aarligt fremskaffes „Geburtsdagsstykker“, og Festforestillingen skulde indledes med den obligate Sang, som det i de fleste Tilfælde blev Heibergs Lod at forfærdige ⁴⁾. „Elverhøj“ blev ham i det lange Løb en dyrekøbt Sejr!

Foreløbig tegnede dog alt lyst. Den 5. Maj 1829 fejredes atter en glædelig Begivenhed i den høje elskede Familie, Prinsesse Carolines Forlovelse med Prins Ferdinand, og man henvendte sig paany til Heiberg som den, der havde vist sig i Stand til ved en saadan Lejlighed at skabe Feststemning i Teatret. Det var denne Aften helt og holdent ham, der førte Ordet: først blev der afsunget en af ham i Dagens Anledning skrevet Sang ⁵⁾ til Melodi af „Vi Sømænd gør ej mange Ord“, og derefter opførtes paa Kongens eget Forlangende „Elverhøj“, skønt det allerede var gaaet 15 Gange i denne Sæson, som Heiberg med Stolthed noterer ⁶⁾. Ogsaa Sangen var blevet til efter Kongens udtrykkelige Ordre; da den blev læst op for ham af Digteren i Forvejen, vakte den i saa høj Grad hans Bifald, at han skænkede Heiberg et Ur med Kæde og Signeter ⁷⁾. P. V. Jacobsen ⁸⁾ vil endogsaa vide, at den skal have bevæget Majestæten saa stærkt, at „han havde tørt sine Øine med et Lommetørklæde og mumlede noget til Heiberg om, at det maatte være Stene, der ikke bleve rørte derved“ — en i Sandhed ejendommelig Situation for den af Enevælden forviste P. A. Heibergs Søn. Hans egen Beretning til Collin er mere nøgtern og indskrænker sig til, at Kongen „sagde udtrykkelig, at ikke et Ord maatte forandres deri“ ⁹⁾.

Betydelige Ærgrelser forvoldtes ham derimod af de to følgende Hverv,

han fik overdraget som Teaterdigter: at forfatte et Stykke til Dronningens Fødselsdag den 29. Oktober 1829 og at fremskaffe et Syngestykke, hvortil atter Kuhlau skulde arrangere Musikken, til Kongens Fødselsdag den 28. Januar 1830. Det sidstes Skæbne blev først afgjort. Syngestykket blev opgivet, fordi Teatret ikke vilde gaa ind paa de Honorarfordringer, Kuhlau mente sig berettiget til at stille nu, da han netop fra Udlandet havde faaet flere fordelagtige Bestillinger ¹⁾). Den 29. Juli indsendte Heiberg i Stedet for en Plan til et Skuespil i 5 Akter, „Kong Valdemar Atterdag“ ²⁾). Sujettet her til, det gamle Sagn om Valdemar Atterdag og hans Kærlighed til Tove, der beroede paa en Tryllering, fandt imidlertid ikke Naade for Direktionens Øjne; navnlig den nysudnævnte Direktør Manthey fandt det anstødeligt ³⁾, og Planen blev derfor skrinlagt. 11 Aar efter, da Heiberg fik Bestilling paa et Arbejde til Christian VIII's Kroning, tog han sin gamle Idé frem og skabte heraf „Syvsoverdag“. Under Omtalen af dette Stykke vil der blive Anledning til at sammenligne det oprindelige Udkast med den endelige Udformning.

Stykket til Dronningens Fødselsdag, „Prinsesse Isabella“, Lystspil i 3 Akter, blev hans Smertensbarn. Ifølge „Forerindringen“ ⁴⁾ fik han Idéen til det ved i det franske Blad „Le Globe“ at læse et Indholdsreferat ⁵⁾ af en fransk Bearbejdelse af et Stykke af Lope de Vega med den langstrakte Titel „Es del hortulano el perro; ni come, ni dexa comer“ (o: „Det er Gartnerens Hund; selv spiser den ikke, og tillader dog ingen at spise“). Selv kendte han ikke det spanske Skuespil, men udtaler sig saaledes om Paternitetsforholdet ⁶⁾: „Sujettet til dette Lystspil tilhører mig selv, ihvorvel Lope de Vega har givet mig Anledning dertil“; en enkelt Scene derimod, vedgaar han, stammer fra Calderons Lystspil „El secreto a voces“. Handlingen foregaar ved Hoffet i Ferrara. Paa sit Dødsleje har Fyrsten bestemt, at hvis hans 16-aarige Datter Isabella endnu et Aar efter at have bestegit Tronen er ugift, skal hendes Rige tilfalde hendes Fætter, Hertugen af Mantua. Forlængst har Prinserne af Parma og af Guastalla indfundet sig i Ferrara for personligt at bejle til hendes Haand. Hertugen af Mantua har derimod nøjedes med at sende Adelsmanden Fernando som sin Gesandt og Observatør til hendes Hof, og da han selv indfinder sig inkognito for at udspejde Sagens Stilling, konstaterer han, at hans Udsending er blevet heftigt indtaget i den unge Prinsesse. Det er imidlertid Mantuas Fyrste en let Sag at fortrænge sit utro Sendebud af Prinsessens Gunst. Ukendt af den skønne vinder han hende ved sine personlige Fortrin og lader først derefter Masken falde, hvorved det viser sig, at Hertugen af Mantua ikke er Bejler til hendes Trone, men til hende selv. Som det meste af hvad Heiberg skrev for Scenen, er „Prinsesse Isabella“ mere præget af Teater end af Livet selv. Der er ned-

lagt megen Skarpsindighed paa den slyngede Intrige, men til Karakterskildding er der intet blevet tilovers. Hvad der endnu giver Stykket Værdi ved Læsningen, er den Feststemning, der hviler over det. Der er Fantasiens Straaleskær over Skildringen af Ferraras ungdommelige Pige-hof, en egen Ynde over Isabellas Glæde over de natlige Fester og Baadfarer med tilhørende Barkaroler, i en Belysning af Fakkellans og Maaneskin. For det ydre Sceneri har utvivlsomt Sophienholm været Forbilledet, hvad man ikke mindst bestyrkes i ved Omtalen af Ekkobakken (1. Akts 10. og 12. Scene) — en saadan fandtes jo netop i Nærheden af Ida Bruns Sommerhjem (se I 72). Men Digterens Følelser overfor sin Prinsesse gælder Johanne Luise, for hvem denne Rolle var skrevet. Hun havde kort i Forvejen skuffet ham ved uoverlagt at forlove sig med Hvid, og al den Vemod, der fyldte ham ved at vide hende en anden Mands, er nedlagt i Skuespillets lyriske Digte¹⁾; to af dem, „Lette Bølge, naar du blaaner“ og „Natten er saa stille“, er takket være Weyses Musik det eneste, der i vore Dage erindres af „Prinsesse Isabella“. Der er derfor ingen Grund til at fæste Lid til, hvad Forfatterinden Louise Hegermann-Lindencrone kolporterer i et Brev til P. Hjort²⁾, at Heiberg, da han kom hjem fra Førsteopførelsen, skal have ytret, at han havde kedet sig. Herimod staar ogsaa Udsagn af Fru Heiberg³⁾, der tillægger ham denne Udtalelse, efter at han havde omarbejdet Stykket for anden Gang: „Det er virkelig et overmaade smukt Stykke, saa fiint i Anlæg og Udførelse . . . Jeg har havt stor Glæde ved atter at læse det og er glad for at have skrevet det, det er Folks Dumhed, at de ikke kan finde Nydelse ved dette Arbejde“, et Udbrud, som Hustruen særlig mærkede sig, fordi hendes Mand ellers ikke var tilbøjelig til at rose sine egne Værker. Sagen var vel den, at Heiberg som andre Fædre nærrede en særlig Forkærlighed for de mislykkede af sine Børn.

Intet andet af Heibergs Arbejder bragte ham saa mange Vanskeligheder paa Halsen som dette. Først udbrød der en Paladsrevolution paa Teatret i Anledning af en Rolles Besætning, dernæst truede den Skuespiller, der var udset til at udføre den mandlige Hovedrolle, med at frasige sig den, og for at gøre Maalet fuldt paadrog Stykket ham en grovkornet Plagiatbeskyldning, som indviklede ham i en hidsig Polemik. I den oprindelige Udgave af „Prinsesse Isabella“ — Skuespillet blev senere omarbejdet hele to Gange — var Prins Giovanni af Parmas Rolle anlagt saavel paa Tale, Sang som Dans og skrevet for August Bournonville, der beherskede alle tre Kunstarter. I Forerindringen⁴⁾ motiveres det med, at „i et Skuespil, som, paa Grund af sin Bestemmelse, skal være et saakaldet Pragtstykke, og følgelig især maa tage Dandsekunstens Forskjønnelse tilhjælp, er det af Vigtighed at bringe dette Element i den nøiest mulige Eenhed med det Hele, for at det ikke skal

staae isoleret derfra. Tilforn satte man ofte Sang og Dands i en blot udvortes Forbindelse med Handlingen; i den nyere Tid føler man mere og mere, at de ikke bør være løse Aggregater, men fremgaae af selve den poetiske Composition, og haandhæve deres Plads i Stykkets indre Øconomie“. Paa Teatret forberedte man netop Aubers Opera „Den Stumme i Portici“, hvor Jfr. Pätges, der oprindelig var udgaaet fra Danseskolen, skulde komme til at fejre saa store Triumfer i Fenellas stumme Rolle. Men næppe var Heibergs Idé blevet bekendt blandt Personalet, før Skuespillerne, som i Forvejen var vrede over, at Rollerne var blevet uddelt saa sent, at der var alt for knap Tid til at lære dem, indgik en Sammensværgelse og paa to nær (Stage og Jfr. Pätges) androg Chefen om at forhindre, at en Danser skulde optræde i en Tale- og Syngerolle. Direktionen fik Betænkeligheder og resolverede, at Rollen maatte deles, saaledes at Kirchheiner fik overdraget Replikkerne og Romancen, mens Bournonville reduceredes til at udføre Dansepartiet. Den stærkt heibergsk-sindede Overskou har i sin Teaterhistorie givet en i Ordets egentlige Forstand dramatisk — nemlig ved Replikker fremstillet — Rekonstruktion af, hvorledes Heiberg da henvendte sig direkte til Kongen med Klage over Direktionens Bestemmelse. Det var efter Overskous og Fru Heibergs Referat¹⁾ ikke vanskeligt for Heiberg at faa det gjort begribeligt for Frederik VI, at Det kgl. Teater intet vilde sætte til af sin Prestige, hvis en Danser fik Lov at sige et Par Replikker og foredrage en Sang. Men Teaterchefen ønskede ikke at lade sig noget foreskrive af en af sine Embedsmænd, hvorfor ogsaa han søgte Audiens og fik sat igennem, at Bournonville kun maatte danse og synge. De faa Replikker, der fandtes i hans Rolle, blev følgelig strøget, men bevarede dog i den trykte Udgave af Stykket. Ved Førsteopførelsen, der blev den eneste, „Prinsesse Isabella“ kom til at opleve, glimrede netop Bournonville baade ved sit Sangforedrag og ved sin Dans, og Kongen skal have været højlydt tilfreds med hans Andel i Aftenen. Næppe var denne Storm lykkeligt afværget, før en ny Sky trak op paa Himlen. Heiberg tilstillede nemlig N. P. Nielsen, der havde været paa Nippet til at afgive sin omfattende Rolle, fordi han ikke mente at have tilstrækkelig Tid til at indstudere den, et formelt meget artigt Brev²⁾, hvori han næst efter at takke ham for hans Præstation, fremsatte et Korrektiv til hans Opfattelse af denne Figur, og dette medførte igen et længere Forsvar fra Skuespillerens Side³⁾. Vel er det en ofte nok fremhævet Kendsgerning, at Nielsen var en højst besværlig Makker, men det kan dog i dette Tilfælde ikke nægtes, at han til en vis Grad havde Ret, naar han gjorde gældende, at Rollens Karakter var noget uklar. Mantuas Gesandt Fernando viser sig som en højst omskiftelig Person, der snart synes at støtte sin Herres Politik, snart handler i egen Interesse og skiftevis bejler til Prinsessen og til hendes Hofdame. Nielsen

hævder at have anlagt sin Rolle ud fra det Synspunkt, at Fernando er en heftig, ærgerrig og snedig Hofmand, en Hykler og Smigrer; Heiberg derimod vil ingenlunde have ham opfattet som et slet Menneske, men blot som behæftet med den Usandhed og Inkonsekvens, der bor hos de fleste Mennesker, men indrømmer dog, at hans Karakter er vanskelig at fremstille. Deres Meningsudveksling sluttede med, at Nielsen¹⁾, hvem denne problematiske Rolle ikke passede, lovede at forhandle mundtligt med Heiberg om dens Udførelse. Skønt Heiberg nu ved en Omarbejdelse foretog nogle Forkortelser og begærede Stykket genoptaget paa Repertoiret²⁾, blev han dog træt af Sagen og forlangte til Slut „Prinsesse Isabella“ henlagt. Alt taler for, at det er paa dette Tidspunkt og paa Grundlag af sine sørgelige, senere mange Gange bekræftede Erfaringer med Nielsen³⁾, Heiberg tog Anledning til at skrive den berømte Scene mellem Skuespilleren og Døden, der blev indføjjet som den løst paaklistrede 4. Akt i „En Sjæl efter Døden“, en Hypotese⁴⁾ der vinder i Sandsynlighed, naar den sammenholdes med Digterens egen Udtalelse til Paludan-Müller⁵⁾, at dette Afsnit er blevet til mange Aar før det øvrige Digt. Den sidste Kalamitet, der ramte det haardt omtumlede Skuespil, var at Peder Hjort, Specialisten i Plagiatbeskyldninger, i „Kjøbenhavnsposten“⁶⁾ indledte en Kampagne for at bevise, at „Prinsesse Isabella“ var en Efterligning, ikke af Lope de Vegas Stykke, som Heiberg selv havde nævnt som et Forbillede, men af Calderons „El secreto a voces“, hvorfra efter Forfatteren blot en enkelt Scene skulde være laant. Heiberg overlod foreløbig David at gendrive Sigtelsen. I tre Artikler i „Flyvende Post“ 1830 refererede denne Indholdet af de to Stykker og kom til det Resultat, at Lighederne imellem dem bestaar i saadanne Træk, som findes i mange andre af Calderons Værker og i det hele er dramatisk Almengods. Ogsaa „Maanedsskriftet“⁷⁾s Anmelder Sophus Zahle⁷⁾ afviser Tanken om Plagiat. Først da Hauch under den jævnsides hermed forløbende Polemik angaaende „Den babyloniske Taarnbygning“ gjorde Hjorts Anklage til sin, fandt Heiberg det fornødent at tage Bladet fra Munden. I sit Gensvar til Hauch⁸⁾ forklarer han, at ligesom han med „Dristig vovet“ i sin Tid havde villet skrive et calderonsk Drama i den strengere Form, der ikke er egnet til Opførelse, saaledes har han nu villet forsøge et calderonsk Lystspil for Teatret, og da den anonyme Kritiker ikke kender tilstrækkeligt til Calderon, tror han straks, at fordi der er visse Ligheder mellem „Prinsesse Isabella“ og et enkelt af den spanske Digtets Stykker, maa det absolut være litterært Tyveri, medens det virkelige Forhold er det, at Heibergs Skuespil ligner hele det calderonske Teater, saaledes som han ogsaa har haft det for Øje. Hjorts Polemik geraadede ham ikke til Ære. Han maatte efterhaanden trække i Land og klynge sig til den Redningsplanke, at Striden drejede sig om, hvorvidt den Mand, der paastaar, at

en enkelt Scene er laant fra Calderon, derved har benægtet, at han i Virkeligheden har laant mere; Heiberg paa sin Side stemplede sin anonyme Angriber som „en litterær Tremarksmand.“

2.

EMBEDSMAND VED TEATRET

Det var et stort Tab for Heiberg, at hans Velynder Collin ved Slutningen af Sæsonen 1828—29 paa Grund af et Modsætningsforhold til Teaterchefen Holstein trak sig ud af Direktionen og blev afløst af J. D. T. Manthey, der paa een Gang skulde erstatte Collin som Direktør for Økonomien og den nylig afdøde G. H. Olsen som Censor. Manthey var ganske vist Teatrets Embedsmænd velvillig stemt, men afgjort ikke Heibergianer som sin Forgænger. P. V. Jacobsen spaaede, at hans Udnævnelse vilde betyde Hofsmagens Triumf, „gode Komedier satte i Blaataarn, og Vaudeviller jagede ud af Landet til Frankrig, hvor de kom fra“¹⁾, og tillagde ham straks Skylden for, at Planen til Geburtsdagsstykket „Kong Valdemar Atterdag“ blev forkastet²⁾. Et af Resultaterne af hans Administration blev det af Forfatterne saa forhadte Regulativ for Honorering af dramatiske Arbejder, „Minutregulativet“, som det kaldtes, fordi Honoraret udmaaltes efter Stykkets Spilletid, saaledes at et Minut mere eller mindre var i Stand til at placere det i en højere eller en lavere Takstklasse. For Heiberg, der fortrinsvis dyrkede det lille Format, var det en højst ufordelagtig Ordning, og da han stadig behøvede Penge til at afbetale paa sin Gæld, løb han Gang paa Gang i Breve til Direktionen Storm imod Systemets Urimelighed, indtil det endelig i 1842 under en anden Teaterbestyrelse lykkedes at faa det afløst af en i hvert Fald i visse Henseender mere tilfredsstillende Ordning, som man endogsaa viste Heiberg den Høflighed at tage ham med paa Raad om. Mantheys Embedsvirksomhed blev imidlertid afbrudt efter kort Tids Forløb ved hans Død i 1831. Endnu en Plads indenfor Direktionen var blevet ledig ved Rahbeks Død 1830. Til at beklæde en af disse Poster havde Heiberg været selvskreven. Ingen besad den Gang den Indsigt i Teatrets kunstneriske Anliggender som han, men det var tydeligt nok Hoffet og Regeringen mere om at gøre at finde Kandidater af en helt anden Type. Derfor udsaa man til Rahbeks Efterfølger Biblioteksmanden Chr. Molbech, hvis Fortjenester laa paa et helt andet Felt, og som tilmed ikke i mange Aar havde sat sine Ben i Det kgl. Teater³⁾, hvorfor Skuespilleren Frydendahl ved Efterretningen om hans Udnævnelse vittigt tillagde ham det Spørgsmaal, om Teatret endnu laa paa Kongens Nytorv og Saabye (Rosings samtidige) stadig spillede Elskerrollerne⁴⁾. Mantheys Efterfølger

1831 blev for en kort Aarrække den Komiterede i Rentekammeret C. L. Kirstein, en udpræget Embedsmand med saa lidt Forstand paa Teatrets egentlige Væsen, at han ved sin Udnævnelse skal have paapeget dette for Kongen, men være blevet beroliget med Svaret: „Det kommer nok“. ¹⁾ En gunstig Lejlighed til at sætte den mest sagkyndige ind i Ledelsen blev saaledes forpasset. Just nu stod Heiberg i sin kraftigste Alder, i mange Henseender rustet til dette betydningsfulde Hverv. Da han omsider i 1849 af en mere indsigtfuld Minister hentedes til Direktørstolen, viste det sig, at han i Mellemtiden var stivnet i Fordomme, og at han var for usmidig til at holde Skuden paa ret Køl — det var uhjælpelig for sent.

Heibergs Udnævnelse til Teaterdigter og Oversætter udviklede sig mere og mere til Skuffelse baade for ham og Teatret. Samarbejdet med Direktionen forløb ikke uden Gnidninger, nu da Collin ikke mere var der til at jævne Vejen for ham. Der var næppe gaaet et Aar efter Heibergs Ansættelse, før Direktionen følte sig foranlediget til at paamine Teaterdigteren om at aflevere sine Manuskripter rettidigt, saa at Censorerne kunde faa passende Tid til at gennemse dem ²⁾). Denne Reprimande var han ikke til Sinds uden videre at stikke i Lommen og fremførte i en længere Skrivelse ³⁾, at hvis Teatret vilde give ham sine Bestillinger mere rettidigt, kunde han ogsaa bedre faa de paalagte Arbejder færdig til det fastsatte Tidspunkt. I Anledning af, at Initiativet til at forøge Repertoiret med udenlandske Nyheder baade kunde tages af Teaterdigteren og af Direktionen, forespurgte han samtidigt, om det virkelig kunde anses for billigt, at ogsaa de Bearbejdelser, han udførte paa udtrykkelig Begæring af Teatret, skulde underkastes Censur. Herpaa fik han omgaaende det lidet trøsterige Svar ⁴⁾, at „da Hans Majestæt Kongen gientagne Gange har befaleet Directionen at vaage over at intet fremsiges eller fremstilles paa Theatret som ikke forinden har passeret den anordnede Censur og da, ved Hr. Professorens Ansættelse som Theater-Digter, ikke er tilsagt Dem nogen speciel Fritagelse, ligger det udenfor Directionens Competence at gjøre nogen Undtagelse med Hensyn til De af Dem leverede Arbejder.“ En ny Røffel forskaffede Davids Betragtninger over Repertoiret i „Flyvende Post“ ham samme Sommer i et Brev fra Manthey ⁵⁾, der foreholder ham, at det ikke kan forenes med hans Stilling som Embedsmand ved Teatret at lade hans Blad nedsætte Teatrets Dispositioner i Publikum's Øjne. Han søgte snildt at sno sig fri af denne Anklage ⁶⁾, men trak dog det korteste Straa og maatte lade David falde som „Flyveposten“s Teaterrecensent.

To Nederlag i samme Aar havde altsaa ladet Heiberg føle, at der ikke blæste nogen gunstig Vind fra hans Foresattes Side. Særlig med Molbech blev han snart indviklet i stadige Kontroverser. Hans Forhold til denne Mand havde en meget skiftende Karakter. Oprindeligt var Molbech kommet

Heiberg i Møde paa den venskabeligste Maade, var gaaet i Brechen for hans tidligste Arbejder og havde senere antaget sig Vaudevillens Sag, ligesom han alle Dage nærrede den dybeste Beundring for hans Hustru, men nu da han var blevet den foretrukne som Direktør, kunde det ikke undgaas, at der blandede sig Bitterhed i deres indbyrdes Forhold, tilmed da begge var stridbare Naturer. Endnu i 1831 mener rigtignok P. V. Jacobsen¹⁾ at kunne beskrive Situationen saaledes: „Heiberg bestiller aldeles intet; han og Molbech ere som 2 røde Køer, saa gode Venner; men Heiberg benytter ene sin Indflydelse hos ham til at slippe for at bestille noget for Theatret. De skulle være meget lierede; saaledes kommer Heiberg aldrig i Maanedsskrift-Redaktionen, uden naar han og Molbech have sat hinanden Stævne der; naar saa Heiberg kommer, trække de hinanden hen i et Vindue, tale et Kvartertid sammen, tage derpaa begge deres Hatte og gaa.“ Et lille Forvarsel om den kommende Dissonans havde der dog været, da David, kort efter at Molbech var blevet Direktør, i „Flyvende Post“ havde fremhævet det hamburgske Teaters Overlegenhed fremfor det københavnske. I sin Tjenesteiver sendte Molbech Bladet en blot med Bogstaverne X. Y. undertegnet Gendrivelse af denne Paastand, der nægtedes Optagelse i Bladet, dels fordi Heiberg ikke ønskede et saa skarpt Angreb paa en Medarbejder, dels fordi dennes eventuelle Svar utvivlsomt vilde forme sig som et Angreb paa Direktionen. Misèren ved vort Teater, hævder Heiberg i sit private Svar til Hr. X. Y.²⁾, hvis Pseudonym han lader, som han ikke har gennemskuet, er netop den uduelige Direktion; men — tilføjes det trøsterigt for Molbech — maaske vil det med Tiden lykkes for den sidst udnævnte Direktør, der besidder den nødvendige æstetiske Dannelse, at sætte sig ind i de herhenhørende Sager. I Virkeligheden havde Heiberg nu ikke den mindste Tro til, at dette Haab skulde gaa i Opfyldelse. Samtidig med at han var villig til at anerkende Molbechs Fortjenester af den danske Litteratur, lagde han ingenlunde Skjul paa, at Molbech ikke havde Forstand paa Dramaets specielle Krav, som han var sat til at varetage, og at han derfor burde afholde sig fra som Censor at blande sig i den professionelle Teaterdigters Oversættelsesvirksomhed. Men det var netop en Ret, som Molbech paa ingen Maade vilde lade sig fratage. Deres Udveksling af Embedsskrivelser begynder i en ret forbindtlig Tone med gensidige Komplimenter, men overgaar ret hurtigt til, at de siger hinanden drøje Sandheder. Man ser rigtigt for sig Heibergs satiriske Smil, da han havde indleveret sin Moders Skuespil „Sproglæreren“ som sit eget og i et Svar fra Teatrets Censor³⁾ læste en rørende Prædiken over det Tema, at „De efter saa lang og erfaringsrig, men ogsaa efter saa vildsom en Prøvevei, maa have fundet den stille, fortrolige Sti, der i Livets Middag og Eftermiddag kan føre Dem til dets stille Glæde, og til den Ro og det Hvilepunkt for Hiertets Attraa, uden

hvilke dog al udvortes Bifalds- og Lykkes-Ruus, og al Aandens Tilfredshed med sin Virken, savner det, som skal giøre, ikke blot Manden, Borgeren, Konstneren o. s. v., men Mennesket tilfreds i sit eget Indre.“ I 1832 kom det Øjeblik, da Heibergs Taalmodighed med det molbechske Formynderskab brast. Da Direktionen havde tilstillet ham en Rykkerskrivelse ¹⁾, fordi han ikke havde præsteret, hvad han skulde, sendte han et Svar ²⁾, hvori han paa een Gang forsvarede sig og gaar til Angreb. Han erklærer sig meget villig til at oversætte franske Prosastykker, hvad han tiltror sig særlige Forudsætninger for at kunne giøre tilfredsstillende, da han er i Besiddelse af det fornødne Kendskab til Fransken og forstaar at skrive en dansk Dialog; spydigt tilføjer han, at han endogsaa er af den Formening, at Teatrets Værdighed udfordrer, at „det skal betragtes som en Kunst, ikke som et mekanisk Arbejde, hvortil Enhver med samme Ret kan føle sig kaldet.“ Men samtidig udbeder han sig det Hensyn vist, at Teatret ikke ignorerer hans Forslag til Rollesætninger, som det har gjort ved Opførelsen af „Familien Riquebourg“, og at Molbech ikke, hvilket gentagne Gange er sket, foretager „vilkaarlige Forandringer“ i hans Manuskripter, uden at han underrettes derom, „thi den litteraire Eiendom er ligesaa hellig som en anden.“ Og saa løber Vreden af med ham og henriver ham til at udtale: „Jeg vover at paastaae, at der udfordres en Godmodighed, som min, for at man saa længe skal finde sig i en saadan Fremgangsmaade.“ En saadan Tone var de Herrer Direktører ikke vant til at blive tiltalt i, og Heibergs Brev gav dem noget at spekulere paa. Molbech som den mest direkte fornærmede affordrede ham ³⁾ straks nærmere Angivelse af de Steder, hvor han havde gjort sig skyldig i saadanne Rettelser i Heibergs Arbejder, hvortil Heiberg meget mere spagfærdigt gav til Svar ⁴⁾, at hans Brev til Direktionen ikke maatte opfattes som en Klage, men blot som en Beklagelse, og hvad Ændringer angik, da maatte han indskrænke sig til at anføre dem efter Hukommelsen, da Manuskripterne var tilintetgjort efter Brugen. Ud af Hovedet nævnte han dog, at i „Ser jer i Spejl“ var nogle Vers, i „Køge Huskors“ en hel Monolog forandret og i „Familien Riquebourg“ en vigtig Replik udeladt. Atter dansede den skriveglade Molbechs Pen hen over Papiret ⁵⁾. Naar Heiberg har villet fremstille ham som den, der ved sin Deltagelse i Censuren hindrer ham i at arbejde som Teateroversætter, har Molbech kun eet at giøre: at overlade det til den øvrige Direktion at afgøre, om han har handlet egenmægtigt. Anklagen for vilkaarligt at have foretaget Indgreb i Heibergs Manuskripter imponerer ham ikke, da det for det meste drejer sig om rene Bagateller og det i det ene Tilfælde er sket efter Chefens Befaling. Iøvrigt udtaler han sin Forundring over, at Heiberg ikke privat har meddelt ham sine Besværinger, men foretrukket at formulere en Klageskrivelse til den samlede Teaterbestyrelse. Det blev nu Holsteins og Kirsteins Sag at tage

Affære, og den arme Teaterdigter fik i Sandhed at føle, hvad det var, han havde indladt sig paa. Deres Skrivelse¹⁾ lod ham ikke være i Tvivl om, hvorledes Landet laa. Man tilkendegiver ham for det første sin Misfornøjelse med hans Klageskrivelse, „som deels er affattet i en Tone, der ingenlunde er passende i Deres Forhold som underordnet Embedsmand ved Theatret, deels lægger en saadan Miskjendelse af Deres Embedspligter for Dagen, at Directionen ikke kan undlade her foreløbigen at bringe Dem i Erindring, hvad der ifølge den om Deres Ansættelse som Theaterdigter under 6te Januar 1829 afgivne og dengang Dem communicatee Allerhøieste Resolution, i dette Deres Forhold paaligger Dem“, og derefter specificeres alle de Undladelses-synder som han har gjort sig skyldig i. Heller ikke paa de andre Punkter finder han Medhold: Directionen maa forbeholde sig sin Ret til at foretage Ændringer i hans Forslag til Rollebesætninger og til at kræve Rettelser i hans Manuskripter. Og som en Trumf spilles til Slut denne Passus ud: „Skøndt nu Directionen saafremt ikke senere indtrædende Omstændigheder skulde nøde den dertil, ikke paa høiere Sted vil paatale den hidtil af Dem viste Efterladenhed i Opfyldelsen af Deres Pligter som Theateroversætter, da den haaber at Erkjendelsen heraf vil bevæge Dem til for Fremtiden at vise mere Iver i Deres Embedsførelse, saa er man dog, saafremt De endnu maatte være af den Formening, bedre, end Directionen kan antage, at have opfyldt Deres Embedspligter, eller De, efter de ovenfor af Directionen fremsatte Bemærkninger endnu maatte troe Deres formeentlige Rettigheder krænkede ved Directionens Fremgangsmaade, aldeles villig til at forelægge Hans Majestæt Sagen til Allerhøieste Afgjørelse.“ Denne kraftige Salve kunde Heiberg ikke uden videre tage imod. Ude i Hørsholm, hvor han ellers uforstyrret havde kunnet nyde Sommerferien i Selskab med sin egen lille foretrukne Kreds, konciperer han, noget forsinket ved et Anfald af Koldfeber, en 16 Foliosider lang Skrivelse²⁾, et stolt og værdigt Aktstykke, præget af hele Heibergs intellektuelle Myndighed. Hvad det angaar, at hans Tone i det foregaaende Brev har været upassende for en underordnet Embedsmand (med Streg under „underordnet“), tillader han sig at minde om, hvorledes det virkelige Forhold mellem over- og underordnede ved et Teater er: „her repræsenteres ikke den intellectuelle Virksomhed af de Overordnede, og den mekaniske af de Underordnede, men de Underordnede (Digtere og Skuespillere) ere Sjælen i Theaterlegemet, og de Overordnede kun det udvortes regulerende Princip.“ Han fastholder endvidere som sin Opfattelse, at naar Kongen har udnævnt ham til Teaterdigter, maa det vel være, fordi han har anset ham „som skikket til at skrive for Theatret, ligesom de Herrer Directeurer som skikkede til at dirigere det.“ Altsaa „Directionen skal dirigere, og jeg skal skrive, hver med egen Haand, og ikke den Ene med den Andens.“

Vanskeligere har han ved at ryste Beskyldningen for Efterladenhed af sig, skønt han opbyder stor Skarpsindighed for at bevise, at han ikke er i saa stor en Restance, som man har villet give det Udseende af. Vel i Følelsen af, at han her stod svagt, erklærer han med Resignation at ville finde sig i, at Direktionen ikke i ethvert Tilfælde følger hans Forslag til Rollebesætning, hvorimod han opretholder sit Krav om for Fremtiden at blive forskaanet for at se en fremmed Haand i hans Oversættelser. Antydningen af, at man kunde blive nødt til at forelægge Sagen for Kongen, er han ingenlunde tilbøjelig til at opfatte som en Trusel, da han ikke har noget at skjule for „Litteraturens op-højede Beskytter“, der næppe vil prisgive den litterære Ejendomsret til vilkaarlig Behandling og desuden vil vide at vurdere Heibergs mangeartede Arbejder, baade for Teatret og ved den militære Højskole. Atter stak hans høje foresatte Hovederne sammen, og man blev enig om at vedtage Kirsteins Forslag: at forelægge Hans Majestæt Sagen for at faa klare Linier i Forholdet til Teaterdigteren. Som Part i Sagen ønskede Molbech¹⁾ dog ikke at underskrive en saadan Forestilling til Statsoverhovedet og udbad sig udtrykkelig, at det maatte blive pointeret, at han ikke havde handlet ud fra nogensomhelst Uvilje mod Heiberg, til hvem han tværtimod gennem mange Aar havde staaet i et venskabeligt Forhold, og om hvis Vaudeviller han netop fornylig havde skrevet en anerkendende Anmeldelse i „Maanedsskrift for Litteratur“. Derimod vilde han være villig til at give sine Kolleger en skriftlig Redegørelse for sin „egenmægtige“ Adfærd, som kunde vedlægges Forestillingen til Kongen. Man skred nu til Værket og indgav en udførlig, 19 Foliosider lang, allerunderdanigst Forestilling til Frederik VI²⁾, hvori hele Sagen rekapituleredes med Henvielse til de som Bilag vedlagte Aktstykker, og androg om en allerhøjeste Resolution, der kunde sætte Heiberg paa Plads. Denne³⁾ fik det af Direktionen ønskede Indhold. Kongen udtalte sin Misbilligelse af hans „utilbørlige Skrivemaade“ i Henvendelsen til Direktionen og udtalte sin Forventning om, at han i Fremtiden vilde „iagttage en efter hans Stilling som Directionen underordnet Embedsmand mere passende Fremfærd, og ved nøiagtig Opfyldelse af de ham som Theaterdigter og Oversætter paaliggende Forpligtelser, søge at oprette det isaahenseende i de foregaaende Aar Forsømte“. Hans Forpligtelser blev præciseret derhen, at han aarlig havde at præstere saa mange Oversættelser, som svarede til 4 Helaftensforestillinger, at foreslaa nye Arbejder til Oversættelse, og hvis han ikke i det Aar, af Aarsager han ikke selv var Herre over, havde leveret det fornødne Antal, da at præstere det resterende i det følgende Aar. Ogsaa hans Krav om at blive forskaanet for, at fremmede Hænder rettede i hans Manuskripter, og at blive taget med paa Raad ved Rollebesætninger, blev afvist. For dog at lade Naade gaa for Ret, blev det imidlertid paalagt Direktionen indenfor visse rimelige

Grænser at tage Hensyn til hans Ønsker, idet der tilføjedes følgende Bestemmelser, som Direktionen mærkeligt nok glemte at underrette Heiberg om: „Derhos vilde Vi dog allernaadigst have Directionen paalagt, saavidt Omstændighederne tillade det, at de fornøden befindende Forandringer i Manuscripterne til de leverede Stykker skee med Professor Heibergs egen Haand, og maae angaaende de saaledes foretagende Forandringer Intet bemærkes paa Placaterne; ligesom Directionen og, saavidt muligt, har at tage Hensyn til de Forslag om Rollesætningen han og Andre, der levere Stykker til Theatret, maatte gjøre, isærdeles naar det antagne Stykke er originalt.“ Hvad hjalp det i Forhold hertil, at Direktionen for at sukre Pillen, idet den meddelte Heiberg den trufne Afgørelse, til sidst udtalte sin Anerkendelse af, at han i den sidste Tid havde bestræbt sig paa at bringe sin Restance til Teatret ud af Verden! Heiberg var blevet den lille og havde faaet at føle, at Teatret i Enevældens Tid styredes som et Kollegium af Embedsmænd, der var nøje-regnende med at skaffe Penge i Kassen, men uden Forstaaelse af, at en Stats-scene først og fremmest har ideelle Opgaver i en Nations Liv. Direktionen saa paa hans Arbejde som et Haandværk, han betragtede det som en Kunst. Denne og lignende sørgelige Erfaringer bevirkede efterhaanden, at hans Forhold til Arbejdet kølnedes, som han rent ud tilstaar det i et bittert Brev til Molbech¹⁾: „især skulde Directionen betænke, hvorledes det er den selv, som har betaget mig al Interesse for Theatret . . . ; i Alt viser Directionen, at den har glemt, at jeg er Embedsmand ved Theatret, at jeg er Digter og Skribent, og at jeg, efterat have anvendt i detmindste Halvparten af mit Liv paa at studere Theatret, vel maa have en rigtigere og sikkrere Dom om Alt hvad der hører til den æsthetiske Side deraf, end Directeurerne, der hovedkulds ere komne ind i et Fag, der idetmindste i denne Henseende er dem fremmed, endskjønt de alligevel vil vide og forstaae Alting bedre“.

Endnu en Gang kom Heiberg i Karambolage med Molbech. I „Kjøbenhavnsposten“ havde Peder Hjort²⁾ 1834 paatalt visse Fejl i Heibergs lille Afhandling „Digter-Misundelse“ og antydet, at de skyldtes, at Bogtrykkerdrengen stod ved Døren og ventede paa Manuskriptet. Heiberg, der troede, at den anonyme Kritiker var Molbech, revancherede sig ved i sit Svar i Interimsbladene³⁾ at indflette følgende satiriske Betragtninger: „hvorfor skulde en Theater-Oversætter umulig kunne faae Ro til at skrive Critiker, og Tid til at skrive om Litterairhistorien, naar en Theater-Directeur ikke blot kan faae Ro og Tid til begge Dele, men endogsaa Samvittigheds-Ro og Lediggangs-Tid til ovenikjøbet at være en daarlig Theater-Oversætter? (Ingen, haaber jeg, vil betragte denne sidste Yttring som et Angreb paa Rahbek, hvis Fortjenester ere saa mange, at hans Ære godt kan taale dette ringe

Fr. Holstein.
(Litografi efter Eckersbergs Maleri)

K. L. Rahbek
(Tegning af Skuespiller C. Winsløw 1829,
tilh. Bakkehuset).

G. H. Olsen.
(Tilh. Teatermuseet).

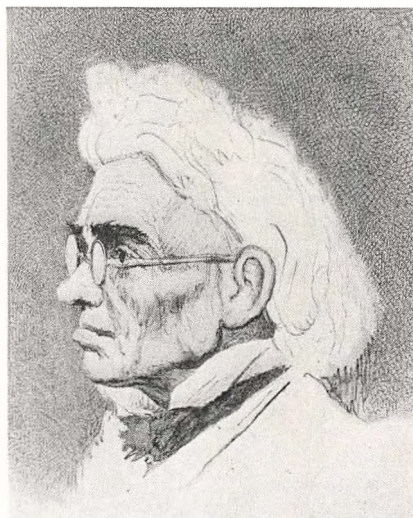

Jonas Collin.
(Tegning af W. Marstrand, tilh. Teatermuseet).

Medlemmer af Det kgl. Teaters Direktion.

J. D. T. Manthey
(Stik af Chretien).

Chr. Molbeck
(Tegning af Gertner, Hirschsprungs Museum).

C. L. Kirstein.

J. G. Adler.
(Litografi efter Tegning af L. A. Smith 1843).

Medlemmer af Det kgl. Teaters Direktion.

Skaar).“ Molbech var ikke sen til at lugte Luntten, at det formelt var Rahbek, men reelt ham selv dette Hib var tiltænkt, og krævede i et privat Brev¹⁾ Heiberg til Regnskab. Heibergs Svar²⁾ er tiltalende ved sin Ærlighed. Han indrømmer, at han ved at nævne den afdøde Teaterdirektør har haft den levende i Tankerne. At han nærer Agtelse for Molbechs litterære Fortjenester kan dog ikke forhindre ham i at anse ham for en daarlig Teateroversætter og -direktør. I Stedet for som eneste æstetiske Medlem af Teaterbestyrelsen at varetage Litteraturens sande Interesser, har Molbech fortabt sig i Detailarbejder, som andre ligesaa godt og bedre kunde gøre. Som Digter beklager Heiberg sig over det smaalige Honorarregulativ, der lader Tidsudstrækningen være afgørende for Betalingen og stiller de Forfattere ugunstigt, der dyrker den lille Genre. Efter nogle bitre Bemærkninger om den Behandling, Direktionen har givet ham, slutter han dog i en mere forsonlig Tone med at bevidne ham sin Agtelse som Menneske og Litterat. Heroverfor slaar Molbech³⁾ bravt fra sig, bebrejder sin Modstander, at han stadig retter sine Pile mod ham, som om han var den eneraadende i Direktionen, og foreholder ham det uværdige i hans stadige Pukken paa større Honorarer. At Heiberg agter ham som litterær Personlighed, glæder ham, men at han umiddelbart efter offentligt at have angrebet ham forsikrer ham om sit Venskab, synes vel paradoksalt. Hvis hans Modstander derfor i Fremtiden har noget at drøfte med ham, udbeder han sig, at det maa ske mundtligt, da han ikke har hverken Tid, Lyst eller Helbred til skriftlig Polemik, og han kan da være forvissat om, at han altid vil møde „enhver Artighed, som Mænd af Opdragelse skyldte hinanden i det selskabelige Liv; men ogsaa i enhver Henseende den samme Velvillie, det altid har været mit Ønske og min Bestræbelse, at vise Dem“. Dermed havde de faaet lettet deres Sind, og det varede ikke længe, før de igen udvekslede Breve i en ret venskabelig Tone⁴⁾, ja hvad der er mere overraskende: 4 Aar efter, da Kongen paa Direktionens Indstilling⁵⁾ havde tildelt Heiberg en Gratifikation paa 400 Rdlr. for „Fata Morgana“, og Molbech havde ilet med at meddele ham denne behagelige Efterretning, erkendte Heiberg uforbeholdent sin Fejl overfor ham⁶⁾. At Heiberg virkelig i nogen Grad havde miskendt Molbechs Sindelag overfor ham, viste sig, da han i 1835 ansøgte Direktionen⁷⁾ om at maatte faa udbetalt en større Sum, fordi hans Stykker i de sidste 9 $\frac{1}{2}$ Aar havde skaffet Kassen usædvanlig store Indtægter. Medens Holstein og Kirstein⁸⁾ da kun var opfyldt af det ene Ønske at værgø Pengekassen, afgav Molbech en Særindstilling⁹⁾, hvori han udtaler en meget anerkendende Dom om Heibergs dramatiske Værker og anbefaler ham til Hans Majestæts Naade „som en af Danmarks heldigste og af det danske Theater mest fortiente Forfattere“. At Aktionen, der skulde tjene til at frigøre Digteren for hans mange tryk-

kende Gældsforpligtelser, faldt til Jorden, var i ethvert Fald ikke Molbechs Skyld.

Heibergs tiltagende Vrangvillie overfor Teatersagerne ytrer sig foreløbig ved en stadig voldsommere Nedsabling af de Stykker, om hvis Muligheder paa Scénen han skal udtale sig. Om Librettoen til Meyerbeers og Scribes Opera „Robert le Diable“, der blev sendt ham til Erklæring i 1833, hedder det saaledes¹⁾, „at Texten er udentvivil den sletteste, som vi endnu have havt i nogen Opera“, Planen betegnes som „umoralisk og oprørende“, „væmmelig indtil Ækelhed“, „usammenhængende indtil Dumhed“ og „sammenstjaalen fra andre bekjendte Stykker“, og han tilstaar, at det vil være ham ubehageligt at overføre dette Nonsens til Dansk, men erklærer sig dog villig til at gøre det, hvis hans Foresatte paalægger ham det. Til Trods for denne utvetydige Meningstilkendegivelse holdt Direktionen paa sit; Stykket var nemlig ønsket opført af Hoffet²⁾, og Heiberg fik derfor det ubehagelige Hverv i en Audiens hos Kongen selv at maatte gøre Rede for sit Standpunkt. Resultatet blev det for ham tilfredsstillende, at Oversættelsen af „Robert af Normandiet“ blev overdraget til Overskou. Et andet Tegn paa hans kølnede Interesse er, at han viser mindre Initiativ til at fremskaffe udenlandske Nyheder. Selv forklarer han rigtignok dette Forhold paa en anden Maade. I hans Embedsskrivelser forekommer der en stadig tilbagevendende Klage over, at det nye, der skrives, ikke duer. 1833 hedder det: „Den nyeste tyske Litteratur frembyder næsten intet Andet end Jammerligheder; den franske, hidtil vor eneste Tilflugt, synes nu at være i en Stagnation (naar man ikke vil tye til Victor Hugo), og selv Scribe synes at gaae tilbage“³⁾. To Aar senere: „Naar det franske Theater, som vi fordetmeste øste af, ikke længere staaer os bi, da er det vanskeligt at sige, i hvilken af de nyere dramatiske Litteraturer vi skulle see os om efter Forstærkning; thi som bekjendt er Alt, hvad der i de sidste Aar er hentet fra engelske og tyske Theatre, næsten uden Undtagelse mislykket.“⁴⁾ Og atter et Par Aar efter: „At jeg sjeldent af egen Drift tilbyder Directionen en Oversættelse af en fremmed Original, har ene sin Grund deri, at næsten Alt hvad der af nye franske og andre Skuespil kommer mig for Øie, ikke synes mig værdigt til at bringes paa vor Scene. Min Interesse for Theatret finder jeg desværre flere Anledninger til at bevise paa denne negative Maade, ved Bortfjernelsen af det Slette, end positivt, ved selv at levere noget Godt“⁵⁾. Hidtil havde Heiberg været afskaaret fra at følge med paa Stedet, hvor det nyere Drama blev til, og maattet indskrænke sig til at søge Teatrets Bemyndigelse til fra Udlandet at forskrive Skuespilteksterne⁶⁾. I 1836 fik han paa sin Pariserrejse efter 14 Aars Forløb Lejlighed til igen personlig at danne sig et Indtryk af Udviklingen indenfor den franske Scenekunst. Det var ikke noget udelt glædeligt Gensyn. I en

længere Indberetning til Direktionen ¹⁾ erklærer han, at det parisiske Teater i det mellemliggende Spand af Aar er gaaet tilbage, mens det københavnske er vundet tilsvarende frem; kun Operaen i Paris staar milevidt over den danske. Som et haandgribeligt Udbytte af Rejsen medbragte han dog 22 Stykker, hvoraf efterhaanden nogle kom op paa Det kgl. Teater, og enkelte blev store Successer. Af dem oversatte han selv Dupont og Fouchers Lystspil „Coliche“ og Rosiers „En Kriminalproces“. Det var ligeledes Heibergs Fortjeneste at henlede Opmærksomheden paa Meyerbeers Opera „Huguenotterne“, der i Overskous Bearbejdelse kom op i Slutningen af Sæsonen 1843—44, og paa Taglionis Ballet „Sylfiden“, der herhjemme blev bearbejdet af Bournonville og spillet 1. Gang Efteraaret 1836 til Musik af Herman Løvenskjold. Den største Gevinst, Heiberg bragte med hjem, var imidlertid de Forge, St. Georges og Leuens musikalske Lystspil „Farinelli“, som han selv paatog sig at oversætte ²⁾. I første Øjeblik stod det ham ikke klart, hvorvidt man burde benytte den til en Operatekst, der i saa Fald kunde gives til Hartmann, eller om han skulde behandle Stykket som Vaudeville med Bibeholdelse af den oprindelige Musik ³⁾. Det sidste Alternativ blev foretrukket, dog saaledes at „Farinelli“ paa Plakaten betegnedes som „Lystspil med Sange og Chor“. For Kassen blev denne Forestilling med sine indsmigrende Melodier, Cettis straalende Sangføredrag og Fru Heiberg i Preciosas Rolle et stærkt Trækplaster. Indtil Sæsonen 1889, da Aumont-Collins Statistik slutter, var „Farinelli“ gaaet 173 Gange over Det kgl. Teaters Scene, og for ikke ret mange Sæsoner siden genoplivedes den gamle Traver paa et københavnsk Privatteater, ganske vist i moderniseret Udgave.

Slutningen af 30'erne blev i det hele en lysere Tid for Heiberg end dette Tiaars Begyndelse. Ved Nytaar 1839 fratraadte Kirstein som Direktør og erstattedes med Johan Gunder Adler, en facil Hofmand, Christian VIII's Kabinetssekretær. For Heiberg var dette en Forandring til det bedre; de kendte hinanden fra Paris (se I 115 f.), og Adler var meget venligt indstillet overfor ham og havde flere Gange gjort ham Tjenester. Straks ved Efterretningen om hans forestaaende Udnævnelse lagde Heiberg ham paa Sinde ⁴⁾ at omorganisere Teatercensuren i Overensstemmelse med et Forslag, han havde indgivet til Chefen ⁵⁾. Indenfor Direktionen var man beredvillig til at foretage en Omlægning af hans Embedsforretninger og sikre sig hans dramaturgiske Indsigt, men derimod betænkelig ved at føje ham i hans Ønske om at udøve Censuren i første Instans, eftersom man frygtede, at Proceduren vilde blive langvarigere og besværligere, naar Forfatterne vidste, at de kunde appellere en eventuel Forkastelse til Direktionen som højere Instans. Man enedes derfor om et Kompromis ⁶⁾, nemlig at fritage Heiberg for hans Hverv som Oversætter, saaledes at han nu blot med Bibeholdelse af sin hidtidige

Gage var Teaterdigter, men til Gengæld skulde: 1) bistaa ved Bedømmelsen af indleverede Skuespil og Oversættelser, naar Direktionen maatte ønske det, 2) angive ønskelige Forandringer i saadanne, 3) foreslaa Oversættelser af udenlandske Arbejder, 4) overvære Direktionens Censurforhandlinger, naar der maatte være Anledning til det, 5) lede Oplæsningen af nye antagne Stykker samt 6) overvære een eller flere Prøver, hvis dette ansaas for ønskeligt. Ved denne Ordning klæbede der som ved alle Kompromisser betydelige Mangler. Heiberg var ganske vist lykkeligt sluppet fri for det byrdefulde Hverv som fast Oversætter, hvormed han havde spildt saa megen Tid paa ofte værdiløse Arbejder. Men det blev fremdeles ikke ham, der fik det afgørende Ord ved Fornyelsen af Repertoiret. Hans Opgave blev nu som før at afgive et foreløbigt Responsum om de indleverede Stykker, med den ene Forskel at nu ogsaa danske Arbejder blev forelagt ham, men det var stadig Direktionen, der traf den endelige Afgørelse om deres Skæbne. Et nyt Virkefelt fik han ved at skulle lede Læseprøverne og eventuelt være til Stede ved een eller flere af de følgende Prøver. Denne Reform lod sig dog ikke gennemføre uden en vis Gnidningsmodstand fra Personalets Side. Flere af Skuespillerne undlod simpelthen i Begyndelsen at give Møde¹⁾, bl. a. Instruktøren Ryge²⁾, som følte sig tilsidesat ved denne Omlægning af Arbejdet, saaledes at Heiberg maatte forlange det indskærpet som en Pligt for de rollehavende at indfinde sig ved Oplæsningerne.

Heibergs første Periode som Teatrets Embedsmand — underordnet Embedsmand, som Direktionen saa stærkt havde pointeret — er da et ikke udelt lysteligt Kapitel. Ganske vist vandt han forøget Indsigt i dramaturgiske Anliggender og praktisk Teatervæsen, som kom ham til Nytte, da Timen sent omsider slog, hvor han blev Nationalscenens Leder, men hvad havde denne Forberedelsestid ikke kostet ham af sur Møje og Ærgrelser! Da hans gode Ven, men derfor ingenlunde blinde Beundrer Henrik Hertz 1849 i Anledning af Det kgl. Teaters Sekeljubilæum skrev sin polemiske Komædie „Hundrede Aar“ med dens mange drøje Hug til det gamle System, der nu endelig stod for Fald, gjorde han Regnskabet saaledes op³⁾: „Dengang Heiberg ved sine Vaudeviller aflagde saa glimrende Beviser paa sit Talent som original Lystspildigter og, man kan gjerne sige, første Gang siden Holbergs Tider viste Muligheden af et hjemmefødt, dansk Lystspil, da belønnede man ham med at gjøre ham til — Oversætter; og han har saaledes fra 1829 til 1839, altsaa i sin kraftigste Alder, maattet adsplitte sin Virksomhed, udmatte og lamme sin Phantasie ved at oversætte ikke mindre end 37 Vaudeviller, Operaer etc. Det er da let begribeligt, at hans originale Virksomhed maatte blive saa meget ringere . . . Men hvad er der ikke alt muligt i Theater-Verdenen, saa længe de af Regjeringen indsatte Styrere ere uindviede i Kunsten.

Nu har man paalagt Forfatteren af saa mangt udmærket Digt at rette Stil i andre Forfatteres Arbejder. Hvad er Meningen heraf? Er Talen om en sand Digtets Værk, da vil Heiberg ligesaa vist vogte sig for at foreslaae Forandringer, der kun kan foreslaas af Digteren selv, som han vil frabede sig deslige i sine egne Arbejder. Er Talen om Dilletanter og Begyndere, da er det vist uden Exempel i andre Lande, i det mindste i Frankrig, at en egen Embedsmand, og ovenikjøbet en saa udmærket dramatisk Digter, offentlig er ansat for at gjøre Begynder-Arbejder „antagelige“.

3.

„ALFERNE“ OG „FATA MORGANA“

Heibergs originale Produktion hæmmedes ved hans 10-aarige Trællearbejde, men helt bringe den til Standsning formaaede det dog ikke. Efter de store Batailler i Begyndelsen af 30'erne betonedes Direktionen høfligt overfor ham¹), at den hellere saa, at han leverede originale Arbejder end oversatte, og til Trods for sine Forsikringer om, at han havde tabt Lysten, lod han dog af og til høre fra sig. Listen over hans dramatiske Værker fra 30'erne ser saaledes ud: „Køge Huskors“ (1831), „De Danske i Paris“ (1833) og „Nej“ (1836), alle tre omtalt ovenfor under Vaudevillerne; 1835 „Alferne“ og 1838 „Fata Morgana“.

Sommeren 1834 tilbragte Heibergs paa „Eriksborg“ i Taarbæk. Herude fik Fruen mange nye Beviser paa den Tro, der fra Barndomsaarene havde fulgt hende, at der var venlige Aander i Naturen, som hjalp hende. Havde hun Brug for en Saks, da laa der pludselig en for hendes Fod, eller var en Kniv blevet borte for Fru Gyllembourg, saa fandt Fru Heiberg den med det samme²). Det var hendes „Alfer“, der stod hende bi. Hendes Mand, som hun i denne Sommer indviede i disse overtroiske Forestillinger, smilede ikke af hende, men fattede Interesse for det poetiske i Tanken og henviste hende til at læse Tiecks Eventyr „Die Elfen“, som Oehlenschläger 1816 havde oversat. Fru Heiberg kunde ikke finde nogen Lighed mellem sine og Tiecks smaa venlige Væsener og opfordrede i Stedet sin Mand til at skrive et Skuespil om hendes Alfer, der tager sig kærligt af et forladt Barn. Hun vilde saa kunne meddele ham mange Træk af deres Natur. Da Teatret omkring Nytaar 1835 skulde forberede en Festforestilling i Anledning af Kongens Fødselsdag, besluttede Heiberg at skrive et originalt Stykke og valgte til Motiv, hvad Hustruen sidste Sommer havde foreslaaet ham. Det hastede som altid med at faa det færdigt. Skrivekalenderen oplyser, at det er paa-begyndt 3. Januar, fuldendt 18. Januar, altsaa paa godt 2 Uger, og indleveret

til Teatret d. 21. i samme Maaned — Opførelsen skulde finde Sted 29. Januar! En Brevudtalelse af H. C. Andersen¹⁾ viser, at Heiberg efter Premiøren har foretaget den Ændring at skære et komisk Slutningsoptrin med de to Birkedommere bort, hvorved man faar Forklaringen paa, at der i nogle Regibemærkninger til Instruktør Ryge²⁾ omtales nogle fyrstelige Drabanter, som ikke forekommer i den trykte Udgave. Handlingen i „Alferne“ er holdt nær op ad det tilgrundliggende Eventyr. Ogsaa i „Die Elfen“ hedder Barnet Marie og Faderen Martin. Tieck skildrer en skøn og frugtbar Egn, hvor paa den anden Side af en Flod en Granskov hæver sig dystert. En skønne Dag løber Marie til Skovs og modtages der af Zerina, der lader Rosenbuske og Pinier vokse op for hendes Fod og fører hende ned i Jorden til Metalfyrsten og hans Dværge. Ved hendes Tilbagekomst til Hjemstavnen er 7 Aar gaaet, og alt er forandret. Hun modtages med stor Glæde, bliver gift med sin Barndomsven og faar en Datter med ham. Imidlertid opdager Marie, at Datteren faar Besøg af Zerina, der leger de samme Lege med hende, som hun i sin Tid har gjort med Moderen. Og da Martin vil have „Zigøjnerfolket“ drevet bort, røber hun, at de er deres sande Velgørere, hvilket har til Følge, at de om Natten forlader Egnen og unddrager den deres Velgøringer; Misvækst og Uaar indfinder sig, og inden længe er Moder og Barn døde. Denne sørgelige Udgang har Heiberg dog ikke nænnet at give et Festskuespil; hvor Alferne har besluttet at drage bort til „Phantasiens Vugge, til Østerland“, lader han som en *deus ex machina* deres Dronning Coronata forbarme sig over det unge Par, hæve hendes Stumhed og give deres Forbindelse sin Velsignelse. Naar Heiberg i Modstrid med Kilden har ladet Alferne gøre Marie stum, for at hun ikke skal røbe deres Hemmelighed, er det motiveret af sceniske Grunde: Vanskeligheden ved at samme Person kan illudere som 11-aarig og 18-aarig; han foretrak at fordele Rollen paa to forskellige Skuespillerinder, Rinda Lund som Barnet og Fru Heiberg som den udvoksne. Nytilkommet er ogsaa det herlige Tvillingepar Grimmemann og Mannegrimm, efter Brandes' Formodning³⁾ en Reminiscens af den gamle og den nye Skatteopkræver i Eichendorffs „Das Leben eines Taugenichts“ og ved Fremkomsten udført af Rosenkilde og Phister. Deres Bestemmelse i Stykket er at danne Folie for de romantiske Personer, at legemliggøre Prosaen, Filistrøsiteten og Vantroen som Doktor Pancreas i „Pottemager Walter“, det af Heibergs ældre Arbejder, som „Alferne“ mest er beslægtet med. Thi det, „Alferne“ fremfor alt har at forkynde, er en romantisk Tro paa en usynlig Verden, der er langt mere poetisk end den sanselige. Oehlenschläger havde udlagt det tieckske Eventyr som et Symbol paa den tabte Barndoms Verden, Kundskabsæblet, der jager Eva ud af Paradiset⁴⁾. Heibergs Eventyrko-

medie former sig fra først til sidst som et Forsvar for Hustruens Alfetro og bliver derved et smukt Udtryk for et besjælet Samarbejde mellem Mand og Hustru. Det var en lykkelig Indgivelse af Fru Heiberg at skænke sin Mand dette Stof; Idéen maatte anslaa de romantiske Strenges hos ham, og Kærligheden til Hustruen gav hans Pen Flugt. Selv havde hun ved Udførelsen af den voksne Maries Rolle en væsentlig Andel i, at Stykket vandt Sejr. I Begyndelsen var Heiberg misfornøjet med hendes Fremsigelse af de to store Digte, men ved at gennemgaa dem med hende Linie for Linie, fik han til sidst sine Intentioner frem¹⁾).

I den lange Samtale, Martensen havde haft i Paris 1836 sammen med Heiberg, var Talen ogsaa faldet paa den dramatiske Litteratur²⁾, og Digteren havde ladet sig forstaa med, at hans Fremtidsplaner gik i Retning af det fantastiske Drama. Med „*Fata Morgana*“ gik han videre ad den Vej, han var slaæet ind paa med „*Alferne*“. Den ydre Anledning til dette Stykkes Tilblivelse var følgende: Teaterdirektionen maatte 1838 som sædvanligt være betænkt paa at fejre Kongens Fødselsdag og havde — som den selv mente: i Tide — truffet Forberedelser til at sikre sig et dertil egnet Arbejde³⁾. Men alle dens Anstrengelser havde været forgæves. Siboni, hvem det var givet i Kommission at finde en italiensk Opera, svigtede, og Bournonville saa sig ikke i Stand til at præstere en Helaftensballet. I denne Knibe var det da, man bad Heiberg om at forfatte et til Lejligheden skrevet Stykke. Uden at ville give noget endeligt Løfte svarede han imødekommende⁴⁾); baade „*Elverhøj*“ og „*Alferne*“ var jo blevet til under samme voldsomme Pres. Og virkelig stod „*Fata Morgana*“, der var afleveret til Teatret den 16. Januar, den 29. i samme Maaned paa Programmet til Festforestillingen. Som Paaskønnelse af den prompte Levering udvirkede Direktionen hos Kongen en Gratifikation paa 400 Rdlr.⁵⁾ til Digteren, hvem denne uventede Gave var kærkommen, ikke blot som et materielt Gode, men som en Opmuntring til fortsat original Produktion. Derimod er det vistnok et stort Spørgsmaal, om Frederik VI morede sig synderligt i Teatret den Aften. „*Fata Morgana*“⁶⁾ er et filosofisk Skuespil, en dramatiseret hegelsk Traktat, som paa et almindeligt Publikum maatte virke desorienterende. Efter Digterens egne Oplysninger i Fortalen knytter Handlingen sig til Heibergs Yndlingsdigt, Ariosts „*Orlando furioso*“. Visse af dets Hovedpersoner, Feen Alcina og hendes Søster Morgana gaar igen i Dramaet. Men den ydre Handling betyder intet i Forhold til Idéen. Trubaduren Clotaldo, der bringer Perlen til Fyrstedatteren Margarita, holdes af Fata Morgana hildet i Illusionen. Enhver ser i Perlen sit eget usande Ideal: Dionisio Dukater, Margarita Clotaldo, Alonzo en Hertugkrone, Lotario de muhamedanske Huris; de to vittigt opfattede Figurer

fra Maskekomedien Arlechino og Pierrot, Repræsentanterne for den aandløse Kunst og Videnskab, finder henholdsvis sig selv og en Skrue uden Ende. Til Held for Clotaldo kommer han dog til Erkendelse af, at Margaritha (man bemærke Navnet!) er den sande Perle, og han knuser den falske: „Illusion har han offret for Virkelighed!“¹⁾.

Vandt Heiberg ikke almindeligt Bifald for dette Arbejde, fik han til Gengæld Anerkendelse af en Art, der i hans Øjne langt opvejede det store Publikums. Hans Ven Hertz tilsendte ham et smukt Takkedigt²⁾, hvori han sammenligner „Fata Morgana“ med et Aladdinsslot, rigt og hurtigt bygget. Navnlig var han dog tilfreds med den udførlige Anmeldelse i „Maanedsskrift for Litteratur“³⁾, hvor Martensen gjorde sig til Herold for Heibergs nye Genre, den spekulative Komædie. Intet kunde være Digteren mere kærkomment end i dette Øjeblik, da han havde sat saa meget ind paa en for ham betydningsfuld Tanke, men var blevet mødt med Uvilje, at finde Forstaaelse hos en af Tidsalderens mest lovende yngre Mænd, der helt og holdent og med Argumenter, som Hegel og Heiberg selv havde forsynet ham med, gik i Borgen for den nye Retnings Berettigelse og Levedygtighed. Martensens Afhandling hævder, at Digtekunsten er ved at stagnere i Aandløshed. Poesien har først og fremmest til Opgave „at føre Realiteten til Idealiteten“, at føre den spekulative Idé frem. Heraf at befrygte, at Poesien skal havne i Abstraktion, er unødigt, da den spekulative Poesi ikke er Allegori, men Symbolik. Skal den overføres til dramatisk Form, slutter Martensen sig til Heibergs Anskuelse, at Komædien er bedre egnet dertil end Tragedien, fordi Tragedien højst kan fremstille Individernes Kamp som Sammenstødet mellem to verdenshistoriske Standpunkter (Hedenskab og Kristendom i „Hakon Jarl“), mens Komædien er den universelle Form af Dramaet, bevægende sig i Modsætningen mellem Væsen og Fænomen. I „Alferne“ og „Fata Morgana“ hilser han en ny Genre, hvori Digteren er vendt tilbage til sine Ungdomsværker: „Pottemager Walter“, „Julespøg og Nytaarsløjer“ og „Psyche“; ved sin Digtnings Aandspræg har Heiberg erhvervet sig Ret til at betegnes som „den poetiske Idealist i vor Litteratur“. Denne poetiske Idealisme er ogsaa til Stede, hvor man mindst venter at finde den: i Vaudevillerne, som Martensen karakteriserer som en dramatisk Udvikling af de bellmanske Sange, hvor Teksten er saa sammensmeltet med Tonerne, at man ikke ved, „om Ordene ere blevne til for Musikkens Skyld eller Musikken for Ordenes Skyld“⁴⁾, og hvis Værdi ikke ligger hverken i Satiren, Situationerne eller Karaktererne, men i „den ligesaa meget lyriske som reent musikalske Stemning, der paa hvert Punct udtaler sig og kommer til Gjennembrud i det umiddelbart Dramatiske, og, ligesom Fuglesangen, selv er sit hele Indhold og

Stof ... Denne Forflygtigelse af det Stofagtige og Materielle, denne rene poetiske Aandsfrihed karakteriserer alle Digterens Arbejder, og selv hans ubetydeligste poetiske Bagateller bære Præget af denne idealistiske Kunstbestræbelse.“ Mere heibergsk kunde Heiberg næppe have ønsket sig det udtrykt. Overfor denne Anerkendelse af Helheden har det næppe bedrøvet ham saa dybt, at hans Fortolker finder visse psykologiske Mangler ved „Fata Morgana“, især at man ikke oplever Clotaldos Kamp mod Illusionen. Da Martensen, endnu inden Recensionen var trykt, havde ladet Heiberg faa Kendskab til den, takkede Digteren ¹⁾ ham da ogsaa varmt og erklærede ham for en af de faa Læsere, han brød sig om at erhverve sig. I det mere filosofisk anlagte Tyskland synes man at have skattet „Fata Morgana“ højere end i Digterens Fædreland ²⁾).

Paa Teatret fik Heiberg liden Glæde af sit nye Arbejde. Ved selve Festforestillingen vovede ingen naturligtvis at give sit Mishag til Kende; men ved den anden Opførelse lød der til Slut et Par Piber ³⁾. Fru Heiberg ⁴⁾ og Overskou ⁵⁾ er lige ivrige for at lægge Skylden over paa Fremførelsen, der i rent teknisk Henseende stillede større Krav til Det kgl. Teater, end det kunde honorere, men man maa dog stærkt betvivle, at det filosofiske Værk i en mere tilfredsstillende ydre Skikkelse vilde have kunnet faa et længere Liv. Heiberg havde en misundelsesværdig Evne til at ryste den Slags Modgang af sig. Den Dag, da Claudius Rosenhoffs Blad „Den Frisindede“ opvartede ham med et Smædedigt i Anledning af „Fata Morgana“, stod han — efter hvad Hustruen senere har fortalt en svensk Ven ⁶⁾ — just i Forstuen til sit Hjem, parat til at ride sig en Tur; i samme Øjeblik kom Bladet ind ad Døren, han kiggede Verset igennem, rev et Blad ud af sin Tegnebog og skrev uden at betænke sig følgende Epigram:

Til Riimbrev-Skriveren i „Den Frisindede“ Nr. 13.

At „Fata Morgana“ Dig ei behager,
Og at i det Hele Du Perler vrager,
Er troligt, men Skylden er ikke min,
Thi skjøndt en Perle jeg har foræret,
Saa har det dog aldrig min Hensigt været,
At ville kaste Perler for Sviin,

hvorpaa han selv bragte sit Svar til „Dagen“, hvor det stod at læse næste Morgen, og „red derpaa til Skoven, og lyttede glad til Fuglesangen, som om aldrig nogen selvbeskikket Kritiker havde sat Pen til Papiret“. Desmere ærgrede det uheldige Udfald hans Hustru, som selv havde spillet Titelrollen, og da hun efter Mandens Død var blevet Sceneinstruktrice, pønsede hun paa

at skaffe Stykket Revanche. Vistnok i 1873 omarbejdede hun det og overtalte Heise til at sætte Musik dertil, men da hun kort efter tog sin Afsked fra Teatret, opnaaede hun aldrig at skaffe „Fata Morgana“ Oprejsning¹). Først i 1896, efter hendes Død, lykkedes det hendes yngre Venner, Peter Hansen og Aug. Liebmann, at faa Teatret interesseret i at faa det opført i dets nye Skikkelse; ogsaa denne Gang mislykkedes Eksperimentet, og efter 6 Opførelser blev det for bestandig henlagt. Heibergs sceniske Produktion var foreløbig havnet i en cul de sac.

V

HEGELIANEREN

Philosophien er Sandheden selv og intet Andet end den.

*J. L. Heiberg: Om Filosofiens Betydning
for den nuværende Tid.*

Heiberg fortsatte sin Vekseldrift. Jævnside med sin digteriske Virksomhed vedligeholdte han igennem 30'erne en videnskabelig Produktion. Denne stod helt igennem i Hegelianismens Tegn, hvad end Emnet var, thi det var jo netop for ham Beviset paa dette Tankesystems Universalitet, at med dette havde han i sin Haand Nøglen til alle Gaader. Et andet Udtryk for Heibergs filosofiske Interesse er, at han optræder som Opponent ex auditorio ved to af de betydningsfuldeste teologisk-filosofiske Disputatser, der fandt Sted herhjemme omkring Aaret 1840: H. L. Martensens, der ^{12/7} 1837 forsvarede sin Afhandling om „Den menneskelige Selvbevidstheds Autonomi i vor Tids dogmatiske Theologie“, og Søren Kierkegaards over Emnet „Om Begrebet Ironi med stadigt Hensyn til Socrates“, som fandt Sted ^{29/8} 1841. Da Disputatshandlinger dengang ikke som i vore Dage „refereredes“ i Aviserne, maa vi lade os nøje med, hvad J. H. Paulli i et Brev til Biskop P. G. Brammer fortæller om Forløbet af den første: „Hvis Du kjender Licentiat Martensen, som i sin Tid gik i v. Westens Skole, da vil det interessere Dig dobbelt at høre, at han begynder at virke kraftigt iblandt os imod den hegelske Philosophi. Han har gaaet i Skole hos Hegelianere og er først gennem Tvivlens svære Kampe kommen tilbage til det ene Fornødne. Den Skole i Tydskland, i hvis Spidse den yngre Fichte staaer, som holder fast ved: at uden Tro er Speculation Intet, repræsenterer han her ved Universitetet. Paa den anden Side staaer Professor Heiberg, i Bund og Grund Hegelianer. Men Martensen giver ham aldeles Intet efter hverken i Grundighed, Consequents eller klar og skjøn Form. Det var en sand Lyst at høre disse to kæmpe ved Martensens Disputats“¹).

I Egenskab af Lærer ved den militære Højskole paahvilede det ham at lade sine Forelæsninger over den danske Litteratur og Logikken trykke som Manuskript, efter at de 3 Maaneder i Forvejen var indsendt til Undervisningsdirektøren. Heraf fremgik de tre Skrifter: „Udsigt over den danske skjøne Litteratur“ (1831), „Ledetraad ved Forelæsningerne over Philosophiens Philosophie eller den speculative Logik“ (1831—32) og „Indledningsforedrag til det i November 1834 begyndte logiske Cursus paa den kongelige militære Højskole“ (1835), hvortil slutter sig et lille Programskrift „Om Philosophi-

ens Betydning for den nuværende Tid“ (1833), Afhandlingen „Om Contradictions- og Exclusions-Principet“ (1839) samt Udgivelsen af Tidsskriftet „Perseus“ med dets ligeledes mellem Æstetik og Filosofi delte Indhold. En medvirkende Aarsag til, at Heiberg igen grundlagde et eget Tidsskrift, turde have været, at Redaktionen af „Maanedsskrift for Litteratur“ 1837 genoptog den samme Politik overfor ham som ved Optagelsen af „Hrolf-Krake“-Anmeldelsen 1828. Samtidig med at han indsendte en Recension af Rothes Bog om Treenighedslæren, frabad han sig, at Redaktionen tilføjede „refuterende Anmærkninger“ i samme Hefte, hvori Anmeldelsen stod. Redaktionens Svar, at man ønskede at tage Afstand fra de Domme, Recensenten havde fældet over Videnskabens Tilstand i Danmark, gav ham et tydeligt Indtryk af at være hjemløs i Pressen; han forlangte sit Manuskript tilbage og udbad sig Tilladelse til in extenso, men uden Kommentarer at aftrykke sin Korrespondance med „Maanedsskriftet“s Redaktionssekretær F. C. Petersen i et af de sidste Numre af de henslumrende Interimsblade af „Flyvende Post“¹⁾. Selve den omstridte Afhandling tryktes i første Hefte af hans nye Organ. „Perseus“ fik en kortere Levetid end „Den flyvende Post“: den første Levering er dateret Juni 1837, og allerede med den anden fra August 1838 sov det stille hen. Af Subskribentfortegnelsen, der fulgte med det sidste Halvbind, fremgaar at det blot havde 133 Abonnenter, og hvad kunde det i Forhold hertil nytte, at der blandt disse var saa berømte Navne som H. N. Clausen, Søren Kierkegaard, J. P. Mynster, Oehlenschläger, Sibbern og H. C. Ørsted! Allerede paa Titelbladet bekendes der Kulør, idet det betegner sig som „Journal for den speculative Idee“. I en Fortale til Læserne lægges desuden straks Kortene paa Bordet. Dets Formaal angives heri at være at afhjælpe Savnet af et Tidsskrift, „som udelukkende er helliget de ideale Bestræbelser“, saaledes forstaaet at det gælder om at „popularisere den speculative Erkjendelse“ uden derved at „gaae paa Accord med den udannede Tænkning“, thi „hvad der er Livsprincipet i Videnskaben, bør aldrig, af misforstaaet Hensyn paa Populariteten, opoffres eller endog blot tilhylles; hvo som ikke har Evne og Villie til at fatte de philosophiske Gjenstande i deres Sandhed, maa hellere reent lade være at beskjæftige sig med dem.“ Sin Titel har Tidsskriftet faaet efter Jupiters Søn, som dræbte „Empiriens ideeløse Medusa“, der var forelsket i Neptun, „den raae Naturmagt“. Ganske vist betyder Perseus „Ødelæggeren“ udvikles det videre, „men hans Ødelæggen var ikke Tidens og Dødens absolut negative, men den heroiske, hvoraf en ny og ædlere Tilstand fremgaaer“ (ifølge Sibbern²⁾) maa der ved Perseus tænkes paa Dialektikken). Til Medarbejdere indbydes alle, der er i Stand til at „udtrykke en positiv og selvstændig Tanke“ inden for de afstukne Emner: Kunst, Religion og Filosofi, hvorved „de tjene til at explicere Ideen i en eller anden af dens Ret-

ninger“. Siger og skriver to fulgte denne Opfordring, iøvrigt maatte Udgiveren selv trække Læsset. De eneste fremmede Bidrag skyldtes hans Venner Martensen, der indsendte en udvidet Gengivelse af sin paa Tysk fremkomne Afhandling „Betragtninger over Ideen af Faust. Med Hensyn paa Lenaus Faust“, og den senere Departementschef, ogsaa fra vort Musikliv bekendte Carl Weis, som i hegelsk Aand behandlede et retsfilosofisk Emne, „Om Statens historiske Udvikling“.

1.

ÆSTETISK

Det er beklageligt, at Heibergs „Udsigt over den danske skønne Litteratur“¹⁾ blot er formet som et Grundrids, hvori den danske Litteratur er sat paa Paragraffer, men det er dog en Trøst, at Fremstillingen bliver udførligere og mere personlig, naar han kommer til de Afsnit, som har hans særlige Interesse: Folkevisen, Holberg og det norske Selskab udgør Højdepunkterne. Ud fra sin særlige Synsmaade hævder Forfatteren indledningsvis, at Filosofien er den Videnskab, som mest trænger til Optagelse i Litteraturen, og som Litteraturen mest trænger til. Til at begynde med udgør Religion, Filosofi, Videnskab, Kunst, Poesi og Historie et Hele, saaledes at Fremstillingen af den ældste Periode maa forme sig som en almindelig Kulturhistorie; senere gaar den over til egentlig Litteraturhistorie, men tager først, naar Poesien har adskilt sig fra den øvrige Bogavl, Form af en virkelig Skønlitteraturens Historie. I en Anmærkning hævdes det dog, at Kulturen alligevel begynder med Poesi, blot at denne i sin umiddelbare Form ikke kan betragtes som skøn Litteratur. Heiberg opererer med tre Tidsafsnit: den islandske Periode, den latinske (regnet helt ned til Christian IV's Tid) og den danske. Indenfor det første Hovedafsnit regnes efter Filologiens daværende Stade blot med Island og Oldislandsken som Stamsprog for de øvrige nordiske Idiomer. For Sagaerne havde han, som vi allerede (I 146) har konstateret, intetsomhelst tilovers, og Hovedvægten er derfor lagt paa den mytologiske Digtning. Den filosofiske Behandling fra „Nordische Mythologie“ er i alt væsentligt fulgt, hvorfor den her ikke skal omtales nærmere. En Besynderlighed ved det følgende Afsnit er at se Folkeviserne indtage Hæderspladsen i en Periode, der benævnes „den latinske“. De betegnes som „det eneste Monument fra denne Periode, der er Gjenstand for en æsthetisk Betragtning“²⁾. Paa ægte romantisk Vis defineres Folkepoesien som „en Frembringelse af den poetiske Evne, fordeelt over hele Massen af Folket, endnu ikke individualiseret, og heller ikke trængende dertil“³⁾, og den gamle Vildfarelse debiteres, at den skan-

dinaviske Folkevise er udgaaet fra Almuen og derfra har bredt sig til Hof-ferne i Modsætning til den franske og tyske, hvor det omvendte har været Tilfældet. Ogsaa med Hensyn til Dateringen er Heiberg paa gyngende Grund, naar han sætter de ældste saa sent som til det 14. Aarhundrede og antager det store Flertal for at være fra det 15de. Visernes Inddeling i Grupper giver, skønt foretaget ud fra formelle Synspunkter, nemlig efter om det lyriske eller det episke har Overvægt, omtrent det samme Resultat som den senere gængse, der er bygget paa Indholdet. Hos Heiberg falder de i fire Klasser: heroiske, naturpoetiske (o: Trylleviser), historiske og en sidste, nærmest omfattende alt hvad vi nu kalder Ridderviser, med den temmelig usystematiske Benævnelse isolerede Viser — Navnet fordi de ikke former sig cyklisk. Som det var at vente hos den musikalske Heiberg, finder man her ogsaa Bemærkninger om Folkevisemelodierne. Fra omtrent 1600 dateres det tredje Hovedafsnit, der falder i to Afdelinger, „dansk Litteratur i Almindelighed“ og „dansk skøn Litteratur, især den danske Poesie“. Den danske Litteratur i Almindelighed antager Heiberg for at tage sin Begyndelse med Anders Sørensen Vedels Oversættelse af Saxo. Dette Værk betragtes som „en Restitution af Saxos Nationalværk til den Form, hvori man maatte ønske, at det oprindelig var fremtraadt“¹⁾, altsaa Tingene vendes aldeles paa Hovedet: Oversættelsen fremhæves paa Originalens Bekostning. Saxos Latin er „pyntelig og søgt“, Vedels Dansk „simpel, kraftig og kjernefuld“²⁾. Man erindres herved om, at Oehlenschläger i Perspektivkassebilledet i „Sanct Hansaften-spil“ oprindeligt havde tænkt sig at anbringe Vedel og blot paa O. H. Mynsters Opfordring for den historiske Korrektheds Skyld indsatte Saxo i Stedet for. Med Holberg springer den danske Skønlitteratur ud i fuld Blomst. Den danske Komedies Grundlægger bliver Hovedfiguren i hele Værket. Han er siden Vedel den første danske Stilist³⁾, „et til alle Tider udmærket Genie“⁴⁾, der fuldt vel taaler at sidestilles med sine Forgængere Plautus og Molière. Men ogsaa Solen har sine Pletter: Heiberg bebrejder ham, at han ikke var Dialektiker⁵⁾, ikke havde Forstaaelse for andre Digtarter end den komiske og som Komiker blot raadede over Lune og Ironi, hvorimod Humor kun forekommer i „Jeppe paa Bjerget“ og „Erasmus Montanus“⁶⁾. Idéerne befinder ogsaa undertiden for ubetydelige („Den Stundesløse“ og „Barselstuen“), selv hvor Udførelsen er ypperlig. Enkelte Værker fremhæves som særlig betydningsfulde, saaledes „Peder Paars“, „et af de allernationaleste og fortræffeligste“ i sin Art⁷⁾; Danmarkshistorien er et klassisk Arbejde, „indtil den Dag idag det eneste virkelig nationale Litteraturværk over Fædrelandets Historie“⁸⁾, og med Tilfredshed noterer man sig, at Heiberg forsøger at drage Epistlerne frem af deres Ubemærkethed som et af Holbergs mest underholdende Skrifter, der træffende karakteriseres som „et populært Ugeblad“⁹⁾. Hans Stil pri-

ses for dens Simpøhed og Klarhed, „hvilke Egenskaber ere fra hans Tid af blevne til et Kjendetegn paa den ægte, danske Sprogtone“, ja, vor hele Prosa, hedder det, er „næsten skabt af Holberg“¹⁾. En holbergsk Skole, konstaterer Heiberg med et Suk, dannedes dog ikke. I Stedet derfor opstod der i Aarhundredets sidste Halvdel en Brydning mellem en uheldsvanger tyskaavirket Retning med Centrum i „Selskabet for de skønne Videnskabers Fremme“ og Ewald som Midtfigur og en norsk Digterskole omkring det norske litterære Selskab, der i Virkeligheden repræsenterede en mere national dansk Tone og — uden at lægge an paa det — i nogen Grad fortsatte den holbergske Linie. I denne Forbindelse klager Heiberg over, at vor Litteratures Skæbne altid har været den at maatte udvikle sig under unaturlige Betingelser. Vi havde Metrikker og Prosodier før Poesi, og Holberg kom som Komiker for tidligt, eftersom den komiske Digtetekunst forudsætter de andre Digtarter²⁾. Denne Uorden har hersket til de seneste Tider: „Et umiddelbart Genie, som Oehenschlägers, skulde være fremstaaet paa Holbergs Tid, og et reflecterende som Holbergs, paa Oehenschlägers. Derved vilde Oehenschläger være bleven ufuldkomnere, og Holberg fuldkomnere; men dette vilde have været det rigtigste Forhold til Litteraturen“³⁾. Det maa virkelig beklages, at Heiberg ikke fik Lov til at ordne Verdensudviklingen! Johs. Ewald var vel en sand Digter, men uden Sans for den holbergske Aand og alt for stærkt under germaniserende Indflydelse⁴⁾. Nordmændenes Fortjeneste var derimod at udvikle den ægte danske lyriske Poesi, at vedligeholde Holbergs Sans for det komiske og at lade den franske (og engelske) Litteratur paavirke den danske. Rigtige Holbergianere var rigtignok i samme Epoke blot P. A. Heiberg og Olufsen; Rahbek og Oehenschläger, som begge har beundret Holberg, har aldrig lignet ham i deres Digtværker. Og paa det sidste er man naaet til den Betragtningmaade at kalde den komiske Poesi den lavere og al anden Digtning højere⁵⁾. Fra Ewald og til Samtiden er Fremstillingen kun videreført i Momenter, hvis nærmere Udførelse er forbeholdt det mundtlige Foredrag. Men selv i den summariske Form, hvori dette lille Skrift foreligger, siger det os dog adskilligt om sin Ophavsmand. „Udsigt over dansk skøn Litteratur“ er som alt, hvad Heiberg frembragte, et velgennemtænkt Arbejde, præget af et Helhedssynspunkt. Hvis man tænker sig det holdt i Forelæsningsform og oplivet af sin Forfatters spirituelle Fremstillingsevne, har det ikke været nogen daarlig Kost for de unge Officerer, der sad paa den militære Højskoles Bænke, til Trods for at de maaske nok i Begyndelsen er blevet afskrækket ved den filosofiske Gennemgang af den islandske Mytologi. Helt forældede er de Betragtninger, der ved Overgangen fra den ene Periode til den anden anstilles over det danske Sprogs Udvikling. Her har Heiberg voget sig ud paa et Vand, hvor han ikke kunde bunde.

Den almeninteressanteste Afhandling i „Perseus“ er den „*Om den romantiske Tragedie Svend Dyrings Huus. I Forbindelse med en æsthetisk Betragtning af de danske Kæmpeviser*“ (1837). Hertz' Folkevisedrama var d. 15. Marts samme Aar første Gang gaaet over Scenen, og det er ikke for meget sagt, at det med Fru Heiberg som Ragnhild havde gjort Furore. Heiberg befinder sig derfor i Overensstemmelse med Publikum, naar han i sin Recension spaar det nye Stykke „et langt Liv paa vor Scene og et evigt Liv i vor Litteratur“¹⁾ og fastslaar, at det er skrevet „ikke blot for ‘den fine Portion’, men for Alle uden Undtagelse“²⁾. Betingelsen for dets store Popularitet ser han i dets nationale Tone og dets Lyrik, som han finder smukt Udtryk for ved at sammenligne den med „Duften af nyslaaet Hø paa Vængget“³⁾. For at anskueliggøre den Trolddom, som Folkepoesi og Folkemusik udøver paa os, henviser han til Hjemvefølelsen, der vækkes hos en Skandinavian i Paris, naar han pludselig hører en af vore Kæmpeviser eller en af Bellmans Sange foredraget, altsaa den Oplevelse han og Martensen havde haft sammen hin mindeværdige Dag i 1836, da Fru Heiberg for sine to Ledsagere nynnede „Jeg gik mig ud en Sommerdag“. Idet han nu nærmere udvikler Folkevisernes Magt over Sindene, nævner han ogsaa Sangene i „Elverhøj“, der blev saa populære, takket være — ikke Ordene, siger han beskedent — men Melodiernes nationale Kolorit. Hertz har i „Svend Dyrings Hus“ gjort Skridtet fuldt ud og ladet Kæmpevisens Ord staa alene uden Musikken. Det er helt naturligt, at Folkevisen kan glæde sig ved en større Yndest hos Skandinaverne end hos andre Folkeslag, Spanierne ene undtaget. Romancens umiddelbare Standpunkt gør den vel egnet til at blive Folkepoesi; efter Heibergs — fejlagtige — Overbevisning udsprang den jo her i Norden ogsaa fra Almuen og forplantede sig først senere til de højeste Samfundsklasser. Med Spaniens Romancer frembyder vore egne den Lighed, at de gaar over til dramatisk Form, omend paa forskellig Maade: al spansk Drama er lyrisk-musikalsk, Calderons Stykker f. Eks. en Slags Operaer uden Musik. Det er Hertz' Bedrift med „Svend Dyrings Hus“ tredje Gang at have formet en ny dansk Genre og indført Folkevisedramaet i vor Litteratur. For Kritikken bliver Opgaven da den at fremstille det karakteristiske ved Folkevisen og godtgøre, hvorvidt det er lykkedes Digteren at give dette dramatisk Form. Da Romancen baade er lyrisk og episk, falder Undersøgelsen i tre Dele: Paaavisningen af det lyriske Moment, Forbindelsen mellem dette og det episke, og endelig det episke i sig selv. Det lyriske behandles udelukkende ud fra det formelle Synspunkt, Versemaalet, og efter de samme Principper, som Heiberg tidligere havde opstillet i sine „Metriske Aphorismer“ (se ovf. S. 114). Jo ældre en Vise er, mener Heiberg, des mere har det jambiske System Overvægt. Hertz' Vers bevæger sig da ogsaa overvejende i Jamber

og dermed beslægtede Versefødder, der kræver meget rytmisk Øre for at kunne reciteres smukt. Den eneste Betænelighed, som Heiberg nærer ved Hertz's Form, er at netop dette Versemaal anvendes afvekslende med prosaisk Dialog, idet der ikke bliver nogen anden Kontrast imellem dem end det manglende Rim, og de prosaiske Scener derved kommer til at virke, som om de blot var skitserede. At Hertz har mere romantisk Naturtone, fremhæves som et Fortrin, „thi den sværmeriske Opfatning af Naturen kan og bør ikke længere undværes i et romantisk Digterværk, da det er Noget, som ligger i den romantiske Poesies inderste Væsen, og følgelig maa komme til Udvikling, naar man planter en Spire af den om i den nyere Litteraturs Mark“¹⁾. Det episke ligger i Stoffet. Jo mere episk en Folkeviser er, des mere cyklisk bliver dens Præg. Ud fra denne Betragtningssmaaade naar Heiberg da til en hegelsk Inddeling af Folkeviserne i 3 Klasser, mens han i „Udsigt over den danske skønne Litteratur“ opererede med 4: en, hvor det cykliske er en eneste fælles Sagnkreds (de episke Viser), en hvor det cykliske består i, at Viserne fortsætter hinanden i Tidsfølge (de historiske), og en hvor det cykliske vender tilbage til den første Klasses Hvile, men hvor den anden Klasses Flerhed af Midtpunkter bliver tilbage, saa at hver Vise er sin egen for sig bestaaende Cyklus (de lyriske, der enten kan være tragiske, komiske eller egentlig lyriske). Til de episke henregnes de heroiske Viser, der skildrer et Individ, og de naturpoetiske, som giver en fælles Anskuelse af Naturen. De sidste, Trylleviserne, karakteriseres som „maaskee de allernationaleste, da de netop fremstille det poetiske Udtryk for Folkets eiendommelige Anskuelse af den locale Natur“²⁾, og omtales og citeres udførligt, da det især er fra dem, Stoffet i „Svend Dyrings Hus“ er taget. At Hertz har kunnet gøre Stoffet dramatisk, til Trods for at smaa Børn og et Genfærd spiller en Hovedrolle, vidner om hans udprægede sceniske Evner. Bedst er det lykkedes for ham at komme uden om Vanskelighederne med de mindreaarige, derved at den voksne Datter Regisse er gjort til Repræsentant for sine Søskende, mindre godt at klare Fru Helvigs Tilsynekomst, i hvilken Anledning Heiberg for eneste Gang i sin lange Afhandling³⁾ falder ind i sin ikke ukendte harcellerende Tone. Derimod vil Heiberg ikke godkende Hertz's Skuespil ligesaa lidt som de oehlenschlägerske som det, de paa Titelbladet udgiver sig for at være: Tragedier. Hvor et Drama nemlig hviler paa Idéer, er det enten Tragedie eller Komædie; hvis det derimod hviler paa Personer eller individuelle Forhold, er det enten Sørgeospil eller Lystspil, idet det er en Ulykke, at en Idé opofres, men ikke at et Menneske gaar til Grunde. Saaledes er Sokrates „et eminent tragisk Sujet, men som bekjendt, har Oehlenschläger i sit Drama af dette Navn ikke opfattet Sagen fra denne Side, hvorfor hans Sokrates heller ikke er bleven en Tragedie“⁴⁾, hvorimod „Hakon

Jarl“ er tragisk, fordi vi her ser Hedenskabet bukke under for Kristendommen. Til Afslutning fastslaas, at „Svend Dyrings Hus“ er „det betydeligste Værk, vor dramatiske Litteratur i flere Aar har præsteret“¹⁾. Man har for at reducere „Gengangerbrevene“s Digter sagt, at han skriver smukke Vers, men dette, hævder Heiberg, er netop hans største Ære, thi „at skrive skjønt er at skrive saaledes, at Alle skue hvad Digteren har skuet“²⁾. Denne Recension er ikke blot af Omfang den fyldigste, Heiberg har viet noget enkelt skønlitterært Arbejde, men viser ogsaa hans kritiske Evne fra dens allerbedste Side. Han indskrænker sig her ikke til en genremæssig Bestemmelse. Metriske Synspunkter anlægges, og under Omtalen af Kilderne bliver der Plads til en hel Oversigt over de danske Folkeviser. Men hvad der navnlig giver den høj Værd, er dens sympatiske Indlevelse i Emnet. Folkeviserne havde engang for alle vundet Heibergs Hjerte, og han erklærer dem endnu en Gang sin Kærlighed i Ord, der ved deres Varme er usædvanlige i denne Forfatters Mund.

Den Konkretion, som umiskendeligt spores i Anmeldelsen af Hertz' Drama, genfindes ikke i den anden af de æstetiske Afhandlinger fra „Perseus“: „Om Malerkunsten i dens Forhold til de andre skjønnede Kunster“. Heibergs Pen er i dette Tilfælde blevet sat i Bevægelse af et dilettantisk Skrift af den senere Præst K. F. Wiborg, hvori de paa Kunstakademiet udstillede Malerier paa ganske utilfredsstillende Vis er bedømt ud fra æstetiske Principper. Netop fordi den selvbestaltede Kunstkritiker uforsigtigt har vovet sig ind paa det spekulative Omraade og anvendt Bestemmelser som lyrisk, episk og dramatisk paa Maleriet, føler Heiberg sig kaldet til — med Paaberaabelse af Lessings Afhandling om Grænserne mellem Malerkunst og Poesi, som „synes at være de fleste af vore Kunstnere ubekjendt“³⁾ — at protestere mod Forsøget paa at overføre Begreber fra en Kunst til en anden. Et nyt æstetisk Skema opstilles, omfattende

1. den umiddelbare Skønhed (f. Eks. Naturskønheden).
2. Kunsten.
3. Poesien.

Lægges denne Afhandling ved Siden af den om Oehlenschlägers „Væringerne“ og „Om Skønhed i Naturen“, udgør de tilsammen den Æstetik, som Heiberg i 1832 havde udarbejdet i Manuskript, men aldrig fik udgivet, saaledes at Afhandlingen om Naturskønheden svarer til ovenstaaende Punkt 1, „Om Malerkunsten“ til Punkt 2 og Oehlenschläger-Polemikken til Punkt 3. For de forskellige Kunstarter opstilles følgende Inddeling:

- I. Den materielle Kunst (∩: Arkitektur, Skulptur og Relief).
- II. Den illusoriske Kunst (∩: Havekunst, Malerkunst og Mimik).
- III. Den substantielle Kunst (∩: Musik, Retorik og Digtekunst).

Efter at have bestemt Malerkunsten i Forhold til de øvrige Kunstarter stiller Heiberg sig den Opgave at vise, hvilke Emner denne Kunst kan behandle fremfor de andre, og kommer til det Resultat, at den i Kraft af at være en objektiv Kunstart hverken kan fremstille episke eller dramatiske Sujetter; lyrisk derimod kan et Maleri siges at være, vel at mærke ikke som et Digterværk i konkret Forstand, men i abstrakt. Dens mange Urimeligheder er paavist med stor Træfsikkerhed, først af G. Brandes¹⁾ og derefter af Rubow²⁾. Heiberg røber her til Overflod en svigtende Sans for Billedkunsten; det hed sig ogsaa i Samtiden, at han havde erklæret aldrig at have set Galleriet paa Christiansborg³⁾. Afhandlingen om Malerkunsten var Høyen en Pestilens; han paastod⁴⁾, at den var „en ren Reiseriade“, og man vil forstaa det, naar man udplukker enkelte af dens uhyrligste Mundfulde: „ethvert Maleri maa meer eller mindre være Landskab“⁵⁾, „at fremstille Meublerne i et Værelse . . . er ligesaa indifferent i skøn Kunst, som om det slet ikke var udført“⁶⁾, den slette Smag „viser sig blandt Andet i den coquette, selvbehagelige Forkjærlighed, hvormed Kunstnerne skildre dem selv og deres Omgivelser“⁷⁾ etc. etc. Afgørende for Tankegangen er Paastanden om, at det vilde være ukunstnerisk at reducere Maleriet til „simpel Efterligning af Naturen“⁸⁾. Løsenet for Malerne bør være: bort med ethvert Præg af Natursandhed og indsæt i Stedet Allegori og Symbolik! For Blomstermaleriet gives den Rettesnor, at det maa være Maleren forment at anbringe Blomster fra samme Aarstid og Klima paa sit Lærred, hvorved al Idealitet vilde forsvinde, „thi da kan man jo i Virkeligheden frembringe de selvsamme Bouquetter, som Maleriet ved sin Illusion“⁹⁾. Portrætmaleren manes til altid at have for Øje, at det ikke er Legemet, men Sjælen han maler, og han maa nødvendigvis tro paa Sjælens Udødelighed og vise sin Tro af sine Gerninger; det er hans Opgave at give Menneskets „forklarede eller salige Billede“¹⁰⁾, og det er derfor uden videre hans Pligt af sine Portrætter at borteliminere alt, hvad der vansirer Ansigtet (Vorter, Fregner, echaufferet Teint o. l.). Som Heiberg saa paa Malerkunst, saaledes ogsaa paa Skulptur. Julius Lange¹¹⁾ har med alle Tegn paa Afsky fremdraget et Par Linier af hans Prolog til Teatrets Mindefest ved Thorvaldsens Død, hvor Billedhuggerkunsten omtales som „de rene Formers Rige, / Hvor Skikkelserne staae som stille Tanker, / Afklædte jordisk Dragt og jordisk Attraa“¹²⁾.

2.

FILOSOFISK

Til det andet Kursus, der fulgte med Heibergs Embedspligter, det logiske, affattede han først en Lærebog, hvortil siden føjedes et „Indlednings-Foredrag“, som det vil være rimeligst at omtale først paa Grund af dets

Karakter af Programskrift. Han foregøgler ikke sine Tilhørere noget i Retning af en behagelig Underholdning: „Den Videnskab, som jeg i dette Aars Cursus skal have den Ære at foredrage, er den vanskeligste af alle“¹⁾, hedder det lidet trøsterigt til Indledning. Heiberg udtrykker ikke des mindre sin Glæde over, at ogsaa de vordende Officerer nu skal delagtiggøres i denne Kundskabsgren. Overfor den, der maaske vil mene, at Følelse er mere end Tænkning, hævder han, at Tanken er det eneste Lys, baade det menneskelige og guddommlige i os. Naar Tanken søger og finder sig selv, er Erkendelsen Logik, og denne er ikke en Videnskab, men Videnskaben selv og bør derfor ogsaa med Fichtes Udtryk kaldes „Videnskabslære“. I Forhold til Filosofien er derimod al anden Erkendelse som rettet mod det endelige blot middelbar; dens Objekt er Stof, de rene Tanke kategorier Form. Da Stof og Form ogsaa udgør Modsætninger i Udviklingen fra den udvortes Naturskønhed til den poetiske Skønhed, indflettes paa dette Sted en Ekskurs om Æstetikken, hvor Striden om Stoffets eller Formens Fortrin har spillet saa stor en Rolle. Heiberg opgiver ikke sin gamle Trossætning, at højst af alle Kunstarter staar Poesien. Eftersom dens reale Stof er Sproget, Tankens Udtryk, maa den overgaa Billedkunsten, hvis Stof: Sten og Farver, er af ringere Natur. Endnu en Gang opstiller han Rangforordningen lyrisk, episk og dramatisk Digtning, dog nu med en ny Modifikation af Systemet af 1827, idet indenfor Dramaet det tragiske og det komiske Skuespil har byttet Plads. Efter denne Digression til sine gamle Jagtmarker forkynder Heiberg for sine Tilhørere, at saa langt fra at Dyrkelsen af Filosofien kan anses for ensbetydende med et Klosterliv, er den netop et Middel til at lære at forstaa Livet. Fornuften har ingen anden Genstand end sig selv, kun det fornuftige kan Fornuften erkende. Den nyere Tids Filosofi har frembragt tre Erkendelsessystemer: overfor Fichtes Subjektivitetslære og Schellings Objektivitetslære stilles Hegels System som det, hvorefter alt finder sin Forklaring derved, at den tænkende Fornuft (Subjektet), betragtet i sin Modsætning til den tænkte (Objektet), er selve Tanken, der, idet den erkender sig selv, tillige erkender Genstandene. Indses Rigtigheden heraf, vil det ogsaa forstaaes, at Filosofien er uundværlig for enhver, der har en højere Virksomhed, hvor det gælder om at forstaa det virkelige Liv og gribe ind i det, kort sagt: uden Filosofi ingen Dannelse. Ikke mindst i en politisk Tid bør filosofisk Indsigt være Maalet. Fremgangsmaaden i det logiske Kursus maa da blive at fremstille Kategorierne $\circ$: de Tankebestemmelser, som ligger til Grund for al Virkelighed.

Og hermed er vi allerede ovre i den specielle „Ledetraad over den speculative Logik“, Heibergs mest abstrakte Værk, for Ikke-Fagmænd nærmest ulæseligt. Han maa selv have haft Fornemmelsen af, at det var for haard

en Kost, eftersom han i 1835 paabegyndte en mere populær Fremstilling af „*Det logiske System*“, som han imidlertid aldrig fuldførte, men lod fremkomme i fragmentarisk Stand i sit Tidsskrift „*Perseus*“ August 1838. I denne mindre Afhandling sætter han Kød paa Lærebogens ca. 200 tørre Paragraffer, i det Haab at vinde Ørenlyd hos „dannede Læsere, som uden at have modtaget en foregaaende filosofisk Forberedelse, kun medbringe Interesse for Gjenstanden“¹⁾, og bebuder iøvrigt i Fortalen en Æstetik, som det længe har været hans Ønske at levere, men som dog aldrig naaede ud over Udkastets Stadium²⁾. Vil man lære den hegelske Logik at kende i Heibergs Formulering, der paa et og andet Punkt udtrykkeligt angives at afvige fra Lærefaderens, bør man gøre sig bekendt med dette Brudstykke, der er relativt lettilgængeligt i Forhold til det ulidelige store Paragrafværk. Fremgangsmaaden i de to Skrifter er den samme: at vise hvorledes man, begyndende med det allerabstrakteste Begreb, Væren, kommer fra det ene Begreb til det andet, idet det ene logisk afføder sin Modsætning og de begge gaar op i en højere Enhed, samt hvorledes den ene Trehed kæder sig til den anden. Den tilgrundliggende Trilogi „absolut Væren“ bestaar f. Eks. af de tre Led: „Væren og Intet“, „Vorden“ og „Tilværen“ og fører videre til en ny Trias „Tilværelse“. Vilde man være onskabsfuld, kunde man fristes til at tilraade den interesserede, naar han har sat sig ind i Metoden gennem Læsning af et enkelt Afsnit, at springe hele Resten over og blot slaa op i Indholdsfortegnelsen, hvoraf hele Systemet fremgaar. Helt vilde det ikke være Heibergs Aand imod, thi der er ingen Tvivl om, at det ikke mindst er det arkitektoniske i Hegels Tankesystem, som har imponeret ham (han taler selv i „*Det logiske System*“ om dets Arkitektur³⁾).

Indbydelsesskriftet til de saa sørgeligt forulykkede Forelæsninger, „*Om Philosophiens Betydning for den nuværende Tid*“, har et Indhold af mere almen Art. Dette Manifest giver os Heibergs filosofiske Trosbekendelse og hører til hans kanoniske Bøger. Det opererer ud fra den Forudsætning, at Nutiden befinder sig i en Krisetilstand, og søger Midler til at ophæve denne. Tankegangen er denne: I vore Dage er Religionen for det meste kun for de udannede, mens de dannede lever for Politikken, men heri ligger der en Modsigelse, for hvorledes kan man opbygge en „evig“ Stat, naar man har kastet Erkendelsen af det uendelige over Bord? Forholder Nutiden sig intolerant overfor Religionen, saa viser den paa den anden Side Tolerance overfor Kunst og Poesi, saaledes at den taaler dem, men blot som en behagelig Luksus. Paa Spørgsmaalet om, hvorfra da Redningen skal komme, tøver Heiberg ikke med at give Svaret: fra Filosofien. „Thi Sandhed er paa eengang Philosophiens Indhold og Form ...; Philosophien er Sandheden selv og intet Andet end den“⁴⁾. Uagtet baade Religion, Kunst og Poesi indeholder

den samme Sandhed som Filosofien, staar denne dog højere, forsaavidt som Filosofien indeholder Sandheden som Begreb. Saa langt fra at overflødiggøre Religion, Kunst og Poesi vil Filosofien tværtimod skaffe dem Anerkendelse i Virkeligheden, fordi den indeholder deres Substans, deres nøgne Begreb. „Ville de altsaa i en Tidsalder, som forlanger at erkjende hvad de forrige have følt og troet, vise deres gyldige Adkomst, saa maae de lægge deres Sandhed for Dagen, d. e. udvikle sig til Begrebets Form, hvori de selv kunne begribes; kun derved faae vi Vished om, at vor Følelse, vor Tro ikke var tom, men virkelig opfyldt med det substantielle Indhold; og det er følgelig saa langt fra Erkjendelsen, at ville gjøre Ende paa Følelsen og Troen, at den tværtimod vil befæste disse, thi først naar vi vide, at de indeholde Sandheden, kunne vi uforstyrrede overlade os til dem“¹⁾. Filosofien er da det første og det sidste. Som den nyere Tids største Aander nævnes Goethe og Hegel, Koncentraterne af deres Samtids aandelige Liv. Goethes Adkomst til denne Plads begrundes med, at han som idealistisk eller spekulativ Digter allerede i sig selv er Filosof, idet nemlig Poesien bliver til Filosofi gennem Læredigtet, hvorved Heiberg ikke forstaar en versificeret Afhandling over et endeligt, praktisk Emne, men Poesiens højeste Udvikling: Værker som Dantes „Divina comedia“, Calderons idealistiske Skuespil og Goethes „Wilhelm Meister“, „Tasso“ og „Faust“, hvorimod Shakespeare udelukkes som „altfor national, til at han ikke skulde være Realist“²⁾. At Hegel samtidig med Goethe er naaet til samme Resultat, tager han som et Bevis paa Sagens Rigtighed. Ingen Filosofi er ufejlbar, men „det hegelske System fortjener af den Grund Fortrinet, at det hidtil er det meest omfattende, det som har lagt den største Mængde af hine Bestræbelser til Grund, og rigtigst opfattet den fælleds Retning, hvori de støde sammen til en Central-Videnskab“³⁾. Forfatterens Ønske om, at hans Forelæsninger vil kunne yde en letfattelig Indledning til Filosofien for alle dannede, hvortil ikke blot indbydes Mænd, der „sædvanlig have en skarpere og consequentere Forstand, et større dialectisk Anlæg“, men ogsaa Damer, som, „idet de forskjønne Kredsen med deres Nærværelse“, med deres „ufeilbarligere Tact til umiddelbart at fatte Sandheden“⁴⁾ vil kunne faa Udbytte af Fremstillingen, skulde som allerede omtalt ikke gaa i Opfyldelse. Fra Uendelighedens Verden føres man hovedkulds ned i Endeligheden ved en afsvalede Note i Udgaven af „Prosaiske Skrifter“, der oplyser, at Forelæsningerne bortfaldt paa Grund af det ringe Antal Deltagere, der meldte sig.

Med sin i Originaltrykket op imod 90 Sider lange „*Recension over Hr. Dr. Rothes Treenigheds- og Forsoningslære*“, der — man skulde synes lidet lokkende — indleder „Perseus“ 1. Hefte, vover Heiberg sig direkte ind paa Teologiens Omraade. At han ikke var nogen religiøs Mand, turde være utvivl-

somt. Hans Forhold til Kristendommen er ærbødigt, men inderst inde er han kølig overfor den. Han nærmer sig til den fra den spekulative Side, ikke fra Følelsens; Teologi er for ham mere værd end Religion, Gud er Idé. Det kan synes ejendommeligt, at den æstetiske Professor med Forkærlighed søgte selskabelig Omgang med det højere københavnske Præsteskab, Mænd som Martensen, Paulli og E. C. Tryde. Men Sagen var den, at han ønskede at alliere sig med Teologien som en Aandsmagt, der som beslægtet med Filosofien var egnet til at bygge et Bolværk mod Tidens Materialisme. Rothe kunde han dog umuligt bruge som Forbundsfælle af Grunde, som vi straks skal lære at kende. I Indledningen til Recensionen fastslaar han den vistnok ikke helt urigtige Sætning om de Danske, at „Dispositionen til Philosophie synes at mangle os“¹⁾. Derfor hilser han med Glæde et Skrift som dette af Rothe, for hvem Spekulationen er en oprigtig følt Trang, selvom han beklageligvis maa stemples som en Dilettant (omend en respektabel) i Filosofien, der er blevet staaende ved Schelling uden at tilegne sig Hegel. Heibergs Syn paa Forholdet mellem Teologi og Filosofi er dette: Ikke blot Teologien, ogsaa Filosofien kan defineres som Læren om Gud. Teologien og specielt den kristelige er Filosofi, og omvendt er Filosofien kristelig, fordi Guds Erkendelse er dens eneste Formaal. Treenighedsdogmet maa blive Hovedhjørnesteinen for al Spekulation: „den igjennem det hegelske System gaaende stadige Trilogie ... er selve Treenighedens Afglands i Tankens, Naturens og Aandens Riger, og den absolute Betingelse for al sand Philosophie“²⁾. Højt betænkeligt er det imidlertid, at Rothe paastaar, at Fornuften ikke fatter de aandelige Ting, og at den spekulative Teologi ingenlunde er Sandheden selv, men kun nærmer sig Sandhedens Ideal, da det dog — mener Heiberg — maa være givet, at i vor Bevægelse mod Idealet er Idealet allerede realiseret. Det realiserede Ideal er nemlig ikke en Tilstand, hvori Fremgangen er ophørt: „En Tilstand er en Stilstand, men Idealet er af protestantisk Natur: den evige Fuldkommenhed bestaaer i den evige Udvikling“³⁾. Af Rothes Præmisser følger „den ikke mindre populære og yndede Sætning, at Gud er ubegribelig“⁴⁾, en Lære, som Heiberg et Par Aar efter spottede „Sjælen“ for. Forholdet bør rettelig udtrykkes saaledes, at Gud ikke er Objekt for Tanken. „Baade i Kunst og i Religion og i Philosophie er det Speculative den vort Sind henrivende Regnbue, som forener Himlen med Jorden, hvorimod den sædvanlige, for populær gjældende, lunkne Forestilling om uendelig Nærmelse til et uopnaeligt Maal, samt Guds uendelige Afstand og deraf følgende Ubegribelighed er lige uvederqvægende for Tanken og for Følelsen“⁵⁾. Almindeligvis nærer man ogsaa en falsk Forestilling om Begrebet „det uendelige“, som af de fleste opfattes i en matematisk Betydning som det, der er ubegrænset i Rum eller Tid, altsaa som en

Uendelighed uden Ophør, hvad Hegel kalder „den slette Uendelighed“. Det sande uendelige er derimod „Alt hvad som er Idee; og Idee er Alt, hvori det Ikke-Reale har Realitet“¹⁾). At Rothe er hildet i en falsk Forestilling ses af, at han søger Grunden til vor ufuldkomne Erkendelse af Gud i den underordnede Plads, som vor Klode indtager ikke blot i Universet, men i vort Solsystem (jf. Sjælens „Maaskee og paa en anden Verdensklode / Vi blive mere kloge, mere gode, / Og fatte Gud ad Aare“²⁾). Spørgsmaalet bliver da, hvorledes det for den teologiske Forfatter er muligt efter at have hævdet den menneskelige Erkendelses Ufuldkommenhed og Guds Ubegribelighed at opstille en spekulativ Teologi, hvori Treenighedslæren er et Hoveddogme. Rothe paastaar, at Gud er kendelig i Begejstring, Andagt og Ekstase, men disse Bestemmelser er rent subjektive, ikke Begreber. Den, der som Martensen³⁾ vil gøre gældende, at Troen som givet af Gud er Filosofiens Grundvold, svarer Heiberg, at eet er Filosofien, et andet det filosofiske System. For Filosofien er Guds Erkendelse Begyndelsen, for Systemet Tvivlen. Den hegelske Filosofi hviler ikke blot paa Guds Aabenbaring i Almindelighed, men paa den kristelige i Særdeleshed og opfylder saaledes alle de Krav, som Martensen stiller til en Trosfilosofi. Med Rothes Opfattelse af Treenigheden er Recensenten højst utilfreds. For den hegelianske Filosof er Treenigheden en hegelsk Trilogi, hvor Aanden er Enheden af Faderen og Sønnen. Ogsaa de, der med Poul Møller vil paastaa, at Hegels System ikke indeholder en Udødelighedslære, svæver i Vildfarelse; Mennesket opnaar blot ikke Udødelighed for det enkelte Individets Skyld, men for Aandens eller for Guds. Hvad Kristendommen lover os, er forøvrigt ikke Udødelighed, men Salighed.

Denne Afhandling er vigtig, fordi der fra den — som det ovenfor ved Citater fra „En Sjæl efter Døden“ er antydnet — fører Linier videre til „Nye Digte“, hvortil Idéen aabenbart allerede nu var ved at spire frem⁴⁾). Fremfor alt er den et vigtigt Dokument for Opfattelsen af dens Ophavsmands Livsfilosofi. Jævnfører man den med et tilsvarende Arbejde, Poul Møllers Afhandling om Udødeligheden fra det foregaaende Aar, opnaas der en lærerig Kontrast. Heibergs er et Lærdomsarbejde af udpræget logisk Art, hvor Systemet betyder alt, Livet intet. Poul Møllers er et Bekendelsesskrift, et „eksistentielt Indlæg“, et Forsøg paa efter en dyb personlig Sorg — Hustruens Død — at besinde sig paa Menneskelivets tilkommende Skæbne. Sidestillingen er ikke tilfældig. I Heibergs Recension føres der en Polemik mod Poul Møllers Opfattelse. Paa det Sted i Kapitlet „Philosophie og System“⁵⁾, hvor der tales om Guds Ubegribelighed, ytres der — uden Navns Nævnelser, antagelig af Hensyn til Vennens nylige Bortgang — Tvivl om, hvorvidt de „Deserteurer“, der er gaaet ud over Filosofiens nuværende Kreds, ikke er gaaet over Aaen efter Vand, da det System, som de nylig har forladt, maa-

ske alligevel indeholder, hvad de nu leder efter. Poul Møller var i Heibergs Øjne en af disse Overløbere. Han havde vel aldrig næret synderlig Tillid til Systemet, var — som Vilh. Andersen¹⁾ udtrykker det — „altid Hegelianer imod sin Villie“, men i dette sit sidste større Arbejde havde han aabenlyst kastet Handsken til Heibergs store Læremester²⁾.

Ogsaa mod selveste „*summus theologus*“, J. P. Mynster, vovede Heiberg sig i Dyst, dog i en helt anden ærbødig Tone end overfor Rothe. I „Meddelelser om mit Levnet“³⁾ har Mynster selv uden Bitterhed udtalt sig om Sagen. Den overhaandtagende Hegelianisme huede ham ikke, og dens Fremtrængen blev ikke, som han havde ventet, bragt til Standsning ved Hegels Død 1832. Skønt Heiberg og Mynster et Par Gange havde leveret hinanden nogle Forpostfægtninger, tog Heiberg dog først rigtig til Orde, da Bispen i 1839 til det „Tidsskrift for Literatur og Kritik“, der var opstaaet paa Ruinerne af det gamle „Maanedsskrift“, skrev et Bidrag med Titlen „Rationalisme, Supranaturalisme“. Mod dette tog baade Heiberg og Martensen til Genmæle, Heiberg for sit Vedkommende karakteristisk nok med „en logisk Bemærkning“: „*Om Contradictions- og Exclusions-Principet*“ i samme Bind af Tidsskriftet⁴⁾. I Anledning af Mynsters Protest mod, at Rationalisme og Supranaturalisme er forældede, og at Mediation mellem disse Standpunkter ikke kan finde Sted⁵⁾, ønsker Heiberg at henlede Opmærksomheden paa, at Biskoppen svæver i en Vildfarelse, naar han anvender det logiske Princip, at Mediation er udelukket mellem to Modsætninger, paa dette Tilfælde, eftersom Princippet kun gælder det endelige og empiriske. Samtidig benytter han Lejligheden til at advare mod i det hele taget at tale om det forældede i Videnskaben, da det ofte er set, at Systemer, der er forkastet af en Tidssalder, kommer til Ære og Værdighed i en følgende. Skulde f. Eks. Hegels System engang blive forældet, bærer det selv Spiren til Foryngelse i sig. Først et Par Aar senere svarede Mynster paa Angrebet i en Recension „Om de logiske Principer“ (Tidsskrift for Literatur og Kritik VII), hvormed denne Strid endtes, som han siger i sit „Levnet“⁶⁾, uden mindste Brud paa den Agtelse, han nærede for sin Modstanders Talent.

Det er nu paa Tide under eet at gøre Status op over den Modtagelse, Heibergs Hegelianisme fik i Samtiden. Fra ingen Side mødte han ubetinget Tilslutning. Selv de, der en Tid lang, besnæret af Systemets arkitektoniske Storladenhed, havde ladet sig indfange, var til syvende og sidst kommet til Erkendelse af dets Skrøbelighed, saaledes Poul Møller, E. C. Tryde, Martensen og Søren Kierkegaard. Respekten for Hegels Livsværk som Tankekonstruktion gaar igen i de fleste af Tidens filosofiske Debatindlæg, men Teologerne savner i Systemet Troen, og den eneste Fagfilosof, der tager Stilling til det, F. C. Sibbern, klager over dets Mangel paa Forhold til det virkelige Liv.

Drøftelsen satte ind ved Heibergs Udsendelse af Programskriftet „Om Philosophiens Betydning“ med nogle Betragtninger af J. P. Mynster „Om den religiøse Overbeviisning“ i Schouws „Dansk Ugeskrift“¹⁾ 1833, hvor han under Mærket „Kts.“ tager til Orde mod en Ytring af Heiberg, der lyder saaledes: „Man betænke, om der mellem vor Tids ærlige Troende — det vil sige: Dem, som kun lyve for sig selv, men ikke for Andre — findes en Ene-ste, der ikke, ifald man kunde bevise ham Guds Tilværelse og Siælens Udødelighed saa klart, som man beviser en mathematisk Sætning, vilde med Begjærlighed, ja med Taknemmelighed gribe Beviset, og føle sig uendelig lykkeligere end tilforn? Vilde han ikke tilstaae, at først nu havde han Vished, medens Det, han tilforn kaldte den faste Tro, ikke var Andet end et Haab, og følgelig en Tvivl?“²⁾ Dette kan efter Mynsters Mening ikke være ment som et Angreb paa Religionen, ligesom det ikke kan være en blot Talemaade, naar Forfatteren selv henregner sig til de Kristne. Heiberg taler med Foragt om vore Dages troende, der gjerne vil have en haandgribelig Aabenbaring fra Aandeverdenen, hvilket er noget helt andet end de virkelig frommes Higen efter en Aabenbaring, som bringer det guddommelige nærmere til dem. Filosoffen, vil Heiberg hertil svare, har i Spekulationen, hvad de troende mener at eje i Aabenbaringen. I den helt igennem yderst urbant skrevne Kritik søger Mynster at pille ved Systemet og blotte det ulogiske i en Del af Heibergs Opstillinger. Noget Svar fra Modparten fremkom ikke.

Ogsaa den senere Stiftsprovst E. C. Tryde, der snart efter nød den sjældne Ære at blive optaget i den snævre heibergske Omgangskreds, er i sin Anmeldelse af det samme Skrift (i „Dansk Litteratur-Tidende“ 1833) overvejende betænkelig. Han fastslaar, at det i det hele har gjort et foruroligende Indtryk og mødt en næsten almindelig Opposition. Ingen Læser vilde dog kunne ønske, at Heiberg skulde ophøre at virke som filosofisk Skribent, „om han end i det foreliggende Skrivt paa en næsten burlesk Maade har saaret saavel vor religiøse, som vor Sandheds- og Skjønhedsfølelse“³⁾. Men selv om det ogsaa er rigtigt, at Teologien behøver Filosofien og Hegels Tænkning ikke længere lader sig ignorere, er det dog et alvorligt Fejlgreb at tildele Teologien en sekundær Plads i Forhold til Filosofien. Konklusionen maa da før en Kirkens Mand som Tryde blive en alvorlig Protest imod, at Heiberg ikke vil „erkjende Religionen for mere, end en underordnet, mere middelbar Form, ligesom Poesien og Kunsten, hvori intet Andet træder os imøde, end det, Philosophien har opfattet i sit rette Begreb“⁴⁾. I et følgende Nummer svarede Heiberg i et Indlæg, der ikke har fundet Optagelse i „Prosaiske Skrifter“, meget høfligt sin Kritiker, der her i Landet er „den første Forfatter, hos hvem jeg har fundet Kundskab til den hegelske Philosophie“⁵⁾ — Martensen var da endnu ikke frem-

traadt offentligt. Det har glædet ham baade at konstatere Enighed om en Række Punkter, og at Tryde har indrømmet, at det ikke længere gaar an at ignorere den hegelske Filosofi, men Rigtigheden af selve Hovedindvendingen, at der findes en Virksomhed, der er højere end Tænkning, maa han betvivle. Tryde sammenfatter i sin Replik Stridens Kerne i, at det gælder „en Kamp for Theologiens, ja ... for det egentlige religiøse Livs hele Existents“, og forudser, at „denne Kamp mod den hegelske Philosophie vil maa-skee blive alvorligere, end nogen foregaaende, fordi denne Philosophie i Dybde, i Conseqvents, i en mageløs Afrunden og Afslutten i sig selv, synes langt at overgaae alle tidligere“¹). Anmelderen har ved Beskæftigelsen med den spekulative Idé fundet den Glæde, som Heiberg taler om, men ikke, hvad han for sit Vedkommende mener stærkere at behøve: barnlig Tillid til en himmelsk Fader, Forløsning fra det onde, Forsoning og et evigt Liv.

Igennem Martensens Anmeldelse af „Indledningsforedrag til det logiske Cursus“²) gaar en Tone af endnu dybere Ærbødighed for Hegels imponerende Tankebygning, der en Tid havde været ved helt at overvælde ham. Beundringsværdigt forekommer det ham især at være, at Systemet er helt forudsætningsløst: det tager intet som givet, men giver sig selv alt. Derfor prises ogsaa Heiberg for sine Bestræbelser for at skaffe Hegel Indpas i Danmark. Men nu da Martensen har kæmpet sig igennem og er naaet til et rent kristeligt Stade, maa det fylde ham med Bekymring, at Hegelianismen kun erkender Begrebet som Sandheden; Hegel har søgt den evige Tanke, men ikke det evige Ord. Det var paa denne Indvending, Heiberg som ovenfor (S. 186) omtalt i Rothe-Recensionen gav Svar.

I en Kolossal-Afhandling paa 336 Sider, der fortsattes fra Hefte til Hefte igennem to Bind af „Maanedsskrift for Litteratur“ (XIX—XX 1838) og bagefter udsendtes i Bogform, tog F. C. Sibbern sig for at undersøge Heibergs Filosofi, saaledes som den udfolder sig i hans Bidrag til „Perseus“ og specielt i Anmeldelsen af Rothe. Sibberns Indlæg bliver altsaa, hvad han selv ikke undlader at fremhæve, en Recension af en Recension. Ligesom Martensen forekommer det ham godt, at Heiberg vil popularisere Filosofien, men han er ikke slet saa imponeret af hans Kvalifikationer dertil, ja erklærer ham rent ud for „en Dilettant i Philosophien“, ganske vist en aandsfuld og livlig, der „meget vel vil kunne være skikket til at vække tænkende Hoveder til at begjære Mere, end han vil yde“³). Sibbern konstaterer iøvrigt med Glæde, at Heiberg ogsaa paa sine Steder gaar ud over Hegel, og er tilbøjelig til at mene, at netop hvor han gaar paa egen Haand, er han bedst. Det første Afsnit former sig som et Generalopgør med Hegel, der staar bag ved Heiberg, og bliver altsaa ligesom de øvrige Indlæg i Striden et Angreb med dobbelt Front. Det er som skrevet om Heiberg, naar det om Hegel

siges: „Overhovedet er Livets Sympathiske ham som ukjendt, ligesom han ei heller i Aandens Rige retteligen agter paa den Naturgrund, som ligger overalt ... Ikke at tale om, at, hvad der i christelig Forstand kaldes Tro, som levende, hengivelsesfuld, tillidsfuld og pietetsfuld Griben og Grebthed, slet ikke hos Hegel kommer til retteligen at gjøre sig gjeldende i den hele Stilling og Betydning, som Troen ... hos ham har faaet“¹). Kristendommen forekommer ham i langt bedre Hænder hos Rothe end i et Forsøg paa at hegelianisere den: „Den rette Vei til at komme til Christendomsphilosophie kan kun være, at man ogsaa i philosophisk Henseende lader sig christne, og ikke med et fremmed Øie, men med det christelige Sindelags eget Øie seer, hvad man i Christendommen har, idet man kun vil tale om, hvad man har oplevet“²). Ikke heller vil Sibbern gaa med til Hegels Tro paa, at Filosofien kan begynde helt forudsætningsløst. Idet han nu har foresat sig at gøre Hegelianismens Status op, indser han fuldt vel det skæve i at opholde sig mere ved Systemets Skrøbelighed end ved dets Fortjenester, men føler det dog som sin Pligt at raabe et Varsko overfor Tidens „Buddhaismus“, fordi „denne paa eengang fyldende og udmarvende Livsanskuelse“ finder Næring og Støtte i Hegels Lære. „Om og i Anledning af den overvægtige Betydning, Hegel giver Tænkningen, og det Misforhold, hvori han stiller Følelsen og den deri grundede Erkjenden“ er den meget sigende Overskrift, han har givet sin Afhandlings næste Kapitel. Begreberne Erkendelse, Følelse og Villie er en Trehed, som ikke forekommer i det hegeliske System: „mod Alt, hvad der hører til Gebetet af Følelse, Hjerte, Gemyt, ytrer han sig paa flere Steder med en næsten paa absolutistisk Maade polemisk Iver“³). For Sibbern er Anskuen, Begriben og Tro Kulminationen af Erkendelse. I personligt følte Ord fremstiller den af Kristendommen grebne Filosof sin egen Livsanskuelse, der tildeler Religionen en central Plads. Videnskaben kan umuligt være Livets Højde, og naar Hegel ender sit System med Trilogien: Kunst, Religion og Filosofi (i denne Rækkefølge), maa det i højeste Grad frappere: „Man tænke! Den hele Treenighed, altsaa Det, som er af den allerhøieste og allermeest omfattende Verdensbetydning, Totalitetens hele Grundlag, opført under det midterste Led af en Hegelsk Trilogie“⁴). I Hegels Skrifter savnes ogsaa „hiint rene og store Gemyt, eller hiin rene og store Personlighed i Henseende til Charakter og Hjerte, som gjør saa meget til en Philosophs Virkning i en større Kreds“⁵). Naar Sibbern derefter atter vender sig fra Hegel til hans danske Discipel, bebrejder han denne, at han ytrer sig saa haanligt og nedsættende om Rothe og tilmed samtidig viser sig ude af Stand til at bevæge sig i en ikke-hegelisk Tankekreds. Han udtaler et fromt Ønske om, at Heiberg „vilde opgive sin temmelig absolutistiske Vedhængen ved Hegelianismen, som

jeg mener, at han, efter hvad jeg allerede har yttret eengang, langt heller frit maa følge sin egen Genius, der, naar han vil lade den raade reent og heelt og sindigt, sikkert vil føre ham langt bedre og gjøre hans philosophiske Virksomhed i vor Literatur mere befordrende for den sande, ikke blændende eller pirrende, men opklarende og fyldebringende Ideeudvikling hos os¹⁾). Han vil ingenlunde benægte, at Heibergs Recension „bærer Præg af philosophisk Aand og levende Sands for Philosophie; kun at denne Sands alt for meget holder sig paa Umiddelbarhedens Standpunct, og virker paa Umiddelbarhedens Maade, uden den skarperne Prøvelse, den Opmærksomhed i Henseende til det Argumenterende og Begrundende, den Afveielse for og imod, som til Kritik og tilmed til Recensering og til Polemisering saa aldeles behøves, og hvis Mangel gjør, at man hvert Øieblik er udsat for at give sig blot²⁾. — Ogsaa Heibergs andet Bidrag til det første „Perseus“-Hefte, Anmeldelsen af „Svend Dyrings Hus“, bliver af Sibbern taget op til nærmere Undersøgelse, og med nogenlunde samme Udfald. Heller ikke her, mener han, yder Recensenten Forfatteren fuld Retfærdighed. Vistnok ofrer han Hertz stærke Lovord, blot ikke for det, der er hans Stykkes egentlige Værdi. Over den skønne Form og den lyriske Tone glemmer han aldeles den dramatisk bevægede Handling og den levende Karaktertegnning. Og hvis hans Distinktion mellem Tragedie og Sørgespil skulde være holdbar, vilde man derved naa til den Urimelighed at maatte udelukke alle Sophokles' og flere af Shakespeares ypperste Dramer fra at bære Navn af Tragedier. En sidste lille Venlighed giver han Heiberg med paa Vejen i en Slutningsbetragtning, hvori han advarer Henrik Hertz mod af Stykker som „Fata Morgana“ (der var opført samme Aar) at lade sig forlede til Allegorisering, thi „en allegorisk Digting med allegorisk Løsning bliver aldrig ægte dramatisk, og til det sande Speculative maa vel kræves, at selve Ideen, ei dens symboliske Repræsentant, indoptager Livets reelle Gehalt i sig til Eenhed med sig³⁾.

Med alle sine formelle Mangler er denne Vanskabning af en Recension i anden Potens dog det vægtigste Angreb, der fra filosofisk Side er ført mod Heiberg. Igennem dets ubehjælpsomme Form fornemmer man Livets Puls-slag. Det har ikke mindre end Poul Møllers Afhandling „Om Udødeligheden“ Ret til at kaldes et eksistentielt Indlæg og har endnu den Dag i Dag bevaret Evnen til paa sine Højdepunkter at varme vore Hjerter for den gamle Filosof. At han føler sig aandeligt beslægtet med Poul Møller, er let at skønne af det varmtføjte Forsvar, han i Anledning af Desertørbeskyldningen fører for denne „vor saa tidlig tabte, almeenelskede Poul Møller, mig een af mine Nærmeste“⁴⁾, hvem han med et Gabriellis-Citat træffende karakteriserer som „en af de tænkende og følende Mænd, paa hvilke vi vel have

turdet anvende hine Ord: 'at de begjære Næring af hele Naturens (d. e. Tilværelsens) uendelige Liv'¹⁾. Til alt dette foretrak Heiberg at indtage den aristokratiske Holdning at lade Angrebet ubesvaret. Men hvad han tænkte om Sibbern, kan man slutte sig til af 3. Akt af „En Sjæl efter Døden“, hvor han som bekendt forviste hans Værker til Helvedes Bibliotek.

Det sidste og voldsomste Stød mod det spekulative rettede Søren Kierkegaard i sine Skrifter fra 40'erne, navnlig i „Afsluttende uvidenskabelig Efter-skrift“, men førte det mod selve Systemet. Naar Heiberg fra nu af ikke mere kastede sig ind i den filosofiske Diskussion, skal det naturligvis ikke forstaas, som om han følte sig som en slagen Mand, endnu mindre som om han havde opgivet sin Tro paa Hegel. „Wer einmal an der Hegelei erkrankte, wird nie wieder ganz curiert“, har Nietzsche engang sagt²⁾. Snarere maa hans Tavshed fortolkes som et Udtryk for, at han havde faaet sagt, hvad han havde paa Hjerte, men hans Ord var faldet paa Stengrund. Naar det danske Folk var saa uforstaaende for hans Evangelium, var han ikke den Mand, der vilde forhindre det i at henslæbe sit Liv i den slette Uendelighed. For hans eget Vedkommende kom nu Astronomien til at afløse Filosofien; ogsaa i Sysselsættelsen med Stjernehimlen var der Uendelighedsperspektiv.

3.

TANKEDIGTING

Det er ikke gennem sine Afhandlinger, Heiberg i vore Dage lever som Hegelianer, men i de tre Tankedigte fra „Nye Digte“, om hvilke Martensen i sin Anmeldelse i „Fædrelandet“³⁾ sagde: „Hvad Philosophien alt længe har hvisket sine Disciple i Øret, det begynder Poesien nu at prædike paa Tagene“. De er af ulige Værd: Reformationskantaten af 1839 er et bestilt Arbejde og derfor mindst personlig, „Gudstjeneste“ har med Brandes' Ord⁴⁾ Karakter af en rimet Afhandling eller Traktat, men „Protestantismen i Naturen“ danner et Højdepunkt i Heibergs hele Produktion og har bevæget Høfding til den Udtalelse⁵⁾, at „mange abstrakte Forflygtigelser kunne tilgives den, hvis Livsanskuelse har ført ham til at skrive de skønne Linier: Den Gud, du søger, er din egen Gud“. I disse tre Digte dyrkes den rene Tanke.

Det var nær ved, at „Reformationskantaten“ var blevet kasseret af Universitetet. Dens Komponist Weyse⁶⁾ meddelte d. 8. Oktbr. 1839 sin Plejesøn Schaumburg-Müller, at den efter H. N. Clausens Mening var uantagelig, „fordi Heiberg ikke har besunget Reformationen, men — den Hegelske Philosophie“. Teksten maatte først forelægges Konsistorium, der ønskede den omarbejdet, og en halv Snes Dage senere kunde Weyse oplyse, at den nu

var færdig i sin ændrede Skikkelse. Brix¹⁾ mener med god Grund i „Protestantismen i Naturen“ at kunne genkende visse udgaaede Partier fra Kantaten. Paa Grund af sin Tilblivelse har den en mere officiel Karakter og et givet Emne: en Lovsyngelse af Luthers Livsværk, gennemført i afvekslende lyriske og episke Afsnit, men dog pompøs i sin Optakt²⁾:

Vær hilset, Lys fra Sandheds Væld,
Som har i trende Secler funklet,
Som aldrig vorde skal fordunklet,
Men sprede Klarhed, Liv og Held!
Du strømmed ind i Verdens Øie,
Og Tanken for sig selv blev klar,
Og Gud for Tanken aabenbar;
De monne sig til Eenhed føie
Lig Bækken med sit Udsprings Elv,
Thi Tanken opsteg til det Høie,
Dengang den nedsteg i sig selv.

Fint i sin Gennemførthed er Billedsproget: Lyset, der nævnes straks i første Linie og varieres i Formerne: Stjernen (fra Bethlehem) og Flammen (Reformationsbaalets og den indre „hellige“ Flamme). Lyset bliver igen til Ordet, Udtrykket for Tanken.

„Gudstjeneste. En Foraars-Phantasie“ fortsætter Prosaafhandlingernes religiøse Problemdebat. En Digter er Pinsemorgen søgt ud i Skoven for der at holde „Naturens Pindsefest“. Herude møder han Pan og bestyrkes af ham i, at Gud kun kan dyrkes i Enrum. Da lyder fra oven en Engels Stemme, der maner ham til at slutte sig til Menigheden. Digteren forvirres. Han drages imellem de to Standpunkter

At, vil man om sin Gud philosophere,
Da kommer man til Pan

og Engelens Forkyndelse af, at

hvor To eller Trende
I Navn af mig foreente sammentræde,
Der er jeg selv imellem dem tilstede.

Var det muligt at vende tilbage til Katolicismens Ritus, opleve at møde Madonnabilleder ude i Naturen, høre Klosterkirkens Klokker ringe Solen ned og se Helgendyrkelsen genindført, da kunde Digteren maaske være med. For Tvivleren ved Heiberg dog Raad: hverken i Panteismen eller i Katolicismen bor Sandheden; kun i Protestantismen findes den rette Lære. Pauli

Ord paaberaabes, at Naturen længes efter sin Forløsning og Digteren henvises til at søge at forstaa dens symbolske Tale:

Alt i Naturen vil skues og høres
 Af det forstaaende, kjærlige Bryst,
 Vil, naar det fattes med Kjærlighed, føres
 Frelsen imøde, til Frihedens Lyst.

Ved en hegelsk Mediation lykkes det Heiberg at indordne Digteren og Naturen i den protestantiske Menighed og derved at slaa Bro over til Martensens og sine andre gejstlige Venners kristelige Stade. Med Martensen havde han — hvad Brix ¹⁾ har peget paa — drøftet Mystikkens Væsen, som flere af „Nye Digte“s Bestanddele vidner om, og havde utvivlsomt ogsaa læst sin Vens Bog fra 1840 om den gamle Mystiker Mester Eckart. I Martensen fandt Digtet sin forstaaende Fortolker. Hans lange Udlægning i „Fædrelandet“ ^{12/1} 1841 konkluderer i, at Digteren ved sit Værk har „hævet sig og vor Litteratur til en ny, hos os hidtil ukjendt Høide“.

I Modsætning til dette er det sidste af Digtene, „*Protestantismen i Naturen. En Myserie*“ et lydefrit Værk. Dets Titel kunde ligesaa vel have staaet over „Gudstjeneste“. „Nye Digte“ er bygget op som en Helhed, hvor hvert Led indtager sin forudbestemte Plads i Kæden, og Forbindelseslinier fører fra hvert Afsnit til de følgende. „Protestantismen“ er tillige det mest heibergske af Bogens tre korte Digte; her indsættes Tanken paa sin Plads. I dets anden Afdeling istemmes ganske vist „Digterens“ Klage over, at Gud ikke mere er til at finde i Naturen. Men Heiberg svæver ikke som i „Gudstjeneste“ ud i hegelsk Mediation, nu er Svaret givet:

Vend mod dit Indre dit Blik!
 Hvad i din Verden forgik,
 Vil i din Tanke du finde.

Disse faa Blade er den mest indtrængende Tale om hans Kamp mod Tidens flade Indhold, en Krigserklæring til den omsiggribende „Realisme“. Det er en af Udviklingens Gang dybt foruroliget Mand, der undsiger Tiden i Linierne:

Det gjælder Kamp paa Liv og Død,
 Imod det Ydre ruster sig det Indre,

men ogsaa en Mand, der ved, hvor Redningen fra Kaos er at finde. I Personligheden er Løsenet givet:

Den Gud, du søger, er din egen Gud;
 Hvad vil du mere?
 Han træder ikke som en Gjenstand ud
 Blandt andre, flere.

Du føler ham, hvergang dit Hjerte banker
Af hellig Lyst;
Du hører ham i dine bedste Tanker
Som evig Røst.
Idet du søger, du ham alt har fundet,
Idet du spørger, er alt Svaret vundet.

Dette ene Digt vejer alle hans øvrige filosofiske Arbejder op, ogsaa det iøvrigt saa vigtige Skrift „Om Philosophiens Betydning“. Det er hans filosofiske Testamente til Efterverdenen.

I.

ANMELDELSER AF VAUDEVILLERNE M. M.

1.

*Af Ove Thomsens Recension af „Kong Salomon og Jørgen Hattemager“
i „Kjøbenhavns Morgenblad“ 1825 Nr. 148—150.*

Efterat i flere Decennier Holbergs Musa aldeles har savnet Dyrkere, og den sande Comoedie, fortrængt af Operaer og Sørgespil og atter Operaer, eller tilsidesat for laante Buffonader, næsten skulde synes sendt i Landflygtighed fra vor Skueplads, hvis ei nylig en Fest¹⁾, der ei blot var Scenens, men Nationens, paa en kraftig og værdig Maade, havde draget i Minde, at Danmark for 100 Aar siden eiede en Lystspildigter, hvis Overmand Europa ikke har at fremvise, og hvis ei denne store Genius, til Trods for Tidens Nyhedssyge og Vægelsind, i sine Værker endnu levede og rørte sig paa vor Scene — efter et saadant, ligesaa uglædeligt som ufrugtbart Interregnum, sige vi, er nu et Slegfredsbarn af Comoediens Musa, hvilket, skjøndt fremmed af Herkomst paa Fædreside, dog umiskjendelig bærer dansk Blod i sine Aarer, optraadt paa vor Scene, og har der, mere ved den mageløse Gjæstmildhed og Forekommenhed, hvormed det er blevet modtaget, end ved selv at ville gjøre saadan Fordring gjeldende, ei alene erhvervet sig et ubestrideligt Krav paa Borgerret, men endog sat dets ovennævnte Frænders Arvefølge i Fare, ja hos den gamle Troes Bekjendere vakt en tilgivelig Frygt for at den danske Comoedie derover har taget sin Helsot, og at dens Liigbegjængelse virkelig skulde være for Døren. Uden at dele en saa mørk Anskuelse af Sagen, ville vi ikke nægte, at den exempelløse Modtagelse, den første danske Vaudeville har funden, og vedbliver at finde, til Publikums store Gammen og Theaterkassens ikke mindre Tarv, ogsaa i Begyndelsen nær havde jaget os en panisk Skræk i Blodet. At Forfatteren ikke var Aarsag deri, er naturligt, da det jo ei kan regnes ham til Last, at det er faldet Publikum ind, at kaare til Kong Salomon, hvad han selv har stemplet til at gaae og gjelde for Jørgen Hattemager; det var ene og alene den Manie, eller maaskee rettere Bersærkegang, der synes at være kommen over Publikum, liig en hidsig Feber, hvis Symptomer frembragte denne Virkning hos os, og saaledes formaaede os til, imod vor Sædvane, at ud-

sætte enhver Meningsyttring om denne Haupt- und Staatsaction paa vor Scene, for at see hvilken Retning Sygdommen vilde tage. Da der imidlertid er al Sandsynlighed for, at denne Manie endnu vil vare en Stund, inden den faaer udraset, ansee vi det for vor Pligt ikke længer at tøve med at tage til Orde, for, om muligt, at hidrage vor Skjærv til Beroligelse af de ved denne Leilighed ophidsede eller ængstede Gemytter. Dertil synes dette Øieblik — da Publikum, efter i fem Aftener at have stormet Huset for at see Vaudevillen, nu ogsaa, ved med sand Graadighed at have kastet sig over og i et Par Dage slugt et heelt Oplag af det trykte Stykke, maa antages at være kommet til bedre Bevidsthed om hvad det egentligt er, det med en saa umaadelig og ubegrændset Enthusiasme har tiljuble sit Bifald — at være noget nær det beleiligste. — Som Repræsentant for et paa vor Scene nyt Genre fortjener Vaudevillen *Kong Salomon og Jørgen Hattemager* dobbelt Opmærksomhed, og, uanseet hvad Værd eller Uværd man vil tillægge dette Genre, kan der vel neppe være nogen Tvivl om, at det her ikke kunde finde en lykkeligere Repræsentant, da dette Stykke endogsaa i høi Grad besidder de Creterier, hvorved Vaudevillen saa let vinder Indgang og Herredømme over Mængden, som endog her i den uvante dristige Maade, hvorpaa dette Stykke, ifølge sin Natur og indre Tendents, tiltalte den, høist forklarligen, og ikke mindre end i selve den nye Form, fandt et Pirremiddel af mægtigt stimulerende Virkning.

Betragter man imidlertid denne Production, ikke fra Effektens, men fra den æsthetiske Side, da kan det ikke nægtes, at den er temmelig ubetydelig, og et Par gode komiske Situationer og nogle vittige Indfald og Pudseerligheder kunne paa den kritiske Vægtskaal ikke opveie den Mangel paa Characteristik, Poesie og endog paa Originalitet, som altfor tydeligt hersker i dette Stykke. Den eneste af Digteren skildrede Character er Salomon Goldkalb, der paafaldende stærkt minder om Indtogets¹⁾ Salomon Joseph, for hvilken Forgjænger hiin desuden maa staae tilbage i komisk Styrke. Men mere end denne Character — selve Sujettet, der iøvrigt ret godt egner sig til Behandling som Vaudeville, erindrer altfor meget om det nysnævnte Stykke til at kunne gjøre Krav paa Originalitet, og den Eiendommelighed, Hr. Dr. Heibergs Vaudeville kan indrømmes, ligger mere i den for det meste lunefulde og heldige Anvendelse af Melodierne, end i selve Texten, hvis Dialog endog paa sine Steder er saare mat og prosaisk. En anden Daddel, hvorfor denne Vaudeville ikke kan frifindes, er, at nogle af de virkelige Vittigheder og Pudseerligheder, den eier, falde altfor meget i det Langtrukne, at andre ere laante eller kjendeligen søgte, og at Forf. flere Steder higer efter at ville være vittig og lunefuld, uden at dette er lykkedes ham; hvilken Stræben desuden har været een af Aarsagerne til, at Vaudevillen har udstrakt sig til en Længde, der bliver dobbelt utilbørlig, da den, som ovenanført, ikke giver Anledning til den ringeste Characterudvikling. Man indvende ikke, at Vaudevillens Natur ei skulde tillade nogen Skildring af Characterer, eller at Originalitet ihenseende til Sujettet ei er noget nødvendigt Requisite ved

dette Genre; thi ihvorvel en stor Deel af de franske Vaudeviller ere endnu fattigere i saa Henseende, saa er Spørgsmaalet dog vel ikke om, her at ville indføre de parisiske Vaudevilltheatres Dousin-Fabrikationer, men ialtfald danske Vaudeviller, og en altfor stor Overbærenhed og Opmuntring for Ninas og Tycho Brahes som Vaudevillforfatter optrædende Digter, vilde kun opgive Evret for talentløse Efterlignere, der snart saaledes vilde oversvømme Theatret med aand- og characterløse Vaudeviller, at ethvert ægte dramatisk Digtværk maatte komme til at gaae til Grunde i denne Vandflod. Endogsaa et altfor stort Antal fortrinligere Productioner af denne Art vilde upaatvivleligen være til Ødelæggelse for Smagen og Kunsten, da den Tillokkelse, dristige Vittigheder og Tids-Allusioner har, ei alene for Mængden, men selv for de mere Dannede, let efterhaanden mere og mere vilde svække Smagen for ædlere Kunstnydelser, hvilken desværre i den sildigere Tid allerede er i altfor kjendeligt Aftagende. — En Anke, af tilsyneladende ringe Betydenhed, men som dog ei bør tilbageholdes, er, at Hr. Dr. Heiberg synes at have søgt en Deel af den komiske Effekt ved at indstrøe i sit Stykke et Antal Eder og Bekræftelsesord, der vel desværre, skjøndt Fostre af Pøbel-tone, ogsaa have faaet Indpas hos Middelklassen, men som maae ønskes banlyste fra Theatret, der burde overlade saa usle Hjelpetropper for det Komiske til Fjelleboden. Den Latter, disse Eder vække, er naturligviis nok til at bevæge flere, selv af vore bedste Skuespillere til, af egne Midler, at forøge Antallet til det Dobbelte, og det bliver dem tilsidst en saadan Vane at befordre Effekten ved deslige Trumfer, at man, hvis det fortfarer i samme Progression, snart ikke vil see noget Lystspil uden en Skok Sgu'er, Fanden ta'e mig'er og Fanden pine mig'er (hvormed der alt er gjort en god Begyndelse i Holbergs Stykker, som, i den sildigere Tid, med sand patriotisk Omhu ere blevne stafferede med slige vakkre Broderier) og Skuespilhuset saaledes snart vil afgive en fortræffelig Skole for Pøbeledere, hvor man vil kunne lære dem at kjende i al deres Djervhed, som tilforn kun hos Gammelstrands Matroner. — En anden Anke, som man, vel ei uden Skin af Føie, har fremført mod dette Stykke, og som træffer det hele Genre, er den, at den parodiske Maade, hvorpaa her flere i en ædel og skjøn Stil componerede Melodier, af vore bedste Operaer, ere anvendte, vil skade disses Virkning, naar de siden høres paa det Sted, hvor de have hjemme, og at man f. Ex., ved en naturlig Ideeassociation, ved at høre Preciosas skønne Romance „Eensom er jeg dog ei ene etc.“¹⁾, eller Azemias: „Saasart blot langtfra jeg Dig seer etc.“²⁾, vil komme til at mindes Henriks: „Herre! hvad skal Enden blive?“ og Goldkalbs: „Ich wohnt' in Odense bey Holck etc.“, og saaledes blive sat i en ganske anden Stemning end Stykket fordrer. Denne Anke synes dog langt mindre væsentlig; man maatte med ligesaa stor Føie fordømme enhver vittig Parodie paa et Digtværk, hvilken da kunde siges at forstyrre dets Nydelse, og det vilde være at paalægge Digterens Lune altfor stærke Baand, hvis han overhovedet skulde tage Hensyn til deslige Individualiteter. — — Saa meget, eller maaskee rettere sagt, saa lidt,

har Anm. holdt det fornødent at sige om dette Stykkes æsthetiske Natur og Væsen. Af disse Bemærkninger vilde man imidlertid drage en aldeles feilagtig Slutning, hvis man holdt Anm. for at være blind for de virkelige Fortrin, Hr. Dr. Heibergs Vaudeviller eier, for det godmodige Lune, der, saa at sige, udgjør dette Stykkes Grundtone, og den satiriske Aare, hvoraf det bærer saa umiskjendelige Spor. Ingen kan mere hjertelig end han glæde sig over, at vi endelig engang igjen, efter den Hærskare af oversatte Flauheder, der i de sidste Aar have oversvømmet Theatret, komme til at høre Udbrud af dansk Vittighed og Lune, og han sætter, med sand patriotisk Glæde, en Scene af saa riig komisk Gehalt som den hvor Korsøerianerne om den fyldte Bolle raadsørge den formeentlige frankfurtske (eller, som det ved Opførelsen hedder, steinfurtske) „Soel for Potentater“, om de europæiske Staters Skjæbne, langt over alle hine equivoque franske Bagateller og Claurense ¹⁾ Kartoffel-supper tilsammentagne; — men han kan ikke heller være blind for dette Stykkes Mangler, og allermindst kan han dele den uhørte, starblinde For-gudelse, Mængden, i en Raptus, hvoraf den dog engang maa vaagne, har skjænket denne en geniask Digtters dog med Alt dette unægteligen svage Production, medens det samme Publikum saagodtsom med taus Ringeagt har forbigaaet hans tidligere fortrinlige dramatiske Arbeider, hans paa poetiske Skjønheder saa rige Nina, og hans ligesaa nationale som ægte-idylliske Tycho Brahes Spaadom — Digterværker, der ikke kunde stilles i fjerneste Sammenlig-ning med nærværende lette Aandsproduct, men som, af Mangel paa Deelta-gelse, endog synes forsvundne fra den samme Scene, hvis Mure have været nærved at revne af det umaadelige Bifaldsbrøl, hvormed man har overvældet hans Vaudeville. Da Hr. Dr. Heiberg, efter Forlydende, skal have et Par nye Vaudeviller under Arbeide, vil Anm. ende disse Bemærkninger med det Ønske, at disse maatte udmærke sig ved mere Originalitet og større poetisk og dramatisk Gehalt end den nærværende, men isærdeleshed at Publikum, ved en i det Hele noget mindre stormende Modtagelse, der godt lader sig forene med en billig og levende Erkjendelse af det virkelig Gode, selv vilde anvise dette paa vor Scene nye Genre den Plads, det, i passende Forhold til de ædlere og høiere dramatiske Digningsarter, maatte fortjene at ind-rømmes . . .

2.

*Af Ove Thomsens Recension af „Den otte og tyvende Januar“
i „Kjøbenhavns Morgenblad“ 1826 Nr. 20—21.*

. . . Ved at omtale den første danske Vaudeville, som af Hr. Dr. Heiberg blev indført paa vor Scene, ytrede Anm. sig ogsaa om den Manie, dette Phænomen paa vort Theaters sludfulde Himmel, frembragte hos det kjøbenhavnske Publi-kum, der, ligesom greben af en Taranteldands, i 11 Aftener bogstaveligen stormede Thalix Tempel, og en Tidlang hverken vilde see eller høre Andet

end den evindelige Kong Salomon, hvis Sange snart løde overalt fra Fruer-
stue til Stegerset, og hvis Melodier lige hurtigt gjenfødtes i Musikhandeler
og i Lirekasser. Med dem, der mere ædrueligen efterhaanden ere komne til
sig selv, synes ogsaa selve Forfatteren at have funden dette Raserie vel hef-
tigt, og har derfor ved denne sin anden Vaudeville-Production søgt at slaae
Publikum lidt Vand i Blodet. Dette er upaatvivleligen lykkedes ham, og
Smagens Politie behøver vist ikke at være tidlig paa Færde i dette Kunst-
oprør, der, hvis det vedbliver at gaae tilbage i samme Progression som det
alt er begyndt, høist sandsynligen vil være ligesaa hurtigt gaaet til Aften-
hvile som det i sit Morgengry bruste i Veiret liig et Raketblus. — Man har
fra flere Sider gjort sig endeel Umage for at ville drage den hele Art, hvor-
til nærværende Stykke hører, bort fra den æsthetiske Domstol, eller i det
mindste at ville have den bedømt efter ganske andre Regler end alle andre
sceniske Productioner; men man har glemt, at den her ikke bydes paa nogen
anden Scene end den Kongelige danske Skueplads, og saalænge der
ikke eksisterer noget særskilt Vaudevilletheater i Kjøbenhavn, hvor Alt i
dette Genre, Rub og Stub, kan produceres for sit Publikum, maae ogsaa
Dhrr. Vaudevilleforfattere finde sig i at see deres Arbejder betragtede som
Kunstværker og bedømte efter de almindelige Smagsregler. For en nøiere
kritisk Drøftelse, hvorved udentvivil Den 28de Januar vilde komme endnu
langt mere til kort end Kong Salomon, er imidlertid nærværende Stykke fredet
ved den høie Anledning¹⁾, for hvilken det er skrevet; men dets væsentlige
Feil: den saavel i Plan som i Udførelse herskende dramatiske og poetiske
Aands-Armod, der igjen har foranlediget Stykkets høist udramatiske Bygning
og en næsten utrolig Sammendingen af Usandsynligheder, ere saa iøien-
faldende for Enhver at de i det mindste ikke bør lades unævnte, om man end
ikke behøver nærmere at paapege dem. Ved at see denne Vaudeville, og med
Hensyn til dens egentlige Tendents, blev Anm. uvilkaarlig erindret om en
lille Familiescene, hvortil han for flere Aar siden var Vidne hos en god Ven.
Børnene vilde nemlig glæde deres Fader paa hans Fødselsdag med at synge
en lille Vise til ham, og en af dem posterede sig til den Ende paa en Skam-
mel, med et Lys i hver Haand, og sang saaledes Visen, hvis Omqvæd de
Andre istemte i Chor. Denne barnlige Idee, der udførtes uden nogen lang
og bred Introduction, eller mange Forberedelser, har saamegen Liighed med
Grundideen i Dr. Heibergs Vaudeville, at man — Hr. Doctors Originalitet
i dette Tilfælde ufortalt, — næsten skulde troe, at den selvsamme, eller i det
mindste en meget lignende maa have foresvævet ham. Dette være imidlertid
som det vil: selv i dette Skrøbelighedsværk, der, hvis alle Julemærker ikke
slaae feil, i det mindste ei i flere Vintre end den nærværende, vil kunne tjene
til Fest-Vaudeville, fornægter Geniet sig ikke, og det høie digteriske Værd,
et Par af Sangene (fremfor alle Koffardicapitainens patriotiske og national-
vittige Vise²⁾) besidde; den Vittighed, der, rigtignok i langt ringere Grad
end i Kong Salomon, hist og her spores, og endelig det overhovedet heldige
Valg af Melodier, fortjener ubetinget og hæderlig Erkjendelse. — Maatte

Hr. Dr. Heiberg opfylde hvad hans Genie og Lune lover os, og levere Skuepladsen en god national Vaudeville! Vi ville da gjerne tilgive ham Manglerne ved hans foregaaende Forsøg, der, med al deres Ufuldkommenhed, dog noksom have ladet ahne, hvad han i dette Genre maatte være istand til at præstere . . .

3.

Af Ove Thomsens Recension af „Aprilsnarrene“ i „Kjøbenhavns Morgenblad“ 1826 Nr. 65—66.

. . . Hr. Dr. Heibergs nyeste Vaudeville: *Aprilsnarrene*, eller *Intriguen i Skolen*, er i flere Henseender forskjellig fra hans tvende foregaaende, og fortjener, efter Anm's Formening, langt Fortrinnet for disse. Medens i disse Sangene og Melodierne ere betragtede som Hovedsag, Texten derimod som Bisag, er her det Modsatte Tilfældet, og det lod sig endog gjøre at borttage den hele musikalske Deel af Stykket og lade det opføre som et lidet Eenacts-Lystspil. Handlingen er, skjøndt hverken bygget paa nogen original Idee, eller fri for plumpe Usandsynligheder, ei uden dramatisk Interesse, enkelte af Charactererne heldige og mere udmalede end man er vant dertil fra Hr. Doctors forrige Vaudeviller, og Satiren langt mere træffende end i den saa udraabte Kong Salomon og Jørgen Hattemager. Dette er hvad Godt vi have at sige om dette Produkt, der imidlertid ingenlunde savner sin rigelige Staffage af Karrikering og Casortisk Fjellebodvæsen, der stempler det til dog ikkun at gaae og gjelde som Farce, men uden hvilken det vanskeligt hos Fleertallet af vort stemmegivende Publikum vilde være blevet modtaget med en saa stor Enthusiasme eller havt et saa vedvarende Tilløb. En Deel af denne Gunst torde vel desværre ogsaa skyldes den — Anm. skal ei kunne sige, om grundede eller ugrundede — Troe blandt Hoben, at enkelte af de comiske Characterer haandgribeligen høre hjemme i den virkelige Verden, og, i det mindste i Fremstillingen, skulle skylde denne mere, end en stræng Skuspiller-Moral vilde finde tilladeligt. Anm. har om denne Nedværdigelse og Misbrug af Kunsten allerede tilforn tilkjendegivet sin Mening, og under skriver saa aldeles de Yttringer af en høiagtet Veteran blandt vore Kunstdommere, som i den Anledning ere blevne fremdragne, at han her ikke behøver at udlade sig videre om denne Gjenstand; kun kan han ikke fragaae, at det forekommer ham noget nær at forraade en ei ganske reen Samvittighed, at Forf. i selve Stykket, ved Hans Mortensens Replik, om hvilken Skam det er „at gaae og copiere en respectabel Skolediscipel“, med Hensyn til denne delicate Materie, ligesom synes at have villet lade hiint Misbrug vinde Latteren for sig. . . .

4.

*Af Profets Recension af „Aprilsnarrene“ i „Conversationsblad“
1826 II:2 Nr. 17*

... Allerede den tredie Vaudeville af Dr. Heiberg i mindre end fem Maaneder! Nogle, der tage Sagen fra den alvorligste Side, frygte for denne Frugtbarhed, og mene, at deslige Produkter vanzire en Kongelig Skueplads og fordærve Smagen hos Publikum. Refr. kan ikke tiltræde denne Mening. Det Publikum, hvis Smag staaer paa saa svage Fødder, at den kan fordærves af nogle Vaudeviller, maa allerede være meget smagløst og ikke i Besiddelse af nogen synderlig Kunstsands, og et Kongeligt Theater kan ligesaalidt som private stedse opføre lutter Mesterværker; det er tvertimod en god Theaterbestyrelses Formaal at gjøre sit Publikum bekjendt med enhver Green af den dramatiske Kunst, den usædelige og kjedsommelige allene undtagne. Ligesaa taabeligt som det vilde være, om Nogen vilde undre sig over og misbillige, at Verden ikke bestaaer af lutter store Mænd, ligesaa ubilligt vilde det være paa Skuepladsen kun at forlange Mesterværker. „Mange store Mænd, siger Lessing¹⁾, kunne ligesaalidt staae ved Siden af hinanden som store Træer“. Denne Sætning lader sig ganske og aldeles anvende paa Theatret, der stedse bør have Mangfoldighedens, Afvexlingens og Forskjellighedens Lov for Øie, hvis Gyldighed og Nødvendighed, der saa ofte aabenbarer sig i Naturen, ogsaa i Kunsten bør erkjendes. Kan man end ikke tilkjende den nye Vaudeville *Intriguen i Skolen* (*Aprilsnarrene* er en Titel, der ligesaa godt vilde passe paa Figaros Givtermaal²⁾ og mange andre Stykker som paa det her omhandlede) noget egentligt dramatisk Værd, har det dog ustridigt den Fortjeneste, at det moerer ved en saa fortrinlig Fremstilling som den, der bliver det til Deel her. Vil man end anmærke imod Stykket, at de fleste Situationer hverken ere nye eller interessante nok, og at Dialogen ikke er fri for Flaaheder, ligesom overhovedet den hele Handling er bygget paa lutter Usandsynligheder, maa man paa den anden Side indrømme, at det har adskillige træffende Charakteerskizzer, at Dialogen ofte er vittig og Sproget flydende og let, at det Hele er et lystigt Produkt ligesom „*Kong Salomon og Jørgen Hattemager*“ og at næsten alle Melodierne er valgte med Smag og parodisk Talent, samt endelig at Forfatteren har givet et ungt udmærket Genie³⁾ Leilighed til at glimre som Skuespillerinde, Sangerinde og Dandserinde. At det hele Produkt er en temmelig træffende Satire, der maaske kan bevirke sin Nytte, derom er kun vel en Mening, og vi ville derfor af Hjerter unde den talentrige Forfatter det Bifald, dette hans nyeste Foster har vundet, og sikkert endnu vil vedblive at vinde. Blandt Melodierne udmærke vi den passende Anvendelse af den smukke Romance, hvis Refrain: „Troe du mig, troe du mig“ o. s. v. træffende udtrykker Charakteren, den listige Trines naive Forsikkring. Duetten mellem Hans og Trine paa en Folke-Melodi af „die Wiener in Berlin“ er af megen parodisk Virkning. Drikkevisen

af Lulu, der er bleven Frøken Trumfmeier til Deel, er ligeledes meget karakteristisk, saavel som Krøyers fiirstemmige Sang: „De første Prygl vi i Skolen fik, det var for det Verbum amare“ o. s. v. der med megen Effekt er anvendt; næsten alle de andre Melodier ere af comisk Virkning og bidrage til det Heles heldige Effekt. Den theatralske Udførelse er fortræffelig . . .

5.

*Af Ove Thomsens Recension af „Recensenten og Dyret“
i „Kjøbenhavns Morgenblad“ 1826 Nr. 128—129.*

Anm. har erfaret, at der ogsaa fra den Deel af det skuespilbesøgende Publikum, der har Krav paa at kaldes det smagfuldere, har hævet sig den Anklage imod ham, at hans Kritiker over det paa vor Scene saa overhaandtagende Vaudevillevæsen skulde forraade en Eensidighed, der ikke lader sig forene med den Upartiskhed, han altid har bestræbt sig for at lægge for Dagen i sine Domme. Det torde desaarsag, i nærværende Øieblik, ikke være overflødigt at gjentage, hvad der af de foregaaende Kritikker iøvrigt tydeligt nok fremgaaer, at Anm., ihvorvel han ingenlunde kan indrømme som ubetinget anvendeligt paa Theatret det bekjendte:

Tous les genres sont bons, hors l'ennuyeux

dog ingensinde har bekjæmpet Vaudevillen, som Genre betragtet; men kun de Producter af dette Genre, der ere fremkomne paa vort Theater, med Hensyn til den fordærlige Afvei, hvorpaa de med raske Skridt maatte lede saavel Publikum som Skuespillerne. Hvortil den uhyre Lykke — for at tale i det gjængse Theatersprog — som disse Productioner have gjort paa vor Skueplads, ogsaa er istand til at føre den af Mængdens umaadelige Bravoraab beruste Forfatter: derpaa kan der vel næppe afgives et mere talende Beviis, end Hr. Dr. Heibergs nyeste Vaudeville: *Recensenten og Dyret*, der, hans Digtertalent endnu mere uværdig end hans 28de Januar, ogsaa til en endnu større Forundring, gik over Scenen Søndagen den 22de dennes. Hvilket Chaos af Urimelighed og Trivialitet! Skjøndt af og til, i Ordets egentligste Forstand, gennemlynet af et rigt begavet Talents Vittighedsgnister, kunde det ufrugtbare, ja næsten døde Stof ikke erholde Varme og Liv, og de energiske Pidskesmeld, hvormed Vaudeville-Digteren maaskee ogsaa søgte at drive Hoben til atter at trække hans Triumphvogn, bleve ganske frugtesløse. Da det allerede ved denne første Forestilling tydeligen yttrede Mishag, efter Sigende, skal have bevæget Forfatteren til at foretage betydelige Forandringer, forinden Stykket igjen bringes for Publikum, og da det ikke er absolut umuligt, at det, under Dr. Heibergs skabende Haand, kunde erholde en total Omstøbning, hvorved det blev at betragte som et ganske nyt Product, vil Anm. tilbageholde sine Bemærkninger over Stykket i sin nær-

værende Form, saameget mere som disse af svage Aander vilde kunne ansees for et Stød til den hældende Triumphvogn. Imidlertid kan han, forinden han forlader denne vort Theaters mærkværdige Aften, ikke fordølge sin Bekymring for hvad man endnu kan vente sig af Vaudevilledigtere; thi naar Sligt kan hænde med det grønne Træe, hvorledes vil det da endnu gaae med det tørre? Ligesaalidet kan han forbigaae at yttre sin høilige Forundring over, at en Bestyrelse, hvori der, som beskikkede Censorer, ere Mænd, af hvem man maatte vente i det mindste at høre udtalt det bedre Publikums Stemme, har kunnet antage et Product, hvis Feil, ikke mindre i Formen end i det Materielle, ere af en saa paafaldende Natur, at de synes at maatte fjerne det fra ethvert Theater, der gjør mindste Fordring paa at ville være Smagens Sæde og et dannet Publikums Samlingsplads ...

6.

*Af Profts Recension af „Recensenten og Dyret“
i „Conversationsblad“ 1826 II:1 Nr. 44 og 51.*

Efter denne sidste sceniske Nyhed at slutte, vil det neppe vare længe førend Touren ogsaa kommer til Gadeviserne, der kunne ventes indlagte deels til Sang og deels til Declamation af Vaudevilllemagerne; og en Theater-Censur, der forkaster Stykker af Oehlenschlaeger, Calderon, Müllner, Houwald og mange flere almindeligen navnkundige Digtere, kan neppe prostituere sin Smag stærkere, end ved at antage og udhæve Produkter som *Alperosen, Patentet og Shawlet*¹⁾, og *Recensenten og Dyret*, — der ovenikjøbet ere de eneste Nyheder, Repertoiret i de nu snart forløbne to Maa-neder af Saisonen har frembudt. Er det førstnævnte Stykke at sammenligne med „en Muus, der frembuus“, som *Recensenten i Morgenbladet*²⁾ træffende har kaldet den, da er vistnok den nye Vaudeville kun en raadden Flynder, og det lader til at være paa Hellingen med Vaudevilllemageren, der (for at tale i det moderne Vaudevillesprog*) efter Forestillingen gik af Veien som en vaad Hund, da Gadeproduktet blev almindeligen udhysset og det saa stærkt, at de faa Klappere strax bleve overdøvede, uden at Piberne engang behøvede at lade sig høre. Ugattet Publikum selv fældede den rigtigste Dom over denne splinternye Dyrehavsvaudeville, den nemlig, at den er under al Kritik, ville vi dog, for at moere vore ærede Læsere lidt, nøiere omtale samme i et følgende Nr. af dette Blad, dersom den oftere skulde blive givet ...

... en original dansk Søndags-Vaudeville af den laveste Art, kaldet *Recensenten og Dyret*, blev almindeligen udhysset, hvilket den, som et usselt Smø-

*) Med Undtagelse af de drøje Eeder: min Salighed! Fanden gale mig; Satan tage mig! o. s. v., o. s. v., hvilke vi ville overlade til Vaudevilleskriverne, der maa antages at have erholdt Theatercensurens Privilegium paa denne Artikel.

riere, i alle Henseender fortjente. Som man hører skal den omarbeides af Forfatteren; men hvad man kan vente sig af deslige Omarbejdelser, veed man allerede fra mange talende Exempler; thi at koge Suppe paa en Pøsepinder, selv for den bedste Kok, ikke vel mueligt. Desuden vil Tendenzen af dette Produkt, endogsaa ved en mindre flau og smagløs Behandling end den, der blev det til Deel, neppe kunne finde Indgang paa vor Skueplads, der uden tvivl i høi Grad, og nu mere end nogensinde, kan trænge til Kritikens Belysning, og at gjøre denne latterlig vil derfor, indtil en lykkeligere Periode for Theatret indtræder, end den nuværende, neppe kunde frembringe nogen synderlig Virkning paa den dannede Tilskuer, men i det høieste kun ryste Pøbelens Lunger. Forresten erkjender vist Ingen bedre end Forfatteren af denne Artikel, at Kritiken kan have sine latterlige Sider, og at det vilde være ligesaa taabeligt af en Recensent at ville beklage sig over, at disse paa en comisk Maade sættes i Lys, som det vilde være af en Doktor eller Apotheker at ville støde sig over Opførelsen af Apothekeren og Doktoren¹⁾.

7.

*Af Profts Recension af „Om Vaudevillen“ i „Conversationsblad“
1827 Nr. 16—17, 20—21.*

... Forf. af denne Kritik miskjender ligesaa lidt Dr. Heibergs Genie som han er en Fjende af Vaudevillen; tvertimod agter han hint høit lige som han ogsaa ynder vor første danske Vaudeville, der, dens Mangler uagtet, stedse fortjener Erkjendelse som et lystigt og lunefuldt Produkt, hvorimod de andre ere mere eller mindre maadelige Fostere, af hvilke dog især den sidste vidner om en saa fordærvet og slet Smag, at den nødvendigen maatte undergrave al Kunst, dersom den blev den herskende. Imod denne Smag, der klart og tydeligt har udtalt sig i det ovennævnte Skrift, er det derfor, at vi i det Følgende — dog som vi haabe sine ira et studio — ville drage til Feldts, efterat vi længe forgjæves have ventet, at en kyndigere og ældre Kunstkritiker skulde hæve sin Stemme imod dette Uvæsen, der allerede har bevirket vort eneste Theaters Krebsgang, og truer med Smagens totale Forfald, dersom ikke alene Dr. Heibergs forventede, af Ærmerne udrustede, Vaudeviller, men ogsaa hans Efteraberes — imitatorum pecus — skulde blive antagne og opførte.

... [Om „Recensenten og Dyret“ har Forf.] yttret²⁾, „aldrig i nogen Vaudeville at have skrevet en Rolle med større Føikjerlighed end Trops, der forekom ham at indeholde en original Blanding af Naragtighed og Elskværdighed.“ — Vi derimod bekjende, at denne Person er forekommen os at indeholde en beklagelig original Blanding af bestialsk Flauehed og ækkel Naragtighed. Naar en gammel Student fremstilles som en dum Æsel, der ikke skammer sig ved at krybe op i Træerne i

Dyrehaven for at see Forestillingerne, og ikke finder sig fornærmet over at en ussel Gjøgler slaer ham over Benene med en Pidsk o. s. v. o. s. v., da vil sikkert enhver Tilskuer af Smag finde, at en saadan Person i det høieste kan opvække Medlidenhed og Ringeagt, men elskværdig vil neppe Nogen kunde finde denne væmmelige gamle Vrøvler. Det hele Produkt er overhovedet saa usselt, at det er forekommet os at være aldeles under al Kritik, og i høieste Grad uværdigt til Opførelse paa det kongelige Theater, hvor vi i det mindste aldrig erindre at have seet noget uslere Misfoster blandt det meget Maadelige, der bydes ...

8.

P. A. Heiberg om „Elverhøj“ i „Drammens Tidende“ ²²/6 1829:
*Et Par Ord i Anledning af Elverhøj, Skuespil i fem Akter,
 af Johan Ludvig Heiberg. Kjøbenhavn 1828.*

Det Forhold, hvori jeg staaer til Forfatteren af dette Skuespil tillader mig hverken at rose eller at laste det; men saasom det, i Følge en Mængde forskjellige, og dog eenstemmige, Beretninger, synes at have vundet et udmærket Bifald, saa torde det dog vel være mig tilladt med to Ord at sige, at ogsaa jeg er af den Mening, at Skuespillet har fortjent dette Bifald; at det er ikke blot nationalt, men originalt, og at man neppe skal beskyldte Digteren for at have efterlignet noget andet Skuespil, eller at have laant sin Plan af andre. Dette er ogsaa alt hvad jeg bør og tør sige; og Læseren maa følgelig ikke vente sig nogen Kritik eller Bedømmelse deraf; men blot en Anmærkning, der hverken angaaer Digtet eller Digteren, men hvortil en af Karaktererne eller Personerne have givet mig Anledning; og denne Person er Agnete.

Der gives Vildfarelser, som saa ofte igjentages, uden at møde Modsigelser, at de tilsidst blive, saa at sige til Troes-Artikle. Visse Phraser og Sententser forklares urigtig, og give følgelig et falskt Resultat. Saaledes har man, for Exempel, ofte, ja endog til Væmmelse, igjentaaget Phrasen: *de mortuus nil nisi bene*, og villet deraf uddrage den Regel, at der, om en afdød Person ikke maa siges andet end alt godt. Men med en saadan Forklaring af den latinske Sentents, ifald den blev gjort til ufravigelig Regel, vilde al Historieskrivning blive aldeles umulig. Ordet *bene* er, paa dette Sted, eensdydigt med Ordene *recte* og *vere*; thi ingen Ting er virkelig godt, uden hvad der er rigtigt og sandt. Altsaa maa man sige Sandhed om en afdød Person, og naar man siger Sandhed om ham, og intet andet end Sandhed, saa taler man godt eller *bene*.

Saaledes har man ogsaa, om just ikke med Overlæg vrangelig forklaret, saa dog aldeles misforstaaet et Vers af Horatius, nemlig det hvori han siger: *Fortes creantur fortibus atque bonis.* ¹⁾ Smigeren har saa ofte misbrugt dette Vers, for at strøe Virak for flere Generationer paa eengang, og for saaledes

i høi Grad at forøge den almindelige Stolthed, der har rodfæstet sig i Keiseres, Kongers, Fyrsters og andre mægtige Mænds Hjerter. Disse Smigrere have ikke villet see, eller maaskee ikke gjort sig nogen Forestilling om, at ved Ordene *fortes et bene* Digteren aldeles ikke har havt Hensigt til de moralske, men blot til de physiske Egenskaber, hvilke ene kunne fremavles. Dette bliver tydeligt ved de Exempler, som han selv anfører i det følgende, hvor han siger:

*Est in juvenis, est in equis patrum
virtus, nec imbellem feroces
progenerant aquilæ columbam.¹⁾*

Vilde Horatius vel have søgte sine Exempler iblandt de umælende Dyr, ifald hans Hensigt havde været at sige, at selv moralske Egenskaber gaae i Arv fra Fader til Søn? og hvorledes kunde en saadan Sætning harmonere med hvad han siger paa et andet Sted:

*Ætas parentum, pejor avis, tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosorem?²⁾*

Anvende vi nu denne Anmærkning paa Agnete saa spørger jeg: hvem er hun? Hun er den sande Jomfrue Munck, Christian den fjerdes virkelige Guddatter. Strax efter dennes Fødsel blev hun udsat, og, ved en Hændelse, fundet af en Huusmandskone, der opdrog hende som sin egen Datter; der vistnok har kunnet give hende gode moralske Grundsætninger, men ikke den Slags Følelser om en høj Byrd, hvorpaa Agnete giver mange Exempler, og som man paastaar skulle ligge i Blodet. Vist nok ligger Spiren til alle gode og ædle saavel som til alle onde, lave og nedrige Følelser, paa en vis Maade, i Blodet; men deri ere Kongers og Betleres Børn hinanden fuldkommen lige. Det er Opdragelsen og den Stilling hvori et Menneske kommer til at staae i Verden, der udvikler denne Spire, hvis Frugt bliver, efter Omstændighederne, enten høie og ædle Handlinger, eller nedrige og skjændige Forbrydelser, en ophøiet Tænkemaade eller lave Følelser. Dersom det modsatte var Sandhed, saaledes som Smigrerne ville det, saa maatte ikke blot Spiren til onde og gode Tilbøieligheder, men selve Udviklingen deraf, ligge i ethvert Barns Blod, og være Barnet meddeelt af dets Forældre. Men hvad maatte man, i dette Tilfælde, tænke om det Blod, der eengang flød i Aarerne paa Forældrene til en Tiberius, en Caligula, en Nero, og tusinde andre mægtige Mænd, fra de allerældste Tider af, lige ned til vores Dage? For blot at hente eet eneste Exempel i vor Tidsalder, hvad maatte man tænke om Blodet i den Mands Aarer, der har været Fader til Portugals nuværende Usurpator og Tyran Don Miguel?³⁾ At anvende, paa dette Sted, de Følger der naturligviis flyde af den falske Forklaring af det Horatianske Vers, vilde være paa det skammeligste at kalumnier Don MIGUELS Moder. Hvor mange af Jordens Mægtige maatte da ikke

være avlede i ulovlig Omgang af deres Mødre med Misdædere, og Folk af den laveste Pøbel?

Disse Anmærkninger kunne ikke, med Føie, gjøres anvendelige til nogen Bebreidelse for Elverhøys Digter. Han har fulgt en almindelig antaget, skjøndt falsk, Grundsætning, i det han har tillagt Agnete, ikke blot en dunkel Anelse om en høiere Byrd, der maaskee, kunde være undskyldelig, uagtet den ikke grunder sig paa noget for hende bekendtgjort Faktum, men i en langt finere Følelse, som man paastaaer at skulle ligge i Blodet hos de Mennesker, der have, hvad man kalder en høiere Byrd og Extraktion; men som man, paa ingen Maade, vil finde i Blodet hos de Mennesker, der nedstamme fra de saa kaldede lavere Klasser.

Men, idet jeg saaledes undskylder Digteren, der har delet en almindelig Fordom og Vildfarelse, kan jeg dog ikke andet end beklage, at Smigreriet, ogsaa i denne Post, har fundet Leilighed til at fordærve de Mægtiges Forstand og Hjerter, ved at faae dem til at troe at de ere dannede af meget finere Elementer, end Resten af deres Medmennesker. Det er et vigtigt og saare høit Trin paa den Stige, hvorpaa de opklavre naar de troe sig at være Guder paa Jorden, og ville faae andre til at dele med dem den samme Vildfarelse, det samme Kjætterie.

Paris, 21 Mai 1829.

P. A. Heiberg.

II
FORTEGNELSE OVER ANMELDTE TILHØRERE
VED
J. L. HEIBERGS FILOSOFISKE FORELÆSNINGER
1833

(J. L. Heibergs Arkiv, E, R. A.).

1. Madvig Professor
2. Meyer, Kammerraad
3. Tscherning Captain
4. Seidelin, Captain Kronprindsesseg: 30
5. Abrahamsen, Oberstlieutenant
6. Fru Bügel, Dronn: Tverg. 275 1ste Sahl
7. Stud. jur. Agerskou
8. Luddahl Candidat
9. Cand. jur. A. C. Hwiid
10. Smith Student Nytorv 87
11. Jacobsen Pastorinde
12. I: E: P: Hjort Cancellieraad og Cancellist
13. Brink Seidelin, Stud: jur: Læderstræde 27
14. [overstreget:] Adler, cand: philolog: Kronprindsesseg. 394
15. Lange, Procurator
16. [overstreget] Bjerring

III

FORTEGNELSE OVER SUBSKRIBENTER PAA KJØBENHAVNS FLYVENDE POST

(1834?)

(J. L. Heibergs Arkiv, E, R. A.).

[De i Parentes angivne Navne er tilføjet med Heibergs egen Haand og synes at være Forslag til nye Abonnenter, der bør hverves].

Subscr. paa Flyveposten

[Abrahamson]	Dannemann Frue
Andre Lieut.	David Prof.
Adler Mægler	David Mægler
Aagesen Etatsraad	Dyssel Prof.
Bang Prof.	Dumreicher Forv.
Brünnich Cand.	Enigheds-Selskab
Bagge Klædehandler	Egtved Copiist
Bech Grosserer	Engelstoft Etatsraad
Berthelsen Frue	Finn-Magnussen Prof.
Buntzen Frue	Fiedler Cand.
Bang Peruquemager	Fedderson Just. R.
Bredstrup Just. R.	Frahm, Forv.
Buchwald Assessor	Frydendahl Instruct.
Borchhorst Musik.	Friedenreich Major
Bournonville Dands:	Fiedler Grosserer
Borring Sprogl.	Flensborg Lieut.
Birchholdt Hørkræm.	Frisch Just. R.
Collin Conferentsraad	Fibiger Lieut.
Capretz Cond.[itor]	Fonnesbech Kjøbmand
Cancelliet	Fred. Carl Chr. Prinds
Christian Frederik Prinds	Fred. Ferd. Prinds

Gianelli Cond.[itor]	Liunge Lieut.
Gøssel Khrre	Lange Proc.
Gjerson Gros.	Lindorph Frue
Gyntelberg Cand.	Landells Cond.
Gøtsche Pol. Ass.	Læseforening Regentsens
Gad Lieut.	Møller Confer. R.
Heiliger Frøken	Magistraten
Hegermann Lind. Khrre	[Minni, Conditor]
Holm Skuespil.	Møller Bisp
Holtens Conf.	Mynster Confess.
Heilbuth Hofvex.[elerer]	Müffelmann Gross.
A. L. v. Halle	Mossin Copiist
Hambro & Søn	Meyer Købmd.
Winkel-Horn Frue	Madvig Prof.
Holm Mad.	Møller Frue
Hansen Conferents.	Mortensen Frue
Hvidt Etatsraad	Nielsen Prof.
Holstein Excellence	Nielsen Gross.
Holst Cand.	Ness Chr. Pharmac.
I. v. Halle	Olsen Just. Raad.
Hess Capt.	Ørsted Confer.
Hahn Lærer	Ørsted Etatsraad
Hegelund K.[ammer] Raad	Prætorius Major
Holst Skuespil.	Pedrin Cond.
Hornemann Et. Raad	Pontoppidan Lieut.
Jørgensen Jomfrue	Pleisch Cond.
Josti Cond.	[Nok en Pleisch]
Jacobsen Gal.handler	[Printzlau]
Jørgensen Silkehandler	Waagepetersen
Jensen	Paulsen Cond.
Jørgensen cand. theol.	Petersen Cond.
[Kongen ?]	Paludan Stud.
Krarup Dr.	Raaschou Viinhandler
Kongens Klub	Rosenkilde
Kehlet Chok[oladefabrikant]	Randrup
Kolderup Rosenv. Prof.	Riis Agent
Linde Just.Raad	Ressourcen
Larpent Dr.	Schiønning Major
Lange Frue	Sibbern Murermester
Lund Et. Raad	Selskab, det borgerl.
Liebe	Scavenius Kjkr.
Lund Cand.	Scavenius jun. Kjkr.

Selskab, det venskabelige	Winther Cand.	
[Thiele, Professor]	Wiesner Cand.	
Thielsen Kræmmer	Wielstrup Assessor	
Topp Agent	Voigt Cand.	
Theatret		
Trampe Greve		132
Tryde Cand.	Boghandlere her i Byen	25
[Weyse, Professor]	Expl jeg formoder at kunne	
[Winge, Cancellieraad]	anbringe til Læseselskaber	
Wulff Command.	o. a.	25
Withusen Prof.		182

Ærbød.

Langhoff

IV
AF J. L. HEIBERGS
DAGBOG OVER MIN UNDERVIISNING I
BORGERDYDSSKOLEN PAA CHRISTIANSHAVN
(J. L. Heibergs Arkiv, C 2, R. A.).

1832.

1. *Tirsdag den 23 October.*

Indledende Bemærkninger. Bestemmelsen af Tale og Skrift. Maaden at behandle et Thema, ved at paasee, om Stoffet er

- a) *Factisk*, $\circ$: umiddelbart; (En Tilstand, subjectiv eller objectiv; en Fortælling); eller
- b) *dogmatisk*, $\circ$: medieret ved Grunde.
  - a. Om kun *Sandsynlighed* kan tilveiebringes. Da bliver man staaende ved Grunde pro et contra. F. Ex. Veirspaadomme.
  - β . Om *Vished*.

† *ubetinget*. Da anføres kun en eneste Grund (ratio sufficiens), eller Beviis. F. Ex. en geometrisk Sætning.

†† *betinget*. Da opstiller man Grunde for og imod, men søger at udfinde den eneste væsentlige (ratio sufficiens), og grupperer deromkring Bigrunde pro et contra.

I Henseende til Formen, kan Afhandlingen have Indledning og Slutning, og i den første kan man da i Forbigaaende berøre de modsatte Meninger og Grunde. Men man maa ikke gjøre dette til selve Afhandlingens væsentlige Form, da det maa høre til den Skrivendes Tankefabrik, hvori han ikke skal lade Læseren see ind. F. Ex. „Er Rigdom et Gode?“ — Her kommer det an paa at bestemme *Begrebet* af Rigdom, som et *Middel*. Da følger det Øvrige af sig selv.

2. *Fredag den 26 October.*

A. Opgave til at behandle. Der gives 14 Dages Tid.

Hvad er Begrebet af *Ære* i den *moralske* Betydning af Ordet?

I. Indledning. Nogle antage, Andre forkaste dette Begreb

- a. De som antage det, anføre:
at det er et ideelt Princip, medens saa mange andre ere materielle, f. Ex. at søge sin Fordeel; saa at det er ædlere at følge dette, end de underordnede
- b. De som forkaste det, anføre:
at selv naar Hiint indrømmes, gives der dog endnu høiere, mere ideelle Principer, f. Ex. Dyd og Pligt, hvilke derfor bør tjene til udelukkende Rettesnor. Exempler paa, hvorledes Æren kan komme i Collision med Pligten (Dueller, En fornem Mands borgerlige Arbeide).
- c. Herpaa svare de første, at kun den urigtigt bestemte Ære kan komme i Collision med de saakaldte høiere Principer. Der gives baade en sand og en falsk Ære. (Exempler paa begge). Her spørges om *Begrebet*, altsaa den *sande*.

II. Afhandlingen.

1. *Definition*. Den sande Fortjeneste forskaffer Agtelse. Denne er Ære (den Agtelse, som man formedelst sin Fortjeneste, er berettiget til at nyde). Sprogbrugen stadfæster det. Ærestegn (Definitioner kan blot gøres paa denne Maade; ved nemlig at vise et Begrebs Nødvendighed, i dets Sammenhæng med andre Begreber, og dernæst finde et Ord i Sproget, som svarer til Begrebet).
2. Heraf sees, at Æren kan ikke komme i Collision med andre Ideer, siden det netop er disse, som frembringe den.
3. I den antike Tid var ikke meget Tale om dette Princip; fordi deres Ideer vare *almindelige*, men i den nyere, hvis Ideer ere individuelle. Forbindelse med de christelige Ideer. Ridderære. (*Æreløse*)
3. [sic!] Da Æren er Agtelse, saa bestaaer den
  - a) i vor *egen*.
  - b) i *Andres*.
    - a) De *Bedstes* og *Dygtigstes*. Schillers Ord: „Wer den Besten“ etc.
    - β) den offentlige Mening.
4. Ifald der var Collision mellem disse, saa burde man sætte a øverst, dernæst a, tilsidst β.
5. Men en saadan kan neppe finde Sted.
  - a) Vor egen kan ikke collidere med Andres, thi man kan ikke agte sig selv uden Grund, da ikke blot den, der modtager Agtelse, men ogsaa den, som yder den, maa have Fortjeneste.
  - b) De *Bedstes* kan ikke collidere med den offentlige Mening, thi denne dannes af Hines Dom, og de ere Repræsentanterne for den.

- 6) Hvor Collision finder Sted, er den derfor kun tilsyneladende eller forbigaaende.
- a) De Bedstes Agtelse kan udeblive, paa Grund af at de ikke kjende Motiverne til vor egen. Disse Motiver kunne
    - a. forblive bestandig skjulte. Da gjør man ingen Fordring paa dem. (Gode Handlinger, udøvede i Stilhed).
    - β. blive bekendte; da paafølger Æren.
  - b) Den offentlige Mening kan af samme Grund være i Strid med vor egen og med de Bedstes Agtelse, men vil under samme Betingelser indfinde sig. (Socrates).
 Hvad man skal forstaa ved den offentlige Mening: *Resultatet* af Folkets Anskuelse, men ikke de *Præmisses*, hvoraf dette Resultat fremgaar. Vox populi, vox dei.
7. Da man kan tage feil i sin egen Mening, saa bør man berigtige den ved Sammenligning med de Bedstes og den offentlige, og aldrig være ligegyldig med disse, men ogsaa finde sig deri, naar disse, fordi de ere i deres Udvikling, endnu ere i en forbigaaende Collision med vor egen.
8. Man nyder Ære
- a. som Mske i Alm., i de almindelige mskelige Forhold.
  - b. som Borger, i sin særegne Stand.
  - c. som Kunstner, Religionslærer eller Videnskabsmand.

III. Slutning. Tilbagevenden til Indledningen. *Æresfølelse*, *Ærgjerrighed*, *Ærlighed*. Overgang til det juridiske Begreb af Ære.

V

BREVE VEDRØRENDE J. L. HEIBERG

1.

Af Brev fra K. L. Rahbek til P. A. Heiberg.

(Ny kgl. Saml. 1455 Fol.).

Bakkeh. d 26 Jan. 1826

... Formodenlig veed du, at en Vaudeville af din Søn Kong Salomon og Jørgen Hattemager, en Descendent af dit Indtog¹), her har giort en uhyre Lykke, er spilt 11 Gange for fuldt Huus, og gives nu med samme Held i Provindserne. Jeg elsker rigtignok ikke, hvad der nærmer sig Farcen, især da den italienske Buffa paa dansk har faaet et mægtigt Indpas hos Hof, beaumonté og le tripot comique; imidlertid har jeg, uagtet jeg ikke ynder Stykket glædet mig til at kunne holde ham Ryggen fri fra dem som forstaa

Avec respect enfoncer le poignard²).

Han har nu skrevet et Stykke, kaldet 28. Januar, som jeg vel i Grunden endnu holder mindre, da det i mine Øine er en høist vanskelig Opgave at giøre et Høitidsstykke af dette Slags, men som imidlertid — alle rynkede Hofnæser uanseet, vil blive givet — vel ikke til — men i Anledning af — Geburtsdagen. Han har for Forlaget af den yngre Prinzlau³) faaet 300 R^{bdr}, og da han rimeligviis af Theatercassen vil faae det samme har disse to Stykker indbragt ham 1000 Rigsdaler, som er sikkerlig over 100 R^{bdr} for hver Dag, de har kostet ham. Dette er mig saameget des kiærere, som hverken han eller hans Moder har Lyst til at vende tilbage til Kiel, og som hans Ophold i Kiøbenhavn paa denne Maade bliver ham lucrativt isteden for bekosteligt. Stod det til mig, gik jeg gierne herfra til Kiel i hans Sted, naar jeg derved kunde forbinde Bibliothecariatet⁴), lod Oehlenschl. rykke op i min Plads i Consistorio, og ham saa være extraordinarius; thi jeg bliver daglig mere og mere kied af Tingene her ...

2.

Af Brev fra K. L. Rahbek til P. A. Heiberg.

(Ny kgl. Saml. 1455 Fol.).

Bakkeh: d 9 Maj 26.

... Din Søn er for nærværende Tid Potte og Pande hos det nuværende Publikum, hans Vaudeviller, hvoraf han har gjort tre, have ligesom Arons Slange¹⁾ opslugt de andre Slanger, og gives med uhyre og vedvarende Tilløb, som naturligviis skorter paa alle øvrige ikke lavcomiske Forestillinger. Han havde ønsket og haabet at blive her, men maa dog nok mod sin Villie tilbage til Kiel. Byen havde en Tid meget travlt med at gifte ham med den rige Gersons Enke, Datter af Nathan David²⁾; men hun er blevet catholsk i Hovedet, har ladt sig døbe, og gifter sig med den napolitanske Gesandt Prinds Pignatelli Ruffo; da hendes Broder³⁾ er gift med en Niece af min Kone, paa-staaer Oehlenschläger, at han paa sin Kones Vegne derved kommer i Familie med Paven, hvilket din Søn benægter, med Tillæg at han og Paven kun ere paarørende, for saavidt de ere begge infallible⁴⁾. Ludvigs Moder har ellers i Aar kommet temmelig meget til min Kone, og lever ret vel, kun at ogsaa hun vil nødig tilbage til Kiel ...

3.

Af Brev fra Carsten Hauch til Adam Oehlenschläger⁵⁾.

(Ny kgl. Saml. 1674 fol.).

Sorøe den 20de Dec. 1827

Min ædle Oehlenschläger

Uagtet jeg inden 8te Dage seer Dem, kan jeg dog ikke lade et saadant Brev fra Dem ubesvaret. Det har tildeels glædet mig, og dog har dets Gien-nemlæsning gjort mig meget veemodig. Saa skal ogsaa en Aand som Deres, saa stor og høitbegavet, dele den almindelige Skiæbne. De skal heller ikke være lykkelig; Miskiendelse, Uretfærdighed, og ufortient Daddel skulle træde Dem imøde i Danmark, i det Land, som De for Aartusinder har forherliget med Deres Sange, og som længe længe skal vente, før det seer Deres Lige igjen. Jeg har ikke læst Heibergs Udfald⁶⁾ imod Dem, jeg kiender heller ikke de Ytringer, hvortil De sigter; imidlertid det kan ikke allene være disse, der saaledes gaaer Dem til Hierte. De veed jo bedre end jeg: „dass die wenigen die was davon verstanden, und thöricht genug [waren] ihr Herz zu offenbaren, hat man von je gekreuzigt und verbrannt“⁷⁾. Goethe og Shakspeare have følt Sandheden heraf, Raphael var længe forglemt i Italien, Mozart tilsidesættes i dette Øieblik i de fleste Lande for Rossini, hvorledes kunde Oehlenschläger vente at undgaae det Udmærkedes almindelige Skiæbne? Og dog hvo har et Hierte i Livet, og føler ei hvad De har virket! Er Væringerne og Palna-

toke etc. etc. ikke dramatiske? Ere Scenerne mellem Zoe og Harald, mellem Erik og Abel hvor hvert Ord spænder i Situationen, udvikler og bestemmer Characteren og dens Handlemaade ei dramatisk! da er Shakspeare en Fusser og Sophokless Oedipus et mislykket Værk; thi ogsaa i dette er der ingen Calderonsk Intrigue, thi dette bilder jeg mig ind at Flyvepostens Udgiver maa forstaae ved dramatisk. Jeg veed ikke om det er Dumhed eller Ondskab af den Dreng, siger Holberg¹⁾), men jeg tvivler paa, at han overtaler Danmarks ædleste Mænd, og dybtfølende Qvinder til at troe, at hvad der saa inderlig henreev og smeltede dem i Taarer, eller hævdede deres Barm med Begeistring vare mislykkede Værker. Men hvorfor tale ikke de Mænd, der begribe det, vil De sige. Og hvortil nytter det! Den, der ikke vil høre, overbeviser man ei, den blinde Hob seer dog kun Partiskhed i alt hvad man kunde sige. Have vi ikke talt og skrevet og kæmpet, og hvortil hialp det! Det er endnu problematisk, om vi have gjort Sagen meer Skade end Gavn. Hadet og Misundelsen bleve kun endnu mere skærpede; som de siger, hvortil nytter det at vælte sig i en Myretue! Og dog kan der komme det Øieblik, hvor det maa skee; skulde virkelig hine skæve Domme vedblive, og virke paa Publicum, da maatte man vel engang tage til Gienmæle, hvad der saa skulde følge deraf. Rolig bør man dog ei see paa, at det Store og Udmærkede forhaanes. Hvad mig angaaer, saa er jeg ligesaa beredt at kæmpe for det gode — naar det kan nytte noget — som jeg var i min første Ungdom. Jeg har desuden en anden mere egennyttig Grund dertil, jeg kan ikke andet end ansee mig selv at henhøre til Deres Skole; som ethvert omfattende Genie vækker en aandelig Virksomhed, der gribes og modificeres i enkelte Retninger, som Goethe virkede i Tyskland, saaledes har De virket her. Har jeg været istand til at fremvirke noget, der ei ganske er forkasteligt, saa er jeg dannet ved Dem, og staaer i det samme Forhold til Dem, som en af Raphaels Elever, f. E. Johannes af Udine²⁾ til sin ophøiede Lærer. Jeg kan ikke andet end ønske, at De vil betragte vort Forhold i dette Lys, jeg indseer heller ikke at vor Interesse nogensinde bør eller kan adskilles, og skulde en anden Tendens seire i vor Litteratur, saa maa jeg gaae til Grunde med Dem, og jeg vilde rolig finde mig deri, thi jeg veed vist, at jeg med Dem i en bedre Tid vilde reise mig igien. Dette skylder jeg Dem at sige, og skal og vil til sin Tid erklære det offentlig. Jeg kan ikke troe andet end at Baggesen og Heiberg, der dog ikke er andet end en Lærling af ham, gaae en feilagtig Vei. Al Smiger i denne Henseende vilde paa mig være forgieves anvendt, det skal han vel faae at see. De har sikkert ikke fortient af mig, og dertil ere mine Digte ikke skrevne, at de skulde bruges som et Vehikel til Fornærmelser imod Dem. Hvorvidt Heiberg handler af Lyst til at skade Dem er en anden Sag. Jeg troer virkelig at han har en egen overfladisk Mening om Poesien, at han af Calderon, af Vaudevillerne i Paris og af sine egne Værker, har sammensadt sig et Begreeb om det Dramatiske, hvorefter det skal bestaae i Intriguer, i at knytte Knuder, der skulle opløses, Gud veed hvordan. Dernæst troer jeg, at han skal fylde sit Blad for at vinde Penge; at

han skal synes piquant og original for at tillokke Abonnenterne, og at det for ham er det Samme, hvorledes det skeer; thi jeg anseer ham rigtignok med alle sine Talenter, som Ingen kan nægte ham, for et Menneske uden alvorlig Kraft, uden Kierne og uden Kierlighed. Og hvorledes kan han, om han saa var den største Mester i Versificationen, om han saa forstod al Verdens Sprog, og lidt af enhver Videnskab, om han undertiden kan henrives af et lyrisk Udbrud eller af et lystigt Indfald, og selv opfinde dem, naar det skal gielde, hvorledes han kan føle det Stærke og Dybe hos en Digter af en langt høiere Orden. — Hvad mit personlige Forhold til Heiberg angaaer, da saae jeg ham i Paris, og fandt ham artig nok som et Pariserbekjendtskab, men hvorledes skulde jeg nogensinde vakle, hvis jeg skulde vælge mellem hans Muse, der ligner en letfærdig Nymphe, der har ombyttet Palais-Royal med Vimmelskafte, Østergade og Kongens Nytorv, og den mægtige Melpomene, der besielser Dem . . .

4.

Af Brev fra Carsten Hauch til Adam Oehlenschläger.

(Ny kgl. Saml. 1674 fol.).

Sorø den 18de Juni 1829.

. . . Det er underligt, at Heiberg kiemper for en misforstaaet, tildeels fra indskrænkede Franskmand hentet huul Formpoesie, idet Franskmandene selv ere paa Vei til kraftigt at rive de hindrende Former istykker, for at skabe noget Nyt og Bedre. De franske Blade tale nu den poetiske Begeistrings og energiske Følelsers Sprog, i det vore for det meste kun aande Ligegyldighed, Persiflage, Spot med alt Udmærket, Lyst og Glæde ved det Frivole, og Iiskulde ved al Alvor og Dybde. Tilgiv, jeg veed nok alle Blade ere ei saa, men saavidt Heibergs og hans Parties Virksomhed gaaer, er det dog Tilfældet. Jeg læser i disse Dage hans Recension ¹⁾ næiere igiennem for at see hvad derom maaske kunde være at sige, jeg ønskede, hvis jeg derom skulde skrive at være lidt varsom for ei at støde mine ældre Venner Reinhard ²⁾ og Ørsted, som jeg vist veed ikke uden Misfornøielse, vilde laane deres Navne til Noget, der ikke blot var urigtigt, men ogsaa uretfærdigt, hvis de klart havde været dem bevidst, hvad Heiberg egentlig vil, og hvilken Tone og Smag han ønsker at indføre i Litteraturen. Hvad jeg egentlig havde Lyst til, det var, med saamegen Billighed, der stod i min Magt forstaaer sig, at forflytte Kri-gen i hans eget Land, og at gaae offensiv til Værks. Jeg vilde gierne analysere Adskilligt af ham selv, for at vise ham, hvormeget han selv, med fuld Erkiendelse af alt hvad han med Held har virket, vilde komme til kort selv ved en streng og billig, langt meer ved en ubillig Kritik. Naar mine Fore-læsninger ere endte, faaer jeg meer frie Hænder dertil. Imidlertid frem-fusende vil jeg ei gaae til Værks, og jeg haaber mine Venner skulle ikke faae Aarsag til at misbillige min Forsigtighed. . . .

5.

Af Brev fra Carsten Hauch til Adam Oehlenschläger.

(Ny kgl. Saml. 1674 Fol.).

Sorøe d. 12te Nov. 1829.

... Jeg hører ... at Heibergs Geburtsdagsstykke¹⁾ ingen Lykke har giort. Dette har været Aarsag i at jeg har holdt et lille Stykke tilbage, som jeg ham og hans Kritik angaaende havde halvt om halvt tænkt at faae indrykket i et tydsk Blad, men at skyde efter, netop naar Vognen begynder at helde, synes mig ei ganske ædelmodigt. Jeg vil da heller vente, til han paa ny fortfarer i sin malicieuse Kritik. Jeg finder det imidlertid ikke saa ganske afveien, om man engang aabenbarede Tydskerne de store Opdagelser man i Critiken hertillands har giort, som f. Ex. at Goethe meer er en Fransmand end en Tydsker²⁾, forsaavidt han har rendset den tydske Smag for Barbarie og Raahed, hvilket dog efter Hr. Heibergs bekiendte Princip, som han ofte fremsætter, at Modsigelser netop i den høiere Philosophie er et Beviis paa Sandhed godt lader sig forene med den Sætning, at Goethe er en ægte national og i egentlig Forstand tydsk Digter; ligeledes kunde man der have godt af at vide, at Shakspeare og Holberg ikke meer passe for vor Tid, og at Vaudevillens Portraitmalerie nu skal erstatte hines betydningsfulde Menneskeskildringer etc. etc. ...

6.

Af Brev fra Carsten Hauch til Adam Oehlenschläger.

(Ny kgl. Saml. 1674 Fol.).

Sorøe dⁿ 20 Jan. 1830

... Jeg skal denne Gang holde Talen paa Kongens Fødselsdag, jeg har skrevet den, men at lære den udenad gaaer over mine Kræfter og min Taalmodighed, og jeg vil følge mine herværende ærede Collegers Exempel, og læse den op fra Papiret. Men et andet for mig i det mindste moersommere Arbeide er en Satire³⁾, jeg har skrevet imod Hr. Heiberg og hans hele Myretue. Det er vel en Uforsigtighed at stikke Haanden alt for dybt ned i en saadan, men i Guds Navn, jeg er resigneret. Der er visse Folk, som det næsten er en Ære at være udskeldt af. Det kan maaske være, at jeg er gaaet lidt forvidt, men hans evige Lumpenhed mod Dem, hans Drengindbilskhed, hans Malice og Slethed fortienner dog vel, at man ikke skaaner ham. Lad være maaske, at han vilde falde af sig selv, saa kan dog et Slag, der maaske lidt beforder Faldet ikke skade. De Mænd, med hvilke han staaer i Forbindelse gjøre ham dog ikke saa ganske ubetydelig, og hvordan det saa er, saa var det dog ei saa galt, om han ei ene førte Ordet. Det var dog ikke

saa galt, om Vedkommende fik at vide at man vovede at see hans Narrestreger i deres sande Lys, trods den falske Belysning de med deres Selskab, og i deres undskyldende og roesende Afhandlinger stræbte at sætte ham i. Ja har jeg ogsaa gjort galt, saa maa jeg undskylde mig med, at min Lyst til at skrive imod ham var stærkere end jeg, og at det kløede mig altfor meget i Fingrene, til at jeg kunde lade det være. Gud give jeg kun kunde vinde Deres Bifald ved mine Bestræbelser, saa vilde jeg nogenledes trøste mig ved Resten, hvordan man saaledes vilde optage min Frihed. Boye¹⁾, som jeg har skrevet til derom, og bedet at meddele min Plan til Dem, er desværre ei ganske fornøiet dermed, troer og at ethvert Angreb nu er overflødigt. Det er muligt, jeg kiender ei Forholdene i Kiøbenhavn, men saameget seer jeg dog, at hans Venner endnu ei have forladt ham, og at mange af disse ere Mænd, som hvis han var seet og erkjendt i sit rette Lys, maatte skamme sig ved hans Selskab. Hans Uforskommenhed imod Dem i sin første Flyvepost er noget af det meest mageløse jeg har seet, hvad han har skrevet mod os Andre er rigtignok ikke af den Betydenhed, at man behøvede at bryde sig noget derom. Lad være imidlertid, at han ei er saa vigtig, saa er dog Moraliteten vigtig ogsaa blandt Skribenterne, han læses dog, han driver dog sit foragtelige Spil, Ingen tænker paa at tage til Gienmæle derimod, saa vil jeg gjøre det. Det vilde være en Skamplet paa vor Tid, om aldeles Ingen vilde røre sig ved denne Leilighed. Jeg havde gjerne hørt Deres Raad i denne Anledning, men jeg ønskede tillige at smedde, mens Jernet var varmt, derfor kunde jeg indsee, at der ingen Tid var dertil. Jeg ønskede at mit lille Skrivt skulde være en Hemmelighed, til det kom ud, jeg resikerer ellers, at man maaske kom mig i Forkiøbet. Hr. H. har jo nu saamegen Plads at bevæge sig i, han gjør Ansigter ad Folk i Litteraturbladet²⁾, og vender Dem Bagsiden i Flyveposten, saa at hans hele Person saaledes smukt kommer tilsyne. Hans Talent, der stedse tiener til at dække en slet Villie, irriterer mig meget meer, end om han intet Talent havde . . .

7.

Af Brev fra Adam Oehlschläger til Carsten Hauch.

(Ny kgl. Saml. 3751, 4°)

[Marts 1830]

Kiæreste Hauch!

Jeg takker Dem inderligt for Deres venlige Brev, og tillige for det aristo-phaniske Digt, hvori der siges Vedkommende drøie Sandheder. Digtet har uden Hensyn til Personen ogsaa poetisk Værd; og en hver Fordomsfri seer, at det er opstaaet af en ædel Indignation mod Sandhedens og Skiønhedens Fornærmer. — Ogsaa takker jeg Dem for, at De har ladet mig træde i Bag-

grunden, saa at Sagen egentlig ikke angaar mit Forsvar, men blot Angrebet mod Heibergs Jammerligheder i Almindelighed. I Sorøe er der dog endnu Folk, som tør tage Bladet fra Munden, her i Kiøbenhavn hersker Frygt-somheden, Lunkenheden, Ligegyldigheden — og hvad der er værst, ofte Medhold med det Slette. Dog begynder Personen mærkelig at dale i den almindelige Agtelse, og Tilliden til hans Viisdom forsvinder ogsaa meer og meer ...

8.

Af Brev fra Carsten Hauch til Adam Oehlenschläger.

(Ny kgl. Saml. 1674 Fol.).

Sorøe dⁿ 28 Marts 1830

... Deres Dom over min lille Comedie er jeg stolt af, som overalt Deres Dom er mig vigtigere end alle Andres; en betinget Ros af Dem er mig meer værd, end de meest udsvævende Lovtaler fra Andre, thi jeg veed at Deres Dom er grundet paa Billighed og Indsigt, og at De elsker og agter Retfærdighed og Poesie for høit, til at tage Hensyn til noget personligt Forhold. Jeg deler ogsaa Deres Mening med Hensyn paa H.s bedste Vaudeviller, kun den høie Plads han vil give dem irriterede mig. Men De har Ret, kun hans moralske Slethed fortjener vor Forbittelse. Han er meer end en daarlig Criticus, thi han er en falsk, usandfærdig og ubillig. Slet er han, naar han er hidsig, og endnu slettere, naar han er kold, men som jeg hører, falder Sløret fra manges Øine, og snart kan man lade ham bruge Critiken til Skiul for sine Lidenskaber, saalænge han lyster. ...

9.

Af Brev fra Carsten Hauch til Adam Oehlenschläger.

(Ny kgl. Saml. 1674 Fol.).

Dⁿ 17de April 1830

... Heiberg bliver stedse ved med sin kiedelige Anticritik¹⁾, og jeg, som det dog vedkommer, har neppe Taalmodighed at læse den, langt mindre, tænker jeg, de fleste andre. Jeg tænker kun at svare ham kort, og dermed at lade det beroe. Han er en foragtelig Chicaneur og en ussel Ordfordreier, det viser han her som sædvanlig ...

*Thomasine Gyllembourg til H. G. v. Schmidten.*¹⁾

(Ny kgl. Saml. 3292, 4°).

Christianshavn d. 22 April 1831.

Kjære Schmidten!

I det jeg her sidder mig hen og haaber at kunde benytte en eensom rolig Time til at skrive til Dem, velsigner jeg — som jeg ofte har gjort — den velgjørende Opfindelse og Indretning der gjør det muligt at tale til en fraværende Ven²⁾ og dobbelt kjært er det mig idag at kunde tale med Dem paa denne Maade, da en mundtlig Samtale maaskee kunde have skadelige Følger for Deres Sundhed og opfylde mig med Angst for at være Skyld i det jeg saa nødig vilde; hvilket var Tilfældet de faae Øieblikke De var saa god at skjænke os Dagen førend Deres Afreise. — Jeg behøver vel neppe at sige Dem, hvormeget vi her savne Dem, hvorledes vi daglig tale om Dem. Hvergang Veiret er ret smukt og Hanne og jeg gaae ud sammen sige vi altid til hinanden: „Det er ogsaa et stort Gode ved dette milde Veir at det sikkert er helbredende for Schmidten“. — Vi glæde os da dobbelt ved det gode Foraar og hade dobbelt de skarpe Vinde. Jeg tænker med en virkelig Beroligelse paa at De nu lever saa roligt og behageligt hos Deres Moder og Søster, i den deilige Egn, den venlige lille Have, og i denne skønne Aarstid om hvilken man med Sandhed kan sige: „Da vender Livet tilbage“. Disse Tanker som daglig følger Dem, trøster jeg mig med, naar jeg — som ofte skeer — savner en saa kjær, saa trofast Ven som jeg med Glæde tænker mig at baade Ludvig og jeg eier i Dem. —

Om os og vor lille snevre Kreds er kun lidt at fortælle. Den ene Dag gaaer som den anden og jeg vil næsten sige som Frue Berger³⁾ engang sagde: „Gud skee Lov! at vort Liv gaaer eensformigt hen, saa gaaer det roligst og ofte indholdsrigest“. En Forandring er skeet i vort Huus i disse Dage derved at Buntzens og Saintaubains⁴⁾ ere flyttede og en Fru Abildgaard, Enke efter Maleren, er flyttet herind. Det gjorde mig rigtig nok meget ondt at see Fru Buntzen og hendes Børn gaae herfra, især da de vare bedrøvede derover, men nu nægter jeg imidlertid ikke, at den Ro og Stilhed her nu hersker jo er mig meget behagelig; thi naar jeg undtager tree fæle Bæster af Hunde der undertiden gjør et Himmel Spectakkel, saa er her „stille som i Paradiis“. En anden lille Afvexling har vi haft i disse Dage derved, at en Professor Munck de Rosenschjöld⁵⁾ fra Lund, en gammel Ven af Gyllembourg, med megen Iver har opsøgt mig og fornyet vort Bekjendtskab. Om det nu kommer — som han foregiver — af Henrykkelse over Elverhøi, hvori han til sin Glæde og Forundring har fundet sin Stamfader Capitain Munck, omtalt og hædret |: for at bruge hans egne Ord |: eller af Henrykkelse over Agnete, Elverpigens selv, skal jeg lade være usagt. Saameget er vist at samme Munck Rosenschjöld er saadan et lille Stykke af en Don Juan i Hen-

seende til os stakkels Fruentimmer. Det er overalt et Bekjendtskab, som det baade kan være glædeligt og bedrøveligt at fornye, thi det er en Mand af megen Forstand og en behagelig Tone, men af den Slags Folk til hvem man aldrig kan fatte nogen Tillid og ret Høiagtelse.—Da Gjerlev¹⁾ og han i gamle Dage have truffet hinanden i mit Huus, saa bad vi Gjerlev herud forleden Aften da denne svenske Herre havde bestemt at komme her, men min Herre du min Gud! dersom De dog havde været Vidne til hvordan vor gamle Ven gebærdede sig den Aften. Samtalen faldt paa Confirmationen, og Ludvig saavel som Rosenskjöld kom til at sige at de fandt det bedre om det offentlige ved denne Indretning ikke fandt Sted; om Børnene som i Sverrig og andre Steder, bleve underviiste af Præsten, examinerede i deres Nærmestes Nær-værelse og derpaa gik til Alters med disse. — Men nu maa De vide at Gjerlev i Søndags havde sin yngste Datter til Confirmation. Han blev derfor saa gruelig opbragt, at han blev blaa i Ansigtet, lignede virkelig et arrigt Dyr og var saa grov, især imod Ludvig, at jeg beundrede dennes kolde Blod og Agtelse for en Barndoms og Ungdoms Ven der dæmpede den gruelige Storm og forhindrede en forargelig Scene. Gjerlev fortrød strax sin Hidsighed, det var godt at mærke og paa Hjemveien bad han Ludvig om Forladelse. Han mener det ikke ondt; men det er dog fælt at have saa lidt Herredømme over sig selv.

Iaften skal vi paa Comedie og see Bruden²⁾, som opføres første Gang. Vi skulle derfor spise endeel tidligere end sædvanligt; og jeg kan ikke skrive meget længer da det allerede er sildigt. Men jeg vil dog blive ved at vrøvle for Dem ligetil Maden staaer paa Bordet. O, hvor det gjør mig ondt at De ikke i dette smukke Solskin kan komme herud og spise med os og drikke Caffé i det lille lyse Cabinet som De ynder, og hvor jeg just nu sidder og skriver til Dem.

Jeg læser i denne Tid en Roman som Larpent³⁾ har recommenderet og laant mig. Den er engelsk, hedder *High life*⁴⁾ og er vist nok en meget sand Skildring af den nuværende engelske fornemme Tone. Men det værste er at jeg finder det kjedsommeligt i dette fornemme Selskab. Maaskee bliver den bedre i de næste Dele, thi der er tree, og jeg der, som De veed — er en langsom Læser, er endnu i den første. Jeg synes det er forskrækkeligt hvad de Engelske har for en uendelig Skrivemaade og finder Behag i at opholde dem ved Bagateller. Fielding er vist en Undtagelse og saa Goldschmidt, Gud glæde deres Sjæle! Nei da lover jeg de Franske! de bedre af dem, især disse Nyere, Merimée og Vitet, hvis *Etats de Blois* o: s: v: jeg i dette Foraar med sand Nydelse har læst. Jeg har derved ofte tænkt paa Dem og med Taknemmelighed erindret saa mangen god Aften, vi have tilbragt med Læsning, og Samtaler om det vi havde læst.

Men nu nøder Tiden mig til at afbryde. Gud give at disse Linier maa træffe Dem i betydelig Bedring og gid at dette jeg her har skrevet sammen, ikke maa kjede Dem alt for meget. — Nu kom Ludvig. Nu maa jeg afbryde. —

Løverdags d. 23de. Jeg blev afbrudt igaar, og vil idag kun tilføie at jeg har mange venlige Hilsener til Dem fra Hanne, Georg¹⁾ og især fra Ludvig der hver Dag taler om at ride til Frederiksborg og besøge Dem. Tilgiv min uordentlige Skrivt; jeg har maattet stjæle Øieblikkene til at skrive dette Brev, da jeg i disse Dage har en kjedsommelig huslig Travlhed med Vask, Reengjörning o: s: v: siden jeg til denne første Mai, skal skifte mine gode gamle Piger for nye ubekjendte, hvilket i mange Henseender er en stor Ubehagelighed. Nu lev vel, kjære gode Schmidten! Jeg haaber at De skriver til mig naar De har Lyst og det ikke generer Dem. Jeg længes meget efter et Par Ord fra Dem. Jeg beder Dem da ogsaa at underrette mig om De nylig har havt Breve fra Deres Venner i Frankrig. Vær vis paa at ethvert af Deres Ønsker og Anliggender, hjertelig vil interessere

Deres hengivne Veninde

Th: Gyllembourg.

11.

L. S. Borring til Vilh. Bjerring.

(J. L. Heibergs Arkiv, A 2, R. A.).

Kjøbh. d. 11.te Marts 1862.

Høistærede Hr. Professor Bjerring,

De Oplysninger jeg kan meddele Dem med Hensyn til le Messenger du Nord²⁾ ere desværre ikke af synderligt Omfang, thi et Mellemrum af 36 Aar skiller os nu fra den Tid, Bladet for sidste Gang udkom, og i et saa langt Tidsrum ere mange af de Navne, som dengang meddeelt mig paa Forfattere, som vare mig personlig ubekjendte, tabte af min Hukommelse.

Den væsentligste Medarbeider var Bladets Skaber, Grev Gyllemborg³⁾ som udgav Bladet med en ikke ubetydelig Understøttelse fra den svenske Regering, der betalte ham aarligen Værdien af 100 Explr. el. 400 Spec. hvorfor han afleverede et ligesaa stort Antal Exemplarer til Stokholm. Han havde desuden c. 200 Abonenter, som betalte 800 Specier.

Bladet udkom første Gang i Begyndelsen af 1825. Hovedredacteurerne vare den Gang, Gyllemborg, Abrahams og du Me[s]nil, Gouverneur hos Prinds Christians Søn, vor nuværende Konge. — Fra August samme Aar overtog J.-L. Heiberg Redactionen. Fra den Tid blev Gyllemborg kun en underordnet Medarbeider, og først fra den Tid erholdt Bladet fuldstændig Dato og fulgte en regelmæssig Plan. I Septbr. samme Aar anmodede Heiberg mig om at overtage Redactionen, men da jeg i Begyndelsen af 1826 forberedede mig til en Reise til Frankrig, blev fra Januar samme Aar Redactionen overdraget til Hr. Pastor Raffard⁴⁾. Med April derefter ophørte Bladet ved Grev Gyllemborgs Død.

Foruden Gyllemborg, som var Bladets vigtigste Medarbejder i det første Halvaar, og hvis Artikler under Mærket G—g forekomme oftere i hvert N^o, deeltog i Bladets Redaction Hr. Prof. Abrahams, Hr. du Me[s]nil, Hr. J.-L. Heiberg, Hr. Prof. D^{ct}. Otto, Hr. Prof. Bredstorff, Hr. Prof. Baden, Hr. Pastor Raffard, Hr. Pastor Mourier, Hr. Chappuis, et stort Antal svenske Medarbejdere fra Stockholm og Lund og Undertegnede.

Hr. Du Me[s]nil har leveret flere interessante Charakter-Skitser under Mærket le Lynx, saasom la bouquetière Sélandaise, M. Jean Nivelles et la Grisette, le Joli-Coeur; under Mærkebogstaverne du M. har han desuden leveret flere interessante Artikler, f. Ex. en Analyse af en Reise i Rusland med M. Carr.

Bladets interessanteste Artikler skyldes især J.-L. Heiberg. Under Mærkebogstav skrev han en vittig Artikel kaldet la Bagatelle, og under Navn en Kritik af Prof. Petersen's Introduction générale à l'étude de l'Archéologie.

Hr. Prof. Bredstorff har meddeelt en Artikel imod Rask under Mærket 53, og en Notice relative à l'histoire de la minéralogie en Danemark.

Hr. Prof. Otto har skrevet adskillige Artikler under Mærket —tt—, blandt andet en Nekrologi af Doctor Hovitz.

Hr. Pastor Mourier har meddeelt en Apologi for Bogstavet K og et Par smaa Artikler.

Hvo Forfatteren er til les Romances par M. kan jeg ikke oplyse. Det kan ikke være Hr. Du Me[s]nil, thi han udgav Adskilligt her men med en elegant Udstyrelse, der danner en complet Contrast til denne Udgave; det kunde derimod nok ligne Mourier, men han kom næsten daglig til mig paa den Tid, og var altfor aabenhjertig til at ville fortie det. Det forekommer mig at have hørt nævne som Forfatter en forhenv. Militair (ancien militaire), der fra Kjæbenhavn gik til Helsingør og derfra til Petersborg. En Skildring af Kjøbenhavns Bombardement udkom ogsaa hos Bonnier nogle Aar forud; jeg har ikke nu denne Bog, men den maa findes paa Bibliothekerne. Det var en interessant Skildring paa Fransk, maaskee ogsaa udkommet under et lignende Mærkebogstav.

Hr. Chappuis har under Mærket le furet meddelt des Amis dans le malheur, de l'esprit de Conduite, du richard et de l'esprit follet, de mon indépendance, interessante Stykker, som han udgav for sine.

Mine Meddelelser bære Mærket X, Underskriften Glaneur og Etienne, under sidste Mærke har jeg skrevet i 2 Nummre: le Coeur et l'Esprit, under Mærket Glaneur: des frêlons de la société; d. 18de Septbr. 25 meddeelte jeg uden Mærke: Collections de tableaux en Danemark; i d. sidste N^o d 25de Decbr. 1825 skrev jeg: lettre d'un soi-disant abonné du Messenger à Hambourg au sujet du nouveau vaudeville de M. Heiberg; ligeledes skrev jeg et Forsvar for Rask's System og en Gjendrivelse af Bredstorfs 53. Mine Anmeldelser og smaa Notitser i den Tid jeg redigerede Bladet ere ikke undertegnede med noget Slags Mærke.

Det var interessant om Nogen vilde med behørig Kraft paabegynde igjen

et saadant Blad hos os. Sæt Dem i Spidsen, formaa Deres høitstaaende Venner Monrad og Lehmann til at understøtte en god Sag, paa samme Maade, som den svenske Regering understøttede Gyllemborg. Jeg skal efter bedste Evne yde Bistand paa samme Maade som før. Ministeriet kan hjælpe mere end En, og Saadanne, som trænge haardt til Hjælp. Lader os see, at De gjør noget i den Retning.

Venskabeligst De[res]

L. S. Bor[ring].

NOTER OG HENVISNINGER

FORKORTELSER

- B. og A.* = Breve og Aktstykker vedrørende J. L. Heiberg ved Morten Borup (1946 ff.).
Et Liv = Johanne Luise Heiberg: Et Liv genoplevet i Erindringen (4. Udg. 1944).
Heib. Fam.br. = Heibergske Familiebreve ved Morten Borup (1943).
Heib. Hjem = Fra det Heibergske Hjem ved Aage Friis (1940).
J L Heib. Br. = Breve fra og til Joh. Ludv. Heiberg (1862).
K. B. = Det kgl. Bibliotek, København.
Overskou = Th. Overskou: Den danske Skueplads (1854—76).
P A Heib. Br. = Breve fra Peter Andreas Heiberg ved Joh. Ludv. Heiberg (1883).
P A Heib. og Th G. = Johanne Luise Heiberg: Peter Andreas Heiberg og Thomasine Gyllembourg (4. Udg. 1947) ved Aage Friis og Just Rahbek.
P H Boye = Om Karen Margrethe Rahbeks Brevvexling og hendes Correspondenter ved P. H. Boye (1881).
Poet. Skr. = J. L. Heiberg: Poetiske Skrifter I-XI (1862).
Pros. Skr. = J. L. Heiberg: Prosaiske Skrifter I-XI (1861-62).
R. A. = Rigsarkivet, København.

* *
*

Utrykte Breve fra og til J. L. Heiberg betegnes ved: *Til N. N.* og *Fra N. N.*, med Anførelse af Dato og Findested.

S. 9: ¹⁾ Poet. Skr. V 151. ²⁾ H. N. Clausen: Optegnelser om mit Levned og min Tids Historie 106. ³⁾ Poet. Skr. VIII 346.

S. 10: ¹⁾ Th. Gyllembourg: Saml. Skr. ² V 104 f. ²⁾ B. og A. II 59 f. ³⁾ Smstds. 60. ⁴⁾ Et Liv I 133. ⁵⁾ Heib. Fam.br. (Registeret).

S. 11: ¹⁾ H. C. Ørsteds Nekrolog over Schmidten i Maanedsskrift for Litteratur VI (1831), optrykt i hans Samlede og efterladte Skrifter VI (1851) 73 ff. ²⁾ B. og A. I 105 ff., 143 ff., II 37 ff. ³⁾ Smstds. II 99 ff. ⁴⁾ Tilhører Teatermuseet.

S. 12: ¹⁾ Poet. Skr. VIII 384 f. ²⁾ Smstds. 347.

S. 13: ¹⁾ B. og A. II 91 ff. ²⁾ Smstds. 91. ³⁾ Poet. Skr. VIII 386. ⁴⁾ Nic. Bøgh: Chr. Winther II 312 f., 320. ⁵⁾ Heib. Fam.br. 21.

S. 14: ¹⁾ B. og A. II 27, Skrivekalenderen 1828 (R. A.). ²⁾ Se Udsigt over Den kgl. militaire Høiskoles Virksomhed fra dens Oprettelse til 1855 (1855). ³⁾ Breve fra og til Henrik Hertz 52. ⁴⁾ Undervisningsdirektørens Tjenestebog I 68 (Hærens Arkiv). ⁵⁾ Smstds. 128.

S. 15: ¹⁾ Poet. Skr. IX 342 ff. ²⁾ Smstds. 345 f. ³⁾ Se Margrethe Fibiger i Museum 1894 I 129 ff. og Johs. Fibiger: Mit Liv og Levned 82 ff. ⁴⁾ Et Liv I 174. ⁵⁾ Museum 1894 I 144. ⁶⁾ Smstds. 142.

S. 16: ¹⁾ Museum 1894 I 147. ²⁾ Heib. Fam.br. 72. ³⁾ J. L. Heibergs Arkiv, C 2 (R. A.).

S. 17: ¹⁾ Breve fra P. V. Jacobsen 190. ²⁾ Smstds. 180. ³⁾ B. og A. II 251 f. ⁴⁾ Smstds. 328 f., J. M. Thiele: Af mit Livs Aarbøger (2. Udg.) II 75.

S. 18: ¹⁾ Det maa derimod bero paa en Misforstaaelse, naar Fru Heiberg (PAHeib. og ThG. I 296) paastaar, at det allerede var under Sønnens sidste Pariseraar, at Faderen foreslog ham dette Parti; jf. ogsaa Fru Gyllembourgs Ord i Brevet af ^{26/9} 1831 til P. A. Heiberg: „Kunde du dog see alt dette kjære Heiberg! da vilde du for hendes Skyld tilgive Ludvig hvad Uret han kan have i Henseende til det Parti du engang foreslog ham; thi jeg troer at han *allerede den Gang* [udhævet her] elskede sin nuværende Kone“ (Et Liv I 151). ²⁾ Se om ham Haagen Krog Steffens: Linderud og Slægterne Mogens og Mathiesen 148 ff. ³⁾ Heib. Fam.br. 11. ⁴⁾ Et Liv I 43. ⁵⁾ Smstds. 60, IV 228 f., jf. Kjøbenhavns flyvende Post 1827 Nr. 7.

S. 19: ¹⁾ Et Liv I 44. ²⁾ Smstds. 78.

S. 20: ¹⁾ Poet. Skr. VIII 325 ff. ²⁾ Heib. Hjem 52. ³⁾ Hans Brix: Fagre Ord 211 ff.

S. 21: ¹⁾ Th. Gyllembourg: SS ² II 124. ²⁾ Et Liv I 129. ³⁾ Heib. Hjem 53 ff. ⁴⁾ Heib. Fam.br. 49.

S. 22: ¹⁾ B. og A. II 104 f. ²⁾ Abrahams'ske Autografsamling 4^e, Hft. 57 (K. B.). ³⁾ Et Liv I 146.

S. 23: ¹⁾ Et Liv I 148. ²⁾ Heib. Fam.br. 101 ff. ³⁾ Et Liv IV 90. ⁴⁾ Fru Heibergs Arkiv, Tillæg F (R. A.).

S. 24: ¹⁾ Et Liv IV 90. ²⁾ Smstds. 91. ³⁾ Smstds. I 153. ⁴⁾ Heib. Fam.br. 114 ff.

S. 25: ¹⁾ Et Liv I 154. ²⁾ Jf. Hertz' Dagbog 1832 (Ny kgl. Saml. 3179, 4° I): „Mand. 9 [April]: Morgen hos Münster. Formid hos Bispen og blev siden døbt. Derpaa

hos Rothe med K og Jabes. Mid hos Ss. Efterm fra $4\frac{3}{4}$ — $7\frac{3}{4}$ hos Heibergs“. ³⁾ Se Note 3 til S. 136. ⁴⁾ Brev af $\frac{6}{9}$ 1860 i Fru Heibergs Arkiv, B (R. A.).

S. 26: ¹⁾ Poet. Skr. XI 3 ff. ²⁾ Ny kgl. Saml. 3179,4°. ³⁾ Ny kgl. Saml. 3178,4°; trykt af Karl Larsen i Juleroser 1905 og i Udgaven af Posthuset i Hirschholm ved Brix og Robert L. Hansen (1923).

S. 27: ¹⁾ Hans Brix: Analyser og Problemer II 381. ²⁾ Breve fra og til Henr. Hertz 94. ³⁾ Poet. Skr. VIII 349 f. ⁴⁾ Th. Gyllembourg: SS² X 227 ff., 234, 286 ff., 295 f. og 315 f. ⁵⁾ Det kgl. Teaters Arkiv, Indk. Breve 1832 Nr. 2068 (R. A.). ⁶⁾ Et Liv I 176 ff.

S. 28: ¹⁾ Heib. Fam.br. 64 f. ²⁾ Smstds. 132. ³⁾ Brix: Analyser og Problemer III 234 f., Johs. Nørvig: St. St. Blicher 291 ff. ⁴⁾ Blicher: Saml. Skr., udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab XXXI 149 f. ⁵⁾ Et Liv I 179. ⁶⁾ Smstds. 187. ⁷⁾ P. Andræ: C. G. Andræ I 167.

S. 29: ¹⁾ Oversat fra Fransk i Af A. F. Tschernings efterladte Papirer II 102 ff.

S. 30: ¹⁾ P. A. Heibergs Arkiv (R. A.), trykt i Oversættelse i Af A. F. Tschernings efterladte Papirer II 104 ff.; i sin oprindelige Skikkelse i Heib. Fam.br. 62 ff.

S. 31: ¹⁾ Se Fru Gyllembourgs Svar af $2\frac{2}{2}$ 1836 i Af A. F. Tschernings efterladte Papirer II 145 ff. ²⁾ B. og A. II 250 f. ³⁾ Hertz' Dagbog (Ny kgl. Saml. 3179, 4° I) $\frac{4}{6}$ 1836: „Aften hos H[ei]b[erg]s og tog Afsked før deres Afreise til Paris. Der Kierkegaard, P. Møller etc.“ Jf. om dette Selskab Frithiof Brandt: Den unge Søren Kierkegaard 431 ff., 438 ff. ⁴⁾ Heib. Fam.br. 167, 169 og 177.

S. 32: ¹⁾ Et Liv IV 239 (ad S. 69,21). ²⁾ P. Andræ: C. G. Andræ I 181. ³⁾ H. C. Andersen: SS² I 122. ⁴⁾ Et Liv I 202 f.; jf. Anna Poulsen: En Skuespillers Liv 244. ⁵⁾ P. Andræ: C. G. Andræ I 181. ⁶⁾ Martensen: Af mit Levnet I 218. ⁷⁾ Smstds. 218 ff., Et Liv I 210 f.

S. 33: ¹⁾ P. Andræ: C. G. Andræ I 186. ²⁾ Et Liv I 224. ³⁾ Sigurd Schultz: Da Thorvaldsen kom hjem. ⁴⁾ B. og A. II 323. ⁵⁾ Poet. Skr. VIII 351 f. ⁶⁾ Smstds. 353 f.

S. 34: ¹⁾ Poet. Skr. VIII 355 f. ²⁾ Smstds. IX 185 ff. ³⁾ Ifølge et Brev fra Fru Gyllembourg til Hertz, citeret Et Liv (1. Udg.) I 530. ⁴⁾ Heib. Fam.br. 199 f.

S. 35: ¹⁾ Poet. Skr. IX 105. ²⁾ Smstds. 119 ff.

S. 36: ¹⁾ Et Liv I 240.

S. 39: ¹⁾ P. A. Rosenberg: Erindringer 168 f. ²⁾ Et Liv II 10, jf. IV 111. ³⁾ Martensen: Af mit Levnet II 31. ⁴⁾ Julie Sødning: Erindringer fra senere Aar 15. ⁵⁾ Museum 1891 II 103. „Dyrehavsturens“ tryktes først i Ugebladet Ossian, udg. af C. F. W. Lahde, 1826 Nr. 24—25. Kommentarer til Digtene ved Jul. Clausen i Illustreret Tidende 1891—92 S. 123 f. ⁶⁾ Poet. Skr. V 148.

S. 40: ¹⁾ Poet. Skr. V 147. ²⁾ Dateringens Rigtighed bevises af Hentydningen i det tredje af Digtene til den franske Konge Karl X's Kroning, der fandt Sted $2\frac{5}{9}$ 1825. ³⁾ Poet. Skr. V 168.

S. 41: ¹⁾ Pros. Skr. VI 70. ²⁾ Smstds. VII 47 f. ³⁾ Trykt i Jahrbuch deutscher Bühnenspiele IV (1825); dette Værk, der ikke findes i vore offentlige Biblioteker, har Det kgl. Teater ved Dr. phil. Torben Krogh venligst stillet til min Disposition. ⁴⁾ B. og A. II 31. ⁵⁾ Torben Krogh: Heibergs Vaudeviller 25 ff.

S. 42: ¹⁾ N. C. L. Abrahams: Meddelelser af mit Liv 186. ²⁾ At Heiberg 1823 maa have været i København paa Orlov, fremgaar af Danske Magazin 6. R. VI 86 og et utrykt Brev fra Collin $1\frac{9}{4}$ 1823 (Det kgl. Teaters Arkiv, Indk. Breve 1826 Nr. 1536., R. A.). ³⁾ Illustreret Tidende 1881—82 S. 438. ⁴⁾ B. og A. II 24. ⁵⁾ Af Jonas Collins Papirer 80. ⁶⁾ PAHeib. og ThG. I 301.

S. 43: ¹⁾ Pros. Skr. VI 377. ²⁾ B. og A. II 2. ³⁾ Smstds. 21 f. ⁴⁾ Overskou skrev meget aabenhjertigt herom i et Brev til N. P. Nielsen (citeret i hans Af mit Liv og min Tid, Rob. Neiiendams Udg. II 115 f.): „Deres Vaudevilleforfølgelse og grove Udfald paa Dr. Heibergs Personlighed har jo, som vi Alle vide, en lignende Grund, at han ikke øieblikkeligt med Ærbødighed takkede Dem for Deres Spil i 'Nina'“. ⁵⁾ Citeret efter Overskou IV 783; Aktstykket er forgæves eftersøgt i Det kgl. Teaters Arkiv. ⁶⁾ B. og A. II 4. ⁷⁾ Smstds. 3.

S. 44: ¹⁾ Pros. Skr. VI 378. ²⁾ Illustreret Tidende 1881—82 S. 438. ³⁾ Georg Brandes: Levned I 89. ⁴⁾ Poet. Skr. IX 473 f.

S. 45: ¹⁾ B. og A. II 5. ²⁾ Se Bobé i Tidsskrift for jødisk Historie og Litteratur I 37 ff. og Danmark i Fest og Glæde III 135 ff. ³⁾ P. A. Heiberg: Skuespil III (1794) 116.

S. 46: ¹⁾ Overskou IV 786 ff.

S. 47: ¹⁾ Se Mynsters Brev ^{2/10} 1829 til Peder Hjort (i dennes Udvalg af Breve I 157). ²⁾ Illustreret Tidende 1881—82 S. 453. ³⁾ Større Uddrag aftrykt i Jul. Clausen: Kulturhistoriske Studier over Heibergs Vaudeviller 13 ff. ⁴⁾ Aftrykt smstds. 33 ff.

S. 48: ¹⁾ Ikke at forveksle med Nathan David, der ogsaa skrev under dette Mærke (se Schyberg: Dansk Teaterkritik 146 f.). ²⁾ Hans Brix: Fagre Ord 207 ff.

S. 49: ¹⁾ Af Jonas Collins Papirer 53, Overskou IV 789, Fra Fyens Fortid, udg. af G. L. Wad I 210. ²⁾ Illustreret Tidende 1881—82 S. 456. ³⁾ Smstds.

S. 50: ¹⁾ Conversationsblad 1826 II:2 Nr. 23. ²⁾ Kjøbenhavns Morgenblad 1826 Nr. 20—21. ³⁾ Illustreret Tidende 1881—82 S. 468. ⁴⁾ B. og A. II 16. ⁵⁾ Smstds. 18. ⁶⁾ Smstds. 17. ⁷⁾ Smstds. 18.

S. 51: ¹⁾ B. og A. II 18. ²⁾ Overskou IV 789 ff. ³⁾ Breve fra P. V. Jacobsen 11. ⁴⁾ Et Liv I 47. ⁵⁾ B. og A. II 16. ⁶⁾ Jul. Clausen: Kulturhistoriske Studier over Heibergs Vaudeviller 63 ff. ⁷⁾ Tilskueren 1902 S. 742 f.

S. 52: ¹⁾ Bidrag til den oehlenschlägerske Literaturs Historie II 144. ²⁾ Kr. Langdal Møller i Danske Studier 1924 S. 42 f.

S. 53: ¹⁾ „fire tyske Sangere, der dannede et saakaldt Qvartcordium, kom hertil [ca. 1820] og gave Concerter, hvor de foredroge de siden saa bekjendte fiirstemmige Sange for Mandstemmer, hvilke man før den Tid ikke havde hørt her. Der dannede sig da ogsaa strax her saadanne Fiirkløverpartier, og et af disse bestod af Rosenkilde, Krøyer, Chr. Winther og mig“ (N. C. L. Abrahams: Meddelelser af mit Liv 144); jf. Torben Krogh: Heibergs Vaudeviller 100 f. ²⁾ Et Liv I 91. ³⁾ Pros. Skr. IV 58 f. ⁴⁾ Smstds. VI 71 f. ⁵⁾ Se ovf. S. 219. ⁶⁾ Karl Schmidt: Skuespil og Theaterforhold i Odense 71 f. ⁷⁾ Vor Fortid III 151.

S. 55: ¹⁾ B. og A. II 22. ²⁾ Smstds. ³⁾ Smstds.

S. 56: ¹⁾ Overskou IV 573 f.; Schyberg: Dansk Teaterkritik 150 ff. forsøger at rehabiliterer Proft. ²⁾ En stammende Person forekommer ogsaa i Scribes La petite soeur, der spillede 1821 paa Gymnase i Paris. ³⁾ I Kjøbenhavnsposten 1827 Nr. 15 paataltes dette som et Misbrug.

S. 57: ¹⁾ Pros. Skr. VI 41. ²⁾ Smstds. 56. ³⁾ Smstds. 59.

S. 58: ¹⁾ Pros. Skr. VI 63. ²⁾ Smstds. 75 f. ³⁾ Smstds. 111.

S. 59: ¹⁾ Kjøbenhavns flyvende Post 1828 Nr. 28 ff. (= Pros. Skr. VI 113 ff.). ²⁾ Saa sent som Aaret før Rahbeks Død maatte Jonas Collin tale Vaudevillens Sag overfor ham: „Det gaaer med Striden om Vaudevillerne, som med Striden om den indbyrdes Underviisning, Partierne holde sig til Extremerne, det ene fordømmer, det andet løfter til Skyerne. Jeg hører til intet Partie. Mod Oversvømmelse af Vaudev. skal jeg, saalænge jeg skal have med det Væsen at gjøre, arbejde ligesaa kraftigt som Du, men at denne Digtart ikke udelukkes fra den danske Skuesplads, vil jeg ogsaa sørge for, indtil jeg maa tie“ (Brev af ^{15/2} 1829, Collinske Brevsamling XVIII, K. B.). Rahbeks Svar er aftrykt B. og A. II 62 f. ³⁾ B. og A. II 33 f. ⁴⁾ Collinske Brevsamling XXIV a, 2 (K. B.), trykt i Edv. Collin: H. C. Andersen og det collinske Hus (1882) 661.

S. 60: ¹⁾ B. og A. II 24 f., Pros. Skr. VI 107. ²⁾ Deponeret paa K. B.

S. 62: ¹⁾ Dansk Litteratur-Tidende 1827 Nr. 12—13 og 21—23.

S. 63: ¹⁾ Conversationsblad 1827 Nr. 16—21.

S. 64: ¹⁾ Pros. Skr. IV 43. ²⁾ B. og A. II 21 f. ³⁾ Pros. Skr. VII 187. ⁴⁾ L. Kruse: Det hemmelighedsfulde Huus (1825) 264 ff.

S. 65: ¹⁾ Se G. Brandes: SS ¹ I 476 ff. ²⁾ B. og A. II 21. ³⁾ Pros. Skr. VII 92.

S. 66: ¹⁾ B. og A. II 33. ²⁾ Pros. Skr. XI 433 ff.

S. 67: ¹⁾ Abrahams: Meddelelser af mit Liv 163. ²⁾ Heib. Fam.br. 14. ³⁾ Pros. Skr. X 106.

S. 68: ¹⁾ I. Gang opført ^{2/5} 1825 paa Théâtre de Madame og genoptrykt i dettes Repertoire, Bd. VIII. ²⁾ Abrahams: Meddelelser af mit Liv 407, Rubow i Danske i Paris I 515. G. Brandes: SS¹ 471 f. erklærer, at L'ami intime er en Variation af Les inséparables. ³⁾ G. Brandes: SS¹ I 468 ff. ⁴⁾ Pros. Skr. VIII 479; det er karakteristisk, at alle Den danske Ordbogs Citater paa dette Ord stammer fra Heiberg, hans Hustru og Moder og Hjemmets gode Ven Fr. Paludan-Müller.

S. 69: ¹⁾ Iflg. Heibergs Skrivekalender 1831 (R.A.). ²⁾ Heib. Fam.br. 114 og B. og A. II 105 ff. ³⁾ Det nittende Aarhundrede I 148 ff.

S. 70: ¹⁾ Et Liv I 154 f.

S. 71: ¹⁾ Af efterladte Breve til J. P. Mynster 165. ²⁾ Molbech: Blandede Skrifter 2. Samling II 344. ³⁾ Smstds. 345. ⁴⁾ B. og A. II 62. ⁵⁾ Se Jul. Clausen: Kulturhistoriske Studier over Heibergs Vaudeviller 147 ff., Danske i Paris I 304 ff. og Berlingske Aftenavis ^{17/1} 1941.

S. 72: ¹⁾ Et Liv I 200 f. ²⁾ Kr. Nyrop: Nej. Et Motivs Historie (1891).

S. 73: ¹⁾ Vilh. Andersen: Illustreret dansk Litteraturhistorie III 421. ²⁾ Et Liv I 201. ³⁾ P. Andræ: C. G. Andræ I 179 f. ⁴⁾ Jul. Clausen i Illustreret Tidende 1891—92 S. 123 f. Manuskriptet til „Ja“ ejes af Prokurist Torben Troensegaard.

S. 74: ¹⁾ Torben Krogh: Heibergs Vaudeviller 67; jf. Et Liv I 253 f., 257. ²⁾ Erk-Böhme: Deutscher Liederhort III 1739 (Kuckuck und Jägersmann: Auf einem Baum ein Kuckuck sass). ³⁾ Et Liv IV 115. ⁴⁾ Brev fra J. L. Heiberg ^{17/8} 1844 til Orla Lehmann (J. L. Heibergs Arkiv, C 3, R. A.).

S. 75: ¹⁾ Pros. Skr. VI 43. ²⁾ Smstds. ³⁾ B. og A. II 31. ⁴⁾ I sin allerede omtalte Afhandling Heibergs danske Vaudeviller i Maanedsskrift for Litteratur 1832, genoptrykt i Blandede Skrifter 2. Saml. II. ⁵⁾ Om Vaudevillens Historie se Rahbek i Nyt Aftenblad 1826 Nr. 8—10, Overskou i Danmarks ill. Almanak 1861 S. 86 ff., Erik Bøgh: Dit og Dat fra 1865 (1866) S. 229 ff., A. Aumont: J. L. Heiberg og hans Slægt paa den danske Skueplads, Johs. Steenstrup: Fra Fortid og Nutid 100 ff., Jul. Clausen: Kulturhistoriske Studier over Heibergs Vaudeviller med et Efterslæt i Illustreret Tidende 1891—92 S. 123 f., Vilh. Andersen i Den danske Skueplads 1722—1922, udg. af Tidsskriftet Teatret og Torben Krogh: Heibergs Vaudeviller. ⁶⁾ Pros. Skr. VI 106.

S. 76: ¹⁾ Pros. Skr. VI 107. ²⁾ Smstds. 74. ³⁾ Molbech: Blandede Skrifter 2. Samling II 337. ⁴⁾ Pros. Skr. VI 74. ⁵⁾ Smstds. 75.

S. 77: ¹⁾ Pros. Skr. VI 75. ²⁾ Smstds. IV 62 f. ³⁾ Smstds. 57 ff. ⁴⁾ Illustreret dansk Litteraturhistorie III 421. ⁵⁾ Heib. Fam.br. 130. ⁶⁾ Pros. Skr. VI 106 f. ⁷⁾ Smstds. IV 39.

S. 78: ¹⁾ Se Musikbilaget til Poet. Skr. IX, hvor en af hans egne Melodier fra „Køge Huskors“ (38. Sc., Poet. Skr. VII 102) af ukendte Grunde savnes. ²⁾ Molbech: Blandede Skrifter 2. Samling II 340. ³⁾ Smstds. 333.

S. 79: ¹⁾ Torben Krogh: Heibergs Vaudeviller 41. ²⁾ Pros. Skr. VI 54. ³⁾ Smstds. 55.

S. 80: ¹⁾ Poet. Skr. V 303 f. ²⁾ Pros. Skr. VI 87.

S. 81: ¹⁾ Pros. Skr. VI 77. ²⁾ Smstds. 71. ³⁾ Smstds. 72.

S. 82: ¹⁾ Vald. Vedel: Studier over Guldalderen i dansk Digtning 214. ²⁾ Smstds. 213. ³⁾ Pros. Skr. VI 126. ⁴⁾ Vilh. Andersen: Tider og Typer. Goethe I 230, 249.

S. 84: ¹⁾ Pros. Skr. VI 397 f.

S. 85: ¹⁾ Torben Krogh: Heibergs Vaudeviller 95.

S. 86: ¹⁾ Pros. Skr. III 234. ²⁾ Smstds. V 64. ³⁾ Smstds. VII 290. ⁴⁾ Pers.hist. Tidsskr. 4. R. II 88. ⁵⁾ Eva Hemmer Hansen i Edda XLI (1941) 149.

S. 87: ¹⁾ B. og A. II 20. ²⁾ Trykt i Dagbladet ^{1/3} 1870, Ms. i Ny kgl. Saml. 1299 e Fol. I Nr. 129. ³⁾ Oehlschläger: Erindringer IV 46.

S. 88: ¹⁾ Pros. Skr. VII 221, jf. 230. ²⁾ Breve til og fra B. S. Ingemann 435.

S. 91: ¹⁾ N. C. L. Abrahams: Meddelelser af mit Liv 174.

S. 92: ¹⁾ Abrahams: Meddelelser af mit Liv 187; jf. Carl Bernhard til Abrahams ^{13/10} 1825: „Ludvig .. korrigerer endnu „Messenger“, som Gyllenborg er i Knibe med, naar Ludvig engang rejser, da Lieut. Westergaard i Jægerne, den Eneste, han vidste

at henvende sig til, ikke har Tid og Lyst til at paatage sig et saa herkulisk Arbejde“ (Illustreret Tidende 1881—82 S. 438). ²⁾ Carl Otto: Af mit Liv 186. ³⁾ Om Raffard se Clément: L'église réformée française (1870) 45 f. og Erslews Forfatterleksikon. ⁴⁾ Hans Bidrag til „Messager français“ er underskrevet „le Furet“ (se S. 229). Nekrolog i Fædrelandet ^{2/11} 1844.

S. 93: ¹⁾ Blicher: Saml. Skr., udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab XXXIII (Registeret). ²⁾ Pros. Skr. XI 447. ³⁾ Udvalg af Breve til Peder Hjort I 149. ⁴⁾ Benedicte Arnesen-Kall: Livserindringer 83 ff.

S. 94: ¹⁾ Kjøbenhavns flyvende Post 1827 Nr. 51. ²⁾ Smstds. ³⁾ Et Eksemplar findes i Heibergs Arkiv, E. (R. A.). Møller Kristensen: Digteren og Samfundet I 61 opgiver, at „Kjøb. fl. Post“ havde ca. 500 Abonnenter og henviser til P. Hjorts Breve I 194, hvor der imidlertid blot staar, at uden for Hovedstaden holdes Bladet meget lidt. Paa Forespørgsel har Dr. Møller Kristensen meddelt, at han ikke mere husker, hvorfra han har denne Oplysning.

S. 95: ¹⁾ Udvalg af Breve til P. Hjort I 194. ²⁾ Breve fra P. V. Jacobsen, se f. Eks. S. 48, 92, 96, 106 f., 120, 123, 130 f. ³⁾ Heib. Fam.br. 4. ⁴⁾ Breve fra P. V. Jacobsen 123. ⁵⁾ Breve fra P. V. Jacobsen 130 f. ⁶⁾ Heib. Fam.br. 43. ⁷⁾ Smstds. 55. ⁸⁾ Breve fra og til Henr. Hertz 98 f. Ogsaa til Jylland var Rygtet naaet; ^{7/6} 1832 skriver Blicher til Ingemann: „Har Du hørt om det nye Triumvirat? Heiberg, Hertz, Poul Møller — de siges at ville udgive et Tidsskrift, hvis Tendents ikke kan være tvivlsom. Og Øhlenschläger vil ogsaa udgive eet, og det ligesaa kritisk — hvad mener Du der vil komme ud af? mon han ikke nu vender sig baglænds paa Pegasus? Disse lidet opbyggelige Nyheder hørte jeg i Kbhvn.“ (Blicher: Saml. Skr. XXXI 141).

S. 96: ¹⁾ Breve fra P. V. Jacobsen 182, jf. 176 og Breve fra J. P. Mynster 164. ²⁾ Udvalg af Breve til P. Hjort I 203, 213. ³⁾ Breve fra og til Henr. Hertz 94. ⁴⁾ P. Hjort: Kritiske Bidrag. Litt.hist. Afd. II 243 ff.

S. 97: ¹⁾ Genoptrykt i C. N. Rosenkilde: Efterladte Skrifter I 97 ff. ²⁾ Flyvende Post 1828 Nr. 5. ³⁾ Smstds. 1834 Nr. 3 ff. ⁴⁾ Smstds. 1830 Nr. 59 ff. ⁵⁾ Smstds. 1830 Nr. 16 ff. ⁶⁾ Af A. F. Tschernings efterladte Papirer I 203 ff.

S. 98: ¹⁾ Heib. Fam.br. 6. ²⁾ Flyvende Post 1828 Nr. 73. ³⁾ Smstds. 1827 Nr. 27. ⁴⁾ B. og A. II 85 ff. og P. V. Jacobsens Dagbøger i Pers.hist. Tidsskr. 4. R. II 100.

S. 99: ¹⁾ Flyvende Post 1830 Nr. 127. ²⁾ Se Gjengangrebrev og Stemninger og Tilstande Kap. 24—25. ³⁾ Pros. Skr. X 585.

S. 100: ¹⁾ Pros. Skr. X 420 ff., jf. 435 ff., 460 ff. ²⁾ Mynster: Blandede Skrifter II 321 ff.

S. 101: ¹⁾ Flyvende Post 1830 Nr. 98 ff. ²⁾ Smstds. ³⁾ Heib. Fam.br. 34. ⁴⁾ Frithiof Brandt: Den unge Søren Kierkegaard. 51. ⁵⁾ Benedicte Arnesen-Kall: Fru Gyllembourg 53 f. ⁶⁾ Flyvende Post 1827 Nr. 29, 1830 Nr. 146 og 152; jf. B. Arnesen-Kall: Fru Gyllembourg 92. ⁷⁾ Flyvende Post 1834 Nr. 31. ⁸⁾ B. og A. II 92 f.

S. 102: ¹⁾ Breve fra P. V. Jacobsen 120. ²⁾ Benedicte Arnesen-Kall: Fru Gyllembourg 51. ³⁾ Breve fra P. V. Jacobsen 197, 207 f., 212. ⁴⁾ Smstds. 217. ⁵⁾ B. og A. II 206 ff. ⁶⁾ Rahbek, der havde laant et Bind „Proverbes dramatiques“, blev under Læsningen opmærksom paa, at de maatte være „et sandt Skatkammer for Heiberg til Vaudeviller, med hans dobbelte Talent, at localisere, og — s. v. v. *lyricere*“ (Brev til Collin ^{15/7} 1828, Collinske Brevsamling XXIV a, 2 (K. B.), trykt i E. Collin: H. C. Andersen og det collinske Hus (1882) 677). Jf. Pros. Skr. V 210 ff.

S. 103: ¹⁾ H. C. Andersen: Levnedsbog 140. ²⁾ B. og A. II 93 f. Digtene er optrykt i Ørstedes Saml. og efterl. Skr. IV 49 ff.

S. 104: ¹⁾ P. Hjort: Kritiske Bidrag. Litt.hist. Afd. II 242. ²⁾ Smstds. Kirk-etisk Afd. 213 ff. ³⁾ Kun delvis genoptrykt smstds. Pol. Afd. 83 ff. ⁴⁾ B. og A. II 241. ⁵⁾ „Ogsaa et Forsvar for Qvindens høie Anlæg“ (Interimsblade ^{17/12} 1834), „Kjøbenhavnspostens Morgenbetragtninger i Nr. 43“ (smstds. ^{19/2} 1836), „Om Fædrelandets Polemik“ (smstds. ^{12/3} og ^{15/3} 1836) og „Til Hr. Orla Lehmann“ (smstds. ^{10/4} 1836). ⁶⁾ Det nittende Aarhundrede 1876—77 S. 346. ⁷⁾ V. Ammundsen: Søren Kierkegaards Ungdom 53 f., Troels-

Lund: Bakkehus og Solbjerg III 100 ff. og Sejer Kühle i Pers.hist. Tidssk. 9. R. V. 152 ff.

S. 106: ¹⁾ Flyvende Post 1828 Nr. 21 (= Pros. Skr. VII 141). ²⁾ Smstds. Nr. 44. ³⁾ Pros. Skr. III 201. ⁴⁾ Smstds. VII 221. ⁵⁾ Smstds. 191. ⁶⁾ Se Schyberg: Dansk Teaterkritik 161. ⁷⁾ Pros. Skr. VII 174. ⁸⁾ Smstds. IV 127 f., jf. VII 57.

S. 107: ¹⁾ Kr. Arentzen: Baggesen og Oehlenschläger VIII 134. ²⁾ Pros. Skr. III 145 ff., jf. Arentzen VIII 118 ff. ³⁾ Pros. Skr. III 165. ⁴⁾ Flyvende Post 1827 Nr. 8. ⁵⁾ Smstds. Nr. 6. ⁶⁾ Smstds. Nr. 23. ⁷⁾ Smstds. Nr. 31—33 (= Pros. Skr. VIII 532 ff.); jf. Kr. Arentzen: Baggesen og Oehlenschläger VIII 76. ⁸⁾ Flyvende Post 1827 Nr. 76—79. ⁹⁾ Smstds. Nr. 99—101 (= Pros. Skr. III 167 ff.).

S. 108: ¹⁾ Y. Z. i Theaterbladet 1827 Nr. 5—7. ²⁾ Genoptrykt i Oehlenschläger: Poetiske Skrifter ved Liebenberg VIII 304 ff. ³⁾ Flyvende Post 1828 Nr. 7—8, 10—16 (= Pros. Skr. III 194 ff.). ⁴⁾ Se Paul V. Rubow: Dansk litterær Kritik 102 ff., Schyberg: Dansk Teaterkritik 165 ff. ⁵⁾ Pros. Skr. III 277.

S. 109: ¹⁾ Pros. Skr. III 252. ²⁾ Smstds. 248. ³⁾ Smstds. 249. ⁴⁾ Smstds. 256. ⁵⁾ Smstds. VI 35 ff.

S. 110: ¹⁾ Kjøbenhavnsposten ^{2/2} 1828. ²⁾ Breve fra P. V. Jacobsen 20. ³⁾ Pros. Skr. III 234. ⁴⁾ Rubow: Dansk litterær Kritik 107 f.

S. 111: ¹⁾ Pros. Skr. III 243 ff., jf. Rubow: Dansk litterær Kritik 111.

S. 112: ¹⁾ P. Hjort: Kritiske Bidrag. Litt.-hist. Afd. II 1 ff. ²⁾ Smstds. 32. ³⁾ Smstds. 75. ⁴⁾ Smstds. ⁵⁾ Flyvende Post 1828 Nr. 42 (= Pros. Skr. III 285 ff.). ⁶⁾ Pros. Skr. V 1 ff.

S. 113: ¹⁾ Pros. Skr. V 12. ²⁾ Smstds. 11. ³⁾ Heib. Fam.br. 36, jf. 59. ⁴⁾ Flyvende Post 1830 Nr. 124. ⁵⁾ Welhaven Saml. Skr. I (1867) 250, Heibergs Svar i Poet. Skr. IX 477 f. ⁶⁾ Henr. Hertz Dagbog ^{9/10} og ^{24/10} 1835 (Ny kgl. Sml. 3179, 4° I), jf. N. Bøgh: Chr. Winther II 211.

S. 114: ¹⁾ Pros. Skr. III 409 ff. ²⁾ Smstds. 415 ff. ³⁾ Breve fra P. V. Jacobsen 180. ⁴⁾ Pros. Skr. III 434 ff. ⁵⁾ Paul V. Rubow: Dansk litterær Kritik 194. ⁶⁾ Pros. Skr. VIII 439 ff. ⁷⁾ Smstds. 456.

S. 115: ¹⁾ Pros. Skr. VIII 444. ²⁾ Smstds. 469. ³⁾ Schyberg: Dansk Teaterkritik 171. ⁴⁾ Pros. Skr. VIII 473. ⁵⁾ Smstds. 476.

S. 116: ¹⁾ Pros. Skr. VIII 489. ²⁾ Smstds. X 90. ³⁾ Ovf. S. 220 ff. ⁴⁾ Kommentar i P. Hansen: Om J. L. Heiberg.

S. 117: ¹⁾ Poet. Skr. IX 400 f. ²⁾ Smstds. 402 f. ³⁾ P. Hjort: Kritiske Bidrag. Litt.-hist. Afd. II 36.

S. 118: ¹⁾ Kr. Arentzen (Baggesen og Oehlenschläger VIII 164) vil derimod udlede Titelen af Slutningsreplikken i Søtofts „Aandernes Maskerade“ (1816), hvor det hedder: „Næste Gang, Høistærede! have vi den Ære at opføre Babylons Taarn eller Sprogens Skabelse, et Panorama, sørgelig Tragødie, Sideshow til Aandernes Maskerade, komisk Tragødie“. ²⁾ Pros. Skr. X 41 ff. ³⁾ Smstds. 51 ff.

S. 119: ¹⁾ Pros. Skr. X 133 ff. ²⁾ G. Brandes: SS¹ I 415 ff. ³⁾ Poet. Skr. IX 409 ff.

S. 120: ¹⁾ Pros. Skr. VIII 381 ff. ²⁾ Smstds. III 79 ff.

S. 121: ¹⁾ Pros. Skr. VIII 407. ²⁾ Smstds. ³⁾ Smstds. 411 ff.

S. 122: ¹⁾ P. Hjort: Kritiske Bidrag. Litt.-hist. Afd. II 23. ²⁾ Pros. Skr. II 194. ³⁾ Smstds. 199. ⁴⁾ Smstds. 201. ⁵⁾ Smstds. 204 ff., jf. I 234 ff. ⁶⁾ Smstds. II 222.

S. 124: ¹⁾ Pros. Skr. II 240 f. ²⁾ Fem danske Studier tilegnede Vilh. Andersen (= Stangerup: Danmarks moderne Litteratur 61 ff.). ³⁾ Pros. Skr. X 187 f.

S. 125: ¹⁾ Pros. Skr. X 192 f.

S. 126: ¹⁾ Pros. Skr. X 197 ff. ²⁾ Smstds. 200. ³⁾ Smstds. 207. ⁴⁾ Se Fem danske Studier tilegnede Vilh. Andersen 68 ff. (= Stangerup: Danmarks moderne Litteratur 61 ff.).

S. 127: ¹⁾ Heib. Fam.br. 200. ²⁾ Smstds. 34. ³⁾ Smstds.

S. 128: ¹⁾ Heib. Fam.br. 73. ²⁾ Smstds. 75. ³⁾ Smstds. 74. ⁴⁾ Pros. Skr. X 211 ff. ⁵⁾ Smstds. 242. ⁶⁾ Smstds.

S. 129: ¹⁾ Rubow: Dansk litterær Kritik 87; jf. Aage Kabell: J. L. Heiberg og Hegels

Retsfilosofi i Danske Studier 1944 S. 110 ff. ²⁾ Pros. Skr. X 270. ³⁾ Smstds. 274.
⁴⁾ Smstds. 286. ⁵⁾ Smstds. 289.

S. 130: ¹⁾ Pros. Skr. X 306 f. ²⁾ Smstds. 312. ³⁾ Smstds. VIII 444.

S. 131: ¹⁾ Kjøbenhavns flyvende Post 1828 Nr. 1. ²⁾ Se f. Eks. Kierkegaard: SS ² V 28, 56.

S. 132: ¹⁾ Pers.hist. Tidsskr. 4. R. II 73. ²⁾ H. N. Clausen: Optegnelser om mit Levned og min Tids Historie 149. ³⁾ Materiale findes smstds. og Rubow: Dansk litterær Kritik 174 ff.

S. 133: ¹⁾ Breve fra P. V. Jacobsen 159 f. og Madvig: Livserindringer 119. ²⁾ Breve fra P. V. Jacobsen 56 ff. og Hertz: Digte fra forskellige Perioder III 46—60. ³⁾ Pers.-hist. Tidsskr. 4. R. II 95. ⁴⁾ Pros. Skr. IV 345 ff. ⁵⁾ H. C. Andersen: Levnedsbog 144. ⁶⁾ Pros. Skr. III 291 ff. ⁷⁾ Vilh. Andersen: Adam Oehlschläger II 224. ⁸⁾ Oehlschläger: Poet. Skr. ved Liebenberg XXXI 264.

S. 134: ¹⁾ Pros. Skr. III 302. ²⁾ B. og A. II 63—67.

S. 135: ¹⁾ P. Hjort: Kritiske Bidrag, Litt.-hist. Afd. II 136, jf. Udvalg af Breve til P. Hjort I 203. ²⁾ Breve til og fra Sibbern 156. ³⁾ Pers.hist. Tidsskr. 4. R. II 81 f. og Martensen: Af mit Levnet II 45. ⁴⁾ Pros. Skr. V 72. ⁵⁾ Smstds. IV 163.

S. 136: ¹⁾ Ny kgl. Sml. 2807, 4° VI Littr. P 269. ²⁾ B. og A. II 96. ³⁾ Et Liv I 136 f.; i et senere utrykt Udkast til en Selvbibliografi fortæller Hertz, at „Heib. traf sit ham fra mig sendte Exempl. seent om Aftenen og sad op til Kl. 2 for at læse dem ud“ (Ny kgl. Saml. 2807, 4° IV). ⁴⁾ Abrahams: Meddelelser af mit Liv 487. ⁵⁾ Hertz: Digte fra forskellige Perioder III 70.

S. 137: ¹⁾ Hertz: Digte fra forskellige Perioder III 73. ²⁾ Smstds. 76. ³⁾ Smstds. 77.

S. 138: ¹⁾ Poet. Skr. IX 434. ²⁾ Smstds. 440.

S. 139: ¹⁾ B. og A. II 193.

S. 141: ¹⁾ Overskou: Haandbog for Yndere og Dyrkere af dansk dramatisk Literatur og Kunst. ²⁾ Pros. Skr. IV 67 og 70.

S. 142: ¹⁾ B. og A. II 244 og Det kgl. Teaters Arkiv: Kopibog ⁴/₁₁ 1835 (R. A.). ²⁾ Pros. Skr. IV 87. ³⁾ Smstds. 80. ⁴⁾ Overskou V 260 f. ⁵⁾ Pros. Skr. IV 79 ff. ⁶⁾ Smstds. VII 97 f.

S. 143: ¹⁾ B. og A. II 42. ²⁾ Smstds. ³⁾ Trykt i Kjøbenhavns flyvende Post 1828 Nr. 89. ⁴⁾ Af Jonas Collins Papirer 165. ⁵⁾ Collinske Brevsamling XXIV a, 2 (K. B.) trykt i E. Collin: H. C. Andersen og det collinske Hus (1882) 673. ⁶⁾ B. og A. II 43 ff. ⁷⁾ Pros. Skr. XI 455 ff. Om „Elverhøj“ se iøvrigt Edgard Collin: „En Festforestilling“ i Fremtidens Nytaarsgave 1867 S. 77 ff., G. Brandes: SS ¹ I 480 ff., Af Jonas Collins Papirer 156—186, P. Hansens Indledning til Udgaven af „Elverhøj“ 1891, Edv. Brandes: Om Teater 158 ff., Rob. Neiiendam: Mennesker bag Masker 39—55, Carl S. Petersens Indledning til Heiberg: Poetiske Skrifter II 1932, Rob. Neiiendams Indledning til Udgaven af „Elverhøj“ 1941, Kai Aage Bruun i Nationaltidende ⁹/₇ 1942, Torben Krogh i Nationaltidende ¹³/₉ 1942 og i Dansk Musiktidsskrift XVII (1942) 162 ff., og Morten Borups Indledning til Dansk lærerforeningens Udgave af „Elverhøj“ 1943.

S. 144: ¹⁾ Se Hans Ellekilde: Ellekongen i Stevns i Danske Studier 1929 S. 10 ff. og Inger Margr. Boberg: Stevns Gravhøje i Sagnoverleveringen i Danske Studier 1931 S. 1 ff. ²⁾ Pontoppidan: Danske Atlas III 109. ³⁾ Isr. Levins Udg. II 457. ⁴⁾ B. og A. II 47.

S. 145: ¹⁾ Af Jonas Collins Papirer 185 f. ²⁾ B. og A. II 49; først ⁵/₁₀ 1849, efter at Heiberg var blevet udnævnt til Teaterdirektør, blev denne Gæld ham eftergivet. Oplysningerne om Ridehesten og om Møblernes Indløsning findes i Heibergs Skrivekalender for 1828 (R. A.). ³⁾ Heib. Fam.br. 16 og J. M. Thiele: Af mit Livs Aarbøger ved Dumreicher I 156. ⁴⁾ B. og A. II 51. ⁵⁾ B. og A. II 49. ⁶⁾ Pros. Skr. IV 45 ff. ⁷⁾ Et Liv I 70. ⁸⁾ Nationaltidende ¹³/₉ 1942 og Dansk Musiktidsskrift XVII (1942) 162 ff. ⁹⁾ B. og A. II 50 ff.

S. 146: ¹⁾ Kjøbenhavnsposten ⁷/₁₁ 1828.

S. 147: ¹⁾ Et Liv I 70. ²⁾ Orla Lehmann: Efterladte Skrifter I 63. ³⁾ Benedicte Ar-

nesen-Kall: Livserindringer 108 ff. ⁴⁾ Johanne Luise Heiberg og A. F. Krieger I 330. ⁵⁾ Poet. Skr. IX 476. ⁶⁾ Et Liv I 72. ⁷⁾ Rob. Neiiendam: Johanne Luise Heiberg (2. Udg.) 29 og sammes Indledning til Udgaven af „Elverhøj“ (1941) 14. ⁸⁾ Heib. Hjem 306, jf. 316. ⁹⁾ Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Konst III (1829) 174 (= Blandede Skrifter 2. Samling II 339). ¹⁰⁾ Illustreret Tidende 1862—63 S. 112. ¹¹⁾ G. Brandes: SS¹ I 480. ¹²⁾ Et Liv I 70 f.

S. 148: ¹⁾ Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Konst III (1829) 173 ff. ²⁾ Dansk Litteratur-Tidende 1829 S. 97 ff., 119 ff. ³⁾ Maanedsskrift for Litteratur I (1829) 50 ff., jf. Bidrag til den oehlenschlägerske Literaturs Historie II 164 f. ⁴⁾ Heib. Fam.br. 26. ⁵⁾ B. og A. II 54 f.

S. 149: ¹⁾ B. og A. II 56. ²⁾ Jf. smstds. 57. ³⁾ Heib. Fam.br. 17. ⁴⁾ Poet. Skr. IX 253 ff. ⁵⁾ Smstds. 263 f. ⁶⁾ Heib. Fam.br. 18 f. ⁷⁾ Smstds. 19. ⁸⁾ Pers.hist. Tidsskr. 4. R. II 80. ⁹⁾ B. og A. II 67.

S. 150: ¹⁾ B. og A. II 68 f. ²⁾ Pros. Skr. XI 468 ff. (Ms. i R. A.). ³⁾ Breve fra P. V. Jacobsen 75. ⁴⁾ Pros. Skr. IV 51 ff. ⁵⁾ Citeret i Oversættelse i Gigas: Litteratur og Historie I 239 ff. ⁶⁾ Pros. Skr. IV 51.

S. 151: ¹⁾ Et Liv I 78. ²⁾ Udvalg af Breve til P. Hjort I 359. ³⁾ Et Liv I 110 og Johanne Luise Heiberg og A. F. Krieger I 69. ⁴⁾ Pros. Skr. IV 52.

S. 152: ¹⁾ Overskou V 61 ff., Et Liv I 108 ff., jf. Bournonville: Mit Theaterliv III: 2 127. ²⁾ B. og A. II 70 ff. ³⁾ Smstds. 74 ff.

S. 153: ¹⁾ B. og A. II 78. ²⁾ Smstds. 84 og Heib. Fam.br. 29 f. ³⁾ Om Nielsen se Heib. Fam.br. 73 f. ⁴⁾ Se Schlichtkrulls Udgave af „En Sjel efter Døden“ (1919) 35. ⁵⁾ Jul. Lange: Udvalgte Skrifter I 354. ⁶⁾ P. Hjort: Kritiske Bidrag. Litt.-hist. Afd. III 153. ⁷⁾ Maanedsskrift for Litteratur III (1830) 443 ff. ⁸⁾ Pros. Skr. X 94 f.

S. 154: ¹⁾ Breve fra P. V. Jacobsen 72. ²⁾ Smstds. 75. ³⁾ Smstds. 121. ⁴⁾ Overskou V 99.

S. 155: ¹⁾ Henr. Hertz: Hundrede Aar (1849) 89. ²⁾ B. og A. II 79. ³⁾ Smstds. 80 ff. ⁴⁾ Smstds. 83. ⁵⁾ Smstds. 85. ⁶⁾ Smstds. 86 ff.

S. 156: ¹⁾ Breve fra P. V. Jacobsen 154 f. ²⁾ B. og A. II 94 f. ³⁾ Smstds. 107 f.

S. 157: ¹⁾ B. og A. II 121. ²⁾ Smstds. 121 ff. ³⁾ Smstds. 124 f. ⁴⁾ Smstds. 125. ⁵⁾ Smstds. 126 ff.

S. 158: ¹⁾ B. og A. II 128 ff. ²⁾ Smstds. 131 ff.

S. 159: ¹⁾ B. og A. II 142 f. ²⁾ Smstds. 146 ff. ³⁾ Smstds. 154 f.

S. 160: ¹⁾ B. og A. II 195. ²⁾ P. Hjort: Kritiske Bidrag. Litt.-hist. Afd. II 228 ff. ³⁾ Kjøbenhavns flyvende Post 1834 Nr. 18.

S. 161: ¹⁾ B. og A. II 188 f. ²⁾ Smstds. 190 ff. ³⁾ Smstds. 196 ff. ⁴⁾ Smstds. 293 f. Molbechs Dagbog ^{17/1} 1836 indeholder flg. Notiits: „Jeg besøgte Fru Gyllembourg og Fru Heiberg. Prof. H. kom ned, og dette var, efter Stridigheden, første Gang jeg talte med ham hjemme“ (Ny kgl. Saml. 439, 8°). ⁵⁾ B. og A. II 295 f. ⁶⁾ Smstds. 296 f. ⁷⁾ Smstds. 219 ff. ⁸⁾ Smstds. 230 ff. ⁹⁾ Smstds. 226 ff.

S. 162: ¹⁾ B. og A. II 161 ff. ²⁾ Smstds. 165. ³⁾ Smstds. 166. ⁴⁾ Smstds. 239. ⁵⁾ Smstds. 314. ⁶⁾ Smstds. 166.

S. 163: ¹⁾ B. og A. II 260 ff. ²⁾ I. C. Normann i Berlingske Aftenavis ^{12/3} 1942. ³⁾ B. og A. II 266. ⁴⁾ Smstds. 328. ⁵⁾ Smstds. 314 ff. ⁶⁾ Smstds. 339 ff.

S. 164: ¹⁾ B. og A. II 349 f., 350 f. ²⁾ Smstds. 351 f. og Breve fra danske Skuespillere, udg. af Rob. Neiiendam II 213 f. Om Læseprøverne forhandlede der i Direktionsmødet ^{10/1} 1840: „I Directionens Forsamling mødte saavel Professor Heiberg, som Dr. Ryge, og begge foretog deres Grunde for og imod Indretningen af den nye Art af Læseprøver paa antagne Stykker, som Prof. Heiberg havde foreslaaet at indføre, saaledes, at efterat Stykket af ham første Gang var oplæst i Foyer'en, skulde de Rollehavende snarest mueligt derefter møde paa Theatret, og der læse Rollerne efter Bøgerne, med derhos tillige anvendt Tilrettevisning af Instructeuken en scène m. m., ved hvilken Prøve da ogsaa Prof. Heiberg vilde være tilstede. Da Dr. Ryges Indvendinger bl. a. støttede sig paa Theatrets Mangel paa fornøden Lysning om Dagen til at læse af Bøgerne,

besluttedes at gjøre Prøve i den Anledning efter næste Forsamling“ (Det kgl. Teaters Deliberationsprotokol, R. A.). ³⁾ Henr. Hertz: Hundrede Aar (1849) 30 f.

S. 165: ¹⁾ B. og A. II 312 f. ²⁾ Et Liv I 188 f.

S. 166: ¹⁾ Breve fra H. C. Andersen I 292 f. ²⁾ B. og A. II 210. ³⁾ G. Brandes: Den romantiske Skole i Tydskland (1873) 274. ⁴⁾ Oehlsenschläger: Eventyr (1816) II S. XXXVII.

S. 167: ¹⁾ Et Liv I 195. ²⁾ Martensen: Af mit Levnet I 222 f. ³⁾ B. og A. II 289, 295 f. ⁴⁾ Smstds. 291. ⁵⁾ Smstds. 295 ff. ⁶⁾ Et (defekt) Scenarium til „Fata Morgana“ findes i Collinske Saml. 234, 4° (K. B.).

S. 168: ¹⁾ Poet. Skr. II 143. ²⁾ Hertz: Digte fra forskjellige Perioder II 216 f. ³⁾ Maanedsskrift for Litteratur XIX (1838) 361 ff. ⁴⁾ Smstds. 384.

S. 169: ¹⁾ B. og A. II 298. ²⁾ Et Liv I 222. ³⁾ Overskou V 321 og P. Andræ: C. G. Andræ I 203. ⁴⁾ Et Liv I 221. ⁵⁾ Overskou V 320. ⁶⁾ Den Frisindede ^{12/2} 1838, Et Liv IV 208 f.; Epigrammet blev trykt i Dagen ^{14/2} 1838.

S. 170: ¹⁾ Et Liv III 196 f.

S. 173: ¹⁾ Theologisk Tidsskrift IV (1887) 469 f.

S. 174: ¹⁾ B. og A. II 273 ff. ²⁾ Maanedsskrift for Litteratur XIX (1838) 284.

S. 175: ¹⁾ Rubow: Dansk litterær Kritik 127 f. ²⁾ Pros. Skr. III 44. ³⁾ Smstds.

S. 176: ¹⁾ Pros. Skr. III 76. ²⁾ Smstds. 77. ³⁾ Smstds. 87. ⁴⁾ Smstds. 90. ⁵⁾ Smstds. 89. ⁶⁾ Smstds. 92. ⁷⁾ Smstds. 94. ⁸⁾ Smstds. 111. ⁹⁾ Smstds. 112.

S. 177: ¹⁾ Pros. Skr. III 114. ²⁾ Smstds. 118. ³⁾ Smstds. 127. ⁴⁾ Smstds. 120. ⁵⁾ Smstds. 127.

S. 178: ¹⁾ Pros. Skr. IV 168. ²⁾ Smstds. 169. ³⁾ Smstds. 172.

S. 179: ¹⁾ Pros. Skr. IV 220. ²⁾ Smstds. 226. ³⁾ Smstds. 281; jf. Paul V. Rubow: Dansk litterær Kritik 170. ⁴⁾ Pros. Skr. IV 284.

S. 180: ¹⁾ Pros. Skr. IV 285. ²⁾ Smstds. 287 f. ³⁾ Smstds. II 262.

S. 181: ¹⁾ G. Brandes: SS ¹ I 500 ff. ²⁾ Paul V. Rubow: Dansk litterær Kritik 133 ff. ³⁾ Johs. Fibiger: Mit Liv og Levned 94. ⁴⁾ Jul. Lange: Udvalgte Skrifter III 215. ⁵⁾ Pros. Skr. II 321. ⁶⁾ Smstds. 287. ⁷⁾ Smstds. 291. ⁸⁾ Smstds. 324. ⁹⁾ Smstds. 328. ¹⁰⁾ Smstds. 342. ¹¹⁾ Jul. Lange: Sergel og Thorvaldsen 103. ¹²⁾ Poet. Skr. IX 189.

S. 182: ¹⁾ Pros. Skr. I 463.

S. 183: ¹⁾ Pros. Skr. II 115. ²⁾ Ms. fra 1832 paa R. A. ³⁾ Pros. Skr. II 165. ⁴⁾ Smstds. I 402.

S. 184: ¹⁾ Pros. Skr. I 410 f. ²⁾ Smstds. 423. ³⁾ Smstds. 432. ⁴⁾ Smstds. 435 f.

S. 185: ¹⁾ Pros. Skr. II 4. ²⁾ Smstds. 13 f. ³⁾ Smstds. 19. ⁴⁾ Smstds. 20. ⁵⁾ Smstds. 26.

S. 186: ¹⁾ Pros. Skr. II 29. ²⁾ Schlichtkrulls Udgave af „En Sjæl efter Døden“ (1919) 50 f. ³⁾ Maanedsskrift for Litteratur XVI (1836) 516 ff. ⁴⁾ Schlichtkrulls Udgave af „En Sjæl efter Døden“ (1919) 50. ⁵⁾ Pros. Skr. II 42.

S. 187: ¹⁾ Poul Møller: Udv. Skrifter ved Vilh. Andersen II (1895) 199; Kierkegaard siger ligefrem: „danske Læsere vil ikke glemme, at Poul Møller antog Hegel for gal“ (Papirer VI 150). ²⁾ Vilh. Andersen: Poul Møller (2. Udg.) II 245 ff. ³⁾ Mynster: Meddelelser om mit Levnet (2. Udg.) 239 ff.; jf. hans Udtalelse til sin ældste Søn Joachim i Brev af ^{18/6} 1839: „En langt interessanter Kamp har jeg med Heiberg og Martensen om Hegelske Principer; men denne føres med alt muligt Galanterie fra Modstandernes Side, og, dersom jeg havde Tiid, kunde jeg nok have Lyst til at føre Striden videre. Imidlertid har jeg i Gaar havt en lang philosophisk Samtale med Martensen; naturligviis ere vi uagtet denne Striid de bedste Venner, og han er da heller ikke en nær saa streng Hegelianer, som Heiberg“ (C. L. N. Mynster: Nogle Blade af J. P. Mynsters Liv og Tid 404). ⁴⁾ Pros. Skr. II 167 ff., jf. Breve til og fra Sibbern I 192 ff. ⁵⁾ Af efterladte Breve til J. P. Mynster 194 ff. ⁶⁾ Mynster: Meddelelser om mit Levnet (2. Udg.) 241.

S. 188: ¹⁾ Optrøkt i Mynster: Blandede Skrifter II 73 ff. ²⁾ Pros. Skr. I 398. ³⁾ Dansk Litteratur-Tidende 1833 S.650. ⁴⁾ Smstds. 701. ⁵⁾ Smstds. 766.

- S. 189: ¹⁾ Dansk Litteratur-Tidende 1833 S. 827. ²⁾ Maanedsskrift for Litteratur XVI (1836) 515 ff. ³⁾ Smstds. XLIX (1838) 290.
- S. 190: ¹⁾ Maanedsskrift for Litteratur XIX 297. ²⁾ Smstds. 310. ³⁾ Smstds. 441. ⁴⁾ Smstds. 568. ⁵⁾ Smstds. XX 31.
- S. 191: ¹⁾ Maanedsskrift for Litteratur XX 56. ²⁾ Smstds. 294. ³⁾ Smstds. 448. ⁴⁾ Smstds. XIX 337.
- S. 192: ¹⁾ Maanedsskrift for Litteratur XIX 336. ²⁾ Nietzsche: *Unzeitgemässe Betrachtungen I* (2. Aufl. 1893) 38. ³⁾ *Fædrelandet* ^{10/1} 1841. ⁴⁾ G. Brandes: *SS* ¹ I 487.
- ⁵⁾ Høffding: *Danske Filosofer* 136. ⁶⁾ A. P. Berggreen: *Weyses Biographie* 121.
- S. 193: ¹⁾ Brix: *Fagre Ord* 245 ff. ²⁾ *Poet. Skr.* IX 111.
- S. 194: ¹⁾ Brix: *Analysér og Problemer II* 334 ff.
- S. 199: ¹⁾ Hundredeaaret for Grønnegadeteatrets Aabning fejredes paa Det kgl. Teater med fem Holberg-Forestillinger 23. Septbr.—10. Oktbr. 1822.
- S. 200: ¹⁾ Jf. ovf. S. 45.
- S. 201: ¹⁾ Af Webers Opera „Preciosa“. ²⁾ Af d'Alayracs Syngestykke „Azemia“.
- S. 202: ¹⁾ Clauren var et Navneskjul for den meget skrivende Forfatter Karl Heun (1771—1854), der fik 3 af sine sentimentale og platte Lystspil opført paa Det kgl. Teater.
- S. 203: ¹⁾ Kongens Fødselsdag (jf. ovf. S. 48). ²⁾ Martins Sang i 7. Sc.: „Intet er saa godt mod Verdens Plage“.
- S. 205: ¹⁾ Citatet har ikke kunnet findes. ²⁾ Beaumarchais' Skuespil, opf. 1. Gang paa det kgl. Teater ^{22/9} 1786. ³⁾ Johanne Luise Pätges som Trine.
- S. 207: ¹⁾ F. von Holbeins Skuespil „Alperosen, Patentet og Shawlet“, opf. 1. Gang paa Det kgl. Teater ^{9/10} 1826. ²⁾ *Kjøbenhavns Morgenblad* 1826 S. 499, Citat af Badens Horats-Oversættelse.
- S. 208: ¹⁾ Dittersdorfs Syngespil, opf. 1. Gang paa Det kgl. Teater ^{17/11} 1789. ²⁾ *Pros. Skr.* VI 104.
- S. 209: ¹⁾ „De stærke fødes blot af de stærke og gode“ (Horats Od. IV, 4, 29).
- S. 210: ¹⁾ „Hos Tyre, hos Heste viser deres Forfædres Kraft sig; ej heller avler vilde Ørne den frygtsomme Due“ (Horats Od. IV, 4, 30—32). ²⁾ „Vore Forældres Tid, værre end vore Bedsteforældres, har frembragt os mindre værdige og bestemte til snart at avle en Yngel, der er endnu mere lastefuld“ (Horats Od. III, 6, 46—48). ³⁾ Kong Johan VI og Carlotta af Spaniens Søn Dom Miguel (1802—66) var en raa og uvidende Person, helt behersket af sin Moder, der truede med at erklære ham for født uden for Ægteskab. Da han 1828 tilrev sig Magten i Portugal, førte han et uhyggeligt Rædselsregimente, indtil han 1834 maatte frasige sig Tronen.
- S. 219: ¹⁾ Jf. ovf. S. 45. ²⁾ Citat af Boileau's 9. Satire. ³⁾ Den senere Teaterkasserer og Bogholder Ferdinand Printzlau, der udgav „Den otte og tyvende Januar“ (se ovf. S. 49) og senere „Kjøbenhavns flyvende Post“. ⁴⁾ Heiberg havde 1823 søgt om at blive ansat ved Kiels Universitetsbibliotek (I 135 og B. og A. I 128).
- S. 220: ¹⁾ 2. Mosebog 7. 12. ²⁾ Heibergs Ven C. N. Davids Søster (1795—1891) var g. ¹⁰ 1825 m. Joseph Gerson, ²⁰ 1826 m. Prins Antonio af Pignatelli-Ruffo. ³⁾ Ejeren af Rungstedgaard, Aron David (1795—) var gift med J. C. Drewsens Datter Henriette (1802—38). ⁴⁾ „Ufejlbare“. ⁵⁾ Delvis trykt i Kjeld Galster: *Carsten Hauchs Manddom og Alderdom* 34 ff. ⁶⁾ Kritiken af „Væringerne i Miklagaard“ (jf. ovf. S. 108 ff.). ⁷⁾ I Goethes „Faust“ I V. 590 ff. hedder det: „Die Wenigen, die was davon erkannt, / Die thöricht gnug ihr volles Herz nicht wahrten / Dem Pöbel ihr Gefühl, ihr Schauen offenbarten, / Hat man von je gekreuzigt und verbrannt“.
- S. 221: ¹⁾ *Barselstuen* I 3. ²⁾ Giovanni Udine (1487—1564).
- S. 222: ¹⁾ Heibergs Recension af Oehlenschlägers „Hrolf Krake“ i „Maanedsskrift for Litteratur“ 1829, som Hauch besvarede i „Kjøbenhavnsposten“ 6.—7. Juli 1829 (jf. ovf. S. 133 ff.). ²⁾ Professor i Zoologi Johs. Reinhard (jf. I 117).
- S. 223: ¹⁾ „Prinsesse Isabella“ (jf. ovf. S. 150 ff.). ²⁾ I „Ricochets“ mod „Kjøbenhavnsposten"s Svar paa hans Anmeldelse af Oehlenschlägers „Freias Alter“ havde Heiberg

skrevet: „Hvad Göthe angaaer, saa vil jeg nok paatage mig at bevise, at han (ikke fordi han har skrevet Epigrammer, men ved sin classiske Fuldenndhed og sin kraftige Beherskelse af de æsthetiske Grændser) er mere i den franske end i den tyske Smag“ („Flyvende Post“ 1828 Nr. 47 = Pros. Skr. X 445 f.). ³⁾ „Den babiloniske Taarnbygning“ (jf. ovf. S. 118).

S. 224: ¹⁾ A. E. Boye, som Hauch havde raadført sig med, havde fraraadet at lade Satiren trykke (Kjeld Galster: Carsten Hauchs Manddom og Alderdom 41). ²⁾ „Maanedsskrift for Litteratur“.

S. 225: ¹⁾ Om Heibergs Polemik i „Flyveposten“ se ovf. S. 118 f.

S. 226: ¹⁾ Trykt i C. M. Scholten: Dengang 14 ff. ²⁾ Schmidten, der var angrebet af Brystsyge, havde taget Ophold hos sin Moder paa Gaarden Sophienborg ved Hillerød (jf. ovf. S. 10 f.). ³⁾ Den kielske Filosof, Professor Joh. Erik v. Bergers Hustru Anna Holck (jf. I 137). ⁴⁾ I Overgaden oven Vandet boede Fru Gyllembourgs Fætter Grosserer Andr. Buntzen til sin Død 1830 og Kusinen Fru Anna Bolette Saint-Aubain til 1831. ⁵⁾ Den svenske Læge og Rigsdagsmand Eberhard Zacharias Munck af Rosenschöld, Professor i Medicin ved Lunds Universitet (se Heib. Fam.br. 54 f., 57).

S. 227: ¹⁾ Jf. I 40, 215 ff., 218 ff. ²⁾ Lystspil af Scribe, oversat af J. L. Heiberg (jf. Pros. Skr. V 142 ff.). ³⁾ Lægen Isaac Larpent (1798—1838) (se Heib. Fam.br., Registeret). ⁴⁾ En anonym Roman, udkommet 1827 hos Saunders i London.

S. 228: ¹⁾ Georg Buntzen. ²⁾ Se ovf. S. 91 ff. ³⁾ Se ovf. S. 91 ff. ⁴⁾ Se ovf. S. 92.

INDHOLDSFORTEGNELSE

I. LEVNEDSLØB 1825—39	7
II. VAUDEVILLERNE	37
1. Historie	39
2. Karakteristik	74
III. REDAKTØREN	89
1. „Kjøbenhavns flyvende Post“	93
2. „Maanedsskrift for Litteratur“	132
IV. TEATERDIGTEREN	139
1. „Elverhøj“ og „Prinsesse Isabella“	141
2. Embedsmand ved Teatret	154
3. „Alferne“ og „Fata Morgana“	165
V. HEGELIANEREN	171
1. Æstetisk	175
2. Filosofisk	181
3. Tankedigtning	192
BILAG	197
I. Anmeldelser af Vaudevillerne m. m.	199
II. Fortegnelse over anmeldte Tilhørere ved J. L. Heibergs filosofiske Forelæsninger 1833	212
III. Fortegnelse over Subskribenter paa Kjøbenhavns flyvende Post	213
IV. Af J. L. Heibergs Dagbog over min Underviisning i Bor- gerdydsskolen paa Christianshavn	216
V. Breve vedrørende J. L. Heiberg	219
NOTER OG HENVISNINGER	231
FORTEGNELSE OVER ILLUSTRATIONER	246

FORTEGNELSE OVER ILLUSTRATIONER

J. L. Heiberg (Litografi efter Maleri af Monies)	Omslaget
Side af Heibergs Skrivekalender for 1825	8
Den militære Højskole (Haandtegning af C. F. Christensen)	16
Posthuset i Hørsholm og Heibergs Sommerbolig i Hørsholm (Fotografier)	24
Slangerup Kirke og Præstebolig (Maleri af Zweidorff)	25
Subskriptionsplan for „Kjøbenhavns flyvende Post“ 1830	96
Scenebillede fra „Elverhøj“ (Tegning af Edv. Lehmann)	144
Medlemmer af Det kgl. Teaters Direktion	160—161

Morten Borup
J. L. HEIBERG

I. Barndom og Ungdom

Den är författad med djup och insiktsfull förtrogenhet, med moget om-döme, med fin psykologisk blick, och den lugna, sakliga objektiviteten förenas med en anspråkslöshet, som inte är alldeles vanlig.

Fredrik Bök i Svenska Dagbladet.

Sammentømret af solide gammeldags Egenskaber som Grundighed, Nøj-agtighed og Taalmodighed. Skal nok finde og bevare sin Plads hos Elskere og Dyrkere af den store, gamle Digtekunst. Hakon Stangerup i Fyens Stiftstidende.

Baade i det ydre og i Form og Indhold et værdigt Mindesmærke for Johan Ludvig Heiberg.

Aage Petersen i Sydvestjylland, Esbjerg.

Med videnskabelig Samlerflid har Morten Borup udnyttet et omfattende Kildemateriale, der for en stor Del ikke har været trykt for. Vor Aandshistoriske Litteratur har hermed faaet en værdifuld Tilvækst.

Mogens Knudsen i Fyns Tidende.

Der er meget nyt Stof i Bogen, og hele Behandlingen af Stoffet er nøgtern og sober.

Jens Futtrup i Vejle Amts Folkeblad.

Der er en Fylde af Viden i Bogen, men saa gennemtilegnet, at den aldrig tynger Fremstillingen. Denne er overalt saa klar, levende og interessant, at Bogen vil kunne læses med Glæde og Udbytte af enhver.

Vestkysten.

Man har en særdeles tryk Fornemmelse over for Forfatterens Domme, der overalt, hvor det er muligt, belægges med Beviser. Skrevet i et naturligt og umaniereret Sprog.

Frederik Nielsen i Soc.-Demokraten.

Man følger Morten Borup med en Tillid, som anspænder Opmærksomheden.

Emil Frederiksen i Berl. Tidende.

Levnadstecknaren har haft ett rikt och delvis outnyttjat materiel att tillgå i riksarkivet och andra offentliga bibliotek och arkiv.

Hans Dhejne i Sydsvenska Dagbladet.

Naar Værket engang er afsluttet, vil J. L. Heiberg have faaet et smukt og holdbart Monument i den danske biografiske Litteratur.

Carl Johan Elmquist i Politiken.

